Milan Bárta, Jan Břečka, Jan Kalous

DEMONSTRACE v ČESKOSLOVENSKU v srpnu 1969 a jejich potlačení

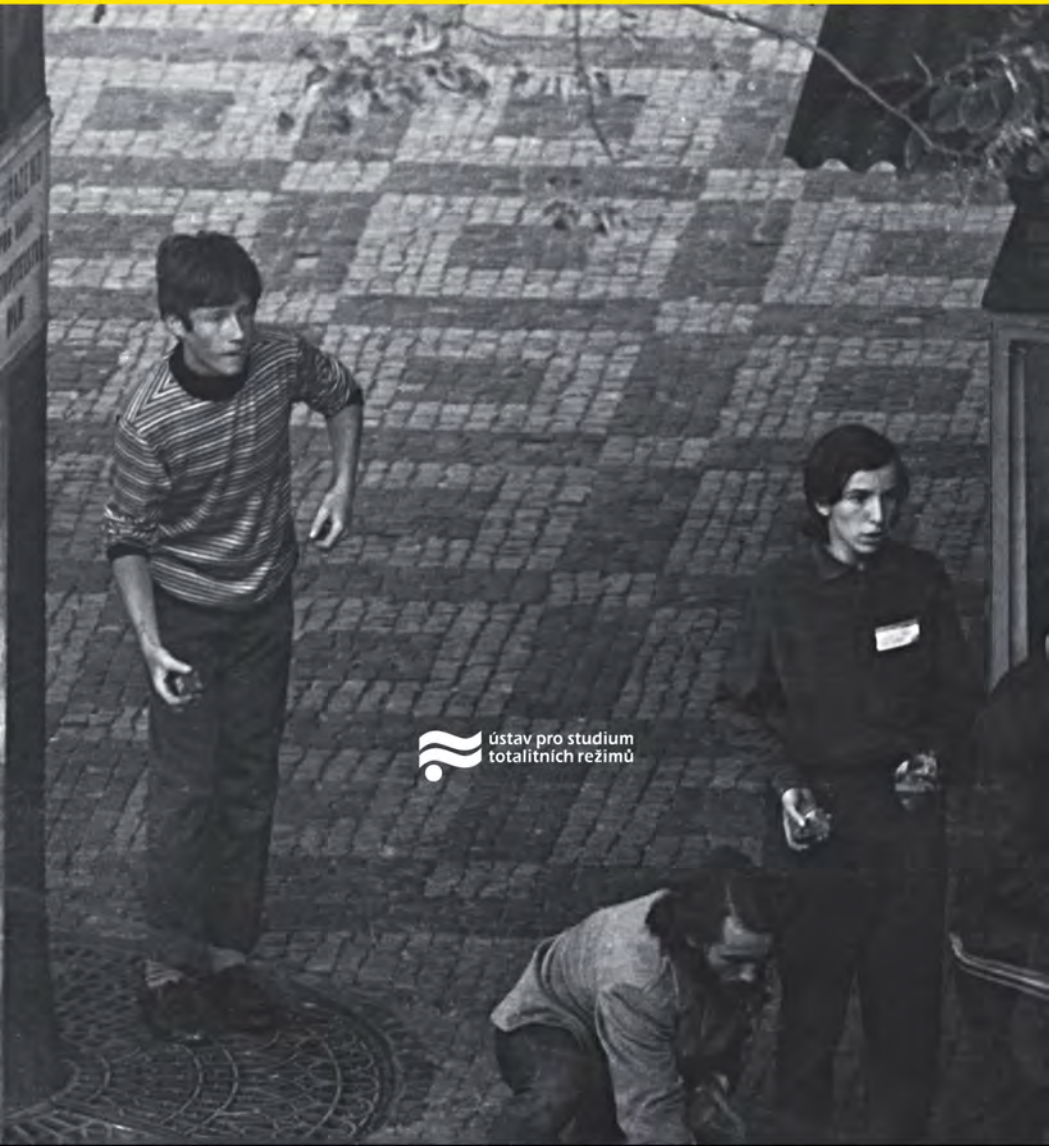

ústav pro studium totalitních režimů

ústav pro studium
totalitních režimů

Milan Bárta, Jan Břečka, Jan Kalous

DEMONSTRACE
v ČESKOSLOVENSKU
v srpnu 1969 a jejich potlačení

Odborní recenzenti:
PhDr. Jiří Hoppe, Ph.D.,
PhDr. Zdeněk Doskočil, Ph.D.

© Ústav pro studium totalitních režimů, 2012
ISBN 978-80-87211-73-1

Poděkování

Autoři publikace děkují za pomoc všem, kdo jim pomáhali při koncipování textu a přispěli tak k napsání této knihy: Ilse Vobořilové, Věře Čepelákové, Zdeňku Nuderovi, Ivanu Straňákovi, Lukáši Cvrčkovi, Jaroslavě Juránkové-Muzikářové, Miroslavu Kamilu Černému, Romanu Siřínkovi, Václavu Veberovi, Věře Sečkářové, Blance Daníčkové z *Libereckého deníku*, kolegům a kolegyním z Archivu bezpečnostních složek, Archivu města Ústí nad Labem, Národního archivu, Státního okresního archivu v Českých Budějovicích, Státního okresního archivu v Liberci, Moravského zemského muzea, Muzea Policie ČR, Muzea Těšínska, Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR i všem dalším, kteří se na přípravě knihy podíleli. Za velké pochopení pro náš badatelský zájem jsme vděčni také Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, který nám umožnil, abychom se seznámili s jeho úsilím o identifikaci pachatelů střelby do davů v srpnu 1969 (bohužel s osudovými následky) v 90. letech minulého století.

Obsah

Úvod (Milan Bárta, Jan Kalous) 9

Od srpna k hokejové krizi 1969 (Jan Kalous) 21
Nástup nového vedení (Milan Bárta) 65
Přípravy komunistického režimu (Milan Bárta) 87
Praha (Milan Bárta) 119
Brno a Jihomoravský kraj (Jan Břečka) 165
Liberec a Severočeský kraj (Milan Bárta) 205
Zbytek republiky (Milan Bárta) 229
Zákonné opatření č. 99/1969 Sb. o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku (Milan Bárta) 245
Rekapitulace (Milan Bárta) 265

Závěr (Milan Bárta, Jan Kalous) 293
Summary 299

Zranění a mrtví z řad civilistů v srpnu 1969 v Praze a v Brně 303

Prameny a literatura 309
Seznam zkratek 320
Rejstříky 327

ŽÁDÁME O
PŘEJMENOVÁNÍ
TOHOTO
NÁMĚSTÍ NA
Náměstí
JANA PALACHA

Úvod

Jan Palach se stal symbolem odporu proti okupaci. *Zdroj: MP ČR*

Úvod

Demonstrace v srpnu roku 1969, přestože se jedná o jedny z největších protestů proti komunistickému režimu v Československu, dodnes do určité míry zůstávají ve stínu událostí srpna roku 1968. Brutální potlačení *protisocialistických a protisovětských výtržností*, kterých se zúčastnily *protispolečenské a kontrarevoluční živly*, dopouštějící se přitom *vandalských činů*, jak vše popisovala komunistická historiografie, koordinovanými silami bezpečnosti, armády a Lidových milicí, přitom znamenalo, jak uznává většina historiků a badatelů zabývajících se touto problematikou, definitivní konec nadějí spjatých s Pražským jarem a neomezený nástup normalizace spojený s ústupem občanské veřejnosti do pozadí. Zde se ji podařilo Husákovi a komunistické straně udržet po následujících dvacet let.

V srpnu 1969 přitom už byla naděje na možný zvrat poměrů nepatrná. Maximálně snad bylo možno doufat ve zpomalení nebo zmírnění nastupující tvrdé etapy husákovské normalizace.[1] Od srpna 1968 ušla česká a slovenská společnost dlouhou cestu. Mnohé nenaplněné a posléze zklamané naděje a stálé napětí uvnitř československé společnosti byly typickým obrázkem reality vývoje od podzimu 1968 do konce roku 1969. Stálé sovětské hrozby a zvyšující se tlak na normalizaci situace v Československu po střetech v říjnu a listopadu 1968, stejně jako v lednu a březnu 1969, vedly k definitivnímu opuštění reforem nastartovaných po lednovém plénu ústředního výboru Komunistické strany Československa v roce 1968.

V dubnu 1969 se do čela komunistické strany dostal Gustáv Husák, který nastolil kurz tzv. realistické politiky. Velká část veřejnosti se však nechtěla smířit s jeho politickou linií a v srpnu 1969 projevila svůj nesouhlas veřejně. Lidem v ulicích jistě nechyběla odvaha; dávali najevo nejen svůj odpor vůči okupaci, okupantům a nastupující normalizaci, ale ještě i ochotu postavit se za proreformní program části vedení KSČ.

Demonstranty spojovala touha vyjádřit svou nespokojenost s vývojem událostí, chyběla jim však ústřední idea, program, který by postavili proti Husákově politice odbourávání reforem a podřizování se Moskvě. Není proto možno mluvit v této souvislosti o opozici. Pokud lidé v ulicích něco chtěli, pak návrat k politice Pražského jara, kterou pro ně symbolizovali prezident Ludvík Svoboda, premiér Oldřich Černík a především Alexander Dubček.

---

1 Užívání termínu normalizace je poněkud problematické, tento pojem nemá dodnes žádnou oficiální definici. Pro reformisty znamenala původně normalizace návrat k poměrům před 20. srpnem 1968 a jako takový se pojem objevuje již v moskevském protokolu. V dikci Husákova režimu se význam tohoto slova posouvá a pojmem normalizace se rozumí ukončení reforem a znovunastolení poměrů charakteristických pro sovětský model socialismu. Postupně se pojem normalizace stal synonymem pro husákovský konzervativní režim. Více viz např. OTÁHAL, Milan: *Normalizace 1969–1989. Příspěvek ke stavu bádání*. Sešity ÚSD AV ČR, č. 36. ÚSD AV ČR, Praha 2002.

Nové Husákovo vedení komunistické strany si samozřejmě uvědomovalo, že půjde o rozhodující střet se skupinami, které s nastoupeným politickým kurzem nesouhlasí, a o prověření jeho koncepce realistické politiky spojené s postupným odbouráváním výsledků reformního procesu. Jeho pozice v té době nebyla jednoznačná. Zatímco dubčekovské křídlo komunistické strany se mu podařilo v podstatě neutralizovat, čelil stále silnějšímu tlaku konzervativní ultradogmatické skupiny zaštiťující se Moskvou, reprezentované Vasilem Biľakem, Aloisem Indrou, Drahomírem Kolderem, Milošem Jakešem a dalšími. Tato skupina požadovala stále hlasitěji a neodbytněji radikální řešení v intencích sovětských požadavků a nekompromisní zúčtování se stoupenci Pražského jara.[2] Velká část veřejnosti přitom dosud věřila v možnost pokračování omezených reforem. Přesvědčivá porážka případných protestů by Husákovu pozici výrazně posílila jak na domácí politické scéně, tak v očích Moskvy.

Komunistické vedení proto zahájilo intenzivní – a velice úspěšnou – ideologickou kampaň, která kombinovala výzvy ke klidu s kriminalizací a skandalizací opozice a varováními před nekompromisními postihy. Většina společnosti sice stále s Husákovou politikou nesouhlasila, byla však již unavena, znechucena a zastrašena natolik, že se odmítala na připravovaných akcích podílet. Protesty a demonstrace v srpnu 1969 se tak omezily na některá velká města, především v tehdejší České socialistické republice. Většinou to byla místa, kde se okupace o rok dříve setkala se silným odporem a vyžádala si i oběti na životech čs. občanů.

Sovětská armáda sice tentokrát přímo nezasáhla, ale nelze pochybovat o tom, že byla k opětovnému nasazení v ulicích českých a slovenských měst připravena. Kremelské vedení vývoj v Československu bedlivě sledovalo a aktivně do dění zasahovalo. V souvislosti se srpnem 1969 se tedy většinou zdůrazňuje, že již nešlo o spor mezi okupanty a čs. občany, ale že proti Čechům a Slovákům zasahovali Češi a Slováci. Ve skutečnosti se ovšem jednalo o syntézu obojího – na jedné straně se volalo po odchodu sovětských jednotek, jejichž invaze krizi zahájila, na druhé straně se kritizovala Husákova politika podřizování se Moskvě. Protesty proti okupaci se tak kombinovaly s vyjádřením nesouhlasu s politikou nového komunistického vedení.

Tato publikace vznikla v rámci výzkumného projektu Ústavu pro studium totalitních režimů, věnovaného dokumentaci let 1968 a 1969. Její text je zpracován na základě širokého spektra pramenů, literatury a dalších dostupných materiálů. Základ tvoří archivní dokumenty z provenience ministerstva vnitra (dnes dislokované v Archivu bezpečnostních složek), na jehož bedrech tehdy ležela největší tíha zákroků a jemuž byli podřízeni vyčlenění vojáci ČSLA a milicionáři.

---

2 Rozložení politických poměrů ve vedoucích orgánech KSČ charakterizoval skvělým způsobem DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2006, s. 59–71.

Materiály z provenience bezpečnostních složek, které se na zásazích bezprostředně podílely, však nejsou badatelům k dispozici uceleně, v jednom archivním fondu. V Archivu bezpečnostních složek je nezbytné prozkoumat řadu fondů, které se k uvedenému období a problematice bezprostředně vztahují. Jde zejména o fondy řídících funkcionářů resortu, například státního tajemníka na ministerstvu vnitra Jána Majera, který stál v čele operačního štábu MV. Důležitou pramennou základnou jsou dále fondy rozkazů federálního ministra vnitra i jeho republikových kolegů, fond sekretariátu ministra vnitra a sekretariátů jeho náměstků i fondy jednotlivých centrálních výkonných a funkčních útvarů (rozvědka, kontrarozvědka, vojenská kontrarozvědka a další správy SNB), fondy z provenience Ministerstva vnitra ČSR či teritoriálních útvarů VB. Dokumenty vzniklé činností tehdejších bezpečnostních (popř. dalších státních či stranických) orgánů skládají celkový obraz popisovaných událostí a zachovaly se ve značném množství, od regionálních záznamů po celorepublikové svodky. Sloužily také většinou jako podklady pro sestavování zpráv určených vedoucím stranickým a státním orgánům. Lze tedy říci, že jsou základním materiálem pro studium srpnových protestů roku 1969. Je nutné k nim samozřejmě přistupovat s nutnou dávkou kritičnosti, neboť jsou často silně ideologicky zabarvené.

V Archivu bezpečnostních složek jsou k dispozici také dokumenty fondu B (ministerstvo vnitra), shromážděné Komisí vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967–1970 a původně deponované v Archivu Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. Jeho jednotlivé části jsou dalším cenným pramenem pro poznání a pochopení událostí roku 1969. Jedná se většinou o kopie dokumentů, které Komise shromáždila v československých, ale i v zahraničních archivech, dále jsou zde soustředěny pozůstalosti, vzpomínky, rozhovory pracovníků Komise s aktéry událostí, ale také nepublikované studie jejích členů. Dokumenty Komise se staly základem pro řadu pramenných edic vydávaných ÚSD, především pro vynikající tematickou ediční řadu *Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970*[3], která umožňuje základní orientaci v jednotlivých tématech, včetně dílčích aspektů událostí srpna 1969.

Neopomenutelné jsou rovněž dokumenty vrcholných orgánů Komunistické strany Československa (uložené v Národním archivu), které v politické rovině řídily a koordinovaly přípravy stranického a státního aparátu na potlačení protestů veřejnos-

3 Ediční řada *Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970* je strukturována do 11 svazků, které postihují celkové aspekty tehdejšího společenského dění a života. Jde o: 1. Spontánní projevy Pražského jara 1968–1969; 2. Občanská společnost 1967–1970; 3. Národní shromáždění; 4. Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970; 5. Federalizace československého státu 1968–1970; 6. Vojenské otázky československé reformy 1967–1970; 7. Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období Pražského jara (leden–srpen 1968); 8. Vláda a prezident; 9. Komunistická strana Československa; 10. Ekonomická reforma 1965–1969; 11. Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky.

ti při prvním výročí okupace. Obsahují i souhrnné informace nejrůznějších složek státní správy (včetně bezpečnostních), předkládané ke schválení či k informaci. Také v tomto případě platí nutnost kritického přístupu k materiálům. Pro poznání regionálních událostí je neméně důležité studium v oblastních a okresních archivech.

Velmi cenným zdrojem při koncipování této publikace byly údaje soustředěné ve vyšetřovacích spisech Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. Zde totiž byla analyzována nejen dobová dokumentace z roku 1969, ale hlavně v 90. letech byly učiněny pokusy o dohledání pachatelů nejzávažnějších případů (smrti pěti československých občanů). I když tato snaha z nejrůznějších příčin (např. pro absenci některých vyšetřovacích postupů hned v roce 1969, což nešlo později napravit, úmrtí důležitých svědků apod.) nebyla korunována úspěchem, tvoří soustředěné penzum výpovědí žijících aktérů a svědků důležitý pramen, alespoň částečně nahrazující a korigující amatérsky a diletantsky vedené vyšetřování po srpnu 1969.

Důležitý zdroj informací představuje také dobový tisk a publicistika. Ve vymezeném časovém období se již jedná o zprávy kontrolované obnovenou cenzurou. Určitým specifikem v tehdejších médiích je zveřejňování informací získaných přímo od bezpečnostních složek nebo stranických orgánů (lze zde sledovat nejen např. cílenou manipulaci faktů, ale také jisté terminologické proměny tehdejšího jazyka nebo dehonestující kampaně vůči reformním politikům apod.). Tendenční a propagandistický vrchol představuje brožurka *Neprošli*[4], vydaná bezprostředně po srpnových událostech 1969, s texty bohatě prokládanými fotografiemi, které měly prokázat propojení *kontrarevolučních sil s kriminálními živly* při snaze vyprovokovat v Československu nepokoje.

Velký důraz je kladen na maximální výpovědní hodnotu použitého obrazového materiálu. Na něm jsou zachyceny hlavně události na území dnešní České republiky, kde také došlo k největším a nejintenzivnějším protestům. Zatímco k dění v některých městech (zejména v Praze) existuje bohatá fotografická dokumentace (ať již z provenience zásahových složek nebo ze strany demonstrantů), obrazové materiály z řady dalších míst se bohužel nedochovaly vůbec.

Velmi podstatná jsou také svědectví pamětníků, zejména přímých aktérů tehdejších událostí. V některých případech je jejich výpovědní hodnota značná, neboť doplňují či přímo nahrazují archivní materiály. Spolehlivost a obsáhlost pramenů osobní povahy (paměti, svědectví vzpomínky, deníky) se liší případ od případu. Riziko představuje také často velký časový odstup mezi jejich vznikem a popisovanými událostmi nebo snaha autora objasnit, popř. obhájit své aktivity (v případě událostí srpna 1969 lze sledovat definování vlastních postojů k reformnímu procesu let 1968–1969). Řada autorů memoárů se událostem srpna 1969 záměrně vyhýbá nebo je stručně vylíčí ně-

4 JANÍK, Karel – STANÍK, Ota: *Neprošli… Dokumentární reportáž ze srpnových dnů 1969.* ÚV KSČ Praha, Praha 1969.

kolika slovy, podle toho, jaký postoj zaujímal autor k reformnímu procesu. Na jedné straně stojí naučené fráze o kontrarevoluci, na druhé často fráze o lidech, kteří vyšli do ulic ve snaze hájit svobodu. Existují samozřejmě výjimky, jako např. kniha Alana Levyho *Pražské peřeje*[5], ve které autor sugestivně popisuje situaci v pražských ulicích v srpnu 1969.

K období let 1968–1969 existuje poměrně velké množství literatury, která se však často událostí srpna 1969 dotýká pouze okrajově. Knihy vydané v Československu před rokem 1989 jsou psány v duchu stranických a oficiálních hodnocení. Jsou plné ideologicky pojatých výkladů a frází. Literatura vydaná v emigraci nebo v samizdatu (až na výjimky, jakou byl např. Pavel Tigrid nebo zmiňovaný A. Levy), která byla zjevně limitována zdroji informací a nemožností pracovat přímo s prameny, popisovala události většinou obecně nebo věnovala problematice pouze malou pozornost (původně samizdatové knihy Vojtěcha Mencla a kol. *Křižovatky 20. století*[6], Jiřího Vančury *Naděje a zklamání. Pražské jaro 1968*[7] nebo původně v exilu vydaná *Praha ve stínu Stalina a Brežněva* Zdeňka Hejzlara[8]). Mezi těmito díly vyniká původně samizdatová práce Viléma Prečana *Lid, veřejnost, občanská společnost jako aktér Pražského jara 1968*.[9]

Publikace vydané po roce 1990 se již mohly opřít o práci s příslušnými archivními dokumenty. Výsledkem je několik důležitých studií a edic dokumentů. V devadesátých letech 20. století zpracoval danou problematiku v rámci své široce pojaté knihy *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil* Jindřich Madry[10] (části vycházely v první polovině 90. let v časopise *Historie a vojenství*). Na tehdejší dobu podal, byť s drobnými nepřesnostmi, dobrý základní výklad událostí. Zaměřuje se na roli armády, kterou poněkud přeceňuje. Nedostatkem je poměrně úzká pramenná základna. Madryho údaje do značné míry přebírají další autoři, např. Ondřej Felcman ve studii *Počátky ostré etapy normalizace*, uveřejněné v druhém dílu sborníku *Československo roku 1968*[11], jenž představuje výsledek bádání vládní komise historiků pro analýzu událostí let 1967–1970. Armádě a její roli v srpnu 1968 i v posrpnovém období se systematicky a pečlivě věnuje ve svých studiích Antonín Benčík (*Operace „Dunaj". Vojáci a Pražské jaro 1968*[12]; *V chapadlech kremelské*

---

5 LEVY, Alan: *Pražské peřeje.* Sixty-Eight Publishers, Toronto 1972.

6 MENCL, Vojtěch – HÁJEK, Miloš – OTÁHAL, Milan – KADLECOVÁ, Erika: *Křižovatky 20. století. Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách.* Naše vojsko, Praha 1990.

7 VANČURA, Jiří: *Naděje a zklamání. Pražské jaro 1968.* Mladá fronta, Praha 1990.

8 HEJZLAR, Zdeněk: *Praha ve stínu Stalina a Brežněva. Vznik a porážka reformního komunismu v Československu.* Práce, Praha 1991.

9 PREČAN, Vilém: Lid, veřejnost, občanská společnost jako aktér Pražského jara 1968. In: PECKA, Jindřich – PREČAN, Vilém (eds.): *Proměny Pražského jara 1968–1969. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti.* ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1993, s. 13–36.

10 MADRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil.* Sešity ÚSD AV ČR, sv. 16. ÚSD AV ČR, Praha 1994.

chobotnice[13]; *Vojenské otázky československé reformy 1967–1970: srpen 1968 – květen 1971*[14] atd.). O novou interpretaci role ČSLA (včetně jejích velitelských špiček) ve stejném období se pokouší vojenský historik Daniel Povolný ve své dvojdílné knize *Vojenské řešení Pražského jara 1968*.[15]

O mimořádné edici *Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970* již byla zmínka. Z pojetí a koncepce stále se rozrůstající ediční řady je zřejmé zaměření na veškeré mocenskopolitické aspekty událostí vymezeného období (ČSLA, ministerstva, zahraničněpolitické a ekonomické otázky, parlament, vláda, prezident, KSČ atd.). Každá z knih obsahuje kromě pečlivě vybraných dokumentů také úvodní studii charakterizující danou problematiku.

K důležitým publikacím, které se věnují širším aspektům událostí let 1967–1969, je třeba přiřadit studie a práce Jana Rychlíka (*Češi a Slováci ve 20. století*)[16], dílo kolektivu autorů *Jan Palach '69*[17], studie Jiřího Hoppeho (*Opozice '68: sociální demokracie. KAN a K 231 v období pražského jara*[18]; *Dvojí identita Klubu angažovaných nestraníků: před invazí 1968 a po pádu komunismu 1989* /zde společně s Jiřím Sukem/[19]; *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky*[20]) a Milana Otáhala (*Normalizace 1969–1989*[21]; *Svědectví o duchovním útlaku 1969–1970*[22]).

---

11 FELCMAN, Ondřej: *Počátky ostré etapy normalizace*. In: BÁRTA, Miloš – MENCL, Vojtěch a kol.: *Československo roku 1968. Díl 2, Počátky normalizace*. Ústav mezinárodních vztahů – Parta, Praha 1993, s. 51–81.

12 BENČÍK, Antonín: *Operace „Dunaj". Vojáci a Pražské jaro 1968. Studie a dokumenty.* Sešity ÚSD AV ČR, sv. 18. ÚSD AV ČR, Praha 1994.

13 BENČÍK, Antonín*: V chapadlech kremelské chobotnice.* Mladá fronta, Praha 2007.

14 BENČÍK, Antonín – PAULÍK, Jan – PECKA, Jindřich: *Vojenské otázky československé reformy 1967–1970: srpen 1968 – květen 1971*. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 6, sv. 2. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1999.

15 POVOLNÝ, Daniel: *Vojenské řešení Pražského jara 1968 I. Invaze armád Varšavské smlouvy.* MO ČR – AVIS, Praha 2008; POVOLNÝ, Daniel: *Vojenské řešení Pražského jara 1968 II. Československá lidová armáda v srpnu 1968*. MO ČR – PIC MO, Praha 2010.

16 RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století, díl 2. Česko-slovenské vztahy 1945–1992*. Academic Electronic Press – Ústav T. G. Masaryka, Bratislava – Praha 1998, s. 258; RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914–1992*. Vyšehrad – ÚSTR, Praha 2012.

17 BLAŽEK, Petr – EICHLER, Patrik – JAREŠ, Jakub a kol.: *Jan Palach '69*. FF UK – ÚSTR – Togga, Praha 2009.

18 HOPPE, Jiří: *Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Prostor, Praha 2009.

19 HOPPE, Jiří – SUK, Jiří: *Dvojí identita Klubu angažovaných nestraníků: před invazí 1968 a po pádu komunismu 1989*. Euroslavica, Praha 2008.

20 HOPPE, Jiří: *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky*. Prameny k dějinám československé krize 1967–1970, díl 11. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2004.

21 OTÁHAL, Milan: *Normalizace 1969–1989. Příspěvek ke stavu bádání*. Sešity ÚSD AV ČR, sv. 36. ÚSD AV ČR, Praha 2002.

22 OTÁHAL, Milan – NOSKOVÁ, Alena – BOLOMSKÝ, Karel (eds.): *Svědectví o duchovním útlaku 1969–1970. Dokumenty. „Normalizace" v kultuře, umění, vědě, školství a masových sdělovacích prostředcích*. ÚSD AV ČR – Maxdorf, Praha 1993.

Události let 1968–1969 v bezpečnostním aparátu ministerstva vnitra stručně zachycuje *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989*.[23] Souhrnná monografie o posrpnovém období a počátcích normalizace ve strukturách MV zatím není k dispozici. Badatelsky se ale některým problémům uvedeného období v resortu MV a v bezpečnostních složkách věnuje Pavel Žáček (*Odvrácená tvář Pražského jara. Státní bezpečnost v Praze a srpen 1968*[24]; *Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstiev vnútra a bezpečnostných zborov 1953–1990*[25] atd.), Milan Bárta (*Inspekce ministra vnitra v roce 1968 a posrpnové čistky v aparátu ministerstva*[26]), Iva Kvapilová (*Organizační vývoj SNB v 60. letech se zaměřením na jeho veřejně bezpečnostní složku*[27]) a Marie Muzikantová (*Pohotovostní pluk VB ČSR /1969/ 1970–1990 / nástin organizačního vývoje/*[28]).

Dosud nejlepším celkovým zpracováním událostí srpna 1969 je rozsáhlá edice dokumentů *Srpen '69* Oldřicha Tůmy[29]. Studiem v mnoha archivech shromáždil rozsáhlou sbírku materiálů, z nichž se mu podařilo vybrat nejdůležitější dokumenty, které zachycují všechny aspekty srpnových demonstrací, od příprav režimu na jejich potlačení přes letákové akce, vlastní průběh protestů a oběti na životech až po souhrnné bilancování Husákova režimu. V úvodu je edice doplněna krátkou, nicméně vyčerpávající studií, podávající přehled o nejdůležitějších událostech tohoto období.

Kromě toho vznikla řada prací, které mapují dění v jednotlivých regionech. Situaci v Brně popsal skvělým způsobem brněnský historik Jan Břečka v několika studiích (*Divoký západ si z našeho státu už dělat nedáme…*[30]; *Brno v srpnu 1968 a 1969* /společně s Věrou Sečkářovou/[31]), situaci v Ústí nad Labem se věnoval vedoucí Archivu města Ústí nad Labem Vladimír Kaiser s Kristinou Kaiserovou (*Dějiny města Ústí nad Labem*[32]), dění v Liberci na základě oral history stručně naznačil Lukáš Cvrček (*Rebelové z jesky-*

---

23 *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*. ÚSTR, Praha 2009.

24 ŽÁČEK, Pavel: *Odvrácená tvář Pražského jara. Státní bezpečnost v Praze a srpen 1968*. Svět křídel, Cheb 2010.

25 ŽÁČEK, Pavel: *Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstiev vnútra a bezpečnostných zborov 1953–1990*. ÚPN, Bratislava 2005.

26 BÁRTA, Milan: Inspekce ministra vnitra v roce 1968 a posrpnové čistky v aparátu ministerstva. *Paměť a dějiny*, 2009, roč. III, č. 1, s. 105–114.

27 KVAPILOVÁ, Iva: Organizační vývoj SNB v 60. letech se zaměřením na jeho veřejněbezpečnostní složku. In: *Sborník Archivu ministerstva vnitra*, č. 3/2005. OASS MV ČR, Praha 2005, s. 41–110.

28 MUZIKANTOVÁ, Marie: Pohotovostní pluk VB MV ČSR (1969) 1970–1990 (nástin organizačního vývoje). In: *Sborník archivu ministerstva vnitra*, č. 2/2004. OASS MV ČR, Praha 2004, s. 75–94.

29 TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*. ÚSD AV ČR – Maxdorf, Praha 1996.

30 BŘEČKA, Jan: Divoký západ si z našeho státu už dělat nedáme… Průběh demonstrací 21. a 22. srpna 1969 v Brně. *Paměť a dějiny*, 2009, roč. III, č. 3, s. 33–48.

31 BŘEČKA, Jan – SEČKÁŘOVÁ, Věra: *Brno v srpnu 1968 a 1969*. Magistrát města Brna, Brno 2004.

32 KAISER, Vladimír – KAISEROVÁ, Kristina (eds.): *Dějiny města Ústí nad Labem*. Město Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1995.

ně. Sonda do osudu aktérů protiokupačních aktivit v roce 1969 na severu Čech[33]). Další se věnují některým specifickým aspektům, např. obětem demonstrací, jako již zmiňovaný Lukáš Cvrček (*Oběti potlačení protiokupačních protestů v Praze v srpnu 1969*[34]).

Důležitou studií, která se zabývá událostmi let 1967–1969, je vynikající monografie Zdeňka Doskočila *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*[35]. Sleduje postupnou erozi reformního proudu uvnitř KSČ i jednotlivé aktéry tehdejšího dění. Velký důraz klade na souvislosti a kontext událostí, vrcholících změnou na postu prvního tajemníka ÚV KSČ na dubnovém plénu 1969.

Naše kniha se snaží postihnout základní události, přičemž se soustřeďuje především na vlastní průběh událostí srpna 1969 a na roli ozbrojených složek. Věnuje proto zvláštní pozornost vývoji uvnitř ministerstva vnitra. Sleduje tak dění od srpna 1968, kdy se převážná většina příslušníků (až na nepatrné výjimky ve vedoucích funkcích Státní bezpečnosti) postavila proti okupaci, po srpen 1969, kdy byli nasazeni proti demonstrantům. Jejím cílem je nejen přiblížit tehdejší události a jejich souvislosti, ale i kontext proměn a změn, o kterých tenkrát veřejnost nevěděla, ale které probíhaly (často utajovaně) v politickém (tzn. stranickém a státním) a bezpečnostním aparátu před, během i po srpnu 1969. Předkládá analýzu událostí zhruba patnácti měsíců – od okupace Československa armádami Varšavské smlouvy do konce roku 1969, tedy od invaze po dobu, kdy nedávné potlačení demonstrací odsunuly do pozadí politické čistky a připravované přijetí *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*.

Vzhledem ke značnému časovému rozpětí a mnohostrannému vývoji jsou události bezprostředně předcházející srpnu 1969 pouze nastíněny a podány v přehledu. Jádrem práce je popis několika dní v srpnu 1969, zhruba od 18. do 22. srpna. Nejde přitom pouze o bezprostřední přípravy a dění v rovině politické a bezpečnostní (vytváření pohotovostních jednotek, dovoz materiálu z Polska, kontroly na silnicích, celostátní akce proti kriminálním živlům apod.), ale i o střet v rovině ideologické (letáková akce vyzývající k účasti na demonstracích, naproti tomu mediální ofenziva režimu varující před účastí na protestech). Tyto přípravy samozřejmě nelze zachytit na všech stupních regionálního dění, kniha se proto soustřeďuje na nejvýznamnější města, především na ta místa, kde došlo k největším protirežimním vystoupením. Při popisu příprav se zaměřuje na vedení komunistické strany a státu, na mocenské

33 CVRČEK, Lukáš: Rebelové z jeskyně. Sonda do osudu aktérů protiokupačních aktivit v roce 1969 na severu Čech. *Paměť a dějiny*, 2010, roč. IV, č. 1, s. 5–19.

34 CVRČEK, Lukáš: Oběti potlačení protiokupačních protestů v Praze v srpnu 1969. In: STŘEDOVÁ, Veronika – ŠTĚPÁN, Jiří a kol.: *České, slovenské a československé dějiny 20. století V.* Univerzita Hradec Králové - OFTIS, Ústí nad Orlicí 2011, s. 125–135.

35 DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2006.

špičky, které určovaly tehdejší politiku. Velký důraz je kladen také na postižení vývoje v bezpečnostním aparátu zodpovědném za potlačení protirežimních aktivit.

Kniha je rozčleněna do devíti kapitol. První tři zasazují srpnové události roku 1969 do komplexního rámce tehdejšího dění a nastiňují situaci předcházející tomuto velkému vystoupení čs. veřejnosti.

První kapitola ve zkratce zachycuje politické události od invaze vojsk pěti států Varšavské smlouvy v srpnu 1968 přes legalizaci jejich „dočasného" pobytu, postupné umrtvování reforem i spontánní snahy veřejnosti o odpor až po tzv. hokejové události na přelomu března a dubna 1969, které představují poslední režimem trpěný veřejný protest. Tyto události současně posloužily sovětskému vedení i tzv. realistům v Československu jako záminka pro výměnu A. Dubčeka za G. Husáka, jehož dosazení do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ považovali mnozí protagonisté tehdejšího vývoje na provizorní řešení, který však využil příležitosti a udržel se na vrcholu moci po následujících dvacet let.

Druhá kapitola začíná nástupem Gustáva Husáka do funkce a představuje jeho úsilí o posílení vlastní pozice a ovládnutí mocenského aparátu. Poukazuje na projevy odporu veřejnosti proti novému politickému kurzu, které v porovnání s vystoupeními občanů bezprostředně po invazi prošly výrazným vývojem. Spontánní masové protesty charakterizující období bezprostředně po okupaci, které ji odsuzovaly a vyjadřovaly podporu reformnímu proudu, vystřídaly většinou individuální formy odporu jako letáky a nápisy. Tyto akce měly velmi diferencovaný obsah (od nesouhlasu s pobytem cizích vojsk přes vyjadřování podpory aktérům Pražského jara po stále častější kritiku Husákova vedení) a sbližovala je zejména návaznost na srpen 1969.

Třetí kapitola popisuje přípravy vládnoucího režimu na očekávané protesty v srpnu 1969. Zaměřuje se na postup vedoucích státních a stranických složek a především na dění v ozbrojených složkách (armádě, Lidových milicích a především ve složkách ministerstva vnitra), které měly sehrát rozhodující roli při potlačení protestů. Součástí zastrašovací kampaně režimu byla již i příprava na revizi pohledu na události roku 1968 a útoky na přední představitele Pražského jara. Tyto kapitoly jsou založeny především na již existující literatuře, doplněné o archivní prameny.

Další čtyři kapitoly (čtvrtá až sedmá) tvoří vlastní jádro publikace a jsou založeny převážně na archivních materiálech. Zachycují průběh nepokojů a střetů v Praze, Brně, Liberci a jinde v ČSSR v průběhu srpnových dnů 1969 a jejich brutální potlačení bezpečnostními silami. Ukazují, že ač se samotný průběh demonstrací podstatně nelišil, lze pozorovat regionální rozdíly v časovém rozsahu (v Praze začaly prakticky již 16. srpna, v Brně pokračovaly ještě 22. srpna) i lokální specifika (v Brně několikadenní zákaz nočního vycházení, v Liberci ojedinělé případy rabování zneužité komunistickou propagandou).

Dvě poslední kapitoly líčí situaci po srpnu 1969. Osmý oddíl sleduje praktické uplatňování zákonného opatření č. 99/1969 Sb.[36], přijatého v souvislosti se srpnovými protesty, při vyšetřování zadržených osob, ukazuje marnou snahu bezpečnostních složek prokázat, že demonstrace byly cíleně vyvolány a ústředně organizovány, a zaobírá se trestním postihem zadržených účastníků. Závěrečná devátá kapitola stručně rekapituluje výsledky srpnových demonstrací a postup Husákova režimu bezprostředně po nich. Také tato kapitola se opírá o již vydanou odbornou literaturu, doplněnou o archivní prameny.

36 Zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 99/1969 Sb. ze dne 22. srpna 1969 o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně pořádku. Viz *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, ročník 1969, částka 33, s. 385–386.

Od srpnové okupace k hokejové krizi 1969

Prezident Ludvík Svoboda podepisuje zákon o čs. federaci, 27. 10. 1968. *Zdroj: NA*

Od srpnové okupace k hokejové krizi 1969
(srpen 1968 – březen 1969)

Vpád vojsk pěti států Varšavské smlouvy do Československé socialistické republiky ukončil reformní společenský experiment nazvaný Pražské jaro. Dubčekovo vedení Komunistické strany Československa tak bylo konfrontováno s důsledky svého počínání na mezinárodním fóru. Více než půl roku přesvědčovalo Kreml a ostatní komunistické režimy, že má společenské změny probíhající po lednovém zvolení Dubčeka do pozice prvního tajemníka ÚV KSČ a po definitivním pádu Antonína Novotného v březnu 1968 pod kontrolou.

Česká a slovenská veřejnost byla i s ohledem na prohlášení nejvyšších stranických a státních orgánů přesvědčena, že okupace země se děje proti vůli a bez vědomí legálně zvolených reprezentací státu. Vzdorovala a statečně se stavěla proti vojenské převaze okupačních sil. Vypjatost situace vedla ke střetům s invazními (posléze okupačními) jednotkami. *Celkem má okupace Československa v roce 1968 na svědomí 108 mrtvých, na 500 těžce a stovky dalších lehce zraněných.*[1]

Jen v první den okupace zahynulo 58 československých občanů (20 v Praze, 12 v Severočeském kraji, 4 v Jihomoravském, 3 ve Středočeském a 19 v tehdejších slovenských krajích). Ke konci roku 1968 bylo zaznamenáno v Praze 26 obětí, ve Středočeském kraji 11, v Severočeském 14, v Západočeském 1, v Jihočeském 6, ve Východočeském 6, v Severomoravském 4, v Jihomoravském 10 a v tehdejších třech slovenských krajích celkem 30 obětí. Podle příčiny úmrtí se jednalo většinou o nehody (55 případů), oběti střelby (44), požárů (3) a následky exploze tanku u budovy Československého rozhlasu (4). U jednoho případu je příčina smrti neznámá a v dalším jiná. Šlo většinou o mladé lidi do 30 let (55 případů – z toho se dokonce 6 týkalo školáků do 15 let), 36 obětí bylo ve věku 31–60 let, v 16 případech padli za oběť lidé starší 60 let.[2] Nejvíce případů úmrtí československých občanů měla na svědomí sovětská armáda (103 případů), maďarské armády se týkaly 3 případy a polská armáda zastřelila 2 občany ČSSR.[3]

Okupace státu zcela zaskočila vedení ministerstva vnitra. Ministr Josef Pavel[4] sice nebyl zatčen,[5] ale skrýval se a podílel se na práci vlády a parlamentu. Náměstci Stanislav

---

1 BÁRTA, Milan – CVRČEK, Lukáš – KOŠICKÝ, Patrik – SOMMER, Vítězslav: *Oběti okupace. Československo 21. 8. – 31. 12. 1968.* ÚSTR, Praha 2008, s. 7.

2 U jedné oběti se nepodařilo zjistit její věk.

3 Tyto statistiky viz BÁRTA, Milan: Oběti vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968. In: *Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro. Sborník k mezinárodní konferenci.* ÚSTR, Praha 2009, s. 188–189.

4 *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci.* ÚSTR, Praha 2009, s. 136–138.

5 Mezi veřejností se rozšířila zpráva, že Pavel byl podobně jako někteří další politici zatčen a odvlečen do Moskvy. To se ale posléze nepotvrdilo.

Padrůněk[6] a Ján Majer[7] byli na dovolené (Majer dokonce v SSSR). Náměstek pro civilně správní úsek Jiří Rypel[8] sice do budovy ministerstva docházel, neměl však možnost události výrazněji ovlivnit. Mimořádnou roli při ovládání mechanismů a sil ministerstva vnitra ve prospěch okupantů sehrál náměstek pro Státní bezpečnost Viliam Šalgovič.[9]

Šalgovič, na kterého Sověti a prosovětská klika uvnitř KSČ spoléhali, koncentroval svou aktivitu 21. srpna na paralyzování ústředí ministerstva vnitra na Letné, ovládnutí centrálních správ Státní bezpečnosti, internaci vybraných stranických a státních představitelů apod.[10] Při plnění těchto ambiciózních cílů mu měli pomáhat konzervativci uvnitř ministerstva a Státní bezpečnosti. Šlo například o bývalého náměstka Jaroslava Klímu, zástupce náčelníka II. správy Hlavní správy StB Josefa Ripla a Štefana Hubinu nebo o zástupce náčelníka Krajské správy SNB Praha Bohumila Molnára. Vzhledem k průběhu okupace se však tyto cíle nepodařilo naplnit, s výjimkou obsazení letiště v Ruzyni. Šalgovičovy plány vážně narušil první náměstek Padrůněk, který 21. srpna přerušil dovolenou a ujal se řízení MV. Večer téhož dne byl sice sovětskými jednotkami zatčen a internován na území NDR,[11] časová prodleva však byla pro konzervativní síly citelná. Současně je třeba vzít v úvahu, že většina zaměstnanců ministerstva, příslušníků Veřejné a Státní bezpečnosti podporovala legální vedení strany a státu.[12] Šalgovič byl již 22. srpna v médiích označen za zrádce a skrýval se. Mezitím ho československá vláda 24. srpna odvolala z funkce[13] a všechny jeho kroky učiněné od 20. srpna 1968 byly prohlášeny za neplatné. Státní bezpečnost si přímo podřídil Josef Pavel.

---

6 *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*, s. 132–134.

7 Tamtéž, s. 120–123.

8 Tamtéž, s. 158–159.

9 Tamtéž, s. 164–170.

10 Systematický výzkum chování příslušníků některých složek MV a Státní bezpečnosti v průběhu roku 1968 provedl Pavel Žáček. Viz ŽÁČEK, Pavel: Komunisté nezvedají prst, nýbrž pěst. *Paměť a dějiny*, 2008, roč. II., č. 2, s. 18–37; ŽÁČEK, Pavel: Soudruzi určení k internaci. *Paměť a dějiny*, 2008, roč. II., č. 2, s. 80–98; ŽÁČEK, Pavel: Motáky plukovníka Kroha. Svědectví náčelníka objektu „Letná" o průběhu okupace. *Paměť a dějiny*, 2008, roč. II., č. 3, s. 62–77; ŽÁČEK, Pavel: Činnost Hlavní správy Státní bezpečnosti ve dnech 20.–26. 8. 1968. In: *Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro*, s. 125–159; ŽÁČEK, Pavel: *Odvrácená tvář Pražského jara. Státní bezpečnost v Praze a srpen 1968*. Svět křídel, Cheb 2010.

11 Důležité informace o dění na ministerstvu vnitra a internaci některých vedoucích funkcionářů viz svědectví náčelníka sekretariátu ministra Josefa Pavla Jiřího Hoška, publikované in: KOUDELKA, František – SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období pražského jara 1968 (leden – srpen 1968). Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970,* díl 7. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1996, s. 273–280. Po zadržení Stanislava Padrůňka pověřil ministr Pavel funkcí I. náměstka Jána Majera.

12 Některé útvary Státní bezpečnosti se zapojily do akcí namířených proti okupačním silám. Zastavilo se tak např. rušení Rádia Svobodná Evropa (vysílačka Vltava byla naopak rušena), byly vyrobeny falešné občanské průkazy pro účastníky vysočanského sjezdu apod.

13 *Archiv bezpečnostních složek* (dále jen ABS), fond (dále jen f.) Organizační a vnitřní správa FMV IV. díl 1951–1970 (dále jen A 6/4), inventární jednotka (dále jen inv. j.) 1158, RMV ČSSR č. 60 ze

Invaze pěti armád Varšavské smlouvy byla sice dobře strategicky a vojensky připravená a provedená, ale zkolabovala v rovině politické. Okupačním silám se nepodařilo ovládnout mediální prostor ani zlomit odpor české a slovenské veřejnosti. Prezident Ludvík Svoboda také nejmenoval dělnicko-rolnickou vládu. Nabídl však Moskvě jednání o řešení situace, na něž vedení sovětských komunistů vzhledem k dynamickému vývoji v ČSSR (odmítání okupace československými úřady, vysoká podpora Dubčekova vedení KSČ, stvrzovaná nejrůznějšími peticemi i generální stávkou 23. srpna 1968, XIV. sjezd KSČ ve Vysočanech) ochotně přistoupilo.

Výsledkem jednání československých politiků, jejichž část byla do Moskvy dopravena ne zcela standardní cestou, se sovětským vedením v čele s Leonidem Brežněvem v Kremlu ve dnech 23.–26. srpna 1968 byl podpis tajného moskevského protokolu. Českoslovenští představitelé tím rezignovali na polednový vývoj, na dosavadní, veřejností tak podporovanou politiku. Jak ovšem správně upozorňuje historik Zdeněk Doskočil, moskevský protokol *zpětně autorizoval a legalizoval československé státní a stranické vedení v předsrpnové podobě*, které měla invaze odstranit.[14] „Moskevský diktát" (jak někteří historikové protokol s narážkou na mnichovskou dohodu ze září 1938 označují) lze hodnotit z hlediska mezinárodního práva jako akt sjednaný pod nátlakem, a proto od samého počátku neplatný.

---

dne 24. 8. 1968, Vyrozumění o odvolání plk. Viliama Šalgoviče, CSc., z funkce náměstka ministra vnitra, další kádrová opatření a vytýčení bezprostředních úkolů.
Rozkaz byl rovněž uveřejněn in: KOUDELKA, František – SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období pražského jara 1968 (leden – srpen 1968)*, díl 7, s. 229–230.
Usnesení vlády o odvolání V. Šalgoviče viz FELCMAN, Ondřej – VONDROVÁ, Jitka: *Vláda a prezident. Období pražského jara (prosinec 1967 – srpen 1968). Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970*, díl 8, sv. 1. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2000, s. 368.

14 DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2006, s. 26.

Protokol z jednání delegací SSSR a ČSSR 23.–26. srpna v Moskvě
(tzv. moskevský protokol ze dne 26. srpna 1968)

23.–26. srpna 1968 se v Moskvě konaly rozhovory delegací Svazu sovětských socialistických republik a Československé socialistické republiky.

Ze strany Svazu sovětských socialistických republik se rozhovorů zúčastnili generální tajemník ÚV KSSS L. Brežněv, předseda prezidia Nejvyššího sovětu SSSR, člen politbyra ÚV KSSS N. Podgornyj, předseda Rady ministrů SSSR, člen politbyra ÚV KSSS A. Kosygin, člen politbyra ÚV KSSS, předseda Rady ministrů RSFSR G. Voronov, člen politbyra ÚV KSSS, tajemník ÚV KSSS A. Kirilenko, člen politbyra ÚV KSSS, první náměstek předsedy Rady ministrů SSSR D. Poljanskij, člen politbyra ÚV KSSS, tajemník ÚV KSSS M. Suslov, člen politbyra ÚV KSSS, předseda VCSPS A. Šeljepin, člen politbyra ÚV KSSS, první tajemník ÚV KS Ukrajiny P. Šelest.

Ze strany Československé socialistické republiky – prezident Československé socialistické republiky L. Svoboda, první tajemník ÚV KSČ A. Dubček, předseda Národního shromáždění ČSSR, člen předsednictva ÚV KSČ J. Smrkovský, předseda vlády ČSSR, člen předsednictva ÚV KSČ O. Černík, člen předsednictva ÚV KSČ, první tajemník ÚV KSS V. Biľak, člen předsednictva ÚV KSČ, náměstek předsedy Slovenské národní rady F. Barbírek, člen předsednictva ÚV KSČ J. Piller, člen předsednictva ÚV KSČ E. Rigo, člen předsednictva ÚV KSČ J. Špaček, člen předsednictva ÚV KSČ O. Švestka, předseda Ústřední kontrolní a revizní komise KSČ M. Jakeš, kandidát předsednictva ÚV KSČ, tajemník ÚV KSČ J. Lenárt, kandidát předsednictva ÚV KSČ B. Šimon, místopředseda vlády ČSSR G. Husák, tajemník ÚV KSČ A. Indra, tajemník ÚV KSČ Z. Mlynář, ministr národní obrany ČSSR generálplukovník M. Dzúr, ministr spravedlnosti B. Kučera, velvyslanec ČSSR v SSSR V. Koucký.

1. V průběhu rozhovorů byly projednány otázky spojené s obranou socialistických vymožeností vybojovaných československým lidem, za situace vzniklé v ČSSR, a také prvořadá opatření, diktovaná touto situací a pobytem vojsk pěti socialistických zemí na území Československa.

V těchto rozhovorech obě strany vycházely ze všeobecně uznávaných norem vztahů mezi bratrskými stranami a zeměmi, principů, obsažených v závěrečných dokumentech setkání v Čierné nad Tisou a porady v Bratislavě. Byla potvrzena věrnost ujednání socialistických zemí k podpoře, upevnění a obraně výdobytků socialismu, nesmiřitelnému boji s kontrarevolučními silami, což je společnou internacionální povinností všech socialistických zemí. Obě strany vyjádřily rozhodné přesvědčení, že v současné situaci je hlavním úkolem dodržení ustanovení a principů zformulovaných na poradě v Bratislavě, jakož i dodržení úmluvy z Čierné nad Tisou a důsledná realizace praktických kroků, vyplývajících z dosažené úmluvy.

2. Předsednictvo ÚV KSČ prohlásilo, že tzv. XIV. sjezd Komunistické strany Československa, svolaný 22. srpna bez souhlasu ÚV KSČ, při porušení stanov KSČ a bez účasti členů předsednictva a tajemníků ÚV, delegátů slovenských komunistů a za neúčasti většiny delegátů stranických organizací Československé lidové armády a mnohých jiných stranických organizací, je neplatný, stejně jako tímto sjezdem přijatá usnesení. Všechna odpovídající opatření v této otázce provede předsednictvo ÚV po svém návratu do Československa.

Delegace prohlásila, že mimořádný XIV. sjezd Komunistické strany Československa bude svolán po normalizaci situace ve straně a v zemi.

3. Delegace KSČ informovala o tom, že v nejbližších 6–10 dnech se bude konat společné zasedání pléna ÚV KSČ a Ústřední kontrolní a revizní komise.

Plénum posoudí otázky normalizace situace v zemi, aktuální otázky stranického a státního života, zlepšení práce stranických a státních orgánů, ekonomické problémy a problémy životní úrovně obyvatelstva. Plénum projedná rovněž otázky upevnění všech článků stranického a státního řízení a uvolnění z funkcí těch osob, jejichž činnost neodpovídala potřebám upevnění vedoucí úlohy dělnické třídy a komunistické strany, splnění usnesení lednového a květnového pléna ÚV KSČ (1968), zájmům upevnění pozic socialismu v zemi a dalšího rozvoje vztahů ČSSR s bratrskými zeměmi socialistického společenství.

4. Představitelé KSČ vyjádřili nutnost rychlého provedení řady opatření, směřujících k upevnění vlády pracujících a pozic socialismu.

V souvislosti s tím zvláště zdůraznili význam takových prvořadých opatření, jako je ovládnutí sdělovacích prostředků tak, aby plně sloužily věci socialismu; zastavení činnosti různých skupin a organizací stojících na antisocialistických pozicích; nedovolení činnosti antimarxistické sociálnědemokratické strany. V zájmu splnění těchto cílů budou v nejbližších dnech učiněna příslušná efektivní opatření.

Stranické a státní orgány upraví situaci v tisku, rozhlase a televizi pomocí nových zákonů a opatření. V mimořádné situaci bude k obnovení pořádku na těchto úsecích nutné uskutečnit dočasná mimořádná opatření, aby vláda měla účinné prostředky proti antisocialistickým silám v zemi, v případě nutnosti proti nepřátelsky zaměřeným vystoupením jednotlivců nebo kolektivů. Budou provedena nutná kádrová opatření ve vedení tisku, rozhlasu a televize.

Stejně jako při setkání v Čierné nad Tisou i nyní vyjádřili představitelé KSSS plnou solidaritu s těmito opatřeními, o nichž se domnívají, že odpovídají i základním zájmům celého socialistického společenství, jeho bezpečnosti a jednoty.

5. Obě delegace posoudily otázky, spojené s přítomností vojsk pěti socialistických zemí na území ČSSR, a dohodly se na tom, že tato vojska a jiné orgány spojeneckých zemí se nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí ČSSR. Jakmile pomine vzniklé ohrožení vymožeností socialismu v Československu a ohrožení bezpečnosti zemí socialistického společenství, bude po etapách proveden odchod spojeneckých vojsk z československého území.

Velením spojeneckých vojsk a velením vojsk ČSLA budou ihned projednány otázky o odchodu a změně dislokace vojenských částí z měst a vesnic, kde jsou orgány státní moci s to zajistit pořádek.

Rozmístění spojeneckých vojsk uskutečnit v kasárnách, cvičných prostorech a jiných vojenských prostorech. Rozmístění provádět na základě vzájemné dohody představitelů spojeneckých armád a československé armády.

Posouzena bude také otázka zajištění bezpečnosti hranic s NSR. Množství vojsk, jejich organizaci a rozmístění provádět ve spolupráci s představiteli československé armády.

Vypracovat dohodu týkající se materiálně-technického, zdravotního a jiného zajištění dočasně dislokovaných sovětských vojsk na území ČSSR a nechat ji schválit vládami ČSSR a SSSR. Všechny sporné otázky budou řešeny na úrovni ministrů národní obrany a zahraničních věcí. Principiálně sporné otázky budou řešeny vládami obou zemí.

O podmínkách pobytu a úplného odsunu spojeneckých vojsk bude uzavřena smlouva mezi spojeneckými státy a Československem.

6. Českoslovenští představitelé informovali o tom, že československým ozbrojeným silám byly dány odpovídající příkazy s cílem zabránit incidentům a konfliktům s vojsky spojeneckých zemí nebo jiné činnosti, která by mohla vyvolat narušení klidu a veřejného pořádku. Vojenskému velení ČSSR byl dán příkaz udržovat spojení s velitelstvím spojeneckých vojsk.

Předsednictvo ÚV KSČ a vláda ČSSR přijmou ihned opatření, která by v tisku, rozhlase a televizi zabránila zveřejnění takových vystoupení, jež by mohla vyvolat konflikty a napětí mezi obyvatelstvem a spojeneckými vojsky na území Československa.

7. Představitelé KSČ prohlásili, že nepřipustí odstranění z funkcí nebo dokonce represivní opatření proti těm činitelům a pracovníkům strany, kteří bojovali za upevnění pozic socialismu v zemi, proti antikomunistickým silám, za přátelství se Sovětským svazem.

8. Bylo dosaženo dohody, že v nejbližší době budou uskutečněna jednání o řadě ekonomických otázek s cílem rozšířit a prohloubit ekonomickou a vědeckotechnickou spolupráci mezi Sovětským svazem a Československou socialistickou republikou, zejména s ohledem na potřeby dalšího rozvoje socialistické ekonomiky Československa a v zájmu splnění plánu růstu národního hospodářství, jak bylo usneseno KSČ.

9. Je plná shoda v tom, že vývoj mezinárodní situace a podvratná činnost imperialismu, namířená proti míru a bezpečnosti národů, proti socialismu, vyvolávají naléhavou potřebu dalšího upevnění a zvýšení efektivnosti obranného systému Varšavské smlouvy, jakož i jiných vícestranných a dvoustranných orgánů i forem spolupráce socialistických států.

10. Vedoucí představitelé KSSS a KSČ potvrdili odhodlání důsledně dodržovat princip koordinace činnosti v mezinárodních vztazích, směřujících k upevnění jednoty socialistického společenství, obraně míru a mezinárodní bezpečnosti.

Sovětský svaz a Československo stejně jako dosud budou i nadále v evropských otázkách důsledně provádět politiku odpovídající společným zájmům socialistických zemí a zájmům každé z nich, zájmům evropské bezpečnosti, klást rozhodný odpor militaristickým, revanšistickým a neonacistickým silám, usilujícím o revizi výsledků druhé světové války a narušení nedotknutelnosti existujících hranic v Evropě.

Obě strany prohlásily, že budou důsledně plnit všechny povinnosti, vyplývající z více- i dvoustranných dohod, uzavřených mezi socialistickými zeměmi.

V těsné jednotě s ostatními zeměmi socialistického společenství budou i nadále pokračovat v boji proti zákeřným akcím imperialismu, podporovat národněosvobozenecké hnutí, usilovat o uvolnění mezinárodního napětí.

11. V souvislosti s projednáváním tzv. otázky o situaci v Československu v Radě bezpečnosti OSN vedoucí představitelé KSČ a vlády ČSSR prohlásili, že československá strana nežádala o projednání této otázky v Radě bezpečnosti.

Představitelé KSČ informovali, že vládou ČSSR byl dán pokyn československému představiteli v New Yorku kategoricky protestovat proti projednávání otázky o situaci v Československu v Radě bezpečnosti nebo v jakémkoli jiném orgánu OSN a kategoricky žádat stažení tohoto bodu z programu jednání.

12. Předsednictvo ÚV KSČ a vláda Československa prohlásily, že zhodnotí činnost těch členů vlády, kteří byli za hranicemi ČSSR a vystupovali jménem vlády ČSSR v otázkách týkajících se vnitřní a zahraniční politiky, zejména z hlediska dodržování zásad politiky KSČ a vlády Československé socialistické republiky. Z tohoto zhodnocení budou učiněny příslušné závěry. V této souvislosti předsednictvo ÚV KSČ považuje za nutné provést některé další kádrové změny ve stranických a státních orgánech a organizacích v zájmu zajištění pokud možno rychlé konsolidace ve straně a v zemi. Tyto otázky budou všestranně posouzeny po návratu do vlasti. Bude posouzena rovněž činnost ministerstva vnitra a na základě výsledků budou učiněna opatření k upevnění jeho vedení.

13. Bylo dosaženo dohody uskutečnit v brzké době výměnu stranických a státních delegací za účelem dalšího hlubšího posouzení a řešení otázek, vznikajících ve vzájemných vztazích, a projednání aktuálních mezinárodních otázek.

14. Delegace se dohodly v zájmu obou stran a přátelství mezi SSSR a ČSSR považovat kontakty mezi vedoucími představiteli KSSS a KSČ v období po 20. srpnu za přísně tajné, zvláště pak obsah právě uskutečněných rozhovorů.

15. Vedoucí představitelé KSSS a KSČ, vlády Sovětského svazu a Československé socialistické republiky vyvinou veškeré úsilí k prohloubení tradičního historického přátelství národů obou zemí, jejich bratrského přátelství na věčné časy.

Se souhlasem obou stran jsou oba podpisované texty v ruském jazyce.

Za svaz sovětských socialistických republik: L. Brežněv, A. Kosygin, N. Podgornyj, M. Suslov, A. Kirilenko, D. Poljanskij, P. Šelest, A. Šeljepin, G. Voronov, B. Ponomarjov, K. Katušev, A. Grečko.

Za Československou socialistickou republiku: L. Svoboda, A. Dubček, O. Černík, J. Smrkovský, G. Husák, V. Biľak, F. Barbírek, J. Piller, A. Indra, J. Špaček, O. Švestka, E. Rigo, B. Šimon, J. Lenárt, M. Jakeš, Z. Mlynář, V. Koucký, gen. M. Dzúr, B. Kučera.

VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír: *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970 (červenec 1968 – srpen 1968). Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970,* díl 4., sv. 2. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1996, s. 271–274.

Interpretace závěrů jednání a důsledků „moskevského diktátu" pro konkrétní život obyvatel ČSSR však zůstávala na jeho aktérech z nejvyššího vedení KSČ. Bylo tak možné sledovat opět jakousi politickou schizofrenii. Správně si jí všiml a popsal ji historik Jiří Pernes, když o proreformních silách ve vedení KSČ (včetně Dubčeka) poznamenal, že *jejich rétorika byla samozřejmě jiná, svými slovy v lidech vzbuzovali přesvědčení, že i za změněných a mnohem těžších podmínek chtějí dál pokračovat v úsilí o reformu socialistické společnosti, ale svými skutky dělali pravý opak – snažili se vyhovět sovětským přáním a splnit moskevské požadavky.*[15] Již tehdy se v jejich slovníku objevoval termín normalizace, který později symbolizoval Husákovu éru v čele strany i státu.

15 PERNES, Jiří: Odpor československé veřejnosti proti intervenci. In: BLAŽEK, Petr – KAMIŃSKI, Łukasz – VÉVODA, Rudolf: *Polsko a Československo v roce 1968. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference (Varšava, 4.–5. září 2003).* ÚSD AV ČR – Dokořán, Praha 2006, s. 205.

Je zjevné, že už v srpnu 1968 existovala dvojí interpretace termínu normalizace. Proreformní síly uvnitř KSČ se domnívaly, že dojde k návratu situace před 21. srpnem, že si udrží své pozice a že po přechodné periodě dojde ke stažení okupačních vojsk z Československa.[16] Vedení KSSS chápalo termín normalizace jako likvidaci reforem a obnovení mocenskopolitického monopolu KSČ ve společnosti. Ve funkcích byli zatím ponecháni proreformní politici; mj. také proto, že to pro Sověty a jejich spojence uvnitř KSČ bylo výhodné. Provádění samotných nepopulárních kroků bylo do srpna 1969 spjato se jmény symbolů Pražského jara Ludvíka Svobody, Alexandra Dubčeka a Oldřicha Černíka. Sověti rovněž předpokládali, že po zklidnění situace budou zbývající reformisté, zkompromitovaní svými kroky u československé veřejnosti, odstraněni z funkcí.

Vrcholní českoslovenští představitelé si nyní mohli zvolit mezi dvěma ostře vymezenými možnostmi. Buď budou realizovat prosovětskou politiku, nebo mohou odejít a tak si zachovat tvář; musí být však připraveni na následnou represi ze strany normalizačního režimu. Dubček se přesto domníval, že by se v populárním reformním kurzu dalo v omezeném prostoru pokračovat. Jako by si neuvědomoval změnu rozložení sil. Sověti totiž dávali jasně najevo, že již nestrpí prodlevy v plnění závazků z Moskvy (tzn. konsolidace situace, zpevňování systému a zásahy proti občanské společnosti, probuzené na jaře 1968). Nejvyšší představitelé KSSS vše pozorně a nervózně sledovali. Bylo zcela evidentní (např. během podzimních jednání s československými představiteli), že nebyli s tempem a postupem normalizace situace v Československu spokojeni. Vedení KSČ tak bylo opakovaně vystavováno nejen politickému tlaku, ale hlavně latentní hrozbě opětovného vojenského zásahu.

Jasně si toto dilema a hrozbu uvědomoval Zdeněk Mlynář. Nezbylo mu posléze, než aby smutně, ale výstižně přiznal: *Vždyť od svého návratu do Prahy koncem srpna dubčekovské vedení strany vlastně nedělalo nic jiného, než že toto celonárodní hnutí odporu proti okupaci postupně pacifikovalo, uklidňovalo a převádělo do takových forem, jež by v Moskvě nevyvolaly novou vlnu nevole a nový nátlak na urychlení „normalizace“.*[17]

Limity v komunikaci s veřejností si v měsících po srpnu 1968 dobře uvědomovali i samotní aktéři událostí. Alexander Dubček později uvedl: *Jednou z nejsložitějších stránek těch dní musela být pro lidi náhlá změna v charakteru veřejné komunikace. Slova, která se používala v jejich přirozeném významu, se náhle převrátila vzhůru no-*

---

16 O podmínkách odchodu okupačních vojsk se vedla jednání se sovětskou stranou na úrovni vlád a ministrů národní obrany. V této souvislosti byl například na jednání Dzúra a Grečka v Mukačevu 16. a 17. září 1968 představen čs. plán stažení všech okupačních vojsk včetně sovětské armády ve třech fázích, maximálně do jara 1970. Sovětská strana reagovala poměrně bouřlivě, když opakovaně vyzvala československou stranu k tzv. normalizaci situace a k hledání ubytovacích kapacit pro sovětské jednotky. Více POVOLNÝ, Daniel: *Vojenské řešení Pražského jara 1968 II. Československá lidová armáda v srpnu 1968.* MO ČR – PIC MO, Praha 2010, s. 132–139.

17 MLYNÁŘ, Zdeněk: *Mráz přichází z Kremlu.* Mladá fronta, Praha 1990, s. 272.

hama, čímž se vytvořil zvrácený žargon, který nám vnutili Sověti. Byla to kolosální maškaráda, za níž boj pokračoval.[18] Příkladem osobních těžkostí při vysvětlování výsledků moskevských jednání byl Dubčekův silně emotivní projev v Československém rozhlasu 27. srpna 1968.[19]

Ve dnech 26.–28. srpna 1968 probíhal v Bratislavě sjezd Komunistické strany Slovenska. Delegáti se na úvod jednání přihlásili k reformnímu programu a podpoře Dubčekova vedení KSČ. Nepopulární Vasil Biľak byl sesazen z postu prvního tajemníka ÚV KSS a nahrazen Gustávem Husákem, až do srpna 1968 proreformně orientovaným. Husák sjezd poprvé oslovil 27. srpna. Informoval přítomné o moskevských jednáních a vyřídil pozdravy od vedení strany a státu. Vyjádřil rovněž přesvědčení, že okupační vojska brzy odejdou. O den později vystoupil znovu. Tentokrát oznámil, že SSSR neuznává nový ústřední výbor KSČ zvolený na vysočanském sjezdu. Husák zde také rozehrál národnostní hru. Argumentoval totiž tím, že se slovenských delegátů do Vysočan dostavilo málo (podle něj přibližně jedna desetina). Následně prohlásil, že nemůže za daných podmínek přijmout členství v ústředním výboru KSČ.[20]

Dne 31. srpna 1968 se v Praze uskutečnilo plenární zasedání ÚV KSČ. Dubček informoval o jednáních se sovětskou delegací v Kremlu. Opakoval sice, že vedení KSČ chce i do budoucna prosazovat polednovou politiku, nicméně zde téměř současně zaznívala i slova potvrzující, že si byl vědom limitů vlastních postupů. Ve svých vystoupeních ho doplnili Svoboda a Smrkovský, který seznámil členy ÚV se zněním moskevského protokolu. Plénum rovněž vyslechlo čestná prohlášení Vasila Biľaka, Jana Pillera, Miloše Jakeše, Drahomíra Koldera a dalších, že v uplynulých deseti dnech se nikdy nedopustili jednání proti zájmům strany a státu.[21]

V moskevském protokolu se českoslovenští představitelé zavázali provést některé personální změny. V září 1968 opustili své funkce dosavadní místopředseda vlády Ota Šik a předseda ústředního výboru Národní fronty František Kriegel. Ministr zahraničních věcí Jiří Hájek byl 19. září odvolán; jeho agendu převzal osobně premiér Černík. Své pozice museli opustit také ředitelé Československého rozhlasu Zdeněk Hejzlar a Československé televize Jiří Pelikán.

---

18 HOCHMAN, Jiří (ed.): *Naděje umírá poslední. Vlastní životopis Alexandra Dubčeka*. Svoboda – Libertas, Praha 1993, s. 217.

19 Přepis projevu A. Dubčeka viz *Sedm pražských dnů. 21.–27. srpen 1968. Dokumentace*. Historický ústav ČSAV, Praha 1968, s. 385–391. Záznam Dubčekova projevu je k dispozici na webových stránkách Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v projektu Pražské jaro 1968 v sekci Audioarchiv – viz http://www.68.usd.cas.cz/cz/audioarchiv.html (citováno k 28. 8. 2012).

20 Husákův projev na jednání sjezdu KSS dne 28. srpna byl publikován in: VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír: *Komunistická strana Československa. Kapitulace (srpen – listopad 1968). Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970,* díl 9, sv. 3. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2001, s. 144–155.

21 Stenografický záznam z jednání ÚV KSČ 31. srpna 1968 viz tamtéž, s. 213–261.

Změny se dotkly i vedení ministerstva vnitra. Dne 31. srpna 1968 podal ministr vnitra Josef Pavel demisi. Ve svém posledním rozkazu, který ještě jako ministr vydal, bilancoval a děkoval příslušníkům SNB, Sboru nápravné výchovy a dalším složkám MV. Přihlásil se zde k programu reforem uvnitř KSČ i společnosti, které se také v resortu, spojeném se zločiny 50. let, snažil prosadit. *Zároveň chci vyjádřit pevné přesvědčení, že i nadále budete pracovat na splnění závěrů a myšlenek lednového, dubnového a květnového pléna ÚV KSČ a svým postojem dokážete, že tyto zásady budou postupně naplňovány. Jsem též přesvědčen, že Sbor národní bezpečnosti v budoucnu již nikdy nedovolí, aby byl zneužit jakoukoliv formou proti zájmům našeho lidu, a že nepromarní důvěru, kterou svým postojem, svým jednáním a chováním zejména v posledním období získal*,[22] uzavřel Pavel své působení na MV.

Funkce ministra vnitra se 31. srpna 1968 ujal dlouholetý předseda Krajského národního výboru v Plzni Jan Pelnář.[23] Současně vydal dva rozkazy. V prvním z nich oznámil převzetí funkce a definoval své bezprostřední úkoly. Je zřejmé, že si uvědomoval závažnost situace. Vyzval příslušníky SNB k obětavosti, pevnému postoji a rozvaze. Pelnář považoval za důležité zkonsolidovat poměry na ministerstvu i v SNB. Kladl důraz i na zajištění veřejného pořádku, bezpečnost občanů a ochranu majetku. Z textu rozkazu je zřejmé, že věřil v naplnění akčního plánu MV i v odchod okupačních armád po konsolidaci poměrů.[24]

Druhý rozkaz vydaný Janem Pelnářem 31. srpna 1968 se týkal vyhlášení mimořádných bezpečnostních opatření. Ministr vnitra v něm informoval o dohodě, kterou z pověření vlády učinil s ministrem národní obrany. Podle dikce rozkazu měla být cílem tzv. normalizace poměrů ve státě, konkrétně upevnění klidu, pořádku a zvýšení ochrany a bezpečnosti osob a majetku. Dále šlo o zajištění činnosti státních a politických institucí. Rozkaz zesiloval bezpečnostní opatření u objektů zvláštní důležitosti (tzn. u sídel ústředních, krajských a okresních státních a politických úřadů, u telekomunikačních a dopravních zařízení a objektů sloužících k zásobování obyvatelstva) a v silničním provozu. Na základě tohoto rozkazu byly tvořeny smíšené ozbrojené hlídky z příslušníků Sboru národní bezpečnosti, Československé lidové armády a vojsk Civilní obrany MV.[25]

---

22 *ABS*, f. A 6/4, inv. j. 1147, RMV ČSSR č. 49 ze dne 31. 8. 1968, Poděkování ministra vnitra Josefa Pavla příslušníkům SNB při odchodu z funkce.

23 V srpnu 1968 publikoval Jan Pelnář v regionálním tisku článek o své deziluzi z okupace ČSSR sovětskými vojsky, který doprovodil i výčtem škod. Více o kariéře Jana Pelnáře in: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*, s. 139–141.

24 *ABS*, f. A 6/4, inv. j. 1148, RMV ČSSR č. 50 ze dne 31. 8. 1968, Převzetí funkce ministra vnitra s. Pelnářem a vytýčení bezprostředních úkolů.

25 Tamtéž, inv. j. 1149, RMV ČSSR č. 51 ze dne 31. 8. 1968, Mimořádná opatření k zabezpečení klidu a pořádku.

Jana Palacha vyprovázely na poslední cestě desetitisíce lidí. *Zdroj: MP ČR*

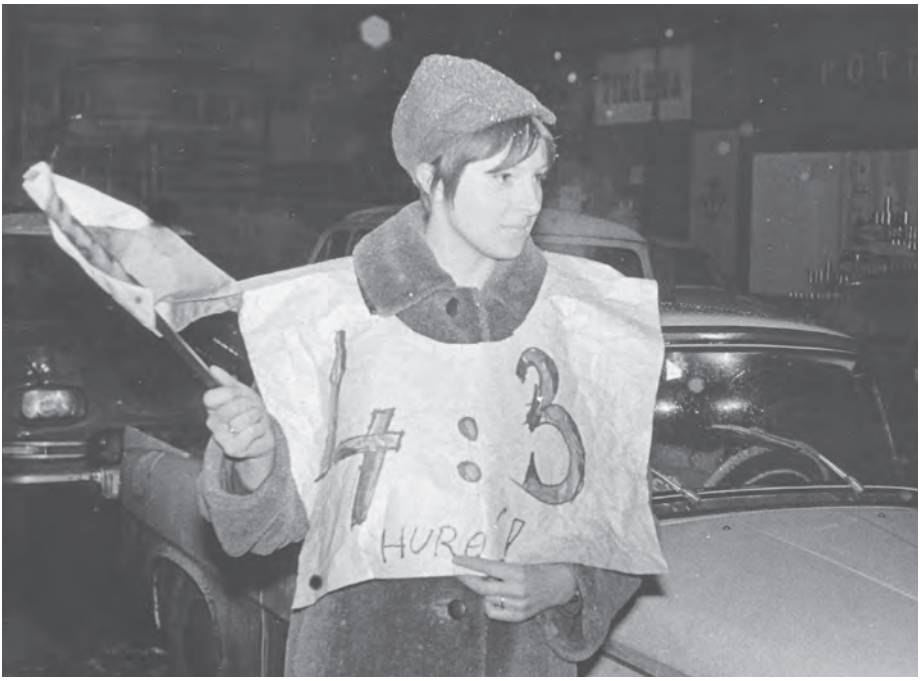

Stačilo napsat skóre vítězného zápasu s týmem SSSR, doprovodný text nebyl potřeba. *Zdroj: ABS*

Skupina slavících ukazuje fotografovi transparent. *Zdroj: ABS*

K oslavám patří vítězné fanfáry. *Zdroj: ABS*

Rozkaz ministra vnitra číslo 52 z 2. září 1968 v mnoha ohledech navazoval na předchozí. Nově jím byla zřízena pohotovostní jednotka Městské správy Veřejné bezpečnosti v Praze. Tvořilo ji celkem 100 příslušníků štábních útvarů a útvarů služeb MV (k rozkazu byl připojen jejich jmenný seznam). Její úkoly byly definovány v podstatě stejně jako v případě bezpečnostně-armádních hlídek z Rozkazu MV č. 51.[26]

Dne 1. září 1968 vydal rozkaz také ministr národní obrany generálplukovník Ing. Martin Dzúr. Mimo jiné se v něm odvolával na moskevský protokol, projednaný a schválený 30. srpna vládou ČSSR a o den později schválený plénem ústředního výboru KSČ. Ministr obrany v něm nařizoval: *Přijmout účinná opatření, aby se předcházelo všem rušivým jevům vůči socialistickým zemím a jejich vojskům, která jsou dočasně na území ČSSR. Navázat kontakty s veliteli, štáby a vojsky dočasně umístěnými na území ČSSR, ke společnému řešení normalizace života a vzájemných vztahů v posádkách i na veřejnosti.*[27] Dzúr v rozkazu potvrdil spolupráci armády se složkami ministerstva vnitra při zabezpečování klidu a pořádku v zemi.

Dne 10. září jmenoval ministr vnitra Pelnář na uvolněná místa náměstků Jaroslava Rybaře[28] a Františka Vaška[29], který po odvolaném Šalgovičovi řídil státněbezpečnostní útvary. První náměstek Padrůněk sice zůstával formálně na pozici náměstka, ale svou funkci od 10. září prakticky nevykonával (jeho kompetence vykonával náměstek Ján Majer), Jiřímu Rypelovi zůstal svěřen civilněsprávní úsek.[30] Pelnář sice v září 1968 pověřil svou inspekci prověřením srpnových událostí v resortu, ale očekávané výsledky (postih během a po okupaci prosovětsky „pracujících" příslušníků) se nedostavily.[31] Naopak, posléze byli postihováni ti příslušníci, kteří se postavili proti okupačním silám. I v důsledku toho opustili v prosinci 1968 své pozice ve vedení ministerstva náměstkové Rypel a Padrůněk.

Navzdory proklamacím o pokračování polednové politiky, doprovázených několika odchody proreformních politiků, se vedení KSČ rozhodlo pro kroky, které bezprostředně vyplývaly z moskevského protokolu. Souviselo to určitě se snahou přesvědčit

---

26 Tamtéž, inv. j. 1150, RMV ČSSR č. 52 ze dne 2. 9. 1968, Zřízení pohotovostní jednotky MS VB Praha z řad příslušníků štábních útvarů a útvarů služeb MV.

27 POVOLNÝ, Daniel: *Vojenské řešení Pražského jara 1968 II. Československá lidová armáda v srpnu 1968*, s. 130.

28 *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*, s. 154–157.

29 Tamtéž, s. 194–196.

30 K rozdělení jednotlivých kompetencí mezi náměstky MV po nástupu ministra Pelnáře viz *ABS*, f. A 6/4, inv. j. 1165, RMV ČSSR č. 67 ze dne 11. 10. 1968 Stanovení odpovědnosti náměstků ministra vnitra za řízení práce v resortu ministerstva vnitra. Dále viz např. *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*, s. 26; ŽÁČEK, Pavel: *Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstiev vnútra a bezpečnostných zborov 1953–1990*. ÚPN, Bratislava 2005, s. 72–73.

31 Přitom ještě 27. září 1968 na celostátním aktivu KSČ ve Státní bezpečnosti hovořil náměstek ministra vnitra František Vašek o prošetřování aktivit a odpovědnosti některých tehdejších představitelů StB (jmenovitě Šalgoviče, Ripla, Klímy a dalších).

sovětské představitele, že KSČ má situaci pod kontrolou a konsoliduje poměry ve státě. Z tohoto konceptu vycházely legislativní kroky učiněné v září.

Národní shromáždění 13. září 1968 projednalo a schválilo návrh vládního zákona č. 126/1968 Sb., o některých opatřeních k upevnění veřejného pořádku, který dával československé vládě do rukou nástroje k eliminaci protisovětských vystoupení. Omezoval totiž shromažďovací právo. Okresní národní výbory mohly zakázat shromáždění, manifestaci nebo průvod nejen v případě, že by porušovaly zákon, ale také pokud by kolidovaly se zahraničněpolitickými zájmy státu nebo byly namířeny proti socialistickému zřízení. Orgány státní správy mohly ze stejných důvodů na tři měsíce zastavit činnost dobrovolných organizací nebo je úplně rozpustit.[32]

Na začátku září byla opět zavedena cenzura médií. Stalo se tak poté, co vláda na konci srpna předložila a Národní shromáždění 13. září 1968 schválilo zákon č. 127/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných informačních prostředků. V českých zemích jím byl zřízen Úřad pro tisk a informace, na Slovensku Slovenský úřad pro tisk a informace. Československá vláda tím důsledně naplňovala závazky, které vyplývaly z *Protokolu z jednání delegací SSSR a ČSSR* z 26. srpna. Důvody zavedení cenzury byly uvedeny v paragrafu 1 zákona: *V zájmu dalšího pokojného vývoje je třeba, aby v oblasti periodického tisku a ostatních hromadných informačních prostředků nebyly narušovány důležité zájmy vnitřní a zahraniční politiky státu.*[33] Jedním ze zásadních úkolů tohoto obnoveného vládního úřadu byla selekce a potlačení „nežádoucích" zpráv např. o obětech a škodách způsobených okupací nebo kritiky československých spojenců (v této souvislosti se například nesměly používat termíny okupace a okupanti).

Zákon číslo 128/1968 Sb. z téhož dne (13. září 1968), o Národní frontě, omezoval činnost politických stran a organizací pouze na rámec dosavadní Národní fronty, u níž byla v dikci zákona zdůrazněna zásada socialistického uspořádání společnosti. Odstavec 1 paragrafu 3 zákona pak eliminoval aktivity tzv. antisocialistických organizací (K-231, KAN, sociální demokracie): *Rozhodl-li příslušný orgán Národní fronty, že určitá politická strana nebo organizace plnící její funkci není jejím členem, vydá ministerstvo vnitra, na Slovensku příslušný orgán Slovenské národní rady, rozhodnutí, kterým vysloví zákaz její činnosti.*[34] Takovým způsobem zakázané politické strany nebo organizace sice mohly následně do třiceti dnů podat u Městského soudu v Praze (na Slovensku u Krajského soudu v Bratislavě) návrh na přezkoumání rozhodnutí, nicméně v danou chvíli se jednalo o formální záležitost.[35]

---

32 *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, ročník 1968, částka 36, s. 345–346.

33 Tamtéž, s. 346–347.

34 Tamtéž, s. 348.

35 V září 1968 ministerstvo vnitra neschválilo stanovy KAN a K-231, na Slovensku Slovenské společnosti pro ochranu lidských práv. Tím došlo ze zákona k ukončení jejich dalších aktivit.

I přes zjevné opouštění principů proreformní politiky zůstávala obliba Dubčeka a jeho vedení KSČ u veřejnosti na vysoké úrovni. *Alexander Dubček se od září 1968 příliš spoléhal na to, že se mu podaří udržet si své postavení a získat podporu v Moskvě metodami kabinetní politiky a dohod s Brežněvem. Nepochopil, že Moskva právě jeho definitivně odepsala*,[36] glosoval později Zdeněk Mlynář tehdejší situaci. Nicméně jednota vedení KSČ již byla minulostí. Jasně proreformní politici odcházeli nebo byli postupně eliminováni; někteří změnili své názory a prosazovali tzv. realistickou politiku. Existovala zde také skupina silně konzervativní, která se nyní i díky podpoře Sovětů prosazovala stále viditelněji.

Od začátku října 1968 vedla československá delegace v čele s předsedou vlády Oldřichem Černíkem v Moskvě jednání, která by legalizovala pobyt sovětských vojsk na území ČSSR. Jejich výsledkem byla *Smlouva mezi vládou ČSSR a vládou SSSR o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území ČSSR*, podepsaná 16. října 1968 v Praze během návštěvy předsedy rady ministrů SSSR Alexeje Kosygina. Lubomír Štrougal později k okolnostem jejího uzavření poznamenal: *Takový je osud státníků. Kosygin, který ve vedení KSSS nesouhlasil s vojenským zásahem v Československu, byl vyslán, aby svým podpisem potvrdil akt, který následně v soukromých rozhovorech označil za jednu z nejvážnějších chyb brežněvovského vedení. Předseda Rady ministrů svou povinnost profesionálně vyplnil, ale kdo ho znal, nemohl nezaznamenat, že jej toto pověření příliš netěšilo.*[37]

36 MLYNÁŘ, Zdeněk: *Mráz přichází z Kremlu*, s. 269.
37 ŠTROUGAL, Lubomír: *Paměti a úvahy*. Epocha, Praha 2009, s. 201.

Obsah Smlouvy mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Svazu sovětských socialistických republik o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území Československé socialistické republiky

V článku 1 se vlády ČSSR a SSSR (vláda SSSR zastupovala též vlády PLR, MLR, BLR a NDR) dohodly na tom, že část sovětských vojsk zůstane dočasně na území ČSSR. Ostatní vojska se měla z území ČSSR stáhnout v několika etapách v průběhu dvou měsíců po ratifikaci smlouvy. Sovětská vojska na území ČSSR podléhala sovětskému velení.

V článku 2 se konstatovalo, že dočasným pobytem sovětských vojsk na území ČSSR nedojde k narušení suverenity státu. Sovětská vojska se neměla vměšovat do vnitřních záležitostí ČSSR a měla zachovávat československý právní řád.

V článku 3 se sovětská strana zavázala nést náklady spojené s pobytem vojsk na území ČSSR. Československá strana měla sovětským vojskům poskytnout ubytovací kapacity v kasárnách a další technické prostory a služby, včetně dodávky elektrické energie.

Článek 4 a 5 upravoval dopravní, pohraniční a celní režim pohybu příslušníků sovětských vojsk a jejich rodin uvnitř ČSSR a při cestě z ČSSR do SSSR a zpět.

Článek 6 se týkal zabezpečení příslušníků sovětských vojsk a jejich rodin zbožím a službami.

V článku 7 se vláda ČSSR zavázala poskytovat vládě SSSR potřebné částky v československých korunách na výdaje spojené s dočasným pobytem sovětských vojsk na československém území.

Článek 8 předpokládal uzavření dodatkové dohody o způsobu zúčtování za služby uvedené v článku 3 a v souladu s článkem 7.

Článek 9 upravoval otázky jurisdikce. Při trestných činech a přestupcích spáchaných na území ČSSR, kterých se dopustí osoby příslušející k sovětským vojskům nebo jejich rodinní příslušníci, se uplatňují československé soudy, prokuratura a další orgány. Trestné činy, které by spáchali sovětští vojáci, vyšetřuje vojenská prokuratura a projednávají vojenské soudy ČSSR. Výjimkou jsou trestné činy, které by byly spáchány vůči SSSR a jeho občanům, respektive by se odehrály v prostorách stálých posádek. V případě trestných činů namířených proti sovětským vojskům na území ČSSR se věc řeší jako při trestném činu namířeném proti ČSLA. Při řešení jednotlivých případů je možné postoupení nebo převzetí jurisdikce a poskytování vzájemné pomoci.

V článku 10 se vláda SSSR zavazovala, že nahradí vzniklé hmotné škody, které by byly způsobeny sovětskými jednotkami nebo osobami k nim příslušejícími státu, institucím a občanům.

V článku 11 se vláda ČSSR zavazovala, že nahradí vzniklé škody na majetku sovětských vojenských jednotek a osob k nim příslušejících, které by byly způsobeny československými institucemi nebo občany.

Článek 12 konkretizoval termín výplaty náhrad škod uvedených v článcích 10 a 11 (do tří měsíců ode dne uznání nároku oběma stranami nebo od právoplatného rozhodnutí soudu).

Článek 13 zněl: *Vláda Československé socialistické republiky a vláda Svazu sovětských socialistických republik jmenují své zmocněnce pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v Československé socialistické republice za účelem náležitého řešení běžných otázek, spojených s dočasným pobytem sovětských vojsk v Československé socialistické republice.*

Článek 14 precizoval ve smlouvě používané pojmy: osoba příslušející k sovětským vojskům (příslušník sovětské armády nebo civilní osoba, která je občanem SSSR pracujícím u vojenských útvarů na území ČSSR); členové rodin osob příslušejících k sovětským vojskům (manželky, děti, blízcí příbuzní); místa stálých posádek (území vyhrazené sovětským vojskům vládou ČSSR nebo místními orgány státní moci, včetně míst rozmístění sovětských vojsk).

Článek 15 podmiňoval platnost smlouvy ratifikací oběma stranami; smlouva měla zůstat v platnosti po dobu dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR.

Smlouva byla podepsána v Praze 16. října 1968. Jménem vlády ČSSR ji podepsal Oldřich Černík, za vládu SSSR Alexej Kosygin.

Viz http://www.psp.cz/eknih/1964ns/tisky/t0208_00.htm (citováno k 28. 8. 2012).

Národní shromáždění přistoupilo ke schvalování smlouvy již 18. října.[38] Důležitost a závažnost jednání podtrhovala osobní účast prezidenta Svobody.

Výklad ke smlouvě přednesl předseda vlády Oldřich Černík. Hned v úvodu se zmínil, že smlouvu předloženou Národnímu shromáždění vnímá jako krok vpřed při řešení jistých přechodných nedorozumění. Zdůraznil neměnnost příslušnosti ČSSR k socialistickému společenství. Dále při zdůvodňování dokumentu uvedl: *Smlouva neřeší příčiny, ale důsledky nové situace. Bylo by nepoctivé zapírat, že tyto události vnesly do našich vztahů mnoho bolesti, trpkosti, napětí i nedorozumění. Chápu, že takovéto pocity nelze překonat z hodiny na hodinu, ani z týdne na týden. Je však povinností těch, jimž byla svěřena důvěra lidu, aby řešili i ty nejtíživější a nejbolestivější problémy v zájmu spokojené budoucnosti svých národů. Proto také jsme se zúčastnili ve dnech 23. až 26. srpna jednání stranických a vládních delegací SSSR a ČSSR, jejichž výsledkem, jak známo, byl moskevský protokol.*[39] Černík dále hovořil o odhodlání stranických a státních orgánů naplňovat závěry tohoto protokolu a „normalizovat" situaci v Československu. Zdůrazňoval rovněž konkrétní body smlouvy, včetně závazků SSSR k úhradě škod, podléhání sovětských vojáků československému právnímu řádu, jejich materiální zabezpečení (náklady měla nést sovětská strana) apod. *Pro život žádného státu není přítomnost jiných než vlastních vojsk jednoduchá. Poslanci Národního shromáždění i celá československá veřejnost pochopí fakt, že je třeba vojska Sovětského svazu, která*

38 František Cigánek v úvodu k pramenné edici o roli Národního shromáždění v letech 1967–1970 správně uvádí, že schvalování smlouvy o dočasném pobytu patřilo k posledním aktům občanské a politické statečnosti poslanců. Parlament byl totiž z podílu na koncipování smlouvy vynechán, Černíkova vláda předložila Národnímu shromáždění ke schválení již hotový text. Více CIGÁNEK, František – FELCMAN, Odřej: *Národní shromáždění. Srpen 1968 – leden 1969. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 3, sv. 3.* ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2009, s. 16–17.

39 Viz http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/027schuz/ (citováno k 28. 8. 2012).

budou podle navrhované dohody umístěna v Československu, považovat za vojska našeho spojence, za vojska socialistické země, jehož národy přinesly největší oběti v boji proti fašismu za druhé světové války. Sovětský svaz, jak je všeobecně známo, přispěl rozhodující měrou v roce 1945 k osvobození naší republiky. Tato dějinná fakta nelze přejít ani bagatelisováním ani taktickým mlčením. V dnešních dobách reálná situace musí být totiž řešena. Rozumně, s důvěrou a s plnou odpovědností před národními dějinami, s plnou odpovědností za osudy našich dalších generací, za osudy socialismu a míru ve světě. Tomu chceme my, Češi a Slováci i ostatní národnosti naší země, znovu přispět svým postojem k vzniklé situaci,[40] uzavřel Černík své doporučení smlouvu ratifikovat. Předsedu vlády následně ve svém vystoupení podpořil i zpravodaj Jan Němec.

Poslankyně Gertruda Sekaninová-Čakrtová upozornila na skutečnost, že obsahově tak závažný dokument je schvalován už dva dny po podpisu. Požadovala, aby byla Národnímu shromáždění předložena smlouva, v níž by byly zřejmé časové dispozice úplného odchodu sovětských vojsk z československého území.

Na její vystoupení reagovalo několik poslanců, kteří se hlásili k podpoře smlouvy. Například poslanec Václav David se ve své argumentaci přímo vysmíval požadavku své kolegyně, když prohlásil: *Komu může vadit pobyt sovětských vojsk, našich třídních bratří, s nimiž máme společné zájmy a cíle? Máme společného nepřítele – americký imperialismus a západoněmecký militarismus a revanšismus. Máme společný cíl – vybudovat socialismus a komunismus v našich zemích, zajistit mír a bezpečnost v Evropě a ve světě. Tento pobyt vadí reakčním kontrarevolučním silám venku i jejich pomocníkům uvnitř naší země, jimž byla učiněna čára přes rozpočet a pohřbeny jejich naděje. Může ale vadit pobyt bratrských sovětských vojáků našemu pracujícímu lidu, který má své zkušenosti z Mnichova a na druhé straně z více než dvacetiletého spojenectví a spolupráce se Sovětským svazem?*[41]

Při hlasování se z 242 přítomných poslanců vyslovili 4 proti[42] a 10 poslanců se hlasování zdrželo. *Smlouva mezi vládou ČSSR a vládou SSSR o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území ČSSR* tak byla nejvyšším československým zákonodárným sborem ratifikována. Jedním z poslanců, kteří hlasovali kladně, byl i Alexander Dubček. Později to omlouval tzv. taktickými důvody.[43]

Po ratifikaci opustila vojska Maďarské lidové republiky, Bulharské lidové republiky, Polské lidové republiky a Německé demokratické republiky do poloviny listopadu 1968 československé území. Částečně se snížil i sovětský kontingent. Sovětská vojska v počtu cca 75 000 mužů zůstala v ČSSR po celou dobu tzv. normalizace. Je přitom

---

40 Tamtéž.
41 Tamtéž.
42 Byli to František Kriegel, František Vodsloň, Božena Fuková a Gertruda Sekaninová-Čakrtová.
43 HOCHMAN, Jiří (ed.): *Naděje umírá poslední. Vlastní životopis Alexandra Dubčeka*, s. 230.

zřejmé, že vedle jistých finančních nákladů[44] na dislokaci s sebou nesla jejich přítomnost i určité další potíže.[45]

Komunistická strana Československa vyjádřila ratifikací dokumentu souhlas s výrazným omezením státní suverenity ČSSR. Nejzásadnější hrozbu správně pojmenoval Jan Rychlík. Smlouva o dočasném pobytu totiž *znamenala nejen věčnou okupaci, ale skrývala v sobě i nebezpečí, že sovětská vojska budou moci kdykoliv v budoucnu přímo zasahovat do vnitřních československých poměrů*.[46]

V článku 13 smlouva stanovila, že trestněprávní záležitosti sovětských vojsk na území ČSSR budou řešeny jednáním zmocněnců pro záležitosti dočasného pobytu sovětských vojsk v ČSSR. Československým zmocněncem byl jmenován generálmajor Martin Korbeľa, sovětským generálporučík tankových vojsk Dmitrij Litovcev. V průběhu podzimu 1968 se vedla další jednání, která měla precizovat právní podmínky pobytu sovětských vojsk v ČSSR. Dne 7. února 1969 byla podepsána dohoda mezi vládami ČSSR a SSSR o poskytování vzájemné právní pomoci ve věcech souvisejících s dočasným pobytem sovětských vojsk v Československu. Sovětská strana získala právě na základě této dohody rozsáhlé pravomoci při vyšetřování trestných činů svých vojáků nebo jejich rodinných příslušníků na území ČSSR. Sovětští vojáci tak vytvořili jakousi nezávislou enklávu uvnitř československého státu, řízenou prakticky pouze z Moskvy.[47]

Také v bezpečnostním aparátu (podobně jako v aparátu komunistické strany) bylo od září 1968 možné sledovat posilování konzervativní a prosovětské linie. Hlavně Státní bezpečnost a její kontrarozvědné útvary se ve svých metodách (např. při používání odposlechů a tajného sledování proti vnitřnímu nepříteli) rychle vracely do období před nástupem ministra Pavla. Nahrávaly jim přijaté legislativní úpravy, zvý-

---

44 Československá vláda se pokoušela hovořit s vládou SSSR i o možnostech úhrady škod vzniklých okupací ČSSR v srpnu 1968. Sovětská strana však taková jednání neakceptovala. Podle jejího stanoviska se dalo o úhradě škod hovořit od podpisu smlouvy o podmínkách dočasného pobytu (tzn. od poloviny října 1968). ČSSR tedy posléze od tohoto požadavku ustoupila a návrh na úhradu škod nevznesla ani vůči dalším státům, které se v srpnu 1968 podílely na okupaci. Přesto byla jednání o odškodnění např. čs. občanů usmrcených po 18. říjnu 1968 (den schválení smlouvy o podmínkách dočasného pobytu NS) se sovětskou stranou prostřednictvím čs. zmocněnce zdlouhavá, komplikovaná a problematická (trvala i několik let). Jak uvádí J. Madry, za rok 1968 sovětská strana neuznala k odškodnění žádný případ, v roce 1969 uznala dva případy. Viz MADRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*. Sešity ÚSD AV ČR, sv. 16. ÚSD AV ČR, Praha 1994, s. 23–24.

45 Míněna je např. trestná činnost vojáků okupačních armád nejen v roce 1968, ale v případě sovětské armády až do doby jejího odchodu z Československa v roce 1991. Viz např. BÁRTA, Milan – CVRČEK, Lukáš – KOŠICKÝ, Patrik – SOMMER, Vítězslav: *Oběti okupace. Československo 21. 8. – 31. 12. 1968*, s. 11–18; CVRČEK, Lukáš: Kriminalita příslušníků okupačních sil v Československu v roce 1968. In: *Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro*, s. 191–197.

46 RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století, díl 2. Česko-slovenské vztahy 1945–1992*. Academic Electronic Press – Ústav T. G. Masaryka, Bratislava – Praha 1998, s. 258.

47 K pobytu sovětských vojsk na území ČSSR viz PECKA, Jindřich a kol.: *Sovětská armáda v Československu 1968–1991: chronologický přehled*. ÚSD AV ČR, Praha 1996.

šení koordinace útvarů (např. vytvoření účinnějšího systému monitorujícího bezpečnostní situaci), ale hlavně „realistické“ postoje ministra Pelnáře, který jasně stanovil jako prioritní „normalizaci“ situace ve státě. Verbální útoky na představitele proreformního směru zaznívaly v StB stále častěji. Snad i tento aspekt (vedle stále aktivnějšího vnitřního zpravodajství) vedl předsednictvo ÚV KSČ k tomu, že přijalo usnesení o přípravě opatření, která by zabránila zásahům bezpečnostních a justičních složek do vnitrostranických poměrů.[48]

V souvislosti s blížícími se výročími vzniku Československé republiky 28. října a tzv. Velké říjnové socialistické revoluce 7. listopadu se ministerstvo vnitra a bezpečnostní útvary připravovaly na možné nepokoje. Státní bezpečnost měla podle rozkazu ministra vnitra z 21. října zintenzivnit operativní agendu, která by včas zaznamenala výzvy (např. v podobě letáků nebo nápisů) k účasti na protiokupačních protestech a akcích. Zvláštní pozornost byla upřena na studentské prostředí. Veřejná bezpečnost se měla více zaměřit jednak na pořádková opatření v tzv. památných místech 1. a 2. světové války a v místech dislokace sovětských vojsk, jednak měla např. i ve spolupráci s Lidovými milicemi zajistit pečlivější kontrolu skladů zbraní, střeliva a výbušnin.[49]

Dne 28. října 1968 si několik stovek převážně mladých lidí v centru Prahy připomnělo 50. výročí vzniku Československa. Shromáždění reflektovali poslední vývoj. Zazněla zde jak jasná protisovětská hesla, tak i slova vyjadřující nespokojenost se smlouvou o dočasném pobytu okupačních vojsk na našem území. Ke střetům s bezpečnostními silami sice nedošlo, přesto bylo zadrženo celkem 77 lidí (z toho 24 studentů).[50]

Ve dnech 6. a 7. listopadu 1968 se na několika místech ČSSR odehrály výraznější protesty proti okupaci. V Praze se 8000 většinou mladých lidí již nespokojilo jen s protisovětskými hesly, ale došlo i na strhávání a ničení sovětských vlajek (jenom 6. listopadu bylo v Praze zaznamenáno 23 takových incidentů). Bezpečnostní složky posílily o armádu a Lidové milice, ke slovu přišla také vodní děla. Zadrženo bylo celkem 167 lidí (většinou byli brzy opět propuštěni). Protiokupační demonstrace s přímým nasazením bezpečnostních složek se odehrály také v Brně, Českých Budějovicích a Bratislavě; menší problémy byly zaznamenány na dalších místech ČSSR, např. v Táboře, Ostravě, Karviné, Žilině, Prievidzi, Liptovském Mikuláši i jinde.[51]

---

48 VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír: *Komunistická strana Československa. Kapitulace (srpen – listopad 1968). Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970*, díl 9, sv. 3, s. 444, 529.

49 *ABS*, f. A 6/4, inv.j. 1166, RMV ČSSR č. 68 ze dne 21. 10. 1968, Opatření k zabezpečení klidu a pořádku v době oslav 50. výročí vzniku samostatného čs. státu a Velké říjnové socialistické revoluce. Rozkaz je podepsán prvním náměstkem ministra vnitra plk. dr. Jánem Majerem.

50 *ABS*, f. Sekretariát ministra vnitra III. díl 1966–1975 (dále jen A 2/3), inv. j. 2152, Zpráva o závadovém průběhu oslav 50. výročí vzniku Československa dne 28. 10. 1968.

51 *ABS*, f. A 2/3, inv. j. 2148, Informace o plnění úkolů vyplývajících pro ministra vnitra ČSSR J. Pelnáře; *ABS*, f. Sekretariát státního tajemníka v MV ČSSR plk. JUDr. Jána Majera (dále jen A 10), inv. j. 30, Zpráva o bezpečnostní situaci související s oslavami VŘSR.

I pro bezpečnostní složky znamenaly říjnové a listopadové střety s demonstranty novou zkušenost. Bylo to po srpnu 1968 poprvé, co byly nasazeny k potlačení nepokojů. Také vedení KSČ muselo vzít v úvahu, že česká a slovenská veřejnost se jen těžce smiřuje s okupací země a že ještě nerezignovala na naděje a vzepětí z první poloviny roku 1968. Ministr vnitra Pelnář zasahujícím příslušníkům za jejich „výkon" poděkoval, o týden později ale naznačil, že příště by měli být daleko údernější.[52]

Z Rozkazu ministra vnitra č. 75 z 8. listopadu 1968

Ve dnech 6.–7. listopadu 1968 došlo při příležitosti oslav 51. výročí VŘSR k závažnému narušení veřejného pořádku v Praze, Bratislavě, Brně a Českých Budějovicích početnějšími skupinami mládeže. Během těchto demonstrativních vystoupení došlo ze strany jednotlivců k páchání trestných činů a přestupků proti ochraně veřejného pořádku.

K obnovení klidu a pořádku byla provedena v těchto místech rozsáhlá bezpečnostní opatření, v jejichž průběhu se projevila obětavost, rozhodnost a odpovědnost všech zařazených příslušníků SNB, vojsk CO, Požární ochrany, ČSLA a Lidových milic. Všem zúčastněným příslušníkům tlumočím poděkování a za úspěšné plnění uložených úkolů jim vyslovuji uznání.

ABS, f. A 6/4, inv. j. 1173, RMV ČSSR č. 75 ze dne 8. listopadu 1968.

Listopadové plénum ústředního výboru KSČ s napětím očekávala veřejnost i sovětské vedení. Česká a slovenská veřejnost čekala jasné prohlášení k událostem po srpnu 1968 a k dalšímu pokračování reformního vývoje. Moskva naopak chtěla, aby vedení KSČ vystoupilo s veřejnou sebekritikou a v kontextu posledního vývoje přehodnotilo reformní ambice, včetně Akčního programu KSČ. Dubček se ve svém vystoupení snažil zachránit maximum možného z reformního programu. On i jeho stoupenci se ale brzy ocitli v defenzivě. Symbolem porážky reformistů se stal odchod Zdeňka Mlynáře z funkce tajemníka ÚV KSČ a definitivní anulování vysočanského sjezdu. V přijaté rezoluci se sice vedení KSČ stále hlásilo k polednovému vývoji, ale současně se zde již naplno objevily jasné odkazy na Sověty tolik požadovanou a konzervativními silami již silně prosazovanou normalizaci situace, včetně vymezení se KSČ proti tzv. pravicovým a antisocialistickým silám, sjednoceným na bázi antisovětismu.

52 *ABS*, f. A 6/4, inv. j. 1174, RMV ČSSR č. 76 ze dne 15. 11. 1968, Nasazení požárních jednotek a techniky při zákrocích pořádkových jednotek VB k obnovení veřejného pořádku.

Z Rezoluce listopadového pléna ÚV KSČ

Pro postup strany i další formování její politiky po srpnových událostech je mimořádně důležité upřímné a důsledné plnění bratislavské dohody a moskevského protokolu ze dne 26. srpna 1968, jenž je jediným reálným východiskem pro cestu normalizace poměrů v ČSSR i ve vztazích mezi ČSSR a pěti zeměmi Varšavské smlouvy.

Řešení dočasného pobytu vojsk SSSR na území ČSSR je nyní upraveno smlouvou mezi vládami ČSSR a SSSR, ratifikovanou Národním shromážděním 18. října 1968.

Ústřední výbor KSČ zdůrazňuje všem KV a OV KSČ, základním organizacím KSČ i KSS, všem komunistům pracujícím ve státních, společenských i hospodářských orgánech nutnost důsledného plnění všech těchto dokumentů. […]

ÚV KSČ plně stojí za základními postuláty lednového pléna a za dalšími svými dokumenty, za žádných okolností nepřipustí návrat k narušování socialistické zákonnosti a k deformacím, které těžce poškodily socialismus. Bude pokračovat v nápravě křivd vůči komunistům i ostatním občanům.

Rudé právo, 19. 11. 1968.

Dubček ještě nechápal závěry listopadového pléna jako definitivní porážku reformistů. Přeci jen zde stále byly odkazy na reformní ambice a program předsrpnového období. Nicméně od listopadového pléna reformní síly již jenom ustupovaly. Také přijatá rezoluce znamenala zřetelný odklon od reformních ambicí KSČ. Rozpaky a nesouhlas s výsledky listopadového pléna rezonovaly ve veřejných náladách[53] a asi nejlépe vše vyjádřily následné studentské stávky.

Již 11. listopadu vydalo předsednictvo Svazu vysokoškolského studentstva prohlášení, v němž v deseti bodech definovalo své požadavky. Patřilo mezi ně například jasné přihlášení se vedení KSČ k Akčnímu programu, respektování lidských práv, závazek, že zavedení cenzury nebude trvat déle než půl roku, závazek, že nebude dotčena svoboda shromažďovací a spolčovací, dále pak svoboda vědeckého bádání, literárního a uměleckého projevu, stanovení jasného termínu odchodu okupačních vojsk, výzva k těm, kteří ztratili důvěru veřejnosti, aby skončili ve funkcích, závazek, že bude zaručena možnost bez omezení cestovat do zahraničí, apod. O tři dny později byla na fakultách Univerzity Karlovy a Českého vysokého učení technického vyhlášena stávková pohotovost.

Dne 17. listopadu 1968 vyhlásili vysokoškolští studenti třídenní okupační stávku, která proběhla ve dnech 18.–20. listopadu (na řadě škol byla prodloužena ještě

53 Miloslav Petrusek náladu ve společnosti skvěle vystihl, když napsal: *Časy se zásadně změnily – od důvěry, a dokonce euforického nadšení, k nedůvěře a zoufalství.* Viz PETRUSEK, Miloslav: Od Pražského jara k Palachově oběti. Od srpna 1968 do ledna 1969. In: BLAŽEK, Petr – EICHLER, Patrik – JAREŠ, Jakub a kol.: *Jan Palach ´69*. FF UK – ÚSTR – Togga, Praha 2009, s. 34.

Na Václavském náměstí v noci z 28. na 29 3. slavilo triumf hokejistů na 150 000 lidí. *Zdroj: ABS*

V ulicích vlály stovky státních vlajek. *Zdroj: ABS*

Během oslav byly zdemolovány místnosti pražské pobočky Aeroflotu. *Zdroj: ABS*

Zařízení bylo zcela zničeno. *Zdroj: ABS*

o jeden den). Zúčastnily se jí desetitisíce studentů. Stávkující však nezískali masovou podporu a stávka tak de facto skončila neúspěchem. Přesto byli představitelé KSČ studentskými aktivitami znepokojeni, mj. proto, že s požadavky studentů se identifikovala většina veřejnosti. Státní bezpečnost studentské akce pečlivě monitorovala.

Jestliže někteří politici KSČ stále ještě nevnímali konec reformního programu jako vynucenou realitu, uvnitř aparátu ministerstva vnitra již bylo o vítězství konzervativců rozhodnuto. Nové vedení resortu postupně negovalo Pavlovy kroky (byl např. zrušen operační štáb, zastavena realizace první etapy akčního plánu čs. kontrarozvědky), prohlubovalo spolupráci se sovětskou KGB (návštěva ministra Pelnáře v Moskvě v prosinci 1968) a provedlo sérii kádrových změn ve velitelských funkcích na MV i v rámci Státní bezpečnosti.

Reformní eroze podzimu 1968 se zatím netýkala ekonomické sféry. Změny se však odehrávaly již bez autora hospodářských reforem Oty Šika. Šlo například o změny upravující vztahy mezi výrobci a státem nebo o posílení relativní samostatnosti hospodářských subjektů.

Naplnění se dočkala vize československé federace, na níž se od jara 1968 systematicky pracovalo. Přípravy nezbrzdila ani srpnová okupace. Národní shromáždění schválilo ústavní zákon o československé federaci 27. října (týkal se i vytvoření federálního a republikových ministerstev vnitra),[54] který měl vstoupit v platnost 1. ledna 1969. Předsednictvo ÚV KSČ rovněž v předstihu projednalo a schválilo obsazení federální i republikových vlád.[55]

Oslabování proreformně orientovaných politiků ve vedení KSČ dále pokračovalo.[56] Ve vánoční atmosféře roku 1968 se odehrával boj o předsedu nově vzniklého Federálního shromáždění. Původně se zdálo jisté, že si tento post uhájí Josef Smrkovský. První tajemník ÚV KSS Gustáv Husák však tento koncept ve shodě s Moskvou napadl a požadoval, aby nejvyšší funkce ve státě byly rozděleny na národnostním základě.

---

54 Zákon č. 166/1968 Sb. ze dne 19. prosince 1968, o vymezení působnosti ČSSR ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti, precizoval kompetence federálního a republikových MV. Federální MV mělo koordinovat činnost obou republikových ministerstev, ponechalo si vedení u bezpečnostních sborů, které plnily zvláštní úkoly při ochraně ČSSR a ochraně federálních úřadů a institucí, výkon státní správy ve věcech spolčovacích, ochranu státního a hospodářského tajemství, úpravu státních hranic, symbolů ČSSR, pravidla silničního provozu. Z operativních složek řídilo FMV rozvědku, ostatní útvary byly vytvořeny ve federálním a republikových provedeních. Krajské správy SNB, územní orgány Civilní obrany a Požární ochrany přešly do podřízenosti republikových ministerstev.

55 Více k těmto aspektům viz RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století, díl 2. Česko-slovenské vztahy 1945–1992*.

56 Proti některým politikům, novinářům, veřejně známým osobnostem apod. byly vedeny zvláštní nactiutrhačné kampaně, zpochybňující jejich charakter. Týkalo se to např. osobnosti Františka Kriegela, Josefa Smrkovského (pomlouvačná brožura *Muž dvou tváří*) nebo bývalého ministra zahraničních věcí Jiřího Hájka (údajná spolupráce s Gestapem v době okupace), ale také Emila Zátopka nebo novinářů Richarda Honzoviče, Kamily Moučkové, Jiřího Pelikána atd.

Husákovo vystoupení bylo čistou demagogií a bylo velice průhledné. Každému muselo být jasné, že v komunistickém státě je funkce prvního tajemníka ÚV KSČ důležitější než funkce prezidenta, předsedy vlády a předsedy parlamentu dohromady,[57] glosuje tehdejší dění Jan Rychlík.

Debata o novém předsedovi Federálního shromáždění pokračovala na začátku ledna 1969. Dubček nevyužil silné veřejné podpory, za Smrkovského se nepostavil a obětoval ho.[58] Po jednání předsednictva ÚV KSČ 3. ledna byla veřejnost uklidňována prohlášením, že nikomu nejde o odstranění Smrkovského z politiky (ačkoliv přesně to byl cíl tohoto kroku). Smrkovský svůj odchod z čela parlamentu akceptoval a souhlasil s funkcí předsedy Sněmovny lidu; do jeho funkce posléze usedl Husákovi věrný Peter Colotka. Vedení KSČ se však obávalo možných nepokojů (například odborovým svazem pracovníků v kovoprůmyslu avizované generální stávky) po oznámení odchodu Smrkovského z funkce. Role uklidňujícího elementu se ujal sám Smrkovský, když 5. ledna vystoupil v televizním projevu. V závěru svého vystoupení uvedl: *Proto vás naléhavě prosím, abyste takovémuto pozitivnímu řešení napomáhali, abyste nečinili nic, co by je ohrozilo. Mám tím na mysli zejména heslo stávky, které se v některých rezolucích objevilo* […] *Já vás o to prosím, naléhavě prosím, aby každý v této chvíli velice pečlivě vážil každý krok: odpovědnost občanů, kolektivů a organizací, dělníků, rolníků, inteligence, studentů a naší mládeže vůbec není o nic menší než odpovědnost vedoucích činitelů, orgánů a institucí – tato spoluodpovědnost je také jedním z požadavků a výsledků polednové politiky. Važme proto pečlivě každý krok.*[59] Federální ministr vnitra Pelnář přesto vydal 4. ledna 1969 rozkaz, kterým vyhlašoval mimořádná bezpečnostní opatření.[60] Ochotu pomoci potlačit případné nepokoje deklaroval i ministr obrany Dzúr.[61]

I na začátku roku 1969 dále panovaly rozpaky z dalšího směřování domácí politiky nejen u české a slovenské veřejnosti, ale také v KSSS. Lubomír Štrougal hodnotí tehdejší atmosféru takto: *Začátkem roku 1969 se ukázalo, že naše politika neuspokojuje nejen lidi doma, ale ani naše partnery v Moskvě. I když naši představitelé formulovali uvažované reformní kroky zaměřené v podstatě jen na ekonomickou oblast, a to ještě v omezeném rozsahu, o dalších původně proklamovaných záměrech již nemluvili, nesetkávalo se to s pochopením, natož se souhlasem. Leonid Brežněv jménem KSSS*

---

57 RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století, díl 2. Česko-slovenské vztahy 1945–1992*. s. 270.

58 DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 39.

59 *Rudé právo*, 6. 1. 1969, s. 1–2.

60 *ABS*, f. A 6/4, inv.j. 1186, RMV ČSSR č. 1 ze dne 4. 1. 1969, Mimořádná opatření k zabezpečení klidu a pořádku.

61 Rozhodnutí o nasazení armády proti obyvatelům vlastního státu bylo v kompetenci prvního tajemníka ÚV KSČ. Dubček však takový krok jednoznačně odmítal. Také Sověti si kladli (vzhledem k tomu, že část armády se stále stavěla proti okupaci) otázku, jak by vypadalo její potenciální nasazení.

kritiku vůči naší zemi stupňoval. […] *Naše stranické a vládní vedení ztrácelo doma postupně důvěru. Lidé logicky nechápali, že opouštíme politiku vyhlašovanou po lednu 1968. V zemi bylo přes sto tisíc sovětských vojáků a jejich velitel generál Majorov v té době vystupoval jako hlavní představitel Moskvy v ČSSR. Mluvil do všeho a nejen mluvil, někdy také přikazoval.*[62] Jak výstižně uvádí Zdeněk Doskočil, posrpnová politika selhala. Dubčekovo vedení strany chtělo vyhovět všem, vedení KSČ i státu se ocitalo pod neustálým tlakem a pokoušelo se tak o jakousi kvadraturu kruhu.[63]

Na federálním ministerstvu vnitra pokračoval začátkem roku 1969 „normalizační" proces. V souvislosti s federalizací docházelo k personálním změnám, což ovšem v podstatě znamenalo, že dosavadní zastánci reforem byli ve svých pozicích nahrazováni konzervativci. Analýza tzv. morálně-politického stavu příslušníků bezpečnostních sborů a armády, kterou si nechali ministři Pelnář a Dzúr zpracovat a kterou následně předložili předsednictvu ÚV KSČ, upozorňovala na určité riziko. Normalizace ještě nepronikla do nejnižších článků. Oběma ministrům bylo samozřejmě uloženo zlepšit kádrovou práci.[64] Prosovětské síly již ale měly jasno. Český ministr vnitra Josef Grösser[65] se během svého vystoupení 11. ledna na zasedání okresního výboru v Trutnově nechal unést, když napadl Šika, Hájka a studentské vůdce a jasně se přihlásil k silovému řešení situace ve státě.

K dalšímu měření sil mezi reformními a konzervativními politiky KSČ mělo dojít v polovině ledna na plenárním zasedání ústředního výboru KSČ. Politický život byl však zasažen zprávou o sebevraždě studenta Jana Palacha.[66] Atmosféru na zasedání po oznámení Palachova sebeupálení zachytil Zdeněk Mlynář: *Když se zpráva o tom donesla na Hrad, kde zasedal ústřední výbor, přihlásila se o slovo známá lékařka dr. Helena Rašková a řekla, že se stydí poslouchat řeči, které se tu vedou, a napadá ji, že i Jan Palach snad slyšel, jak se tu mluví, a to ho dovedlo k zoufalému protestu. Po těchto slovech byla hrubými výkřiky z pléna přerušena, stalinisté a sovětští agenti z řad ÚV KSČ na ni doslova štěkali. Vilém Nový, který později proslul jako bezcharakterní přisluhovač „normalizace", hned nato proslovil cynickou řeč o Palachovi. Smrt, která v následujících dnech otřásla svědomím celého národa, se nijak nedotkla většiny těch, kteří tu seděli – a měli všechno na svědomí.*[67]

---

62 ŠTROUGAL, Lubomír: *Paměti a úvahy*, s. 202.

63 DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 40.

64 Zpráva o morálně-politickém stavu příslušníků MV z 13. března 1969 již konstatovala, že situace uvnitř bezpečnostních sborů je v tomto směru dobrá. Viz *ABS*, f. A 2/3, inv. j. 189.

65 *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*, s. 57–59.

66 Osobnost Jana Palacha a kontext jeho činu představuje ve své studii Petr Blažek. Viz BLAŽEK, Petr: „Pochodeň č. 1". Rekonstrukce činu Jana Palacha. In: BLAŽEK, Petr – EICHLER, Patrik – JAREŠ, Jakub a kol.: *Jan Palach ´69*, s. 39–89.

67 MLYNÁŘ, Zdeněk: *Mráz přichází z Kremlu*, s. 273–274.

Komunističtí představitelé se tak ocitli tváří v tvář novému fenoménu, který dosud nepoznali. Statečná oběť mladého člověka načas znovu zvedla občanský vzdor části veřejnosti. S Palachovými požadavky (okamžité zrušení cenzury, zákaz rozšiřování okupační tiskoviny *Zprávy*) souhlasila většina lidí, k nimž se student obracel s výzvou o podporu v podobě časově neomezené stávky. Pokud by jeho požadavky nebyly splněny do 21. ledna 1969, nevylučoval, že bude mít následovatele.

Čin Jana Palacha opět na chvíli probudil českou a slovenskou veřejnost. Po jeho smrti 19. ledna se na řadě míst konaly tryzny, které se změnily v demonstrace na podporu Palachových požadavků. Již od 18. ledna drželo několik studentů pod rampou Národního muzea hladovku (jedním z nich byl i student Průmyslové a železniční školy v Šumperku Jan Zajíc). Bezpečnostní síly situaci monitorovaly, ale zatím nezasahovaly.

Nejvyšší představitelé KSČ reagovali výzvami ke klidu. Dne 20. ledna 1969 oslovil národ prostřednictvím televize Ludvík Svoboda. Vzdal hold Palachovu činu, ale řekl také, že nesouhlasí s takovým způsobem vyjádření politického postoje. Apeloval hlavně na mladé lidi a studenty, aby nepostupovali zbrkle a příliš radikálně. Připomínal podporu, které se KSČ po lednu i srpnu 1968 těšila. Hlásil se k závěrům listopadového pléna. V závěru ale odmítl jakýkoliv nátlak na stranické a státní orgány ze strany veřejnosti. *Chceme spolu s vámi vybudovat v této zemi společnost socialistickou, demokratickou, společnost lidí svobodných a ukázněných. Abychom to ale mohli uskutečnit, potřebujeme ne ultimata, ale aktivní podporu pro tvořivou práci. Bez toho nám hrozí anarchie a rozvrat v hospodářství – rozvrat, který by vedl k tomu, že by za nás musel vládu převzít někdo jiný.*[68]

Sovětští představitelé očekávali rozhodné kroky proti stále silné občanské společnosti. Vedení KSČ lavírovalo mezi oběma póly. Dne 24. ledna 1969 (den před pohřbem Jana Palacha) varovala československá vláda všechny, kteří by chtěli narušit veřejný pořádek. Vyhlásila mimořádná bezpečnostní opatření, v případě nepokojů hrozila nasazením bezpečnostních složek a armády.[69] Například Městská správa VB Praha měla v termínu pohřbu vyhlášenu stoprocentní pohotovost. V případě potřeby bylo připraveno zasáhnout 2100 příslušníků VB a 450 vojáků (k jejich nasazení vzhledem ke klidnému průběhu pohřbu nedošlo). Trasu pohřebního průvodu kontrolovalo 500 příslušníků Státní bezpečnosti.[70]

Střety demonstrantů s příslušníky VB se odehrály v Praze 26. ledna. Bezpečnostní složky (bylo nasazeno 590 příslušníků VB) použily slzný plyn a zadržely 199 převážně

---

68 *Rudé právo*, 21. 1. 1969; viz také FELCMAN, Ondřej – VONDROVÁ, Jitka: *Vláda a prezident. Období normalizace (září 1968 – říjen 1969). Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970*, díl 8, sv. 2. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2010, s. 272–274.

69 Tamtéž, s. 277–278.

70 *ABS*, f. A 2/3, inv. j. 2345, Opatření ministra vnitra k nastávající situaci, 24. 1. 1969.

mladých lidí. Dne 27. ledna se střety s demonstranty na pražském Václavském náměstí opakovaly – bylo zde nasazeno 300 příslušníků VB a zadrženo celkem 20 lidí. O den později, 28. ledna, bylo během zákroku bezpečnostních sil (nasazeno 100 příslušníků VB) zadrženo 24 osob.[71]

Oficiální propagandistický výklad událostí mezi listopadem 1968 a březnem 1969

Po listopadovém plénu ÚV KSČ v roce 1968 zapojovala pravice do nového kola nátlakových kampaní zaměřených proti normalizačnímu procesu především mládež a studentstvo. Organizovala studentské stávky, demonstrace, různá memoranda a jiné akce, v nichž našly výraz ultimativní požadavky pravicově oportunistické a protisovětské fronty. Z psychózy vybičované mezi vysokoškoláky vzešla i osobní tragédie studenta Jana Palacha, za jehož smrt nesou představitelé pravice plnou politickou i morální odpovědnost. Tato událost se stala podnětem k vyvolání nové protistranické a protisovětské křeče, která měla před světem symbolizovat odpor proti nastolení klidu a pořádku v naší zemi. Známé události v souvislosti s mistrovstvím světa v hokeji koncem března 1969 dokázaly, že kontrarevoluce bránila zkonsolidování situace v naší zemi, a že je nutno už konečně učinit přítrž tomu, aby se naše společnost zmítala ve stavu nepřetržitých krizí přerůstajících do katastrofických situací.

Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. SPN, Praha 1984, s. 86.

Dne 25. února 1969 se na Václavském náměstí upálil Jan Zajíc.[72] Navázal tím na Palachův čin, také on chtěl vyburcovat českou a slovenskou veřejnost z letargie. *Stávkujte, bojujte! Kdo nebojuje, nezvítězí! Nemám na mysli jen ozbrojený boj. Ať moje pochodeň zapálí Vaše srdce a osvítí Váš rozum! Ať moje pochodeň svítí na cestu k svobodnému a šťastnému Československu*,[73] napsal Jan Zajíc v prohlášení nazvaném *Občané Republiky československé*.

Dne 4. března 1969 se předsednictvo ÚV KSČ zabývalo zprávami o bezpečnostní situaci ve státě, přednesenými ministry vnitra ČSSR a ČSR. Grösser hovořil o kontrarevolučních skupinách, které přejdou k ozbrojenému odporu, Pelnář závěry svého předřečníka popřel, upozornil však na skutečnost, která ostatně byla zřejmá všem

71 *ABS*, f. A 2/3, inv. j. 2349, Zpráva o situaci na území hlavního města Prahy dne 26. 1. 1969. Viz též BLAŽEK, Petr: „Akce Palach". Edice dokumentů z provenience ministerstva vnitra 1969–1974. Dokument č. 37 – Vyhodnocení bezpečnostní situace v souvislosti s činem Jana Palacha, vypracované Hlavní správou Veřejné bezpečnosti (leden 1969). In: BLAŽEK, Petr – EICHLER, Patrik – JAREŠ, Jakub a kol.: *Jan Palach ´69*, s. 434–448.

72 Jeho osobnost představuje ve své studii Patrik Eichler. Viz EICHLER, Patrik: Následovníci Jana Palacha? In: BLAŽEK, Petr – EICHLER, Patrik – JAREŠ, Jakub a kol.: *Jan Palach ´69*, s. 90–107.

73 Tamtéž, s. 99.

přítomným: SSSR již nepřipustí další projevy odporu, a bude-li to nezbytné, pak jistě zasáhne.[74]

Reformní síly trvale oslabovaly. Nadále neudržitelnou se stávala pozice prvního tajemníka ÚV KSČ Dubčeka (i když on sám si namlouval opak). Sověti ho již zcela odepsali, nebyli s ním ani s tempem, principy a postupy při „normalizaci" situace v ČSSR spokojeni. Přemýšleli, kdo by ho mohl ve vhodné chvíli nahradit. Novou kometou na politické scéně ČSSR byl od listopadového pléna Gustáv Husák. *Od listopadu 1968 Husák postupně vytvářel vlastní projekt normalizace s realistickými a konzervativními prvky, který ho v dubnu 1969 vynesl k moci*,[75] konstatuje výstižně Zdeněk Doskočil.

Iniciátorem stranických změn se staly dva hokejové zápasy, respektive nezvládnutí situace po druhém z nich. Zdemolované zařízení letecké společnosti Aeroflot na pražském Václavském náměstí bylo jedním z nechtěných symbolů vítězství nad reprezentací okupační mocnosti – sovětskou Sbornou. Incidenty na 69 místech ČSSR se tak změnily v jasný protest proti okupační realitě.[76]

Intenzita a rozsah spontánních vystoupení veřejnosti v březnu 1969 komunistický režim evidentně zaskočily. Stranický i bezpečnostní aparát se ovšem velmi rychle vzpamatovaly a zareagovaly. „Hokejové události" se již nesměly opakovat. Československé obyvatelstvo se o tom přesvědčilo o pět měsíců později.

---

74 *Národní archiv* (dále jen NA), f. Archiv Ústřední výbor Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) – Výkonný výbor předsednictva ÚV KSČ 1968–1969 (dále jen 02/6), svazek (dále jen sv.) 4, archivní jednotka (dále jen a. j.) 13, bod 7, Informace k některým aspektům státobezpečnostní situace v ČSSR, 4. 3. 1969.

75 DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 65.

76 Hokejové krizi se věnuje několik odborných studií. Viz např. DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 96–114; TŮMA, Oldřich: Hokej věc veřejná aneb Vyhrát, či prohrát? In: KOCIAN, Jiří – PERNES, Jiří – TŮMA, Oldřich a kol.: *České průšvihy aneb Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848–1989*. Barrister & Principal, Brno 2004, s. 302–308; FELCMAN, Ondřej: Hokejové mistrovství světa v roce 1969. In: *Záhady českých dějin. Co se skrývá pod povrchem historických událostí*. Readers Digest Výběr, Praha 2005, s. 548–553; KALOUS, Jan: ČSSR – okupanti 4:3. Analýza jedné březnové noci. *Paměť a dějiny*, 2009, roč. III, č. 2, s. 22–43; POVOLNÝ, Daniel: Hokejové události v březnu 1969 z pohledu ČSLA. *Historie a vojenství*, 2010, roč. LIX, č. 3 a 4, s. 59–83 a 4–24.

36. mistrovství světa v hokeji 1969 (Stockholm 15.–30. března 1969)

V pořadí 36. mistrovství světa v ledním hokeji měla v roce 1969 hostit Praha. V atmosféře, která nastala po okupaci ČSSR, se však organizátoři obávali protisovětských akcí. Náhradním pořadatelem se tak stal švédský Stockholm.

S napětím se očekávala především utkání se sovětskou Sbornou. V pátek 21. března se mužstva ČSSR a SSSR utkala na turnaji poprvé. Po nadšeném výkonu a v téměř domácí atmosféře zvítězili českoslovenští hokejisté 2:0. O týden později následoval v dvoukolovém systému turnaje další zápas s reprezentací „okupační moci". Po mimořádném výkonu se zrodila výhra 4:3. Závěrečná porážka se Švédskem znamenala, že ČSSR obsadila při rovnosti bodů prvních tří mužstev až třetí místo.

Výsledky mužstva ČSSR na 36. mistrovství světa ve Švédsku:

ČSSR–Kanada 6:1
ČSSR–USA 8:3
ČSSR–Finsko 7:4
ČSSR–Švédsko 0:2
ČSSR–SSSR 2:0
ČSSR–Kanada 3:2
ČSSR–Finsko 4:2
ČSSR–USA 6:2
ČSSR–SSSR 4:3
ČSSR–Švédsko 0:1

Pořadí 36. mistrovství světa:

1. SSSR 16 bodů; 2. Švédsko 16; 3. ČSSR 16; 4. Kanada 8; 5. Finsko 4; 6. USA 0.

JENŠÍK, Miloslav: *Zlatá kniha ledního hokeje. Historie a současnost nejrychlejší sportovní hry*. Nakladatelství XYZ, Praha 2011, s. 265–268.

V pátek 21. března 1969 tedy slavilo Československo výhru 2:0 nad reprezentací SSSR na mistrovství světa v ledním hokeji ve Stockholmu. Oslav na Václavském náměstí se podle *Rudého práva* zúčastnilo asi pět set občanů, podle agentury DPA se jich zde sešly až dva tisíce. Agentura DPA si dále všimla, že příslušníci bezpečnosti na místě nezasahovali a ani je nebylo vidět.[77]

O týden později se zápas se sovětským mužstvem opakoval. Po dramatickém průběhu se z vítězství opět radovali českoslovenští hokejisté, tentokrát v poměru 4:3. Oslavy druhého triumfu zasáhly celou zemi. Účastnilo se jich podle odhadů na půl milionu obyvatel. Lidé nejenže skandovali výsledek zápasu a provolávali slávu hokejistům, ale nebáli se projevit vzdor vůči okupantům vlastní tvořivostí – od různých rýmovaček po úpravu fasád jednotlivých budov.

77 WESTER, P.: Fantastický výkon. *Rudé právo*, 24. 3. 1969, s. 8. K ohlasům prvního zápasu viz rovněž ŠUPICH, Z.: Tak jsme si přece jen zazpívali hymnu. *Rudé právo*, 22. 3. 1969, s. 8.

Nasazené represivní složky (většinou reprezentované Veřejnou bezpečností) byly bezradné. Jejich postupy, ale i například posuzování protisovětského vystupování se od sebe místně velmi lišily. Na řadě míst zůstalo skandování hesel nepovšimnuto (tzn. nedostalo se ani do situačních zpráv), bylo tolerováno i např. troubení a vození čs. vlajek v autech.

Podle zprávy o bezpečnostní situaci na území ČSSR z noci z 28. na 29. března 1969, kterou postupoval federální ministr vnitra Jan Pelnář prvnímu tajemníku ÚV KSČ Alexandru Dubčekovi, se nejvážnější incidenty odehrály v Praze, Ústí nad Labem, Bratislavě a Košicích. Zpráva nicméně neopomenula uvést ani výčet dalších problémů v jednotlivých větších městech, zejména tam, kde byly dislokovány sovětské jednotky. Podle Pelnářovy rekapitulace bylo při zákrocích proti slavícím občanům zraněno 17 příslušníků VB (z toho tři těžce); na služebny VB bylo jen v České socialistické republice předvedeno celkem 20 osob. Na Slovensku byly střety tvrdší. Svědčí o tom mj. skutečnost, že jen v Bratislavě bylo zadrženo a předvedeno 19 osob. Také počet zraněných příslušníků VB byl vyšší (34 policistů). Podle Pelnářova hodnocení mohl za vzniklé problémy při zvládání incidentů a následnou škodu neočekávaný průběh akcí. Ačkoliv se ještě v noci z 28. na 29. března 1969 uvažovalo o nasazení armády, nakonec vše zvládly síly Veřejné bezpečnosti. *Dalším událostem v Praze a na jiných místech však vzhledem k živelnému zaměření a jejich rozsahu již nestačila* (myšlena VB – pozn. aut.) *zabránit a jen s velkými potížemi nastolovala potřebný pořádek*.[78]

Podle Pelnářovy zprávy se v Praze na Václavském náměstí shromáždilo kolem 22. hodiny 15 000 až 20 000 občanů. Ve skutečnosti jich bylo mnohem více, minimálně 150 000. Po náměstí a v přilehlých ulicích projížděla houkající auta s vlajkami a lidé provolávali hráčům slávu. Dav byl však od samého začátku sledován a ovlivňován policisty v civilu. V Pelnářově zprávě se totiž objevila pasáž, podle které bylo jednomu proudu (asi 400 lidem) zabráněno v pochodu k sovětské ambasádě. Pokud se v davu na Václavském náměstí takto vyskytovali příslušníci StB, pak nepochybně nescházeli ani před Aeroflotem. Podle oficiální zprávy se právě zde shromáždilo asi 3000 až 4000 lidí, kteří z neznámých důvodů rozbili dlažebními kostkami výlohy a zdemolovali jeho zařízení. Příslušníci VB, kteří se na místě snažili zabránit dalšímu vyhrocení situace, byli davem napadeni a celkem deset jich bylo zraněno (z toho dva těžce). Zpráva ministra vnitra ČSSR nicméně konstatovala, že zničení zařízení Aeroflotu se v dané chvíli nedalo zabránit. Vzniklá škoda se předběžně odhadovala kolem jednoho milionu korun.

V Severočeském kraji se zřejmě nejvážnější incidenty odehrály v Ústí nad Labem. Zde se ve 22.30 hodin shromáždilo asi 4000 až 5000 osob před budovou tamního

78 *ABS*, f. A 10, inv. j. 181, Zpráva o bezpečnostní situaci na území ČSSR ze dne 28. a 29. března 1969.

sovětského velitelství. Dav slavil vítězství; bylo přitom rozbito několik oken. Jeden ze dvou sovětských vojáků, kteří vyšli před budovu, začal střílet z pistole do vzduchu. Shromáždění lidé metali na budovu velitelství cihly, kameny apod. Sovětské vozy, stojící před budovou, byly převráceny, polity benzinem a zapáleny. Posléze byly spáleny tři motocykly. Celková škoda činila odhadem 150 tisíc korun. Příslušníci Veřejné bezpečnosti na místě zakročili, přičemž také oni čelili napadení cihlami a kameny. Podle Pelnářovy zprávy utrpěli tři příslušníci VB zranění, z toho jeden těžké.

V Liberci se na tehdejším náměstí Bojovníků za mír sešlo asi 15 000 až 20 000 lidí. Provolávali protisovětská hesla, někteří z nich vylezli na lešení u radnice (budova se tehdy opravovala) a posléze zapálili a shodili dolů sovětskou vlajku.

Před velitelstvím sovětských vojsk v Teplicích došlo ke střetu davu (asi 1000 osob) se sovětským tankem a dvěma obrněnými transportéry. Jednoho sovětského vojáka přitom zranil některý z předmětů, kterými lidé házeli.

V Mladé Boleslavi se asi 5000 převážně mladých lidí shromáždilo na třídě Lidových milicí před kasárnami 9. května. Po 22. hodině vyjela bočním vjezdem z kasáren tři obrněná sovětská auta s vysunutými kulomety. Shromážděný dav zaútočil jak na auta, tak i kameny na kasárna. Sovětští vojáci házeli z kasáren na lidi prázdné láhve, stříleli dávkami ze samopalů do vzduchu nebo odpalovali rachejtle. Bilancí střetu bylo 81 rozbitých kasárenských oken. Příslušníci VB však nikoho nezadrželi.

Hokejové oslavy se v noci z 28. na 29. března 1969 odehrávaly i na několika místech v Severomoravském kraji. Shromáždění občanů (většinou v počtu do 1000 lidí) byla registrována v Bruntálu, Karviné, Novém Bohumínu, Frýdku-Místku, Frenštátu pod Radhoštěm, Fulneku, Novém Jičíně nebo Opavě. V Havířově se sešlo asi 3000 lidí, městem jezdilo odhadem 80 houkajících vozidel. V Olomouci se asi 4000 osob shromáždilo u budovy velitelství sovětských vojsk, kde bylo kameny rozbito 25 oken (pachatelé nebyli zjištěni) a propíchnuty pneumatiky sovětských vozidel. V Ostravě zadrželi příslušníci VB několik osob, všechny ale posléze propustili. V Krnově poškodil oslavující dav sovětský automobil parkující na náměstí. Ve Frenštátu pod Radhoštěm strhli lidé ceduli na budově sovětské komandatury, sídlící na tehdejším náměstí Míru.

V Jihomoravském kraji se oslav vítězství zúčastnilo celkem asi 30 000 lidí, včetně několika stovek houkajících vozidel jezdících po městech. Celkem na 25 místech kraje se shromáždily zástupy lidí. Byly zaznamenány průvody v Brně (zde se na náměstí Svobody sešlo asi 18 000 lidí), Břeclavi, Vyškově, Blansku, Třebíči, Uherském Hradišti, Gottwaldově, Kroměříži nebo Prostějově.

Ve Východočeském kraji bylo zaznamenáno několik incidentů. V Havlíčkově Brodě se asi 500 občanů objevilo před budovou, v níž tehdy sídlilo sovětské vojenské velitelství. V Jaroměři se zhruba 4000 osob dostalo do blízkosti sovětského vojenského skladu a někteří z nich se údajně pokusili vniknout do objektu. Sovětská hlídka tomu zabránila střelbou do vzduchu ze samopalu. Dav se ale poté odebral k vojenské ne-

mocnici, kde rozbil 21 oken a propíchal pneumatiky zde stojících sovětských vozidel. Poničil rovněž věnce položené u památníku Rudé armády. V Trutnově se u kasáren střetl se sovětskou posádkou dav házející kamení. Různě intenzivní hokejové oslavy propukly i na dalších místech kraje, mj. v Rychnově nad Kněžnou, Rokytnici v Orlických horách, Pardubicích.

Oslavy podobného charakteru (průvody a provolávání protisovětských hesel) zasáhly rovněž Jihočeský kraj (např. Slavonice, Český Krumlov, Pelhřimov). V západočeské Plzni se oslav účastnilo asi 30 000 lidí, vzplála zde sovětská vlajka a snesla se z okna studentského internátu v Plzni na Borech.

V Košicích se udál střet oslavujících (z toho asi 1200 vysokoškolských studentů) s příslušníky Veřejné bezpečnosti. Během zásahu byli dva příslušníci VB zraněni; byla poškozena služební vozidla. V Prešově vzdalo pokojně hold velkému sportovnímu úspěchu asi 300 lidí. Klidná shromáždění hlásila také Žilina, Banská Bystrica, Zvolen nebo Martin.

Specifická situace vznikla v Bratislavě. Na jednotlivých náměstích (hlavně na náměstí SNP) se mohutně oslavovalo. Část davu se posléze objevila u budovy sovětské komandatury v tehdejší Miletičově ulici. Následoval střet s příslušníky SNB s bilancí 32 zraněných příslušníků Veřejné bezpečnosti a 19 předvedených útočníků (z toho 15 vysokoškolských studentů).

Mohutné hokejové nadšení tedy zasáhlo koncem března 1969 celé Československo. Strach z přítomných sovětských vojáků ustoupil do pozadí. Konzervativní a tzv. realistické síly uvnitř KSČ se za podpory Moskvy[79] rozhodly využít hokejových událostí ke změně na postu prvního tajemníka ÚV KSČ.

V pondělí 31. března 1969 bylo na titulní stránce *Rudého práva* zveřejněno prohlášení české vlády k předchozím hokejovým oslavám. Vyznívalo ještě značně opatrně. Česká exekutiva naznačovala porozumění pro nadšení z dosaženého sportovního výsledku. Vnímala vše jako projev živelné radosti, ke které (jak konstatovala) státní orgány přistupovaly benevolentně, nicméně dávala zřetelně najevo, že se chování některých občanů vymklo z rámce oslav: *Obrací-li se vláda ČSR nyní na občany, činí tak proto, že na některých místech byla překročena míra takových projevů a v nejednom případě byla porušena pravidla občanského soužití i ustanovení čs. právního řádu. Neslučuje se s důstojností občana státu, který má ve světě pověst státu kulturního, aby projevoval při jakékoliv příležitosti, a tím spíše při příležitosti sportovní, své uspokojení snižováním příslušníků druhých národů nebo dokonce jejich urážením. Vláda ČSR s po-*

79 Do ČSSR v reakci na hokejové nepokoje přijel sovětský ministr obrany maršál Andrej Grečko a náměstek ministra zahraničí SSSR Vladimir Semjonov. Jejich posláním bylo přímo na místě nalézt pro Moskvu přijatelného prvního tajemníka ÚV KSČ.

litováním konstatuje, že při těchto projevech došlo k projevům vandalství a výtržnictví, namířených zejména proti některým objektům, které užívají sovětské orgány a instituce. Vláda takové výtržnosti odsoudila a podpořila bezpečnostní složky v pátrání po identitě pachatelů útoků, především na sovětské cíle. V prohlášení se konstatovalo, že v budoucnu již vláda ČSR nehodlá podobné excesy tolerovat.[80] Obdobně vyznívalo i prohlášení českého ministerstva vnitra, publikované o den později (1. dubna 1969).[81]

Z nepodepsané redakční poznámky *Rudého práva* nazvané *Vandalismus kontra sport*

Zaplály pochodně z papírů, zazněla hesla, skandování – a mezitím se objevil hec, zlomyslnosti i neodpovědné činy, které někteří v davu neuměli rozumně posoudit a odsoudit. Kořenáče od sochy sv. Václava se začaly koulet po náměstí. Vylétl kámen, vysypala se výkladní skříň Aeroflotu, došlo k rabování. Někteří „odvážlivci" přestali vážit obsah svých slov, uráželi občany jiných národností, hanobili představitele států, s nimiž má naše země přátelské styky. Není bez zajímavosti, že buržoazní tisk a agentury na Západě využily zmíněných událostí a okamžitě si na nich přihřívají svou „polívčičku". Komu je to, co se stalo, zapotřebí? Právě dnes, v situaci, v níž více než kdy jindy záleží na každém našem kroku v konsolidaci politických poměrů, je to neodpovědný a trestuhodný hazard (ať už inspirovaný jakýmikoliv důvody), který každý rozumný občan republiky a opravdový vlastenec nemůže než jednoznačně odsoudit.

Rudé právo, 1. 4. 1969, s. 2.

Dne 1. dubna 1969 zasedalo předsednictvo ÚV KSČ, aby vzniklou situaci projednalo. Předseda federální vlády Oldřich Černík měl na přechodnou dobu vyhlásit pohotovost armády a bezpečnosti. Předsednictvo rovněž vzalo na vědomí zastavení vydávání některých časopisů, údajně šířících „kontrarevoluční" nálady ve společnosti (*Reportér*, *Listy*, *Zítřek*). V přijatém *Prohlášení Předsednictva ÚV KSČ* byly odsouzeny projevy vandalismu vůči sovětským objektům a urážky představitelů světové socialistické soustavy, hlavně SSSR: *Musíme konstatovat, že k těmto činům nedošlo náhodou, že probíhaly v ovzduší uměle vyvolaných vášní, které podněcovala část hromadných sdělovacích prostředků i intenzivní buržoazní propaganda ze zahraničí, že za nimi bylo přímé působení antisocialistických sil, které podobným způsobem vystoupily od srpna už několikrát.* Předsednictvo ÚV KSČ dále vyzývalo k pokračující politice normalizace vztahů se SSSR, přičemž zdůrazňovalo nezbytnost eliminace vlivu antisocialistických sil a obnovení pozic KSČ ve společnosti. *Antisocialistické síly rozněcují zejména antisovětismus, s jehož pomocí chtějí oddělit vedení strany a státu od pracujících. Předsed-*

80 Vláda ČSR k událostem v noci z 28. na 29. března 1969. *Rudé právo*, 31. 3. 1969, s. 1–2.
81 Ministerstvo vnitra ČSR k událostem z 28. na 29. března. *Rudé právo*, 1. 4. 1969, s. 1–2.

nictvo ÚV KSČ s plnou vážností prohlašuje, že každý projev antisovětismu je namířen proti jednotě socialistických zemí, odporuje životním zájmům našeho lidu a splývá ve skutečnosti s antikomunismem, s protisocialistickým postojem. Budeme důsledně postupovat proti všemu, co by narušovalo naše těsné vztahy k Sovětskému svazu, které jsme v akčním programu formulovali jako strategickou linii naší politiky.[82]

Dne 2. dubna 1969 se hokejovými událostmi na svém jednání zabývala vláda ČSSR. Vedle schválení oficiální odpovědi na protesty SSSR[83] uložila ministru vnitra v součinnosti s jeho republikovými resortními kolegy učinit kroky a opatření k odhalení pachatelů trestných činů spáchaných v noci z 28. na 29. března 1969. Usnesení vlády ČSSR číslo 66[84] bylo v některých bodech velmi konkrétní. Vláda mj. stanovila tyto úkoly:

– ministerstvo vnitra mělo v součinnosti s ministerstvy vnitra ČSR a SSR učinit opatření k posílení klidu a pořádku ve státě;

– ministerstvo vnitra a ministerstvo obrany měly do jednoho měsíce předložit vládě návrh na vytvoření pohotovostních jednotek SNB;

– ministerstvo vnitra mělo v Praze, Brně a Bratislavě a v místech dočasného pobytu sovětských vojsk vytvořit hlídky k posílení veřejného pořádku;

– ministerstvo vnitra mělo zvážit pomoc armády k posílení jednotek SNB;

– ministr financí měl zabezpečit úhradu vzniklých škod;

– primátor hlavního města Prahy měl do provedení rekonstrukce zajistit náhradní prostory pro Aeroflot a Intourist;

– ministerstvo vnitra, ministerstvo zahraničních věcí a generální prokurátor měli do jednoho měsíce předložit návrh opatření ve vztahu k občanům, kteří zůstali po 21. srpnu 1968 v cizině.

Vláda ČSSR také na přechodnou dobu zřídila skupinu složenou z předsedy vlády, ministra vnitra a ministra obrany, aby v naléhavých případech mohli rozhodovat o použití vyčleněných jednotek ČSLA k ochraně veřejného pořádku. Zavedla předběžnou cenzuru v hromadných sdělovacích prostředcích a požádala vládu ČSR, aby v případě

---

82 *NA*, f. Archiv ÚV KSČ – Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971 (dále jen 02/1), a. j. 150, Zápis 122. schůze předsednictva ÚV KSČ konané dne 1. dubna 1969.

83 Prohlášení ÚV KSSS a vlády SSSR: *ÚV KSSS a vláda SSSR jsou nuceny co nejvážněji upozornit ÚV KSČ a vládu ČSSR na protisovětské demonstrace a hromadné výtržnické útoky proti sovětským zastupitelstvím v Československu, ke kterým došlo 28. až 29. března 1969 t. r.* […] *Všechny tyto výtržnosti se nesetkaly s včasným a účinným odporem ze strany kompetentních československých úřadů.* […] *Celý průběh událostí znovu a znovu svědčí o tom, že opravdová stabilizace politické situace v ČSSR je nemyslitelná bez důsledného rozhodného boje proti pravicovým silám.* […] *ÚV KSSS a sovětská vláda považují za nutné oficiálně varovat, že v případě protisovětských protisocialistických provokací* […] *bude sovětská strana nucena podniknout účinná opatření.* Citováno podle FELCMAN, Ondřej: *Hokejové mistrovství světa v roce 1969*, s. 548–553.

84 *ABS*, f. Sekretariát náměstka federálního ministra vnitra ČSSR plk. JUDr. Františka Vaška (dále jen A 13), inv. j. 168, Materiál k vyšetrovaniu trestnej činnosti spáchanej v súvislosti s udalosťami 28. 3. 1969.

časopisů *Zítřek*, *Reportér* a *Listy* zhodnotila jejich pozice a případně zastavila jejich vydávání. Podobný dohled měl být zaveden také v rozhlase, televizi a ČTK. Generální prokurátor dostal za úkol zajistit návazně na postup MV urychlené potrestání osob, které se dopustily trestné činnosti.

V návaznosti na Usnesení vlády č. 66 byly vymezeny tzv. protisocialistické činy, jež tehdy měly být v rozporu s důležitými zájmy vnitřní nebo zahraniční politiky státu. Konkrétně se jednalo o tyto aktivity: napadání a zpochybňování vedoucí role KSČ ve společnosti, napadání KSČ, útoky a invektivy proti SSSR a ostatním státům Varšavské smlouvy, útoky a invektivy proti spojeneckým jednotkám na území ČSSR, útoky a invektivy proti vedoucím představitelům KSČ a prezidentu ČSSR. *Tyto skutečnosti jsou v rozporu s důležitými zájmy politiky státu, ať již byly zveřejněny ve formě statí, karikatury, filmových záběrů či jiným způsobem,*[85] uvádělo se v obecně formulovaných zásadách pro jejich vymezení.

V materiálu nazvaném *Informace o některých právních otázkách realizace usnesení vlády z 2. dubna 1969* se jeho autoři zabývali vytvořením pohotovostních jednotek SNB. Dospěli k závěru, že takové speciální síly je oprávněno založit ministerstvo vnitra jak republikové, tak federální. Již zde uvažovali o tom, že by bylo možno vedle příslušníků SNB a ČSLA masivněji využít také Lidové milice.[86] V souvislosti s hokejovými událostmi se však otázka založení a odpovídajícího vybavení a výcviku takových pořádkových sil ukazovala jako aktuální – nedalo se totiž vyloučit opakování protisovětských vystoupení (např. ve formě strhávání rudých vlajek, hanobení SSSR a jeho představitelů apod.). Příslušníci Sboru národní bezpečnosti však již měli být na takové projevy připraveni a odhodláni jim rozhodně a rázně čelit.[87]

Dne 3. dubna 1969 bylo v tisku zveřejněno *Prohlášení předsednictva Ústředního výboru KSČ*, podle něhož odpovědnost za hokejové incidenty padala na vrub stále aktivních antisocialistických sil, snažících se destabilizovat situaci v ČSSR. Cílem vedení KSČ zůstávala normalizace vztahů se SSSR a s dalšími socialistickými zeměmi. Ve vztahu k obyvatelstvu lze toto prohlášení chápat jako velmi zřetelně zdvižený prst. Předsednictvo ÚV KSČ jasně deklarovalo, že nepřipustí vyhrocení vztahů se SSSR a dalšími socialistickými zeměmi, ocenilo zásah bezpečnosti a vyzvalo k akční jednotě strany. Zároveň kriticky zhodnotilo uplatňovanou mediální politiku a na tomto podkladě zasáhlo proti dalšímu vydávání časopisu *Politika*: *Předsednictvo ústředního výboru se zvlášť zabývalo činností stranického tisku, zejména Rudého práva. Konstatovalo,*

85 Tamtéž.
86 Tamtéž.
87 *ABS*, f. Rozkazy, věstníky, služební pomůcky (dále jen RV), Rozkaz MV ČSSR, ČSR, SSR č. 4/1969 Stanovisko ministrů k současné vnitropolitické situaci z 2. 4. 1969. Viz též BAŠTA, Jiří: Josef Grösser – první ministr vnitra České socialistické republiky. *Securitas Imperii*, 2006, č. 14, s. 294.

že Rudé právo neuspokojivě plní úlohu orgánu ústředního výboru strany, zdaleka ne vždy prosazuje jednoznačné, komunisticky principiální politické postoje, nedostatečně podporuje stranická usnesení a nebojuje proti socialismu cizím názorům. Pro vážné politické chyby rozhodlo předsednictvo dočasně zastavit vydávání časopisu Politika.[88]

Závažnost a potenciální důsledky celé situace si konečně uvědomil Alexander Dubček. Dne 3. dubna 1969 se prostřednictvím rozhlasu a televize obrátil k občanům: *Porušování veřejného pořádku, vandalství, urážky příslušníků a představitelů Sovětského svazu, přímé útoky na památníky osvobození v roce 1945 a na objekty, ve kterých jsou dočasně umístěné sovětské jednotky podle československo-sovětské smlouvy – to jsou věci úplně jiného rázu: nejen nedůstojné kulturní tradice naší země, nejen nedůstojné vyspělosti našich občanů, ale jsou to jevy, které nejvážnějším způsobem poškozují životní zájmy našeho státu, jeho lidu, ba ve svém důsledku jsou namířené proti němu. Nemůžeme zastírat, že při těchto událostech došlo k vážným antisovětským, protisocialistickým a tím i protikomunistickým projevům. Všichni jsme povinni s plnou vážností si uvědomit, jaký dosah má takovéto počínání nejen pro náš vnitřní vývoj, pro postup konsolidace a další socialistický rozvoj naší země, ale jaký ohlas mají tyto události i v sousedních socialistických zemích, ba řekl bych i mnohem širší. Vandalismus, přirozeně, vážně poškodil i dobré jméno politické vyspělosti a uvážlivosti československé veřejnosti ve světě.* Podobné výstřelky podle něj zbytečně komplikovaly vztahy se socialistickými zeměmi a především se SSSR. Zájmem Dubčekova vedení KSČ zůstávala konsolidace a normalizace vztahů uvnitř československé společnosti i v zahraničněpolitické oblasti. Dubček si již jasně uvědomil, že nelze donekonečna tolerovat cyklické, po dvou měsících se opakující krize. V naději na udržení vlastní pozice[89] se proto jasně vymezil. Projevy antisovětismu vnímal jako antikomunistické útoky na podstatu státního zřízení. Naznačoval rovněž, že komunistická strana bude muset z těchto incidentů vyvodit důsledky, a vyzval obyvatelstvo ke klidu, disciplíně a rozvážnosti. Byl si již pravděpodobně vědom vratkosti svého postavení, když pokračoval: *Neskrýváme před vámi nebezpečí, i když není důvod k planým panikám. Byl bych však rád, abyste všichni věděli, že doba, kterou máme ke konsolidaci, není neomezená. Vinou vývoje posledních dní jsme se znovu ocitli na osudové křižovatce. Otázka proto zní: buď dokážeme neod-*

88 Prohlášení předsednictva Ústředního výboru KSČ. *Rudé právo*, 3. 4. 1969, s. 1.

89 Moskva mezitím již sondovala, kdo z československých politiků by mohl převzít Dubčekovu funkci. Uvažovalo se o Oldřichu Černíkovi (ten ale Sověty nepřesvědčil o svých schopnostech), Lubomíru Štrougalovi a Gustávu Husákovi (zaujal Brežněva během moskevských jednání v srpnu 1968). Vedoucí osobnost konzervativců v KSČ, Vasil Biľak, byl však mimo hru. Důležitou roli v hledání nového prvního tajemníka ÚV KSČ sehráli prezident Ludvík Svoboda (rozhodl se pro Husáka), pozice ČSLA (ministra obrany gen. Martina Dzúra, který již nechtěl po rozhovoru se svým sovětským resortním kolegou připustit opakování hokejových incidentů) a samotná mise sovětského ministra obrany maršála Grečka.

kladně zabezpečit veřejný pořádek, zamezit všem extrémním jevům, zamezit různým protisovětským, protisocialistickým projevům, nebo nás rostoucí napětí ve vnitřní situaci a mezinárodních vztazích strhne tam, kde jsme byli na konci srpna.[90]

Z projevu prezidenta ČSSR Ludvíka Svobody na plenárním zasedání ústředního výboru KSČ dne 17. dubna 1969

Na prahu tohoto roku jsme si říkali, že letošní rok nebude snadný, nebude bez obtíží. Tyto závěry se nám, bohužel, až přespříliš vyplňují. Dobrých, nadějných dnů bylo zatím málo. Zato jsme už prošli několika vážnými krizemi. Překonávali jsme je se stále většími potížemi. Událostmi koncem března řada těchto krizí vyvrcholila. Dostáváme od vás mnoho dopisů, v nichž vyslovujete rozhořčení nad těmito provokačními akcemi. Způsobily nejvážnější škody našim zájmům, zmařily úsilí řady měsíců a vrátily náš vývoj hluboko zpět. Hrubě poškodily úsilí vedoucích orgánů republiky o konsolidaci poměrů v zemi i o upevnění jejich mezinárodního postavení, zejména o zlepšení vztahů se Sovětským svazem. A takové zlepšení je v našem nejvlastnějším zájmu. Kdo narušuje tyto vztahy, škodí především vlastní zemi.

Rudé právo, 18. 4. 1969.

Bezpečnostní složky mezitím usilovně hledaly pachatele hokejových incidentů. Čelily nicméně složité důkazní situaci. K asi nejzávažnějším a nejznámějším incidentům konce března 1969 patří destrukce zařízení sovětské letecké společnosti Aeroflot na Václavském náměstí v Praze. Historici dnes obecně soudí, že v tomto případě šlo o provokaci z dílny Státní bezpečnosti.[91] Základním zdrojem pro tato tvrzení jsou informace čerpané z knihy Josefa Frolíka *Špion vypovídá*.

90 Projev prvního tajemníka ÚV KSČ A. Dubčeka v rozhlase a televizi 3. dubna: Klid a disciplína jsou našimi základními zájmy. *Rudé právo*, 4. 4. 1969, s. 1–2.

91 Viz např. PERNES, Jiří: *Odpor československé veřejnosti proti intervenci*, s. 206; PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989. Díl IV. 1961–1989*. Themis, Praha 2002, s. 345; DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 101, s odkazem na rozhovor s Lubomírem Štrougalem (ÚSD AV ČR, 23. květen 1991). Přímý a jednoznačný důkaz o podílu StB na destrukci Aeroflotu není k dispozici; vychází se z určitých indicií (absence pořádkové služby, přítomnost příslušníků StB v civilu v davu apod.) a zprostředkovaných svědectví.

Demolice Aeroflotu pohledem Josefa Frolíka

Josef Grösser, český ministr vnitra, dal na popud sovětských poradců pokyn Molnárovi, aby připravil napadení nějakého sovětského objektu v Praze. Obdobný úkol dostal krajský náčelník v Ústí nad Labem a další. Molnár se radil se svými věrnými, kteří prosluli tím, že zatkli Alexandra Dubčeka a Josefa Smrkovského. […] *Již dlouho před hokejovými nepokoji se na StB i u nás v rozvědce sloužilo tak, jako kdyby měla přijít druhý den válka. Jedna pohotovost stíhala druhou, stálé služby byly zesíleny, stále se kontrolovaly a prověřovaly poplachové plány. Před oněmi kritickými dny, před utkáním ČSSR–SSSR ve Stockholmu, se však náhle veškerá pohotovostní opatření zrušila, a to jak u StB, tak ve Veřejné bezpečnosti. Jedinou výjimkou byla součást Bohumila Molnára. Tam se sloužilo i onen kritický večer, kdy byl zdemolován Aeroflot. Správu ještě v době přenosu opustilo několik desítek nejvěrnějších a ti šli pak údajně dělat agenturní průzkum. No – a pak se to stalo.* […] *Nebylo a není problémem najít skutečného viníka. Kdyby československý policejní aparát směl a chtěl, měl těch pár uličníků z krajské správy StB za několik dní.*

FROLÍK, Josef: *Špion vypovídá*. Orbis, Praha 1990, s. 283–284.

Při pátrání v Praze (podobně tomu však bylo i jinde) existoval jeden zásadní problém: *Příslušníci VB se k místu dostali až poté, kdy výkladní skříně byly rozbity a vnitřek zařízení demolován. Vnitřní zařízení bylo rozbito, rozbity byly i psací a počítací stroje. Část vnitřního zařízení byla na chodníku zapálena. Celkovou škodu nelze prozatím vyčíslit.*[92] Pachatelé rozbití výlohy nebyli známi. Demolici měla údajně provádět parta mladých lidí. Později zadržení zažívali komplikace hlavně proto, že u nich byly nalezeny věci z původního zařízení kanceláře Aeroflotu. Nepřítomnost příslušníků Veřejné bezpečnosti u Aeroflotu v momentu, kdy byla rozbita výloha a dav začal demolovat zařízení, potvrzuje i dochovaný *Záznam o činnosti operačního důstojníka MS VB ze dne 28./29. 3. 1969*.[93] Vyšetřující složky MV ČSSR se rovněž pokusily získat filmovou dokumentaci pražských událostí. Údajně měly později k dispozici blíže neurčený dokument z Barrandova. Záběry Československé televize, která na místě rovněž natáčela, se však nedochovaly.[94]

Pražští vyšetřovatelé Veřejné bezpečnosti vyčíslili v srpnu 1969 škody způsobené Aeroflotu, Intouristu a podniku Sady, lesy, zahradnictví (kterému patřila keřová výzdoba kolem pomníku sv. Václava) na 48 455 Kčs. Akceptovali přitom sumy, které jim nahlásily sovětské organizace a zastoupení a také Správa služeb diplomatického sboru

92 *ABS*, f. Sekretariát generálního inspektora MV ČSR (dále jen G), inv. j. 107, Informace o stavu vyšetřování trestních věcí v souvislosti s událostmi ze dne 28.–29. 3. 1969 v ČSR.

93 *ABS*, f. Hlavní velitelství VB ČSR – inspekce Hlavního velitelství VB ČSR (H 2/3), inv. č. 59.

94 *ABS*, f. A 13, inv. j. 168, Materiál k vyšetrovaniu trestnej činnosti spáchanej v súvislosti s udalosťami 28. 3. 1969.

v Praze. SSSR vyčíslil škody na 842 861 Kčs; současně upozorňoval na neobyvatelnost vyrabovaných prostor. Celková škoda, k níž dospěli samotní vyšetřovatelé, činila 1 193 600 Kčs.[95]

K útoku na zastoupení Aeroflotu na pražském Václavském náměstí nedošlo koncem března 1969 poprvé. V souvislosti s pohřbem Jana Palacha 25. ledna 1969 rozbil kolem 20. hodiny neznámý pachatel skleněnou výlohu, v níž vznikl otvor o průměru osm centimetrů. Vzniklá škoda byla tehdy odhadnuta na 5000 Kčs. Pachatele se nepodařilo do březnových hokejových oslav nalézt. Vyšetřovatel se však tehdy domníval, že se jednalo o individuální trestný čin. Sověti dokonce v lednu 1969 ani neprotestovali.

Vyšetřující složky České socialistické republiky dospěly k 21. dubnu 1969 k těmto údajům: celkem čelilo k uvedenému datu na pěti místech ČSR stíhání 30 osob (v Praze 2 osoby, v Ústí nad Labem 16, v Litoměřicích 3, v Teplicích 4, v Liberci 2 a v Náchodě 3); 4 osoby byly podle tohoto výkazu stíhány vazebně (v Ústí nad Labem 3 osoby a v Teplicích jedna). Jako přestupky byla posuzována provinění 7 osob (z toho 3 dětí) v Jaroměři. Diferenciace trestných činů, pro které byli identifikovaní pachatelé stíháni, je následující: výtržnictví (20 případů), poškozování majetku v socialistickém vlastnictví (8), hanobení představitelů a států světové socialistické soustavy (7), obecné ohrožení (10), útok na veřejného činitele (5), rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví (2) a urážka mezi vojáky (2). Podle třídního složení byli pachateli: dělníci (18), nezaměstnaní – zde uvedeni jako bez pracovního poměru (5), důchodci (1), vojáci v aktivní službě (3), studenti (2) a příslušníci inteligence (1). Na základě lustrací bylo zjištěno, že dříve již bylo trestáno celkem 6 osob (tato informace však nebyla úplná). Podle údajů českých vyšetřovatelů (ovšem bez bližší konkretizace) bylo na území Slovenské socialistické republiky k 21. dubnu 1969 stíháno celkem 5 osob, z toho jedna vazebně.[96]

Březnové hokejové události ukázaly komunistickým představitelům, že občanská společnost Pražského jara ještě zcela nezanikla a že přítomností okupačních sil zatím nebyla zardoušena. Pro Alexandra Dubčeka v čele KSČ představovaly poslední dějství jeho osobního dramatu. Jeho osud se tím naplnil. Připadla mu však ještě trapná role při potírání odpůrců režimu zadržených během srpnových střetů 1969.

---

95 *ABS*, f. Odbor vyšetřování Praha – město, č. j.: VV-85/12-69 (číslo přírůstku 1395/84, balík 2), Stíhání RSDr. Jaroslava Litery, CSc.

96 *ABS*, f. A 10, inv. j. 199, Informace o stavu vyšetřování trestních věcí v souvislosti s událostmi ze dne 28. na 29. 3. 1969.

Dav napadl budovu sovětské komandatury po nešťastném incidentu se sovětským vojákem, Ústí nad Labem. *Zdroj: ABS*

Spálené automobily a motocykly před budovou komandatury. *Zdroj: ABS*

USTUP Z ŽIVOTA SATANAŠI
TEĎ MOC VE SVÝCH RUKOU BUDOU MÍT NAŠI
V SČSP JSOU S KURVY SYNI
TY ZAHYNEŠ BRZY S NIMI

28 ŘÍJEN BUDE NÁŠ VELKÝ SVÁTEK
KREV POTEČE Z OČÍ VAŠICH ŽEN I MATEK.
MY VLASTENCI DOJDEM K CÍLI
JEN SVOU VYTRVALOSTÍ A PÍLÍ.

VLASTI ZDAR!

VLASTENCI

SOUDRUŽKA
HORÁKOVÁ
UČITELKA
ZDŠ
VRBNO

Nástup nového vedení

Jeden z výhrůžných anonymních dopisů. *Zdroj: ABS*

Nástup nového vedení (duben – červenec 1969)

Počátkem dubna 1969 se v zákulisí vedení KSČ připravovala výměna prvního tajemníka ÚV. Pod hrubým nátlakem sovětské mise v čele s ministrem obrany SSSR Andrejem A. Grečkem a náměstkem ministra zahraničí Vladimirem S. Semjonovem na řadu čs. politických, stranických a vojenských představitelů mělo dojít k odstranění A. Dubčeka a jeho nahrazení pro Moskvu přijatelnějším kandidátem. Za toho byl nakonec vybrán první tajemník ÚV KSS Gustáv Husák. K rozhodujícímu střetnutí mělo dojít na plenárním zasedání ÚV KSČ 17. dubna 1969.

Bezpečnostní složky setrvaly ve stavu zvýšené pohotovosti. Hlavní správa StB vyhlásila pohotovost již 12. dubna v souvislosti s možnými nepokoji při příchodu dalších 15 000 sovětských vojáků. Federální ministr vnitra Pelnář informoval 14. dubna svého českého kolegu Grössera, že v případě potřeby armáda posílí bezpečnost 67 obrněnými transportéry, 190 nákladními auty a 5900 vojáky, přičemž pro případ nepokojů velkého rozsahu je možno počítat s opatřeními, o nichž rozhoduje prezident ČSSR a Rada obrany státu (tzn. nasazení všech sil ČSLA).[1] Ministerstvo obrany uvedlo do pohotovosti vyčleněné síly ze Západního vojenského okruhu a nařídilo jejich přesun do kasáren v Ruzyni.

Bezpečnostní akce probíhající 16. a 17. dubna a zaměřené na vyhledávání *kriminálních a protispolečenských živlů* (zřejmě nebyla připravena v souvislosti se zasedáním ÚV KSČ) se účastnilo 5379 příslušníků VB, kteří zkontrolovali 25 170 lidí, 10 418 motorových vozidel a 1752 bytů, zadrželi 894 osob, nalezli zcizené věci v hodnotě 47 800 Kčs a zjistili 349 trestných činů, 157 provinění a 660 přestupků.[2] V předvečer plenárního zasedání ÚV KSČ byla bezpečnosti vyhlášena částečná pohotovost (během zasedání zvýšena na stoprocentní),[3] na poradě vrcholných představitelů FMV prohlásil zástupce náčelníka II. správy SNB (Hlavní správa kontrarozvědky) pplk. Štefan Hubina, že situace je napjatá a její zostření může přijít velice rychle. V StB se proto připravovaly plány na případný zákrok. Nejspíše vypracovala i seznam nepohodlných lidí, kteří měli být v případě potřeby izolováni.[4] Příslušníci bezpečnosti také obstarávali během jednání ÚV KSČ bezpečnostní službu a zajišťovali, aby na veřejnost předčasně nepronikly žádné informace.[5]

---

1 *ABS*, f. A 2/3, inv. j. 2285, Dopis J. Pelnáře J. Grösserovi, 14. 4. 1968.

2 *Rudé právo*, 18. 4. 1969; *ABS*, f. Sekretariát Hlavního velitelství VB ČSR (dále jen H 2-1/I), inv. j. 16, Zpráva o zvýšeném bezpečnostním opatření zaměřeném k postihu různých kriminálních a protispolečenských živlů, páchajících trestnou činnost, proti recidivistům, osobám hledaným a o jeho předběžných výsledcích, 17. 4. 1969.

3 *ABS*, f. A 6/4, inv. j. 1201, RMV ČSSR č. 16 ze dne 16. 4. 1969, Zajištění bezpečnostních úkolů a opatření vyplývajících ze současné vnitropolitické situace.

4 *ABS*, f. A 13, inv. j. 22, Zápis z porady konané u s. plk. Šorala ve věci zpracování plánů mimořádných opatření, 16. 4. 1969.

Předehrou zasedání bylo usnesení výkonného výboru předsednictva ústředního výboru, že V. Biľak, A. Indra, D. Kolder a další v srpnu 1968 nezradili a nekolaborovali, jejich stranická i občanská čest je proto neposkvrněná a každý, kdo je bude pomlouvat, bude postižen podle zákona. Následující den byl text usnesení uveřejněn ve sdělovacích prostředcích.

Na plenárním zasedání ÚV KSČ 17. dubna nakonec sám Dubček požádal předsednictvo ÚV KSČ o uvolnění z funkce.[6] Husák ve svém dlouhém projevu několikrát zopakoval, že v Československu přetrvává krizový stav, který přináší mezinárodní problémy ve vztazích se socialistickými státy, zatímco západní státy naopak podporují početné antisocialistické a pravicové síly. Zdůraznil, že nechce měnit politickou koncepci ani linii, musí se však změnit přístup k nim. Nikdo nebude ze strany vylučován kvůli tomu, co říkal „včera", když „dnes" pracuje čestně ve prospěch KSČ, *o trestech a vylučování, když to bude třeba, budeme mluvit tehdy, když žádné jiné pomoci nebude.*[7] Dodal však, že pokud někdo bojuje proti „naší politice", budeme my bojovat proti němu. Základními úkoly pro nejbližší období byly dle něj konsolidace strany a normalizace vztahů se socialistickými státy a především SSSR, *to je základ, od kterého se všechno odvíjí.*[8]

Současně s Husákem bylo zvoleno nové předsednictvo ÚV KSČ, počet jeho členů byl zároveň snížen téměř o polovinu a výkonný výbor předsednictva zrušen. Nové obsazení stranického vedení symbolizovalo návrat k neveřejné kabinetní politice a soustřeďovalo moc převážně do rukou lidí oddaných Moskvě.[9] Bezprostředně po svém zvolení zopakoval nový první tajemník KSČ v televizi, že základem politického programu zůstává nadále polednová politika a demokratický proces ve společnosti a změny budou pouze v metodách jejich provádění.[10] Následné události ukázaly, že šlo pouze o rétoriku – politická linie se od idejí polednové politiky začala rychle odklánět.

Když o půlnoci končilo zasedání ústředního výboru, protestovalo na Václavském náměstí asi 300 lidí, které bezpečnost snadno rozehnala. Také nesmělé pokusy o protesty v dalších dnech byly neúspěšné.

Odstranění ikony Pražského jara z vedení komunistické strany znamenalo pro většinu občanů Československa šok. Mimo nejvyšší stranické špičky většina společnosti (včetně členů komunistické strany) nové Husákovo vedení odmítala.[11] Značná část

---

5 DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 212–215.

6 Tento zažitý pohled na Dubčekovo odstoupení nabourává Z. Doskočil, podle něhož se tradiční výklad o dobrovolném odchodu patrně nezakládá na pravdě. Tamtéž, s. 14.

7 HUSÁK, Gustáv: *Projevy a stati. Duben 1969 – leden 1970.* Svoboda, Praha 1970, s. 15.

8 Tamtéž, s. 31.

9 DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 224.

10 HUSÁK, Gustáv: *Projevy a stati. Duben 1969 – leden 1970*, s. 7.

11 VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír: *Komunistická strana Československa. Normalizace (listopad 1968 – září 1969).* Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 9, sv. 4. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2003, s. 489–490.

veřejnosti se však mlčky podřídila, pasivně a rezignovaně vyčkávala dalších událostí nebo se zařadila do tábora nespokojené mlčící většiny, mnozí se navíc začali obávat dávat svůj odpor proti nové politické linii najevo a svůj zájem začali přesouvat od veřejného života k problémům zhoršující se životní úrovně. Řada konformistů navíc brzy své přesvědčení změnila a začala se ucházet o přízeň nových mocipánů. Jindřich Madry dokonce píše, že pasivita, lhostejnost a odevzdanost narostly do největších rozměrů od doby mnichovské okupace.[12] Zvláště se to projevilo na Slovensku, kde byl plán reforem z roku 1968 de facto splněn přijetím federalizace, a východní část republiky v podstatě v klidu vplynula do normalizace.

Zbylí reformisté v čele s Dubčekem ani roztříštěná opozice neměli vůli ani sílu postavit se do čela případného lidového hnutí. Nový první tajemník zřejmě v té době i sám věřil, že jeho hlavním úkolem je zamezit dalšímu vměšování sovětských vojsk do vnitropolitického dění. Chtěl proto – především kremelským vládcům – dokázat, že je schopen nastolit v zemi pořádek vlastními silami, bez dalších internacionálních zásahů. Snažil se rovněž dosáhnout toho, aby byly sovětské jednotky přesunuty z nejdůležitějších oblastí státu k západním hranicím, čímž by deklarovaly úkol být štítem proti případné západní agresi. To mu ovšem moskevští jestřábi nemínili dovolit. Snad si neuvědomoval, že svými rozhodnutími postupně přesunul roli potlačovatele národa na čs. ozbrojené složky (především Veřejnou bezpečnost, která si svým postojem v srpnu 1968 vydobyla respekt veřejnosti).

Prvotním cílem Husákova vedení se stalo upevnění vlastní moci. Vedle potlačení možné opozice tak primárně usilovalo o ovládnutí sdělovacích prostředků, špiček stranických organizací a rozšíření stranické kontroly na co nejširší okruh dění a s tím spojené důsledné podřízení společenských organizací a nekomunistických stran vedení KSČ skrze obnovenou Národní frontu. Opozice tak ztratila poslední možnost legálního vystupování. Současně musel Husák čelit stále silnějšímu tlaku ortodoxních stalinistů podporovaných Moskvou, kteří usilovali o totální rozchod s ideály Pražského jara a rozsáhlé kádrové čistky. Ti se pro něj postupně stávali mnohem nebezpečnějším nepřítelem než zbylí reformisté. Politika uplatňovaná do léta 1969 tak byla jakousi symbiózou radikálního a umírněného normalizačního proudu.[13]

Po dubnovém plenárním zasedání ÚV KSČ započala cesta k otevřené konsolidaci a normalizaci také v aparátu ministerstva vnitra.[14] Byl přehodnocen návrh prosazující,

---

12 MADRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*, s. 70.

13 FELCMAN, Ondřej: Počátky ostré etapy normalizace. In: MENCL, Vojtěch a kol.: *Československo roku 1968, 2. díl: Počátky normalizace*. Ústav mezinárodních vztahů – Parta, Praha 1993, s. 66.

14 Při dubnovém setkání s Leonidem Brežněvem připomínal Gustáv Husák, že jedním z důvodů, proč se vyhýbat radikálním krokům, je mimo jiné doposud nestabilizovaná situace v ozbrojených sborech, takže není jisté, zda je možno je ve velké míře použít proti případným demonstracím.

aby se jednání jednotlivých funkcionářů a příslušníků bezpečnosti během srpnových dnů smetlo ze stolu, a začalo se naopak požadovat přísné vyšetření činnosti každého jednotlivce a vyvození důsledků z jeho chování. Ruku v ruce s tím přitvrzovala „kádrová opatření", tzn. odstraňování aktivních přívrženců reforem a příznivců politiky Dubčekova vedení – prozatím především z vedoucích funkcí. Opatření měla docílit toho, *aby federální ministerstvo vnitra jako celek bylo pevnou oporu KSČ.*[15]

Dne 9. června rozhodlo kolegium ministra o mimořádném služebním hodnocení všech příslušníků SNB. Rozkazem ministra vnitra ČSSR ze dne 25. června 1969 byla oficiálně zřízena šestičlenná komise pro *objasnění služebních problémů a činnosti některých příslušníků a pracovišť ministerstva vnitra v létech 1968–1969* a stejně početná komise hlavního výboru KSČ při Ministerstvu vnitra ČSSR, která měla *řešit uvedenou problematiku po stranické linii.*[16] Nešlo tedy již pouze o srpen 1968, ale o prošetření činnosti během celého „krizového období". Komise měla zhodnotit celkový polednový vývoj na ministerstvu, přičemž se měla zaměřit na odhalení hlavních představitelů *pravicového oportunismu a antisovětismu* a na očistu všech, kdo byli v srpnových dnech označeni za kolaboranty a zrádce. Na českém ministerstvu byla obdobná komise zřízena rozkazem ministra dne 11. července 1969.

Zatím se již ve vedení ministerstva vnitra intenzivně pracovalo na plánech případných zásahů proti možným demonstracím a nepokojům. Tzv. hokejové události na konci března a změny ve stranickém vedení v polovině dubna tak byly jakousi zkouškou pro bezpečnost, která prokázala, že pokud se má změnit ve složku bezvýhradně věrnou politickému vedení strany a ochotnou zakročit proti vlastním spoluobčanům, bude nutno provést ještě řadu změn, především v personální oblasti. Přestože část příslušníků Státní bezpečnosti požadovala nekompromisní a tvrdý postup proti jakékoliv opozici a Husáka označovala za příliš měkkého, řada dalších (zejména v řadách Veřejné bezpečnosti) zůstávala věrná polednovým ideálům. Tři příslušníci V. správy SNB otevřeně odmítli v případě nasazení proti vlastním občanům zasáhnout všemi prostředky a projevili nesouhlas s oficiálním hodnocením vnitropolitické situace.[17] Stalo se tak naposledy, příště se již podobné události neměly opakovat a bezpečnost zůstala *ostřím dělnické třídy* až do roku 1989.

Vyvrcholení těchto příprav v resortu bezpečnosti představoval přísně tajný plán „Vltava", zformulovaný oddělením obrany Ministerstva vnitra ČSSR na přelomu dubna

---

DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 212–215, 278.

15 *ABS*, f. A 2/3, inv. j. 203, Plán činnosti ministerstva vnitra ČSSR na II. pololetí 1969, 18. 6. 1969.

16 *ABS*, f. A 6/4, inv. j. 1222, RMV ČSSR č. 37 ze dne 25. 6. 1969, Zřízení komise ministra vnitra pro objasnění služebních problémů a činnosti některých příslušníků a pracovišť ministerstva vnitra v letech 1968–1969.

17 Tamtéž, inv. j. 1208, RMV ČSSR č. 23 ze dne 22. 4. 1969, Poučný rozkaz o porušení povinností při mimořádných bezpečnostních opatřeních.

a května 1969.[18] Jednalo se o souhrn opatření připravených *při vystoupeních sil antisocialistického charakteru ohrožujících podstatu státního zřízení*, při nichž měla bezpečnost postupovat v úzké součinnosti s armádou a Lidovými milicemi. Plány nasazení měli obdržet náčelníci jednotlivých útvarů od okresů přes kraje až k centrálním složkám v zapečetěných obálkách, které směli otevřít pouze po obdržení hesla „Vltava". Plány obsahovaly dvě části zákroku – preventivní (kdy mělo dojít k zesílení zpravodajské činnosti a hlídkové služby) a případný vlastní zákrok (v podstatě se počítalo až s vyhlášením stanného práva vládou). Jednotliví náčelníci měli ke splnění pokynů vytvořit *zvláštní kvalifikované skupiny pracovníků, které vybaví potřebnou kompetencí, odpovídající poměrům stanného práva.* Kontrola použitelnosti plánu „Vltava" byla zkoumána na začátku srpna 1969, nakonec však nebylo nutné sáhnout ke krajním prostředkům. Podle J. Madryho se tak stalo díky tomu, že byla přijata tzv. vojenská varianta zákroku, nikoli extrémní řešení s vyhlášením stanného práva, připravované ministerstvem vnitra.[19] Zdá se však, že zde zaměnil plán pro případ krajní situace (u kterého není možné na základě stávajícího stavu bádání doložit, že by překročil stadium plánování) a oficiální postoj vedení ministerstva, které se jasně zaměřovalo na nasazení pořádkových jednotek posílených o armádu a milice.

Čistkou prošly také Lidové milice. Přestože řada jejich členů 21. srpna 1968 a v následujících dnech vítala příchod okupačních vojáků, mnozí invazi odmítali. Od ledna do října 1969 opustilo milice z politických důvodů (na vlastní žádost i z donucení) 9918 mužů, ve 46 závodech byly jednotky pro politickou nespolehlivost rozpuštěny, v dalších odzbrojeny. Za prvních deset měsíců roku 1969 vstoupilo do milicí jen 1000 nových lidí, takže počet milicionářů klesl na 51 000.[20] Podle oficiálních zpráv ze srpna 1969 mělo být 60–70 % příslušníků Lidových milicí plně použitelných pro případný zásah (část z nich však odmítala nasazení mimo vlastní závody a továrny), ze zbytku měla být část *politicky dezorientována a ve svých názorech kolísala* a jen nepatrné procento prý nesouhlasilo s politikou Husákova vedení.

NA, f. ÚV KSČ – Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích 1968–1971, sv. 16, a. j. 37.

18 *ABS,* f. A 13, inv. j. 22, Plán opatření k zajištění vnitřní bezpečnosti ČSSR Federální správy zpravodajské služby VLTAVA, duben–květen 1969.

19 MADRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*, s. 100.

20 K 31. 12. 1967 bylo příslušníků Lidových milicí v ČSSR celkem 78 478 (ČSR 62 070, SSR 16 408), dne 30. 6. 1970 jich bylo 60 525 (ČSR 45 148, SSR 15 377), úbytek tedy činil 23 %. BENČÍK, Antonín – PAULÍK, Jan – PECKA, Jindřich: *Vojenské otázky československé reformy 1967–1970: srpen 1968 – květen 1971.* Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 6, sv. 2. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1999, s. 359.

Nová politická koncepce Husákova vedení měla být představena na zasedání ÚV KSČ konaném ve dnech 29.–30. května. Předsednictvo ústředního výboru vyslovilo souhlas s vystoupením ministra Pelnáře na plénu s tím, že *nebude uvádět nepodložené věci* (aby) *vystoupení mohlo být publikováno*, a naopak aby *vybraná fakta byla vhodným způsobem publicisticky využita.*[21] Ministr vnitra ČSSR v diskusním příspěvku všechny přítomné ujistil, že strana se na příslušníky bezpečnostních sborů může spolehnout. Poukázal na nebezpečí hrozící zvnějšku i zevnitř a prohlásil, že bezpečnostní sbory jsou již natolik konsolidovány, že jsou schopny plnit všechny úkoly, které pro ně vyplývají z ochrany bezpečnosti republiky. Jako příklady „pozitivní činnosti" uváděl „rozpracování" členů Společnosti pro lidská práva, K-231, KAN, sociální demokracie, *extrémních studentů* a dalších vnitropolitických problematik a zdůraznil, že *jsme se na ministerstvu vnitra vrátili ke starým osvědčeným formám a taktikám.*[22]

V první den zasedání, tedy 29. května, přednesl Gustáv Husák referát na téma hlavních úkolů strany v současné situaci. Navenek se stále ještě hlásil k polednové politice, obsah jeho příspěvku byl však již veskrze normalizátorský. Prakticky se distancoval od hlavních myšlenek reformního programu. Znovu ubezpečil, že se nebude provádět masová prověrka členů komunistické strany, protože lidé se budou prověřovat sami svými postoji, angažovaností, účastí na realizaci politiky současného vedení. Zároveň varoval, že proti protisocialistickým a pravicovým živlům bude tvrdě zakročeno. Několikrát opakoval, že kdo se nechce angažovat pro nově vyhlášenou politickou linii, musí odejít, protože kde neuspěje diskuse a přesvědčování, nastoupí kádrová a organizační opatření.[23] Na plénu byla přijata *Realizační směrnice pro postup strany do XIV. sjezdu*, která představovala jakousi novou politickou koncepci.[24] Zatímco průběh dubnového zasedání ÚV ještě dával reformistům naději, že se Husák bude snažit alespoň zčásti udržet polednový politický kurz, *Realizační směrnice* znamenala totální rozchod s reformním proudem.[25] O tomto zasedání napsal Čestmír Císař ve svých pamětech, že *nebylo ještě triumfem konzervativců, ale otevřelo jim dokořán cestu k vítězství.*[26] Pregnantněji se vyjádřil Zdeněk Doskočil, který uvedl, že reformní proces vstoupil po květnovém plénu do poslední fáze, jež se rovnala jeho agonii.[27]

---

21 *ABS*, f. A 13, inv. j. 193, Zpráva o současné státobezpečnostní situaci v ČSSR, 20. 5. 1969.
22 Krátce poté federální ministerstvo vnitra rozpustilo Svaz vysokoškolských studentů a Koordinační výbor tvůrčích svazů. *Historie SNB v dokumentech.* Naše vojsko, Praha 1985, s. 144.
23 HUSÁK, Gustáv: *Projevy a stati. Duben 1969 – leden 1970*, s. 85.
24 *Rudé právo*, 3. 6. 1969, příloha.
25 DOSKOČIL, Zdeněk: Nástup Gustáva Husáka k moci v dubnu 1969. In: *Česká a slovenská společnost v období normalizace. Slovenská a česká spoločnosť v čase normalizácie.* Technická univerzita v Liberci – Ústav politických vied SAV Bratislava – VEDA, Liberec – Bratislava 2003, s. 15–58.
26 CÍSAŘ, Čestmír: *Paměti. Nejen o zákulisí Pražského jara.* SinCon, Praha 2005, s. 1086.
27 DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*, s. 324.

Gustáv Husák již jako první tajemník ÚV KSČ, 21. dubna 1969. *Zdroj: NA*

Leonid Illjič Brežněv a Gustáv Husák na mezinárodní poradě komunistických a dělnických stran v Moskvě, 5. června 1969. *Zdroj: NA*

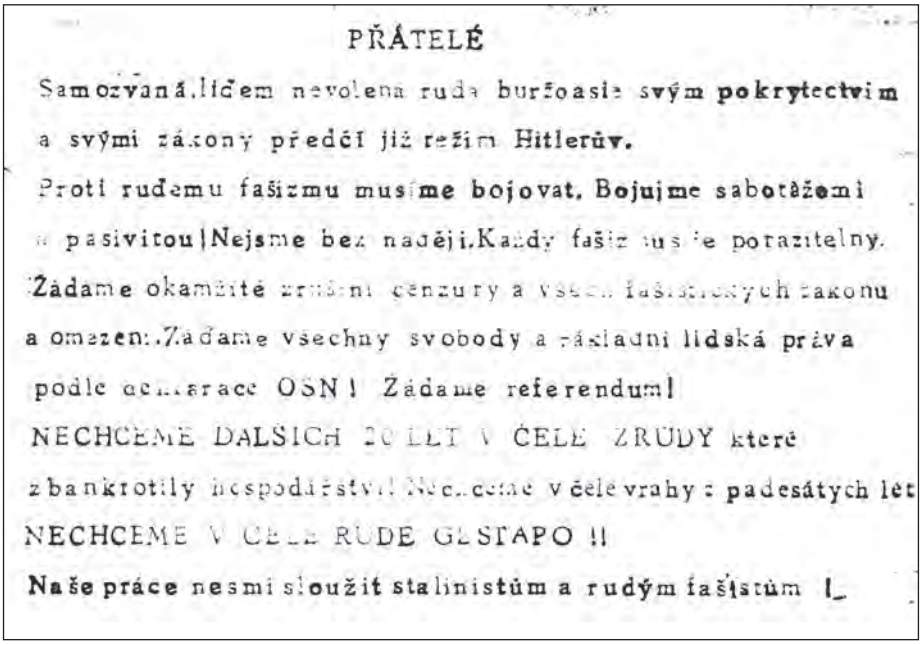

PŘÁTELÉ

Samozvaná,lidem nevolená ruda buržoasie svým **pokrytectvím** a svými zákony předčí již režim **Hitlerův.**

Proti rudému fašizmu musíme bojovat. Bojujme sabotážemi a pasivitou!Nejsme bez naději.Každý fašismus je potratitelný.

Žádame okamžité zrušení cenzury a všech fašistických zákonů a omezení.Žádame všechny svobody a základní lidská práva podle deklarace OSN! Žádame referendum!

NECHCEME DALŠÍCH 20 LET V ČELE ZRŮDY které zbankrotily hospodářství! Nechceme v čele vrahy z padesátých let

NECHCEME V ČELE RUDÉ GESTAPO !!

Naše práce nesmí sloužit stalinistům a rudým fašistům !

Leták vyrobený na domácí tiskárně. *Zdroj: ABS*

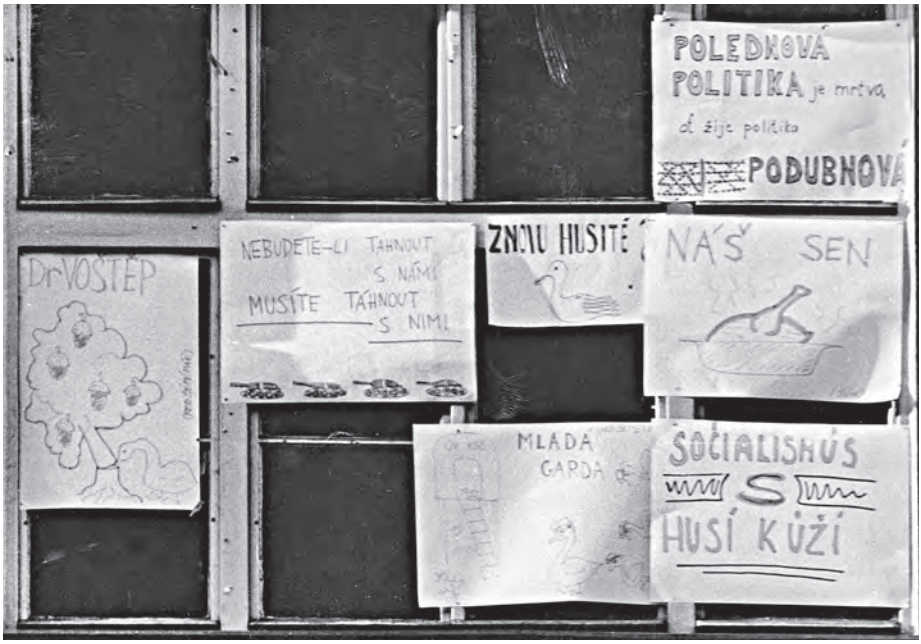

Nelibost občanů byla zaměřena především proti osobě G. Husáka, který v jejich očích symbolizoval kolaboraci se SSSR a ústup od myšlenek Pražského jara. *Zdroj: ABS*

V této souvislosti možná trochu zapadla Husákova slova, že je nutno věnovat zvláštní pozornost bezpečnosti a především armádě, které měly být v budoucnu mnohem intenzivněji řízeny ústředním výborem strany.[28] Ve vedení ministerstva vnitra i obrany je však jasně zaznamenali a začali podle toho jednat. Dubnové a květnové zasedání ÚV byla prohlášena za body politického obratu a následně během čistek označována jako základní data, od kterých se odvíjejí všechna další opatření. Otázkou však zůstávalo, nakolik se doposud podařilo silová ministerstva „normalizovat" a připravit na případný zákrok proti obyvatelům Československa. Podle výpovědí představitelů tehdejší moci z roku 1990 panovaly na nejvyšších postech obavy, že pokud se pacifikace obyvatel nezvládne vlastními silami, vloží se do záležitosti sovětská armáda, což její velitelé jasně naznačovali.[29] Husákovým nejdůležitějším a nejcennějším trumfem se tak staly ozbrojené síly.

Zatímco na ministerstvu vnitra probíhala normalizace poměrně rychle a úspěšně, pozice armády zůstávala stále nejasná, postup konsolidace ve srovnání s vnitrem byl kritizován dokonce i ze sovětské strany. Zaznívaly přitom pochybnosti nejen o loajalitě vojáků základní prezenční služby, ale i o „morálním a politickém stavu" důstojnického sboru.[30] Dzúrovo vedení však kádrovými změnami a reorganizacemi rychle dohnalo zameškaný čas, přičemž velkou roli sehrály Hlavní politická správa a vojenská kontrarozvědka (podřízená v té době federálnímu ministerstvu vnitra jako III. správa SNB), a armáda se tak stala poslušným nástrojem nového vedení, což prokázala svým vystoupením při demonstracích v srpnu 1969.[31]

Od května do konce roku 1969 bylo v armádě odvoláno 16 generálů a důstojníků v nomenklatuře prezidenta republiky a 41 v nomenklatuře ministra národní obrany. Z funkcí muselo odejít 58 z 81 náčelníků a jejich zástupců u správ a složek MNO, kteří byli ve funkcích v roce 1968, z 15 velitelů divizí bylo vyměněno 13, z 15 náčelníků štábů divizí zůstali pouze 4 a z 99 velitelů pluků bylo 58 shledáno nevhodnými pro výkon funkce.

MADRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil.* Sešity ÚSD AV ČR, sv. 16. ÚSD AV ČR, Praha 1994.

28 HUSÁK, Gustáv: *Projevy a stati. Duben 1969 – leden 1970*, s. 104.

29 MADRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*, s. 86.

30 *NA*, f. 02/1, sv. 100, a. j. 166, bod 4, Zpráva o podvratné činnosti protivníka proti čs. ozbrojeným silám, 23. 7. 1969. Od 21. 8. 1968 zběhlo z armády do ciziny 268 vojáků (31 důstojníků, 12 praporčíků, 68 vojínů základní služby a 157 občanských pracovníků), do Československa se vrátilo 17 z nich.

31 MADRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*, s. 86–107.

Předsednictvo ÚV KSČ proto rozhodlo zrušit obvyklé velkolepé oslavy 1. máje v Praze, které měly být organizovány po jednotlivých obvodech a na pracovištích, stejně jako studentské majálesy. Ani na jiných místech republiky nebyly oslavy organizovány jako jindy a neměly zdaleka tak masový průběh jako v předchozích letech.[32] Přesto se nevylučovaly možné protisovětské nepokoje; ve dnech předcházejících oslavám výročí byla proto uspořádána další z akcí zaměřených „proti kriminálním a protispolečenským živlům".

K většímu shromážděním lidí vyjadřujících nespokojenost s politikou vedení KSČ došlo na Václavském náměstí, kde v průběhu dne několikrát zasahovali příslušníci VB. Akce se obešla bez větších problémů. Navečer policisté zakročili také proti shluku mladých lidí u sochy Karla Hynka Máchy v Petřínských sadech.[33]

Zvláště dramatický průběh měly oslavy 5. května v Plzni.[34] Více než dvě tisícovky lidí se po oficiální oslavě osvobození přesunuly z náměstí Míru k místu, kde byl položen základní kámen k památníku osvobození města Američany. Příslušníci VB je vyzvali k rozchodu s tím, že se jedná o nepovolenou akci. Tehdy se vše ještě obešlo bez násilí. Večer se lidé shromáždili znovu, na nastoupené příslušníky VB pokřikovali „Gestapáci", „Pelnářovy děti, děláte svou práci dobře", „Proč posloucháte zedníka, dejte nám Pavla" apod. Přibyly posily z jednotlivých okresů Západočeského kraje a rota příslušníků školy MV Ostrov. Po jejich příjezdu nastoupili do útoku policisté s obušky, podporovaní vodními děly. Výkřiky davu záhy přešly ve volání „Bijte je, bijte je" a lidé začali házet kamení, přičemž tři příslušníci VB utrpěli zranění. Zakrátko byl dav rozehnán a 19 lidí zatčeno.

Lidé protestovali především proti přítomnosti okupačních vojsk. V noci z 8. na 9. května bylo strženo 266 sovětských vlajek, došlo k 11 útokům na pomníky Rudé armády, objevovala se nejrůznější protisovětská hesla. Bezpečnost zadržela celkem 123 lidí (většinou ve věku od 17 do 21 let).[35]

Když veřejnost vstřebala změny, k nimž došlo na politické scéně v dubnu a květnu, a s postupným přiostřováním normalizačních opatření si uvědomila závažnost situace, začala se šířit vlna nespokojenosti, vyjádřená nejrůznějšími veřejnými prohlášeními, výzvami a rezolucemi, se kterými vystupovali zástupci podniků, kulturní fronty i organizací, jako bylo usnesení zástupců pražských závodů KOVO *Neustoupíme*

---

32 *ABS*, f. H 2-1/I , inv. j. 22, Zpráva o opatřeních prováděných Veřejnou bezpečností k zajištění hladkého a nerušeného průběhu oslav 1. máje a o průběhu těchto oslav na území ČSR, 1. 5. 1969; *NA*, f. 02/1, sv. 93, a. j. 155, bod 5, Stav příprav oslav 1. máje, 29. 4. 1969.

33 *ABS*, f. H 2-1/I, inv. j. 74, Zpráva o situaci v průběhu dne 1. května 1969 na území hl. města Prahy, 2. 5. 1969.

34 *Rudé právo*, 7. 5. 1969; *ABS*, f. H 2-1/I, inv. j. 26, Den výročí osvobození Plzně – vyhodnocení situace, 6. 5. 1969.

35 *ABS*, f. H 2-1/I, inv. j. 74, Zpráva o bezpečnostní situaci na území České socialistické republiky za dobu od 06.00 hod. dne 9. 5. 1969 do 06.00 hod. dne 10. 5. 1969, 10. 5. 1969.

od principů polednové aktivity, *Provolání českých umělců, vědců a kulturních pracovníků*, kladenské *Stanovisko z aktivu funkcionářů ROH*, *Prohlášení zaměstnanců Thomayerovy nemocnice v Praze-Krči* či *Prohlášení koordinačního výborů tvůrčích svazů*. Doprovázela je vystoupení protagonistů reformního procesu, například Karla Kyncla na zasedání městského výboru KSČ v Praze, Františka Kriegla na květnovém plénu ÚV KSČ, poslanec ČNR Rudolf Battěk rozesílal *Provolání všem poslancům ČNR*.

Zdaleka největší rozsah a ohlas měly nejrůznější letáky a nápisy reagující na blížící se výročí okupace výzvami k pasivnímu odporu a protestním demonstracím, objevující se od konce června. Vyjadřovaly přitom nejen nesouhlas s přítomností cizích vojsk na našem území, ale jasně odmítaly nastoupený politický kurz. Soustřeďovaly se na 21. srpen, který navrhovaly nazvat Dnem hanby. V červenci bylo za distribuci a výrobu letáků zadrženo v českých zemích celkem 159 lidí, na Slovensku bylo trestní stíhání zahájeno v deseti případech.[36] V první polovině srpna bezpečnost registrovala již 128 druhů letáků a pouze za první tři týdny tohoto měsíce vyšetřovala 287 případů jejich rozšiřování (jednalo se převážně o marné hledání neznámého pachatele).[37] Většinou přitom nestíhala autory tiskovin, kteří byli prakticky nedohledatelní, ale jejich distributory. Letáky opisovali a tiskli nejen jednotlivci, ale často celé kolektivy různých podniků, úřadů, redakcí, ale i vojáci v kasárnách atd. Ti všichni měli přístup k psacím, tiskařským či rozmnožovacím strojům nebo možnost letáky hromadně opisovat. Následně se šířily poštou, osobním předáváním, rozhazováním z aut, vhazováním do schránek, vyvěšováním na veřejně přístupných místech atd. Řada z nich přímo vyzývala k tomu, aby je lidé opisovali či množili a řetězově posílali dál. Někteří občané letáky odevzdávali VB, ať již z přesvědčení nebo (ve většině případů) ze strachu.

Nejrozšířenější byl leták *Drazí spoluobčané* (objevuje se i pod dalšími názvy, např. *Desatero poctivého občana*, *Výzva našim národům, Den hanby 21. srpen* atd.). V různých obměnách obsahoval deset bodů nabádajících, jak se v srpnových dnech chovat. Vyzýval k pasivní rezistenci, bojkotu tisku, veřejné dopravy, kulturních podniků, nákupů, symbolickému zastavení práce a uctění obětí okupace a teroru, vyzdobení hrobů obětí okupace a pomníků slavných osob našich dějin a propagaci celé akce ve světě.[38]

---

36 *ABS*, f. A 10, inv. j. 153, Průběžná analýza směrů a intenzity činnosti pravicových sil orientovaných na výročí srpnových událostí za období červen–červenec 1969, 5. 8. 1969.

37 Tamtéž, inv. j. 252, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu.

38 Leták otištěn např. v TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*. ÚSD AV ČR – Maxdorf, Praha 1996, s. 34–36; PECKA, Jindřich – PREČAN, Vilém: *Proměny pražského jara. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti 1968–69*. Doplněk, Brno 1993, s. 276–280; PECKA, Jindřich: *Spontánní projevy pražského jara 1968–1969*. Prameny k dějinám československé krize 1967–1970, díl 1. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1993, s. 110; KINDL, Miroslav (ed.): *Volali jsme bratrství. Sborník vzpomínek a dokumentů k okupaci severních Čech vojsky Varšavského paktu*. Severočeský krajský národní výbor v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1990, s. 78–79.

DEN HANBY 21. SRPEN

Nepoužiji na cestě do práce žádných dopravních prostředků (výjimku mají pracující, kteří dojíždějí do práce vlakem).
Odmítnu návštěvu kin a divadel.
Upustím od veškerých nákupů. Potřebné potraviny nakoupím den předem.
Podle možností vyzdobím hroby všech obětí okupace.
Nenakoupím žádný deník ani časopis.
Nevstoupím do žádné restaurace ani kavárny.
Ozdobím pomníky slavných postav našich dějin.
Úderem dvanácté hodiny zastavím jakoukoli práci na dobu 5 minut k památce uctění obětí okupace.
Osobní auta zastaví provoz a rozžehnou světla, rovněž tak i ostatní dopravní prostředky.
V mezích možností uvědomím své známé v cizině o chystaných akcích a vyzvu je k propagování podobných akcí v celém světě.

ABS, f. IMV, neuspořádáno, karton 24.

Ministerstvo vnitra ČSR Dne 5.srpna 1969
Hlavní správa StB
Odboru vnitřního zpravodajství
P r a h a .
- - - - - - - - - - - - - - - -

Výskyt letáku - zpráva.

Zasílám telefotem text letáku,který byl dne 31.7. 1969 rozšiřován 3 neznymymi mladíky v jídleně samoobsluhy Union v Č.Lípě.Leták je cyklostilován na koncept.kancel. papíru formát A/4 s nadpisem: VÍZVA K BOJKOTU KOLABORANTSKÉHO TISKU "Vyhotoven v Praze ,červenec 1969.Podpis: Vlastenečtí novináři.Vzhledem k obsahu a způsobu rozšiřování jde pravděpodobně o akci prováděnou v rámci ČSR.Leták odevzdal nezjištěný občan na OV KSČ Č.Lípa,který dále sdělil,že uvedení mladíci po rozdání několika kusů odešli a v aktovce jich měli větší množství.

Vypracoval : Náčelník 6.odb.S-Stb:
kpt. Nesvadba Petr pplk. VALTER ANtonín.
kpt. Nesvadba

StB veškeré zachycené letáky pečlivě evidovala a snažila se vypátrat jejich autory a šiřitele. *Zdroj: ABS*

Další leták vyzýval občany, aby odesílali protestní dopisy OSN, ve kterých měli žádat odchod sovětských vojsk prostřednictvím rakouského a švýcarského zastupitelského úřadu a uspořádání svobodných voleb pod patronací OSN.[39]

Nedávejte zbytečně příležitost našim úřadům k zadržení této výzvy!!
Přátelé, veliká hospodářská krize, která nás dovedla až do nynějšího stavu, pokračuje. Viníky známe. Až dospějeme do úplného zhroucení, najdou se lidé, kteří jménem lidu požádají o připojení k SSSR a prohlásí nás neschopnými samostatnosti.
Kdo se propůjčí? Pravděpodobně ti, kdo se neostýchali zavolat v srpnu 1968 vojska Varšavské smlouvy ničit naši krásnou zem.
Ale my nesmíme mlčet!!!!!!!!!!
V červenci a v srpnu půjdou statisíce dopisů přes neutrální Rakousko a Švýcarsko do OSN.
PIŠTE:
1/ My občané Československa žádáme odchod sovětských okupačních vojsk do posledního muže.
2/ Prohlašujeme, že nikdy nesvolíme k připojení ČSSR k SSSR.
3/ Žádáme svobodné volby v ČSSR za dozoru OSN.
Adresa:
Rakouské velvyslanectví, Victora Huga, PRAHA 5
Švýcarské velvyslanectví, Hradčanské náměstí 1, PRAHA 1
Piště statisíce dopisů, vzbuďte světovou veřejnost, dřív než bude pozdě!
LIDÉ BDĚTE!!!!!!
Tento dopis rozmnožujte a zašlete svým známým. Doručujte osobně aneb prostřednictvím Vašich známých.
Hanba zrádcům národa!!!
Jsme s Vámi, buďte s námi!!!!!

ABS, f. IMV, neuspořádáno, karton 24.

Dále šlo o leták *Vojáci*, zacílený na příslušníky ČSLA a upozorňující, že v srpnu dojde ke střetnutí s *falešnými komunisty*, letáky podepsané *Ústřední výbor české sociální demokracie*, *ideologická komise Ústředního výboru Revoluční socialistické strany* (Československa), leták *Národe český a slovenský, probuď se*, vyzývající k vytváření dvou- až tříčlenných skupin, které mají likvidovat *zrádce ve svém okolí*, a mnohé další.[40]

39 *ABS,* f. A 10, inv. j. 153, Průběžná analýza směrů a intenzity činnosti pravicových sil orientovaných na výročí srpnových událostí za období červen–červenec 1969, 5. 8. 1969.
40 Řadu z nich otiskl TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 34–52.

Všem – Všem – Všem!
ČESKOSLOVENSKÁ SKUTEČNOST
Lid naší země odsuzuje vpád intervenčních vojsk do ČSSR 21. srpna 1968 a s tím související odklon od polednové politiky. Což vytvořilo a dále zvyšuje krizovou situaci ve státě. Proti této skutečnosti protestujeme tímto způsobem: nepoužiji v tento den veřejného dopravního prostředku kromě vlaku – nezakoupím ani jediný deník nebo časopis – vynechám jakoukoli zábavu ve veřejných podnicích – nakoupím potraviny den předem, aby obchody byly prázdné – ve 12.00 hod. zastavím demonstrativně práci na 5 minut – auta zastaví rovněž provoz a rozezvučí klaksony – v továrnách se rozezní sirény a kostelní zvony ať bijí ozvěnu srdcí všeho lidu Československa. Označte se trikolorami a smutkem. Tímto způsobem vyhlásí československý lid den 21. srpna jako Den odporu proti zrádcovské politice mocensko-byrokratického centra a jeho spojenců.
Dělníci Studenti Inteligence

ABS, f. IMV, neuspořádáno, karton 24.

Akce a cíle opozice (pokud lze v této souvislosti o opozici vůbec hovořit) nebyly organizovány, jasně formulovány a vůbec ne sjednoceny, dopisy, letáky a protesty (nejčastěji byla propagována pasivní rezistence) měly v podstatě vyjádřit nesouhlas se stávajícím politickým a státním vedením a vyvolat u široké světové veřejnosti zájem o dění v ČSSR. Část těch, kteří se na těchto protestech podíleli, zřejmě také doufala, že stávky a demonstrace by mohly vést ke zmírnění bezohledně prováděné normalizace. Sotva kdo však očekával, že by přivodily zvrat poměrů. Vyskytovali se i lidé, kteří přes varovné příznaky stále věřili, že opoziční síly jsou ještě příliš živé, než aby si Husákovo vedení mohlo dovolit větší akce.[41]

Objevovaly se také různé odznaky, označující 21. srpen za den národního smutku, s portréty vůdců Pražského jara a historických osobností či státními symboly, které si občané měli 21. srpna spolu s černými stuhami a trikolorami připínat na oblečení.

Výzva:
Naší čs. armádě:
Kluci, neblbněte a nestřílejte, jsou tady přece lidi – I vaši rodiče! – Zamezte zbytečnému prolévání krve!
Veřejné bezpečnosti:
Proč nehoníte raději zloděje a vrahy? – Politika je strašné svinstvo a nikdy vás neuživí. Myslete na budoucnost!
Husarské milici:
Ukažte, co umíte, Gottwaldovci! Vyznamenání za vraždy vás určitě nemine!
Dělníci a studenti

ABS, f. IMV, neuspořádáno, karton 24.

41 LEDERER, Jiří: *Touhy a iluze II.* Sixty-Eight Publishers, Toronto 1988, s. 74.

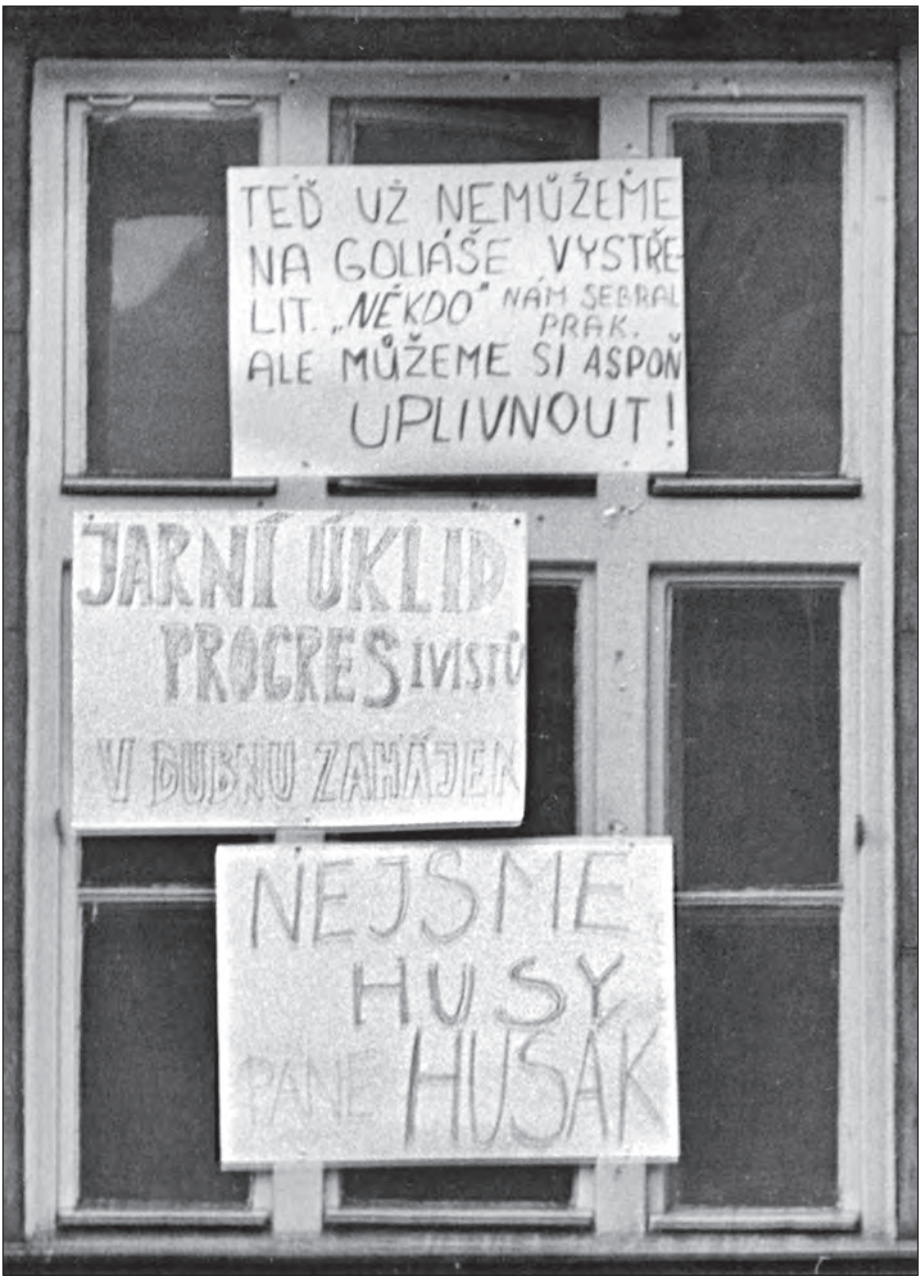

Lidová tvořivost neznala mezí. *Zdroj: ABS*

OBČANÉ - VLASTENCI !!!

21. srpen se stal pro náš národ jedním z nejosudnějších a nejsmutnějších dní.

Jedinou nocí nám smazal tolik vytouženou svobodu a socialismus s lidskou tváří.

Uctěme čestně velkou památku mrtvých a všech obětí. 21. srpna, ve čtvrtek, oblečte se všichni do smutečních černých obleků, tím jedině můžeme všem ukázat, co pro nás srpen znamenal.

Za Palacha, za Dubčeka, za Smrkovského,
za Kriegla a za

SVOBODU !!!

ROZMNOŽTE!

Leták nabádající k nošení smutečních oděvů 21. srpna. *Zdroj: ABS*

Nalezené letáky a nápisy byly předávány Státní bezpečnosti (popř. o nich byla informována), která se snažila být nápomocná při dohledávání jejich autorů a případných rozšiřovatelů. Kritizovala přitom často stranické a státní organizace a úřady, které podle ní vyvíjely v tomto směru malou aktivitu. Vedení Správy StB (S StB) České Budějovice hlásilo, že bezpečnosti se nedostává pomoci při vyhledávání autorů letáků a vedení podniků a stranické organizace tomu nevěnují téměř žádnou pozornost.[42] Jednotlivé správy StB proto vyčlenily operativní skupiny pro rychlou dokumentaci případů a jejich urychlené předávání k trestnímu postihu. Podle StB mělo být centrum přípravy a výroby letáků v Praze mezi intelektuály a vysokoškoláky.[43]

V srpnu registrovala bezpečnost více než tisíc protirežimních a protisovětských nápisů na silnicích, oploceních, budovách, ale i železničních vagonech, výlohách apod. O zjištěných nápisech byli informováni předsedové ONV (popř. po předchozí dohodě vedoucí technických složek ve velkých městech), kteří měli zajistit jejich zamalování. V mnoha případech se tak ale nestalo a bezpečnost musela své žádosti opakovaně urgovat nebo zajistit likvidaci nápisů vlastními silami. Ministerstvo vnitra v tisku opakovaně varovalo, že šíření letáků i psaní hesel je trestné, a zveřejňovalo konkrétní případy osob vyšetřovaných za tuto činnost.

Extrém představovaly izolované výzvy ke krádežím zbraní a trhavin, k teroristickým činům nebo dokonce ozbrojenému převratu. Většinou šlo o anonymní telefonáty nebo dopisy. Například v Děčíně obdržela tajemnice Svazu československo-sovětského přátelství několik anonymních telefonních výzev, aby Svaz rozpustila, jinak se jí povede zle.[44] Dopis tzv. Československého svazu protifašistických bojovníků – sekce bojovníků proti komunofašismu v Československu přirovnával KSČ ke zločinecké organizaci a její vedoucí představitele označoval za zrádce a kolaboranty, kterým vyhrožoval fyzickou likvidací. Leták nalezený v Trenčíně žádal svobodné volby pod patronací OSN a vyzýval k teroristickým akcím proti těm, kdo nezaujali negativní postoj k invazi. Leták z Banské Bystrice zase ve 22 bodech vyzýval obyvatele, aby se nespokojovali s pasivní rezistencí, ale aktivním ozbrojeným odporem zasáhli proti sovětským jednotkám, a varoval vládu před celonárodním povstáním. Dopis do Škody Plzeň upozorňoval dělníky, aby se připravili na všeobecnou generální stávku a celonárodní převrat.[45] Všechny tyto výzvy byly pečlivě zaznamenávány, sklady zbraní stře-

---

42 *ABS*, f. A 10, inv. j. 153, Průběžná analýza směrů a intenzity činnosti pravicových sil orientovaných na výročí srpnových událostí za období červen–červenec 1969, 5. 8. 1969.

43 Tamtéž. Při vyšetřování těchto případů odmítali občané spolupracovat. V Českých Budějovicích jednoho z vytipovaných „donašečů bezpečnosti" kolegové ze zaměstnání zbili.

44 *ABS*, f. Krajská správa SNB Ústí nad Labem – vnitřní odbor (dále jen L 1-1), inv. j. 12, Zápis z jednání štábu náčelníka KS SNB ze dne 11. srpna 1969.

45 *ABS*, f. A 10, inv. j. 153, Průběžná analýza směrů a intenzity činnosti pravicových sil orientovaných na výročí srpnových událostí za období červen–červenec 1969, 5. 8. 1969.

ženy zesílenými hlídkami (z malých skladišť pro Lidové milice byly zbraně převáženy do větších, která se dala lépe hlídat), místa uskladněných zbraní, munice a trhavin prověřovali a inventarizovali pracovníci bezpečnosti.[46]

Bezpečnost zachytila i další, těžko uvěřitelné informace, vyložené dezinformace a poplašné zprávy – např. že ČSSR má být připojena jako další svazová republika k SSSR, že k nám sovětští vojáci dovezli falešné bankovky za účelem rozložení ekonomiky, že hospodářskou situaci schválně zhoršovala vláda, aby bylo nutné spojení se SSSR, že do ČSSR mají být dosazeni sovětští komisaři. V okolí Prahy se objevila zpráva, že na Slovensku má 21. srpna vypuknout povstání, proto že se do hor stahují vojáci a slovenští dělníci odjíždějí domů, aby se připojili, chystá se vyhlášení stanného práva, má dojít k uzavření hranic se západními státy, sovětská armáda chystá velké cvičení u našich hranic a posiluje své posádky, připravuje obsazení klíčových bodů v republice. Častou byla „zaručená" informace o přestřelkách mezi čs. a sovětskými vojáky s mrtvými na obou stranách (příznačné je, že naši při nich měli většinou utrpět nižší ztráty). Na Sokolovsku měli horníci plánovat ozbrojené povstání, vyzbrojit se zcizeným dynamitem a prohlašovat, že budou věšet kolaboranty, v kladenských dolech se zase objevily nápisy, že 21. srpna budou komunisty věšet na šibenice, v Ústí nad Labem tzv. Protisovětská organizace chtěla přerušit telefonní spojení sovětské posádky a ozbrojit hlídky, v Praze prý dokonce ilegální organizace s krycím názvem „Milan" plánovala rozbít kancelář Aeroflotu a převrátit autobus se sovětskými turisty (někdy se říkalo, že má jít o provokaci StB).[47]

Lidé kritizovali velký nárůst byrokracie, špatná situace byla prý zaviněna chybnou politikou vedení KSČ, která nekontrolovatelně soustřeďovala veškerou moc, bez odmlouvání poslouchala Moskvu, situace se srovnávala s 50. lety. Podobně byla vyslovována nedůvěra vládě. Naopak velké popularitě a zájmu se stále těšil Alexander Dubček, mluvilo se o tom, že je vážně nemocen a že příčinou má být radioaktivní ozáření, kterému byl podroben v SSSR, podle některých byl již mrtev, ale vzhledem k blížícímu se srpnu byla prý tato zpráva utajena. Podobně měl být zatčen a vyšetřován další z idolů Pražského jara, Josef Smrkovský.

Zdrojem těchto zpráv byly informace spolupracovníků bezpečnosti, cílené výslechy vytipovaných osob, namátkově vyslechnuté rozhovory, většinou neprověřené a na

---

46 *ABS*, f. Organizační a vnitřní správa Ministerstva vnitra České socialistické republiky – Bezpečnostní odbor VB MV ČSR (dále jen H 3-4), inv. j. 5, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969. Za první pololetí roku 1968 registrovala bezpečnost 12 případů krádeží zbraní a trhavin, v roce 1969 za stejné období již 28 (při nich bylo odcizeno 22 zbraní, 125 kg trhavin a 1700 ks rozbušek).

47 *ABS*, f. Správa kontrarozvědky (1947) 1954–1990 I. díl (dále jen A 34), inv. j. 3800, Přílohy k denním informacím II. S FSZS, srpen 1969.

první pohled nepravdivé. Ve zjitřené atmosféře blížícího se srpna však musela bezpečnost všechny tyto zprávy ověřovat, což ji jen ještě více zatěžovalo.

Počátkem srpna varovalo ministerstvo vnitra, že se aktivita „protisocialistických, protistranických a protisovětských" sil stále stupňuje. Podle hlášení mělo jít při přípravě protestů k výročí okupace o organizované akce, které se soustřeďovaly do větších měst, závodů, úřadů a institucí.[48] Hlášení uváděla, že na nepokojích se mají podílet především mladí lidé, řada obyvatel hlavního města, převážně starších, plánovala město v inkriminovaných dnech opustit, naopak mládež z celé republiky (včetně Slovenska) se chystala do Prahy.[49] Starší lidé také vesměs volali po zachování klidu a doporučovali ostrý zákrok bezpečnosti. Letákové akce nabývaly – přes poměrně silnou, ale neúspěšnou snahu je potlačit – na intenzitě. Bezpečnost poukazovala na možné projevy pasivní rezistence, které by mohly – především ve velkých městech při bojkotu hromadné dopravy – vést k nakupení lidí a přerůst až v násilné akce. Panovaly také obavy, že by se Praha mohla stát „mrtvým městem".[50] Bezpečnost varovala před aktivitou funkcionářů zakázaných a nepovolených organizací s tím, že mnohdy nalezli útočiště v organizacích sdružených v Národní frontě.[51] Veřejností byly očekávány střety s bezpečnostními složkami, především s StB, a se sovětskými vojáky. Podle jedné z četných fám chystala StB provokační akci s krycím jménem „Milan", během níž měla vyprovokovat násilnosti a umožnit tvrdý zákrok. Naopak u příslušníků VB počítala řada občanů spíše s podporou a nesouhlasem s invazí stejně jako v srpnových dnech roku 1968.

48 *ABS,* f. A 13, inv. j. 86, Zpráva o bezpečnostních opatřeních ministerstev vnitra ČSSR, ČSR a SSR k zamezení provokací ve dnech 20.–30. srpna 1969, 21. 7. 1969.

49 *ABS*, f. A 10, inv. j. 242, Zpráva o bezpečnostní situaci v ČSSR od 08.00 hod. dne 18. 8. do 05.00 hod. dne 19. 8. 1969, 19. 8. 1969.

50 Tamtéž, inv. j. 117, Zápis z porady společného operačního štábu ministerstev vnitra konané dne 12. srpna 1969.

51 Tamtéž, inv. j. 153, Průběžná analýza směrů a intenzity činnosti pravicových sil orientovaných na výročí srpnových událostí za období červen–červenec 1969, 5. 8. 1969.

Přátelé!

Velká hospodářská krize,která nás dovedla do nynějšího stavu, pokračuje dále.Viníky známe!Až dospějeme k úplnému hospodářskému zhroucení,najdou se občané,kteří jménem lidu požádají o připojení k Sovětskému svazu a prohlásí nás neschopnými samostatnosti.

Kdo se k tomu propůjčí?Patrně ti,kteří se neostýchali zavolat v srpnu 1968 vojska Varšavské smlouvy,ničit naši drahou vlast. Mnozí si to ještě neuvědomují a mlčí.

Ale my nechceme mlčet!
V červenci a srpnu statisíce dopisů půjdou z Československa do OSN přes neutrální Rakousko a Švýcarsko.

Pište!

Organisace spojených národů se sídlem v New Yorku.

My,občané Československa,žádáme o odchod sovětských vojáků do posledního muže. Prohlašujeme,že nikdy nesvolíme k připojení Československa k SSSR.Žádáme svobodné volby v Československu za dozoru OSN. Toto je jednotná vůle lidu Československa.

Adresujte:
Rakouské velvyslanectví,Viktora Hugala,Praha 5 -Smíchov
Švýcarské velvyslanectví,Hradčanské nám. 1,Praha 1- Hradčany

Pište statisíce dopisů- vzbuďte veřejnost dříve než bude pozdě!!

Chceme žít a ne živořit!!
Tento dopis rozmnožte a zašlete svým dobrým známým nebo alespoň pošlete dál!

Jeden z nejrozšířenějších letáků vyzýval k zasílání dopisů OSN. *Zdroj: ABS*

V roce 1969 kolovaly mezi lidmi nejen letáky. Zde tzv. hladová koruna. *Zdroj: ABS*

B 20195

Přípravy komunistického režimu

Vrhač slzných granátů. *Zdroj: MP ČR*

Přípravy komunistického režimu (červenec – srpen 1969)

Předsednictvo vlády vytvořilo 16. července 1969 operativní skupinu, jejímž úkolem bylo řídit a koordinovat akce k potlačení očekávaných nepokojů. V jejím čele stál předseda vlády ČSSR Oldřich Černík, dalšími členy byli federální ministr vnitra Jan Pelnář, ministr národní obrany generálplukovník Martin Dzúr a předseda Federálního výboru pro tisk a informace Jaroslav Havelka, sekretářem generál Alois Gross, vedoucí branného a bezpečnostního odboru předsednictva vlády. Jednání bývala většinou rozšířena o další členy, např. státní tajemníky v MNO generálporučíka Václava Dvořáka a v MV Jána Majera nebo o náčelníka štábu Lidových milicí Rudolfa Horčice. Předsednictvo ÚV KSČ se pravděpodobně vzhledem k počtu členů jevilo jako málo operativní, navíc nebylo jisté, zda by všichni jeho členové souhlasili s razantními kroky. O. Černík ovšem předsednictvu průběžně podával informace o přípravách. Současně byla zřízena pohotovostní služba, jejímž úkolem bylo shromažďovat a vyhodnocovat zprávy z jednotlivých resortů a národních výborů a zpracované předkládat Černíkově skupině. Podobné operativní skupiny vznikaly i na nižších úrovních stranické a státní hierarchie. V případě vlád České a Slovenské socialistické republiky stáli v jejich čele předsedové vlád, v Praze, Bratislavě, Brně, Ostravě a Plzni byli k jejich vedení určeni zvláště vybraní funkcionáři, v krajích je vedli předsedové krajských národních výborů, v okresech měly působit pod vedením předsedů okresních národních výborů.

Vlastní státněbezpečnostní akce na celém území republiky spadaly do kompetence společného operačního štábu ministerstev vnitra ČSSR, ČSR a SSR v čele se státním tajemníkem J. Majerem. Štáb byl zřízen 8. srpna a vedle Majera ho tvořili náměstek ministra vnitra ČSSR plk. František Vašek, náměstek ministra vnitra ČSR plk. Jaroslav Kubík a náměstek ministra vnitra SSR plk. Ján Gazdík. Koordinaci s dalšími ozbrojenými sbory měli zajišťovat náčelník Generálního štábu ČSLA a první náměstek ministra obrany genpor. Karel Rusov a zástupce náčelníka štábu Lidových milicí Miroslav Novák.[1] Konkrétní řízení příprav každé z těchto složek zajišťovaly jejich vlastní operační štáby, další byly vytvořeny na úrovni federálních republik, krajů, okresů a ve velkých městech (Praha, Brno, Bratislava, Ostrava, Plzeň). Řízení složek VB v českých zemích se ujal operační štáb Hlavního velitelství VB, v jehož čele stál zástupce velitele VB pplk. Jan Chalupa, členy byli mjr. František Jedlička a pplk. Zdeněk Svátek, koordinaci s Lidovými milicemi měl na starosti mjr. Otto Fic a spolupráci s ÚV KSČ zajišťoval mjr. Emil Steidl.[2]

---

1 *ABS*, f. Sekretariát ministra vnitra VII. díl (1946–1980) 1969–1980 (dále jen A 2/7), inv. j. 228, Společný rozkaz ministra vnitra ČSSR, ČSR a SSR č. 5 ze dne 8. srpna 1969, Zřízení společného operačního štábu ministerstev vnitra k zabezpečení koordinace bezpečnostních opatření k 21. srpnu 1969. Otiskl ho TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 121–122.

Podle J. Madryho všechna důležitá rozhodnutí vojenského charakteru kontrolovalo vedení sovětské Střední skupiny vojsk, které také zvažovalo případný zásah podřízených jednotek.[3] Po krátkém období relativního klidu v květnu a červnu 1969 začala sovětská strana opět výrazně zasahovat do čs. vnitropolitického vývoje.[4] Do Moskvy směřovala varování před novou aktivizací „antisocialistických a extremistických sil" v souvislosti s blížícím se prvním výročím invaze. Nejpozději v polovině července souhlasili představitelé okupačních vojsk s plány čs. strany, ovšem vymínili si drobné změny, pravidelné zasílání informací v kritických dnech a položili zvláštní důraz na ochranu míst dislokace sovětských jednotek. Za to přislíbili, že jim podřízené jednotky zůstanou v klidu v posádkách.[5]

Ještě počátkem srpna 1969 však ve zprávách velitelů sovětské Střední skupiny vojsk určených pro moskevské vojenské vedení, zaznívaly velmi kritické připomínky k situaci v ČSLA a pochybnosti o jejím „politicko-morálním" stavu. V rámci sovětských jednotek proto probíhala opatření ke zvýšení bojové připravenosti, bdělosti a k předcházení možným provokacím a výpadům v srpnových dnech.[6]

Ve dnech 10.–15. srpna se uskutečnilo společné velitelsko-štábní cvičení československých a sovětských jednotek, jehož skutečným úkolem bylo zabránit možným provokacím namířeným proti okupačním vojákům.[7] Těsně před výročím vstupu vojsk se sešel náčelník správy StB Košice pplk. Ján Hanuliak s náčelníkem KGB pro Zakarpatskou oblast pplk. Žabčenkem a jednali spolu o politické situaci v Československu.[8] V srpnu pobývala v Praze také sovětská delegace vedená náčelníkem Hlavní politické správy sovětské armády gen. Alexejem A. Jepiševem.[9] Jedním z jeho úkolů byla kontrola příprav na srpnové výročí. Od sovětské vojenské kontrarozvědky bylo pro srpnové dny navíc zapůjčeno dvanáct vozů se speciální technikou – zaměřovači nelegálních vysílačů na středních vlnách.[10]

---

2 *ABS*, f. H 2-1/I, inv. j. 77, Rozkaz hlavního velitele VB č. 17 ze dne 14. 8. 1969, Operační štáb HVVB – zřízení.

3 MADRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*, s. 102.

4 Více viz VONDROVÁ, Jitka: *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970: Dokumenty ÚV KSSS 1966–1969.* Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 4, sv. 4. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2011.

5 Tamtéž, s. 98–99.

6 Tamtéž, s. 483–486.

7 Ve dnech 18.–20. srpna 1969 se v Československu mělo konat cvičení vojsk Varšavské smlouvy. Sovětské vedení je odvolalo na přání prezidenta L. Svobody. PECKA, Jindřich a kol.: *Sovětská armáda v Československu 1968–1991: chronologický přehled*, s. 53.

8 Viz http://www.ustrcr.cz/data/pdf/projekty/srpen1968/zpravy-kgb/0307.pdf (citováno k 15. 1. 2012).

9 *Rudé právo*, 7. 8. 1969.

10 *ABS*, f. A 10, inv. j. 155, Zápis z porady společného operačního štábu ministerstev vnitra ČSSR, ČSR a SSR konané dne 18. srpna 1969.

Hlavní tíhu nasazení během příprav i v průběhu vlastních zákroků měla nést Veřejná bezpečnost, která tak dostala příležitost dokázat, že podpora Pražského jara a odmítnutí vstupu vojsk Varšavské smlouvy na území ČSSR byly překonány a poměry ve sboru se již „normalizovaly". Podmínky zde ovšem nebyly pro podobný rozsáhlý zákrok zdaleka ideální. V 60. letech se početní stav VB snížil o třetinu, nedostatek lidí postihl přes veškeré snahy o změny a s tím spojené reorganizace především výkonný aparát.[11] Navíc byli příslušníci VB stále častěji pověřováni udržováním veřejného pořádku na úkor svých dalších činností. Vedle *výrazného poklesu občanské morálky a pracovní kázně* to byl jeden z hlavních důvodů, proč za první pololetí 1969 vzrostla kriminalita v ČSSR ve srovnání s rokem 1968 asi o 15 %.[12] V březnu 1969 sloužilo u VB celkem 24 576 osob, z toho asi 3000 v Praze. V hlavním městě tak chybělo 800 mužů, z krajů sem proto bylo převedeno 275 příslušníků, což však nemohlo být trvalé řešení, neboť tito muži zákonitě chyběli v regionech.[13]

Pro podobný zákrok navíc příslušníci VB neměli vybavení ani výcvik. *Veřejná bezpečnost není vzhledem ke své struktuře a počtům náležitě připravena k předcházení a potlačování výtržností a většího srocení osob…*[14] Speciální prostředky musely být dovezeny z Polska (dlouhé obušky, ochranné štíty a přílby, vrhače slzotvorných granátů atd.). Řešení nabízely speciální pohotovostní útvary, o jejichž zřízení rozhodla vláda počátkem dubna 1969 a jejichž vytvoření (v síle 2400 mužů) schválila 23. července. V srpnu však ještě v žádném případě nemohly být k dispozici (nehledě na to, že by početně zdaleka nedostačovaly) a zásahové jednotky bylo nutno sestavit z řadových příslušníků.[15]

Již 4. července byly vydány pokyny pro jednotky VB, jejichž hlavním úkolem bylo v součinnosti s ostatními složkami ministerstva zmařit připravované akce.[16] Za tím účelem dostaly za úkol připravit vyhodnocení politicko-bezpečnostní situace, které

---

11 Oslabování VB bylo provázeno posilováním StB, která měla po nástupu komunistů k moci privilegované postavení, později VB doplácela především na finanční nevyrovnanost mezi složkami ministerstva vnitra, od roku 1953 se snížily stavy VB o více než 10 000 mužů.

12 *ABS,* f. H 3-4, inv. j. 5, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969. Za první pololetí 1968 bylo hlášeno 59 791 kriminálních trestných činů, za první pololetí roku 1969 již 68 727. Na nárůstu se měli podílet především recidivisté.

13 *ABS*, f. A 10, inv. j. 252, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969.

14 FELCMAN, Ondřej – VONDROVÁ, Jitka: *Vláda a prezident. Období normalizace (září 1968 – říjen 1969).* Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 8, sv. 2. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2010, s. 384.

15 Více viz MUZIKANTOVÁ, Marie: Pohotovostní pluk VB ČSR (1969) 1970–1990 (nástin organizačního vývoje). In: *Sborník Archivu ministerstva vnitra*, č. 2. OASS MV ČR, Praha 2004, s. 75–94. Pohotovostní útvar VB (v r. 1972 přejmenován na Pohotovostní pluk VB) oficiálně zahájil svou činnost 1. 9. 1970.

mělo být průběžně aktualizováno a předkládáno sekretariátu ministra, který následně informoval nejvyšší stranické a státní představitele. Cílem bylo získat přehled o náladách obyvatel, vytipovat „závadové osoby" se sklony k výtržnostem nebo provokacím, potenciální organizátory protestů a nepokojů, najít objekty mimořádné důležitosti, které by se mohly stát cílem útoků nebo místy soustředění demonstrantů, stanovit síly potřebné k udržení pořádku a připravit plány opatření. Měli také vypracovat plány zabezpečení důležitých budov a objektů (jednalo se o sídla KSČ, zastupitelské úřady socialistických zemí, památníky a hroby sovětských vojáků, posádky sovětské armády atd.) a ve spolupráci s ČSLA sestavit smíšené hlídky určené k ostraze těchto objektů.

Dne 4. července vyšel rozkaz federálního ministra vnitra, doplněný stanoviskem vedení ministerstva vnitra k situaci v resortu, který nabádal k dodržování politické linie Husákova vedení a upozorňoval, že z jejího porušení budou vyvozeny důsledky. Vyzýval náčelníky na všech stupních, aby bedlivě sledovali situaci na svěřených úsecích, všechny známky nedůslednosti a pracovní nekázně neprodleně řešili a přispěli tak ke zklidnění situace v bezpečnosti. Rozkaz, který nařizoval plnění pokynů nového vedení KSČ, byl jasným odklonem od myšlenek Pražského jara.[17]

Ministr Pelnář po této ideologické přípravě konkretizoval dalším rozkazem, vydaným ve stejný den, úkoly uložené jednotlivým podřízeným složkám,[18] které rozvedl v dalším rozkazu, vydaném o čtyři dny později.[19] Nařídil prověřit účelnost zařazení jednotlivých příslušníků, kontrolu plánů práce, pracovní morálky a kázně. Rozkaz také upozorňoval na to, že nepřítel se bude snažit využít výročí srpna k protistátním akcím, a varoval před zvýšeným množstvím letáků. Nabádal, aby se bezpečnostní síly snažily těmto činům předcházet, a pokud by se to nepodařilo, aby pachatele urychleně odhalily a postihovaly. Poukazoval na to, že přes dílčí úspěchy zůstává situace neuspokojivá, není dostatečný přehled o *přípravách antisocialistických sil a pravicových elementů*, akce směřující k narušení normalizace proto nejsou pod kontrolou a bezpečnost se o nich dozvídá až po jejich zahájení.

Do poloviny srpna měly být připraveny pořádkové jednotky a jejich velitelé i řadoví příslušníci řádně vycvičeni a vyškoleni. K tomuto účelu vznikly mobilní pořádkové jednotky v jednotlivých krajích, okresech a velkých městech. V Praze měla být zřízena pořádková jednotka u MS VB i u všech OO VB (kterých bylo celkem deset).

---

16 *ABS*, f. A 10, inv. j. 229, Plán mimořádných bezpečnostních opatření k zajištění srpnových událostí po linii VB, 4. 7. 1969. Otiskl TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 53–57.

17 *ABS*, f. A 6/4, inv. j. 1223, RMV ČSSR č. 38 ze dne 4. 7. 1969.

18 Tamtéž, inv. j. 1224, RMV ČSSR č. 39 ze dne 4. 7. 1969, Zabezpečení ministerstva vnitra ČSSR pro mimořádná opatření a brannou pohotovost státu.

19 Tamtéž, inv. j. 1225, RMV ČSSR č. 40 ze dne 8. 7. 1969, Bezpečnostní opatření.

Počítalo se se spoluprací s dalšími státními a stranickými orgány, především při povolování různých akcí a při řešení vzniklých nepokojů. Během kritických dnů okolo 21. srpna se neměla udílet povolení pro žádná oficiální veřejná shromáždění, průvody ani další hromadné akce. Velká role se přičítala také ministerstvu spravedlnosti a jemu podřízeným prokurátorům. Ti měli s vyšetřovateli VB a StB úzce spolupracovat při rychlém a důsledném vyšetřování všech trestních záležitostí majících vztah k srpnu (šiřitelé letáků a hanlivých nápisů, výtržníci, provokatéři atd.).

Dne 24. července 1969 si vyslechlo předsednictvo ÚV KSČ zprávu o problémech a nedostatcích v práci StB, kterou přednesli ministři vnitra ČSSR, ČSR a SSR. Bylo jim uloženo zkvalitnit koordinaci spolupráce mezi složkami StB podřízenými jednotlivým ministerstvům a předložit plán na zvýšení aktivity v problematice vnitřního zpravodajství.[20]

Oldřich Černík následně předložil konečný návrh opatření federálních orgánů *k zabezpečení veřejného klidu, pořádku a bezpečnosti* v srpnových dnech.[21] Rozhodující role měla připadnout bezpečnostním složkám podřízeným ministerstvu vnitra. Státní bezpečnost se měla podílet především na preventivní, přípravné fázi operací, a to zejména v předpokládaných ohniscích nepokojů, jimiž byla velká města. Pomocí oprášené a znovu doceněné sítě tajných spolupracovníků měla pomáhat zjišťovat iniciátory a organizátory protestů a předávat je k trestnímu postihu,[22] rozkládat „nepřátelská uskupení“ (zaměřit se zejména na KAN, K-231 a studenty vysokých škol), shromažďovat signály o nepřátelské činnosti a preventivně se snažit zakročit, připravovat dokumentační materiály a předávat je prokuratuře k zahájení trestního stíhání, ve zvýšené míře zajišťovat kontrolu cizinců z kapitalistických zemí (pracovníků zastupitelských úřadů, novinářů, členů televizních štábů apod.), s čímž souviselo sledování činnosti nepřátelských rozvědek a zahraničních emigrantských center, zpřísnění kontrol na hranicích, ale také zesílení kontrarozvědné kontroly v ČSLA, sledování případů krádeží zbraní a munice a zabezpečení zvýšené ochrany stranických a státních představitelů.[23] Během vlastních zásahů se pak snažit rozkládat demonstrace v zárod-

---

20 *NA*, f. 02/1, sv. 99, a. j. 165, bod 9, Zpráva o problémech a nedostatcích v práci Státní bezpečnosti a jejich příčinách, 23. 7. 1969. Nedostatečné vymezení působnosti a odpovědnosti jednotlivých ministerstev především v problematice StB vedlo brzy ke kompetenčním sporům a konfliktům, které v prosinci 1970 vyřešil zákon podřizující veškeré složky StB federálnímu ministerstvu vnitra.

21 *ABS*, f. A 10, inv. j. 238, Opatření k zabezpečení veřejného klidu, pořádku a bezpečnosti v ČSSR k 21. srpnu 1969, 22. 7. 1969; *NA*, f. 02/1, sv. 99, a. j. 165, bod 2, Návrh opatření k výročí srpnových událostí, 24. 7. 1969.

22 V červenci bylo v ČSR pro pobuřování, hanobení republiky a států světové socialistické soustavy a jejich představitelů zahájeno trestní stíhání v 63 případech (z toho ve 33 proti neznámým pachatelům), v SSR ve 41 případech. *ABS*, f. A 10, inv. j. 240, Stručný přehled o vnitropolitické a zahraničně politické situaci v souvislosti s výročím srpnových událostí, 8. 8. 1969.

23 *ABS*, f. A 13, inv. j. 86, Zpráva o bezpečnostních opatřeních ministerstev vnitra ČSSR, ČSR a SSR k zamezení provokací ve dnech 20.–30. srpna 1969, 21. 7. 1969.

ku, vyhledávat a dokumentovat jejich iniciátory a zvláště radikální aktivity, sledovat nepřátelskou činnost v místech posádek sovětské armády apod.[24]

Jak již bylo řečeno, Veřejná bezpečnost měla společně s ČSLA připravit pořádkové a zásahové jednotky, zesílit výkon pořádkové služby (zejména poblíž sovětských posádek, skladů zbraní a trhavin) a zajistit urychlené vyšetření všech případů porušení zákonů a narušení klidu a pořádku. Černíkův návrh předpokládal dvě varianty nasazení příslušníků ozbrojených sborů. V první se počítalo s nasazením smíšených hlídek VB, armády a Lidových milicí (k posílení bezpečnosti bylo určeno 3273 vojáků se 14 obrněnými transportéry a 135 nákladními automobily[25] a 7509 příslušníků Lidových milicí).[26] Dalších 810 vojáků bylo vyčleněno do smíšených hlídek s pracovníky VB v místech dislokace sovětských vojsk a 2480 zůstalo v záloze v místech posádek sovětské armády.[27] Dalších 940 vojáků a 40 aut s řidiči bylo určeno ke zpravodajskému průzkumu v Praze a 300 příslušníků Pohraniční stráže posílilo ochranu spojovacích objektů v hlavním městě. Příslušníci jednotek Civilní obrany, jejichž řízení spadalo do kompetence ministerstva vnitra, přispěli do smíšených pořádkových hlídek v českých zemích 301 muži, 3 obrněnými transportéry a 41 nákladními auty, na Slovensku 100 muži a 7 nákladními auty. Lidové milice dodaly 5210 mužů pro ochranu objektů zvláštní důležitosti a 515 pro posílení pořádkových hlídek v ČSR, zbylých 1784 bylo určeno pro Slovensko.

---

24 *ABS*, f. A 10, inv. j. 242, Přehled sil a prostředků k zajištění veřejného klidu a pořádku, 19. 8. 1969.

25 Část nákladních automobilů byla naložena pískem ke stavění zátarasů proti demonstrantům.

26 Po srpnu 1968 tisíce lidí z Lidových milicí vystoupily. Krátce před 21. 8. 1969 musely některé útvary, považované za nespolehlivé, odevzdat zbraně. Do zásahových jednotek byli vybíráni „ideologicky pevní" a pečlivě prověření členové.

27 Počet 4083 vojáků určených pro hlídkovou činnost a střežení objektů byl postupně zvýšen až na 5265. *ABS*, f. A 10, inv. j. 216, Podklady k rozboru úrovně bezpečnostních opatření v srpnu 1969 pro Radu obrany ČSSR, 19. 9. 1969.

Ministr národní obrany ČSSR genplk. Martin Dzúr. *Zdroj: NA*

Ministr vnitra ČSR Josef Grösser. *Zdroj: NA*

Ministr vnitra SSR Egyd Pepich.
Zdroj: Vojenský archiv – Centrální registratura v Trnavě

Státní tajemník v Ministerstvu vnitra ČSSR a vedoucí společného operačního štábu ministerstev vnitra ČSSR, ČSR a SSR Ján Majer. *Zdroj: ABS*

Náčelník Městské správy VB Praha plk. Vladimír Ticháček.
Zdroj: ABS

Náčelník Krajské správy SNB Ústí nad Labem pplk. Karel Kudrna.
Zdroj: ABS

Náčelník Okresního oddělení VB Liberec pplk. Zdeněk Plaček.
Zdroj: ABS

Náčelník Krajské správy SNB Brno plk. JUDr. Bohumil Štěpánek
Zdroj: ABS

Náčelník Správy Veřejné bezpečnosti Brno mjr. Oldřich Chudoba.
Zdroj: ABS

Vrhač slzných granátů. *Zdroj: ÚSD, foto: Věra Čepeláková*

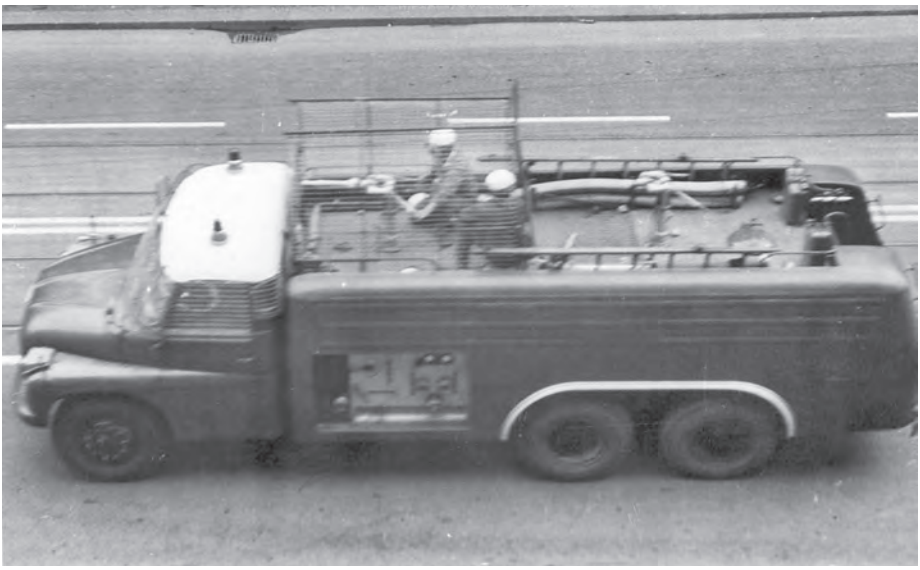

Hasičský vůz s osádkou VB a improvizovanou ochranou proti kamení. *Zdroj: ÚSD, foto: Věra Čepeláková*

Národní muzeum v srpnu 1969, ještě s čerstvými stopami po kulkách sovětských vojáků.
Zdroj: ÚSD, foto: Věra Čepeláková

Palackého most, srpen 1969. *Zdroj: ÚSD, foto: Věra Čepeláková*

Předpokládané použití nákladních aut a obrněných transportérů ČSLA

1. Nákladní auta
pro zabezpečení uzávěr ulic a míst při hromadném narušení veřejného pořádku,
pro zabezpečení uzávěr přístupových cest k objektům mimořádné důležitosti
2. Obrněné transportéry
pro hlídkování formou smíšených pořádkových motorizovaných hlídek,
pro začlenění obrněných transportérů do pořádkových jednotek k přepravě příslušníků VB a ČSLA do místa zákroku.

ABS, f. A 10, inv. j. 237, Plán organizace začlenění nákladních aut a obrněných transportérů ČSLA do pořádkových operací na území hl. města Prahy, 8. 8. 1969.

Pro Prahu se dále počítalo s vyčleněním 10 obrněných transportérů a 120 nákladních automobilů ČSLA, VB v Bratislavě posílily 4 obrněné transportéry, 15 nákladních aut, 5 automobilů GAZ vybavených radiostanicemi a 2 vozy s rozhlasovým zařízením. V této variantě nebyl (s výjimkou 275 mužů jako posil pro MS) plánován přesun příslušníků VB mezi jednotlivými kraji.

Počty vojáků ČSLA vyčleněných do smíšených pořádkových hlídek VB

Praha 432
Středočeský kraj 200
Severočeský kraj 510
Západočeský kraj 400
Jihočeský kraj 200
Východočeský kraj 465
Jihomoravský kraj 400
Severomoravský kraj 186
Západoslovenský kraj 230
Středoslovenský kraj 160
Východoslovenský kraj 90
Celkem 3273

ABS, f. A 10, inv. j. 242, Přehled sil a prostředků k zajištění veřejného klidu a pořádku, 19. 8. 1969.

Pro druhou variantu, která předpokládala místní nepokoje a střety s demonstranty, bylo v ČSR z 3386 příslušníků VB v okresech sestaveno 86 pořádkových jednotek o 20–50 příslušnících, v Praze pět jednotek po 100 mužích a ve větších městech (Brno, Ostrava, Plzeň) po jedné stejně početné jednotce. V záloze zůstávalo 828 lidí z centrály FMV, 320 frekventantů škol VB a 270 vojáků CO se třemi obrněnými transportéry, 14 nákladními auty a 11 vodními děly. Současně se počítalo s posílením bezpečnosti

o 6480 vojáků, 67 obrněných transportérů a 190 nákladních aut.[28] V záloze MNO dále zůstaly dvě vrtulníkové letky.[29] Vedle toho měla armáda v tomto případě výrazně posílit ochranu sovětských posádek.[30] Na Slovensku bylo do záloh určeno 350 příslušníků VB ze škol MV a 150 členů CO s 10 nákladními auty a 3 vodními stříkači.[31] Federální ministerstvo vnitra poskytlo MV SSR na jeho žádost letoun Morava a ministerstvo národní obrany vrtulník.[32]

Celkem tak bylo připraveno 13 983 vojáků ČSLA (bez 300 mužů PO), 821 vojáků CO a nejméně 7509 milicionářů.[33]

Počty vojáků ČSLA vyčleněných do zásahových jednotek k posílení VB

Praha a Středočeský kraj 2400
Severočeský kraj 500
Západočeský kraj 500
Jihočeský kraj 580
Východočeský kraj 480
Jihomoravský kraj 520
Severomoravský kraj 625
Západoslovenský kraj 400
Středoslovenský kraj 175
Východoslovenský kraj 300
Celkem 6480

ABS, f. A 10, inv. j. 242, Přehled sil a prostředků k zajištění veřejného klidu a pořádku, 19. 8. 1969.

28 V průběhu dění, zejména 21. srpna, byl tento počet zvýšen na celkem 19 513 vojáků ČSLA, 200 obrněných transportérů, 2309 nákladních aut, 310 tanků, 5 rozhlasových vozů, 3 vodní stříkače, 37 odtarasovacích prostředků (buldozery a jeřáby). *ABS*, f. A 10, inv. j. 251, Zhodnocení účasti ČSLA při zabezpečování klidu a pořádku ve dnech 18.–23. 8. 1969, nedatováno.

29 Tamtéž.

30 *ABS,* f. A 10, inv. j. 161, Rozbor úrovně bezpečnostních opatření v srpnu 1969, 26. 10. 1969.

31 Tamtéž, inv. j. 158, Vyhodnocení bezpečnostních opatření štábem CO ČSSR – předložení, 25. 8. 1969. V ČSR bylo připraveno k zásahu přes 700 příslušníků CO se 70 vozidly, radiostanicemi a 14 speciálními vozidly ARS (speciální nástavba na podvozku Praga V3S, určená k odstraňování následků po napadení zbraněmi hromadného ničení, v případě potřeby se dala upravit na nouzové vodní dělo), na Slovensku 150 mužů a 10 vozidel.

32 Tamtéž, inv. j. 155, Zápis z porady společného operačního štábu ministerstev vnitra ČSSR, ČSR a SSR konané dne 18. srpna 1969. Ministerstvo vnitra vrtulník půjčit nemohlo – byl připraven, plný fotografické a filmové techniky, pro dokumentaci demonstrací v Praze.

33 Tamtéž, inv. j. 242, Přehled sil a prostředků k zajištění veřejného klidu a pořádku, 19. 8. 1969. Počty se v různých materiálech mohou mírně lišit. Zajímavé je, že se dokumenty nezmiňují o počtech milicionářů připravených pro realizaci varianty II., i jich však muselo být (jak vysvítá z pozdějších údajů) nejméně několik tisíc.

Tyto bezpečností plány doplňoval soubor politických a ekonomických opatření, kterými měly *po stranické a státní linii* přispět ostatní resorty. Velká role připadla sdělovacím prostředkům. O. Černík uložil všem ministrům zajistit jejich ochranu a hladký provoz. Federální výbor pro tisk a informace dostal zadání postarat se o to, aby se v médiích neobjevovaly zprávy narušující *internacionální vztahy mezi socialistickými zeměmi*, zařídit vystoupení předních činitelů kultury a vědy ve sdělovacích prostředcích, kteří měli mluvit o dobrých vztazích se zeměmi východního bloku, předem připravit projevy G. Husáka a O. Černíka a o jejich zařazení rozhodnout podle aktuální vnitropolitické situace. Měly též otisknout několik vhodně zvolených informací o negativní činnosti pravicových sil u nás, zdůraznit roli SNP a společného boje Čechoslováků a občanů SSSR za druhé světové války, uveřejnit negativní informace o vysílači Svobodná Evropa a rozhovory s navrátilci z emigrace, a naopak propagovat úspěchy v ekonomice a bytové výstavbě. Vedle zesílení ostrahy budov, v nichž sídlila média, byly v televizi a rozhlase ustaveny zvláštní komise, jež měly za úkol kontrolovat vhodnost programů a dodržování vládních nařízení, programy pro jistotu ještě prověřovali funkcionáři Federálního výboru pro tisk a informace.[34]

Také cenzura korespondence zintenzivnila svou činnost a během srpnového výročí vyřadila několik stovek listovních zásilek.

Ministerstvu zahraničních věcí bylo uloženo sledovat veškeré, především ale kulturní akce v zemích, ve kterých mělo Československo diplomatické zastoupení, a usilovat o to, aby jich nebylo zneužito proti ČSSR, aktivně působit proti publicitě nepříznivé ČSSR a proti provokačním akcím, případně vystoupit (ve spolupráci se zastupitelskými úřady SSSR a dalších socialistických zemí) s vlastní mediální kampaní; především mělo zabránit internacionalizaci tzv. československé otázky.[35] Mělo také pověřit zastupitelské úřady sledováním aktivit emigrace, pečlivě kontrolovat výjezdy a zahraniční akce čs. vědců a kulturních pracovníků, do konce srpna zabránit příjezdu západních novinářů nebo jej alespoň v maximální míře omezit (přechodným zrušením práva zastupitelských úřadů udělovat víza novinářům ze Západu), případně již u nás akreditovaným západním novinářům na přechodnou dobu zamezit přístup k některým vybraným akcím.[36] Ministerstvo současně vydalo zastupitelským úřadům pokyn k zajištění zvýšené bezpečnosti budov, ve kterých sídlily, v srpnových dnech a k neprodlenému zasílání

34 Tamtéž, inv. j. 238, Opatření k zabezpečení veřejného klidu, pořádku a bezpečnosti v ČSSR k 21. srpnu 1969, 22. 7. 1969.

35 Více viz VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír: *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970 (září 1968 – květen 1970)*. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 4, sv. 3. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1997.

36 *ABS*, f. A 10, inv. j. 240. Obavy panovaly také z možných incidentů během mistrovství světa v cyklistice, konaného v srpnu 1969 v Brně. Objevila se proto snaha omezit akreditace zahraničním novinářům, kterých se přihlásilo nebývale mnoho, což narazilo na prudký odpor mezinárodní

informací o vývoji situace do Prahy. Neměly za žádných okolností jednat se zástupci čs. emigrace a přijímat od demonstrantů rezoluce ani petice, případným vyslancům demonstrantů pak měli vyložit oficiální stanovisko čs. vlády.

„K udržení klidu a pořádku" měli svým dílem přispět i další činitelé – ministr plánování ČSSR, předsedové Ústřední komise lidové kontroly, Správy federálních hmotných rezerv, generální prokurátor a další.[37] Velký význam byl připisován otázkám zásobování, obchody měly zůstat v srpnových dnech otevřené a bedlivě bylo sledováno jejich zásobování především potravinami (maso, vejce, drůbež), které mělo být za každou cenu zajištěno v dostatečné míře, včetně zvýšeného dovozu spotřebního zboží ze zahraničí, na které měly být uvolněny prostředky z federálních hmotných rezerv.[38] Panovaly totiž obavy z hromadných nákupů ve strachu z nepokojů a plné obchody měly posloužit jako důkaz toho, že vláda drží situaci pod kontrolou, i jako *jeden ze základních konsolidačních faktorů*. Zajímavé je, že „nákupní horečka" (v průměru 150–160 procent normálu) byla hlášena především ze Slovenska, kde se z východu rozšířila až do Bratislavy a způsobila krátkodobé nedostatky v zásobování některými potravinami.[39] Podobná situace byla s benzinem, u čerpacích stanic se tvořily fronty. K odstranění tohoto problému byla vytvořena zvláštní pracovní skupina, která měla dbát na přísné dodržování rozdělovacího klíče pohonných hmot a požádat MNO o uvolnění zásob, doporučovalo se také zapůjčit ze zahraničí 300 cisteren pro dovoz paliva ze SSSR. Armáda měla přispět svými dopravními prostředky v případě, že by z nějakých příčin došlo ke krizi dopravy ve velkých městech.[40]

Předsednictvo ÚV KSČ adresovalo 25. července dopisy ministrům federální vlády a předsedům vlád ČSR a SSR, ve kterých je pověřilo, aby ve svých resortech zajistili konkrétní provedení přijatých opatření. Tentýž den se na vládě ČSR konala mimořádná porada s předsedy KNV, která měla sjednotit postup v srpnových dnech. Dne 28. července proběhlo zasedání členů vlády ČSR – komunistů (za nekomunistické ministry přišli jejich náměstci, kteří členy strany byli), kde byla přijata opatření ke

---

cyklistické organizace, která dokonce pohrozila zrušením podniku. Proto byla alespoň připravena mimořádná politická, bezpečnostní a organizační opatření.

37 Tamtéž, Informační zpráva o realizaci usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 24. 7. 1969 k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti v ČSSR v srpnových dnech t. r., 8. 8. 1969. Předsednictvo ÚV KSČ současně vyzvalo soudy a prokuraturu, aby postupovaly se vší přísností.

38 Na srpen byl připraven mimořádný dovoz 1000 ks kachen z NDR, který měl být kompenzován dodávkami sušeného mléka. Také plánované zdražení vajec bylo odloženo na září, uvažovalo se navíc o jejich případném dovozu z Holandska a NSR. Pro velká města bylo připraveno 2000 tun vepřového masa z výpomoci poskytnuté PLR a na přechodnou dobu došlo ke snížení cen masových konzerv.

39 TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 146.

40 *NA*, f. 02/1, sv. 100, a. j. 167, bod 2, Informační zpráva o opatřeních vlády ČSSR k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti v ČSSR ve dnech 21. srpna 1969, 12. 8. 1969.

zpracování příprav na jednotlivých ministerstvech. Posledního červencového dne se uskutečnila porada vedoucích tajemníků krajských výborů KSČ. Stranické vedení si totiž uvědomovalo, že se nemůže bezvýhradně spoléhat na podporu všeho členstva (zejména v nižších organizačních složkách), a snažilo se proto v maximální míře zamezit možným „selháním". Bylo proto nařízeno v „kritických dnech" nesvolávat odborové ani stranické schůze.

Obavy panovaly z nepokojů mezi dělníky ve velkých průmyslových aglomeracích, vedle Prahy především v Plzni a Ostravě, konkrétně se oznamovala složitá situace z Avie Letňany, n. p. Motorlet Jinonice, n. p. Tesla Karlín, ČSD Šumperk a dalších. Zvýšená kontrola se měla věnovat i ostatním vybraným podnikům, především elektrárnám.

O tom, že režim neměl situaci pevně pod kontrolou, svědčily i události, k nimž došlo v pražské Avii 29. července a jež se staly dalším impulsem pro zpřísnění chystaných opatření. Toho dne chtěla navštívit továrnu sovětská delegace, ovšem vyjely proti ní dva autobusy, které jí – společně se zhruba pěti stovkami lidí, dávajícími svou nelibost najevo pískáním, hučením, nadáváním (ozývala se hesla „Táhněte domů, nikdo vás sem nezval", „Nezapomeneme na rozstřílené Muzeum", „Do závodu vás nepustíme", „Hanba", „Vraždili naše děti") – zabránily ve vjezdu do podniku. K ochraně delegace přispěchali příslušníci Městské správy VB Praha, V. správy SNB (Správa ochrany stranických a ústavních činitelů) a členové Lidových milicí. Událost následně putovala k řešení na KS SNB Praha s tím, že se má posuzovat jako trestný čin pobuřování a hanobení státu světové socialistické soustavy (výslovně se nedoporučovalo řešit ji jako výtržnictví).[41]

Na Slovensku, kde přípravy nedosahovaly takové intenzity, přijala vláda komplex opatření 1. srpna spolu s plánem oslav výročí SNP. Časová blízkost těchto dvou akcí umožnila ve východní části státu rozmělnit pozornost veřejnosti a tak utlumit vášně spojené s výročím okupace.

Dne 1. srpna se přípravami na srpen zabývala i vojenská rada MNO. O čtyři dny později generál František Bedřich vydal pokyny k politické přípravě vojáků nasazených v srpnových dnech. Každé takto vytvořené jednotce (armáda na rozdíl od bezpečnosti sestavovala pro použití proti demonstracím oddíly tvořené vojáky sloužícími u různých domovských jednotek, což později ztěžovalo jejich koordinaci během nasazení) byl přidělen politický pracovník, který nesl odpovědnost za chování vojáků. Měl také koordinovat činnost jednotky s vojenskou kontrarozvědkou a územními orgány KSČ.

---

41 *ABS*, f. Sekretariát Správy vyšetřování VB MV ČSR (dále jen H 7-1), inv. j. 106, Zastavení práce v n. p. AVIA I a AVIA II dne 21. 8. 1969 v poledních hodinách, 21. 8. 1969; *ABS*, f. H 2-1/I, inv. j. 41, Informace o vzniklé situaci při příjezdu delegace městského výboru KSSS Moskvy k závodu Avia Letňany v Praze 9 dne 29. 7. 1969, 31. 7. 1969.

Gustáv Husák, Ludvík Svoboda a Alois Indra odjeli 2. srpna na desetidenní dovolenou na Krym, kde jednali se sovětským vedením v čele s Brežněvem a seznámili je s plány na konečné zlomení zbytků demokratických sil. O výsledcích jednání předali informaci předsednictvu ÚV KSČ 14. srpna.[42]

Ke zjitřené atmosféře přispívala také alarmující hlášení StB o vnitropolitické situaci. Podle hlášení ze začátku srpna byla za iniciátory většiny protirežimních aktivit, ke kterým došlo v letech 1968–1969, považována (po politické izolaci Oty Šika a Eduarda Goldstückera) skupina osob kolem Františka Kriegla, Františka Vodsloně a Luďka Pachmana. Kontakty se sdělovacími prostředky měli iniciovat Vladimír Škutina, Karel Kyncl, Jiří Kantůrek a další reformně naladění pracovníci médií.[43] Ani situace ve vědě (především v ČSAV), kultuře a školství (tradičně hlavně mezi vysokoškolskými studenty a profesory) nebyla dobrá, také církve a sekty začaly vyvíjet zvýšenou činnost, stejně jako zakázané či nepovolené organizace (KAN, K-231, sociální demokracie, Federace lokomotivních čet, Společnost pro lidská práva), aktivní především v českých zemích a udržující kontakty se zahraniční emigrací. StB varovala i před aktivitami nekomunistických stran Národní fronty a jejich odklonu od politiky KSČ. Velká pozornost byla věnována nepovolenému vyzbrojování – od 1. června do 31. července bylo v ČSR zjištěno celkem 27 krádeží (okradenými byli členové závodních stráží) a vloupání do míst, kde se nacházely zbraně a výbušniny (sklady Lidových milicí, sklady trhavin na stavbách a v lomech). Odcizeno při nich bylo celkem 38 pistolí různých značek a ráží a 3 samopaly spolu s množstvím munice a 84 kg trhavin (VB se podařilo zajistit 27 pistolí a několik set kusů munice). V SSR byly hlášeny 3 odcizené samopaly (2 byly VB dohledány).[44]

Ani situace v ČSLA nebyla hodnocena pozitivně, přicházela hlášení o četných projevech antisovětismu, protistátních letácích a různých poplašných zprávách šířených mezi vojáky.[45] Podle vojenské kontrarozvědky byli silným podněcovatelem těchto myšlenek především studenti vojenských kateder vysokých škol. Od počátku roku 1969 emigrovalo či dezertovalo 122 vojáků a občanských zaměstnanců (7 důstojníků, 5 praporčíků, 49 vojáků základní služby, 61 občanských zaměstnanců, 20 z nich zběhlo i se zbraní). Současně vojáci hlásili ztrátu či ukradení 36 samopalů, 28 pistolí, 5 kulometů, více než 11 000 nábojů a 684 kg trhavin. Nejhorší situace měla být mezi vojáky základní služby, poměrně konsolidovaný byl velitelský sbor a vojáci z povolání.

---

42 *NA*, f. 02/1, sv. 100, a. j. 167, bod 1, Informace o rozhovorech se sovětskými soudruhy, 14. 8. 1969.

43 *ABS*, f. A 10, inv. j. 153, Průběžná analýza směrů a intenzity činnosti pravicových sil orientovaných na výročí srpnových událostí za období červen–červenec 1969, 5. 8. 1969.

44 Tamtéž.

45 V červenci byl v posádkách výskyt letáků zjištěn v 81 případech, vojenská kontrarozvědka odhalila celkem 52 lidí podezřelých z jejich výroby a distribuce.

Zajímavá je informace, že část generality, která neměla „kladný poměr“ k současné politice, zaujímala negativní postoj i k USA – za to, že poskytly azyl generálu Šejnovi.

Podle hlášení rozvědky se rozvědné centrály NATO a západních zpravodajských služeb intenzivně zajímaly o sovětské jednotky na našem území, měly se snažit vyvolávat nejistotu a posilovat skupiny odporu (také prostřednictvím emigrace a turistů). Cílem přitom nemělo být svržení současného režimu v Československu, ale *způsobit psychologický šok Sovětskému svazu a dalším socialistickým zemím.* Pozorována byla zvýšená aktivita a zájem západních dopisovatelů a zastupitelských úřadů o dění u nás, podle StB však nebylo jasné, jakou roli budou hrát a zda se do protistátních akcí zapojí aktivně nebo zůstanou jen pozorovateli.[46]

Zpráva na závěr upozorňovala, že *současná státobezpečnostní situace je vážná. Nepřátelé využívají všech forem činnosti od pasivní rezistence až ke konkrétní trestné činnosti. Zatím jsou ostřejší formy odporu v pozadí, i když jsou náznaky možnosti jejich další eskalace. V současné etapě byl prakticky položen psychologický základ k dalšímu střetu o socialistický charakter ČSSR, ve kterém budou znovu využity myšlenky, hlásané v srpnu 1968. Přípravu akcí v srpnových dnech v ČSSR je třeba vidět v kontextu s celkovou taktikou imperialistických sil, zejména USA, směřující k oslabení socialistického tábora, především SSSR.* […] *Celkový rozbor dostupných poznatků za poslední období ukazuje, že činnost antisocialistických sil a jim blízkých pravicových sil koresponduje se záměry a rozvratnou činností zahraničních emigrantských center a nepřátelských rozvědek.*[47]

Federální vláda projednala 11. srpna realizaci opatření přijatých na zasedání předsednictva ÚV KSČ 24. července. O. Černík upozornil na nedostatky v přípravách, které prý podle něj podceňovaly nebezpečí zostřené vnitropolitické situace, a urgoval důsledné dodržování přijatých opatření.[48] Týž den se sešla vláda ČSR, která na základě referátu ministra vnitra Josefa Grössera o přípravách na zásah přistoupila k dalšímu posílení přijatých opatření. Byla vytvořena operativní skupina pod vedením předsedy vlády ČSR Stanislava Rázla a zřízena trvalá pohotovostní služba, zprostředkovávající pro operativní skupinu čerstvá hlášení z jednotlivých resortů, krajů a okresů. O den později na základě Černíkova podnětu ustavilo předsednictvo ÚV KSČ pracovní skupinu, která měla urychleně připravit návrhy na řešení mezních situací.

---

46 *ABS,* f. A 10, inv. j. 155, Zápis z porady společného operačního štábu ministerstev vnitra ČSSR, ČSR a SSR konané dne 18. srpna 1969.

47 Tamtéž, inv. j. 153, Průběžná analýza směrů a intenzity činnosti pravicových sil orientovaných na výročí srpnových událostí za období červen–červenec 1969, 5. 8. 1969.

48 *NA*, f. Sekretariát ÚV KSČ 1966–1971 (dále jen 02/4), sv. 37, a. j. 60, k informaci bod 2, Informační zpráva o opatřeních operativní skupiny vlády ČSSR k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti v ČSSR ve dnech 21. srpna 1969, 18. 8. 1969.

Z Polska dorazila 12. srpna požadovaná výstroj a výzbroj pro zásahové jednotky – dlouhé obušky, ochranné brýle proti slzotvornému plynu, přilby a štíty, pistole a vrhače slzotvorných granátů stejně jako ruční slzotvorné granáty.[49] Jednalo se celkem o 1500 dlouhých obušků, 1500 ochranných brýlí, 100 štítů, 500 přileb, 120 pistolí na vystřelování slzotvorných granátů s 1800 náboji, 7000 ručních slzotvorných granátů a 30 vrhačů slzotvorných granátů s 5000 náboji.[50] Část dovezených slzotvorných granátů byla spotřebována již při výcviku pořádkových jednotek, další při zákroku 19. srpna, a tak ráno 20. srpna žádal velitel VB plk. Josef Hrubý o urychlený dovoz dalších granátů s tím, že v současné době jich nemá dostatečné množství. Tyto granáty přepravovaly vrtulníky leteckého oddílu Ministerstva vnitra ČSSR. Stroje létaly vzhledem k množství materiálu a nutnosti rychlé přepravy značně přetížené.[51]

Dovezenou výzbrojí a výstrojí byly urychleně vybavovány pořádkové jednotky v místech očekávaných střetů. Materiál dorazil příliš pozdě na to, aby si příslušníci VB (k jiným složkám se prakticky nedostal) osvojili řádný způsob zacházení s ním, především ho však bylo pro připravované jednotky (jejichž počet se v kritických dnech ještě zvýšil) málo a nedostatečné vybavení bylo později často kritizováno (především ze strany vedení Lidových milicí, které se takto snažilo omlouvat tvrdé zákroky svých podřízených).

V polovině srpna odbor obrany a bezpečnosti předsednictva vlády ČSSR provedl kontrolu přijatých opatření na vybraných závodech a národních výborech. Zjištěná situace byla hodnocena jako vážná, kritizovala se nedostatečná připravenost, rozdílný stupeň příprav (což bylo údajně dáno především různou mírou aktivity KSČ a ROH a někde i končící celozávodní dovolenou), vedoucí pracovníci jsou prý ochotni přijmout tvrdá opatření, mnohdy však žádají záruky, že pokud jich bude užito, nebudou potrestáni. *Značné politické potíže* byly hlášeny zejména v některých organizacích ROH.[52] Celkové hodnocení znělo, že opatření byla přijímána s *potřebnou zodpovědností* […] *převažuje realistický a v mnohých případech mnohdy až nezdravě optimistický pohled na další vývoj událostí.*[53] Další kontroly však přinesly lepší výsledky. V regio-

---

49 *ABS,* f. H 2-1/I, inv. j. 46, Koncept zprávy, 20. 8. 1969.

50 Tamtéž, inv. j. 48, Opatření prováděná Veřejnou bezpečností k zabezpečení klidu a pořádku při výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969.

51 *ABS*, f. A 10, inv. j. 158, Situační hlášení o činnosti Leteckého oddílu MV ČSSR ve dnech 18. až 25. srpna 1969, 25. 8. 1969. Vzhledem k poruchám, které vyřadily z provozu část letadel oddílu, byl letecký park posílen o dva vrtulníky Mi-4 ze stavu vojenského útvaru Kbely.

52 Tamtéž, inv. j. 240, Stručný přehled o vnitropolitické a zahraničně politické situaci v souvislosti s výročím srpnových událostí, 8. 8. 1969; *NA*, f. 02/1, sv. 100, a. j. 167, bod 2, Informační zpráva o opatřeních vlády ČSSR k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti v ČSSR ve dnech 21. srpna 1969, 12. 8. 1969.

53 *ABS*, f. A 10, inv. j. 240, Stručný přehled o vnitropolitické a zahraničně politické situaci v souvislosti s výročím srpnových událostí, 8. 8. 1969.

nech prý byl vysoce hodnocen zájem federální vlády o dění mimo Prahu. Kritizovalo se ale, že zejména v okresech se zaměřují na případný zásah, ale ne na preventivní opatření ke vzniku nepokojů, a chyběla také opatření k zesílení důvěry lidí *v současnou politiku strany a státu.*

Odpovědnost za situaci v jednotlivých závodech a továrnách byla přiřčena ředitelům a vedoucím stranických a odborových buněk, kteří měli v krizových dnech zůstat na pracovištích (řada z nich si raději chtěla vzít dovolenou) a v případě známek neklidu preventivně zasahovat.

Společné prohlášení vlád ČSSR, ČSR a SSR ze 14. srpna vyjadřovalo odhodlání pokračovat v politice vytyčené na květnovém zasedání ÚV KSČ a opět varovalo před jakýmikoliv snahami o narušení této politiky.[54] Předsednictvo ÚV KSČ se usneslo na tom, že státní orgány mají postupovat při výročí okupace energicky a rozhodně a v zárodku zabránit jakýmkoliv provokacím a shlukování lidí. Nařídilo, aby vedoucí pracovníci ve státních a hospodářských orgánech a organizacích byli na svých pracovištích, a nechalo na zvážení příslušných činitelů, zda na některých klíčových místech nedat vyhlásit zákaz shromažďování.[55]

Dne 14. srpna ministr obrany Dzúr nařídil vojákům, aby v srpnových dnech plnili povinnosti v součinnosti s VB a Lidovými milicemi. Na celostátním shromáždění služebních a stranických funkcionářů Ministerstva vnitra ČSR promluvili mj. L. Štrougal a ministr vnitra J. Grösser. Shromáždění ujistili ÚV KSČ, že se na ně může plně spolehnout. Na zasedání operačního štábu označil náměstek ministra vnitra ČSSR František Vašek situaci za velmi vážnou, podle něj *dosud nikdy nebylo tolik signálů o možných protisocialistických akcích jako nyní před 21. 8. 1969* […] *řada signálů ukazuje, že by* […] *pasivní rezistence mohla přerůst v aktivní odpor.*[56] Na Slovensku podle ministra vnitra SSR Egyda Pepicha situace tak zlá nebyla, lidé prý dokonce často sami označovali autory letáků a byli ochotni proti nim svědčit. Také ministr vnitra ČSSR 14. srpna vydal rozkaz, v němž nařídil svým podřízeným od 16. srpna padesátiprocentní dosažitelnost a od 18. srpna i pohotovost, které od 20. srpna měnil na stoprocentní.[57] Současně nařizoval všem útvarům (mimo Hlavní správu rozvědky, Správu ochrany ústavních a stranických činitelů a letecký oddíl) zřídit stálou hlásnou službu, vyčlenit určené počty lidí pro zvýšenou ochranu budov ministerstva v době pohotovosti a pro zásahové jednotky na 21. srpen.[58]

---

54 *Rudé právo*, 15. 8. 1969.

55 *NA*, f. 02/1, sv. 100, a. j. 167, bod 2, Opatření k 21. srpnu, 14. 8. 1969.

56 *ABS*, f. A 10, inv. j. 157, Zápis z jednání státního tajemníka v MV ČSSR a ministrů vnitra ČSR a SSR dne 15. 8. 1969; Tamtéž, inv. j. 257, Informace o státobezpečnostní situaci k 14. 8. 1969, 15. 8. 1969.

57 Při vyhlášení dosažitelnosti se měl určený počet pracovníků zdržovat v mimopracovní době doma, aby mohli být v případě potřeby povoláni k nástupu služby. Při pohotovosti zůstával určený počet pracovníků na svém pracovišti i po pracovní době.

Na základě nařízení ministra vnitra ČSSR z 15. srpna byly (po předchozím schválení ÚV KSČ) oficiálně povolávány Lidové milice k plnění úkolů SNB při ochraně veřejného pořádku. Zesílené hlídky milicionářů zahájily střežení podniků a zbrojnic. Ve stejný den náčelník II. správy Federální správy zpravodajské služby (FSZS) odvolal z dovolené všechny podřízené pobývající na území ČSSR (mimo zotavovny MV) a zakázal do odvolání čerpání dovolených. Podobně VB přerušila všechny dovolené mimo zahraniční rekreace a rekreace MV.

Dne 15. srpna zahájily činnost operační štáby na všech úrovních a začalo operativní nasazení všech tří ozbrojených složek. Do ulic velkých měst nastoupily smíšené pořádkové hlídky příslušníků VB, milicionářů a vojáků. Vojáci byli pečlivě vybíráni za přísného dohledu pracovníků vojenské kontrarozvědky. Ti se také stávali nejen členy vytvářených jednotek, ale většinou i nejrůznějších operačních štábů a zajišťovali spolupráci s pracovníky sovětské vojenské kontrarozvědky u jednotlivých posádek. Velký důraz se kladl na pečlivou politickou přípravu a do útvarů byli systematicky rozmísťováni členové komunistické strany. *Vybraní velitelé praporů a rot jsou členové KSČ, plně podporující nové vedení strany v čele se soudruhem G. Husákem. Jde o rázné a rozhodné velitele s potřebnou životní zkušeností.* Přesto si někteří velitelé útvarů nebyli jisti, jak se zachovají nováčci (především z řad obyvatel Prahy) při eventuálním nasazení: *V případě nasazení jednotek do akce byl vysloven požadavek nepřipustit (jak tomu bylo při pohřbu Jana Palacha) zamalování státních znaků na vojenské technice, čísel vozidel, oblečení vojsk do pracovních oděvů bez označení. Tato opatření na vojska nedobře psychologicky působí a vyvolávají u nich nedůvěru.*[59]

58 *ABS*, f. A 6/4, inv. j. 1231, RMV ČSSR č. 46 ze dne 14. 8. 1969, Zajištění úkolů vyplývajících ze současné bezpečnostní situace. Otiskl TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 122–124.

59 *ABS*, f. H 3-4, inv. j. 5, Informace o jednání se zástupci vojenských jednotek ČSLA vyčleněných pro poskytnutí pomoci orgánům VB pro udržení klidu a pořádku na území hl. m. Prahy, 17. 8. 1969.

Výčet tzv. mírnějších prostředků, které pokynů bezpečnosti mohly být používány proti demonstrantům. Pro srpen 1969 byly rozšířeny (viz MNV ČSSR ze dne 15. srpna 1969).

a/ pronásledování prchající osoby za účelem jejího předvedení nebo zadržení. K pronásledování lze použít dopravních prostředků, s výjimkou vozidel opatřených značkou CD nebo cizozemskou poznávací značkou, vozidel ozbrojených sborů, plní-li zvláštní úkoly, a vozidel určených k dopravě potravin a k plnění zvláštních naléhavých úkolů;

b/ použití hmatu, chvatu nebo úderu pro sebeobranu v těch případech, kdy nelze překonat odpor osoby, proti které je zakročováno, nebo kdy je na příslušníka SNB podniknut útok;

c/ přiložení pout osobě, která byla příslušníkem SNB zadržena podle § 75 a 76 tr. ř., popřípadě předváděné osobě, je-li zde důvod k zajištění bezpečnosti příslušníka SNB. Při zákrocích podle § 16, 17, 18 a 19 zákona o SNB nelze předváděné osobě přiložit pouta vyjma případů, kdy je vážné nebezpečí napadání příslušníka SNB nebo jiné osoby anebo nebezpečí, že se předváděný sám zraní.

Pouta mohou být nasazena pouze na dobu nezbytně nutnou k provedení zákroku a tak, aby nedošlo k porušení krevního oběhu poutané osoby. Pouta se nesmí přiložit osobám mladším 15 let, těhotným ženám, přestárlým osobám a osobám s viditelnou tělesnou vadou, které vzhledem ke svému tělesnému stavu nejsou schopny ohrožovat příslušníka SNB, a osobám požívajícím diplomatických imunit a výsad.

K zajištění bezpečnosti příslušníků SNB provádějících přepravu výtržníků, opilců, zuřivců apod. lze použít ve vozidlech SNB zajišťovacích pásů.

d/ pronásledování prchající osoby za použití služebního psa. Za služebního psa se považuje i cvičený pes člena PSVB v případech, kdy PSVB vykonává službu společně s příslušníky SNB nebo v rámci bezpečnostní akce.

e/ použití služebního obušku je možné pouze tehdy, když domluvou nebo jiným vhodným způsobem nelze zabránit v jednání osoby, proti níž příslušník SNB zakročuje. Příslušníci SNB jsou oprávněni použít služebního obušku zejména v těchto případech:

aa/ aby zajistili vlastní bezpečnost, není-li po výzvě upuštěno od útoku, útok trvá anebo podle všech známek bude pokračovat,

bb/ aby zabránili násilnému útoku na jinou osobu,

cc/ aby zabránili rvačce mezi osobami nebo jejímu pokračování,

dd/ aby provedli oprávněné předvedení osoby, jestliže tato klade aktivní odpor nebo ohrožuje bezpečnost hlídky,

ee/ aby zamezili rušení nočního klidu, poškozování společenských nebo obecně prospěšných zařízení podnapilými osobami,

ff/ aby zabránili hrubým urážkám příslušníků SNB, zejména na veřejnosti a nelze-li jiným způsobem osobu z místa odstranit,

gg/ aby zamezili veřejným projevům neúcty a vystupování proti socialistickému zřízení při srocení osob.

Při zákroku proti narušitelům veřejného pořádku je třeba přihlédnout k tomu, že obušku se použije především proti osobám, které hrubým způsobem narušují veřejný pořádek tak, že to vyvolává veřejné pohoršení.
Obušku je třeba použít tak, aby bylo dosaženo účelu zákroku bez zbytečného poranění osoby, proti které byl zákrok veden. Na lehko zranitelné části těla (hlava, žaludek, ledviny apod.) nesmí být úder obušku zaměřován. Obušku nelze použít proti osobám mladším 15 let, těhotným ženám, přestárlým osobám nebo osobám s viditelnými tělesnými vadami, které vzhledem ke svému tělesnému stavu nejsou schopny příslušníka SNB ohrožovat, a osobám požívajícím diplomatických imunit a výsad;

f/ úder zbraní, který lze provést jedině v zápase zblízka a v tísni, a to zejména při zákroku v takových případech, kde by střelbou byl ohrožen život a zdraví jiných osob;

g/ použití slzotvorných případně jiných prostředků (dýmovnička dráždivá, proud vody apod.), zejména při zákroku proti velkému počtu osob, obvykle v těch případech, aby se donutila ukrývající se osoba k opuštění úkrytu, a to po předchozí výzvě a upozornění, že bude takovýchto prostředků použito.
Použití aerosolového rozstřikovače při zákroku, zejména proti násilníkům a výtržníkům za účelem ochrany občanů nebo k zajištění vlastní bezpečnosti;

h/ použití zbraně na výstrahu výstřelem do vzduchu, jsou-li zákonné důvody pro použití zbraně a jiné prostředky se minuly účinkem. Použití zbraně na výstrahu výstřelem do vzduchu v hustě oživených místech bude zpravidla vyloučeno, neboť by bylo pravděpodobné ohrožení života jiných nezúčastněných osob.

ABS, f. A 6/4, inv. j. 1004, RMV ČSSR č. 30/65, Směrnice upravující postup při některých služebních zákrocích příslušníků SNB.

K zabezpečení poplachových sirén byl 15.–23. srpna vyřazen centrálně ovládaný varovný systém, u jednotlivě ovládaných zařízení v menších obcích a v závodech byly dány pokyny k jejich střežení závodní stráží nebo milicionáři a pro jistotu i k vyjmutí pojistek z elektrických obvodů u sirén; přesto v Čechách a na Moravě řada míst hlásila „zneužití“ sirén.

Správa vyšetřování VB vydala pokyny nazvané výmluvně *Orientace pro postup příslušníků VB v některých případech, které lze předpokládat v souvislosti s výročím 21. srpna*, které měly příslušníkům nasazeným do akcí usnadnit zákroky. Očekávalo se vyvěšování čs. vlajek s černou páskou, v tom případě měla být okamžitě zjištěna totožnost a zaměstnání majitele domu, na kterém zavlají, následně měl být požádán o odstranění vlajky a pokutován, případně předveden na stanici VB, zvláště kdyby se zdráhal vlajku sejmout. Kdo by nesl vlajku v průvodu, měl být co nejrychleji dopraven na nejbližší útvar VB, při zjištění trikolor měli pracovníci bezpečnosti pod vhodnou záminkou (např. hledání pohřešovaných osob) zjistit totožnost jejich nositelů a vzbudit tak u nich strach. Dále se uváděly pokyny pro případy nedovoleného shromažďování, poškozování, případně zneuctění památníků Rudé armády a hrobů jejích vojáků, osočování sovětských vojáků, ničení vlajek SSSR, stráže a kladení květin na místech, kde došlo k usmrcení čs. občanů před rokem, zastavení práce v podnicích a továrnách,

bránění občanům ve vstupu do hromadných dopravních prostředků, bezdůvodného troubení a blokování dopravy, úmyslného zastavení hromadné dopravy, přerušení dodávky elektrické energie, plynu, vody apod., výskytu hesel, nápisů, letáků, které měly být trestány pokutou, popřípadě dle zákona. V pokynech se zároveň uváděly paragrafy zákonů, které bylo možné v daných situacích uplatnit, např. pobuřování, hanobení republiky a jejích představitelů, snižování vážnosti prezidenta republiky, hanobení států světové socialistické soustavy a jejich představitelů, podněcování k trestné činnosti, případně i porušování povinností v provozu socialistické organizace či obecné ohrožení. Na konci bylo ještě uvedeno, že tento výčet není úplný a v každém jednotlivém případě se musí postupovat individuálně, vždy však rychle, důrazně, nekompromisně. Postup měl být odborný a kvalifikovaný s využitím všech zákonných možností.[60]

Pražské ulice před bouří, srpen 1969. *Zdroj: ÚSD, foto: Věra Čepeláková*

60 *ABS*, f. KS SNB Brno – vnitřní oddělení (dále jen N 1-1), inv. j. 114, Orientace pro postup příslušníků VB v některých případech, které lze předpokládat v souvislosti s výročím 21. srpna, 16. 8. 1969. Otiskl TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 139–143.

Nařízení ministra vnitra ČSSR ze dne 15. srpna 1969 o některých opatřeních k posílení veřejného pořádku

K zvýšení účinnosti zákroků příslušníků SNB prováděných v zájmu zachování veřejného pořádku při jeho narušení zejména ve větším rozsahu nebo větším počtem osob a při zajišťování ochrany osob, majetku, objektů zvláštní důležitosti, jakož i zajišťování bezpečnosti veřejné dopravy a plynulosti provozu na veřejných komunikacích stanovím:

I.
1. Dalším mírnějším prostředkem ve smyslu § 22 zákona č. 70/1965 Sb., o Sboru národní bezpečnosti, se rozumí použití motorových vozidel k rozptýlení většího počtu osob, které neuposlechnou výzvy, aby se rozešly.
2. Služebního psa lze při zákroku vedle případů stanovených RMV č. 30/1965 čl. 47 písm. d) použít též k ochraně bezpečnosti příslušníků SNB a jiných osob, jakož i při rozptylování osob, které neuposlechnou výzvy, aby se rozešly, a k zabránění pronikání nepovolaných osob do chráněných objektů a uzavřených prostorů.
3. Ostatní mírnější prostředky uvedené v RMV č. 30/1965 hlava III lze použít pouze za podmínek tam stanovených.
4. Použití všech mírnějších prostředků při hromadném zákroku musí předcházet slyšitelná výzva k obnovení pořádku.
5. Jednotlivých mírnějších prostředků lze použít v takovém pořadí, jak to vyžaduje potřeba rychlého obnovení veřejného pořádku; jejich použití musí však být přiměřené důležitosti chráněného zájmu a intenzitě narušení veřejného pořádku a současně vždy takové, aby nedošlo k zbytečné újmě na zdraví osob.

II.
V dohodě s předsedou Rady obrany Československé socialistické republiky a ministry vnitra České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky pověřuji podle § 30 odst. 3 zákona 70/1965 Sb., o Sboru národní bezpečnosti, plněním úkolů Sboru národní bezpečnosti při ochraně veřejného pořádku:
a) příslušníky Lidových milicí a
b) příslušníky požárních jednotek,
kteří je budou plnit pod vedením příslušníků Sboru národní bezpečnosti.
Toto nařízení nabývá účinnosti dnem vyhlášení.

Státní tajemník v MV ČSSR
JUDr. Ján Majer, v. r.

ABS, f. A 6/5, inv. j. 749, NMV ČSSR č. 18 ze dne 15. srpna 1969 o některých opatřeních k posílení veřejného pořádku.

Ministerstva vnitra ČSSR, ČSR i SSR vyhlásila pro své podřízené od 18. srpna padesátiprocentní pohotovost, která se 20. srpna měla změnit na stoprocentní. Urgovala také připravenost ČSLA, která měla vyčlenit vojáky k ostraze zvlášť důležitých objektů a připravit posily tak, aby byly schopné případného bojového nasazení do 30 minut od vydání rozkazu.[61]

Dne 18. srpna odstartovaly celostátní dopravně-bezpečnostní akce (nazvané X a Y), zaměřené v prvé řadě na získání poznatků o distribuci tiskovin, výbušnin a zbraní, o pohybu vozidel a lidí po republice a jejich možném soustřeďování.[62] Průměrně se jich účastnilo 2000 příslušníků VB, vojáků a milicionářů. Během několika dní prošlo kontrolou celkem 55 218 automobilů, rozdáno bylo 6550 blokových pokut v celkové částce 235 910 Kčs, zjištěno 535 řidičů pod vlivem alkoholu, 35 případů rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, byli zadrženi 2 vylepovatelé plakátů a autoři nápisů a nalezeno 6 odcizených vozidel. Souběžně s tím probíhala rozsáhlá akce zaměřená na pátrání po „kriminálních živlech" a „nepřátelských osobách".[63]

Na poslední chvíli bylo pro MV ČSR dodatečně vyčleněno ještě 150 příslušníků FMV k zabezpečení zpravodajského průzkumu trasy plánovaného průjezdu příslušníků Lidových milicí Prahou, dalších 40 příslušníků a 20 aut s řidiči mělo pomáhat při nočním průzkumu situace v hlavním městě a 710 mužů mělo od rána 21. srpna pomáhat s odstraněním případných problémů v dopravě a sloužit jako záloha MV ČSR.[64]

Na akcích proti porušení „klidu a pořádku" se měly podílet všechny složky Ministerstva vnitra ČSSR, které byly nuceny nad rámec svých povinností držet pohotovost u informačních zdrojů (rádia, televize, vysílačů apod.), vytvářet jednotky k ochraně budov bezpečnostního resortu a především zřizovat vlastní jednotky, které měly sloužit jako posila pořádkových oddílů VB v Praze.[65] Tak např. I. správa FSZS (rozvědka) vytvořila 18. srpna dvě skupiny po 50 lidech, které byly 21. srpna sloučeny v jedinou jednotku. Ta byla určena jako záloha KS SNB Praha. Vedle ní vznikla 21. srpna další jednotka o 112 lidech jako operační záloha hlavního štábu MV. Navíc bylo KS SNB Praha k průzkumu situace poskytnuto na inkriminované dny 10 aut s tříčlennou posádkou.[66]

---

61 *NA*, f. 02/4, sv. 37, a. j. 60, k informaci bod 2, Informační zpráva o opatřeních operativní skupiny vlády ČSSR k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti v ČSSR ve dnech 21. srpna 1969, 18. 8. 1969.

62 *ABS*, f. A 10, inv. j. 252, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969.

63 Bylo při ní předvedeno 1339 osob, z nichž 377 bylo zadrženo a vzato do vazby.

64 *ABS*, f. A 10, inv. j. 155, Zápis z porady společného operačního štábu ministerstev vnitra ČSSR, ČSR a SSR konané dne 18. srpna 1969.

65 O nasazení Inspekce ministra vnitra ČSSR během srpnových událostí více viz BÁRTA, Milan: *Inspekce ministra vnitra v letech 1953–1989. Výběr dokumentů*. ÚSTR, Praha 2009, s. 193–195.

66 *ABS*, f. A 10, inv. j. 158, Hlášení o plnění rozkazu a morálně politickém stavu příslušníků I. správy ve dnech 15.–25. 8. 1969.

Na II. správě FSZS (kontrarozvědka) bylo do opatření kolem srpnového výročí zapojeno 65 % příslušníků. Dalších 16 % plnilo úkoly neoperativního charakteru, pouze 19 % tak zbývalo na vlastní operativní práci správy.[67]

VI. správa (správa zpravodajské techniky) zajišťovala fotodokumentaci z Václavského náměstí pro vnitřní potřebu Ministerstva vnitra ČSSR i sdělovací prostředky a zařídila televizní přenos z náměstí do operačních štábů za účelem koordinace akcí.[68] V řídícím centru ministerstva vnitra byla instalována velká obrazovka ke sledování dění na Václavském náměstí v Praze, kde bylo rozmístěno velké množství průmyslových kamer. Transfokátor prý dokonce umožňoval přibližovat obličeje jednotlivých občanů.

Vyhodnocení opatření provedených k ochraně budovy MV na Letné

Ochrana budovy MV na Letné byla a dosud je zajišťována podle plánu obrany, schváleného vedením MV-ČSSR. K obraně budovy bylo určeno celkem 50 příslušníků, kteří byli rozděleni do 5 skupin. Dále byly vytvořeny 3 skupiny protipožární. V té souvislosti byly odborně přezkoušeny hlavní plynové a vodovodní uzávěry, vyměněny hadice atd.

Se všemi příslušníky určenými k obraně budovy byla provedena instruktáž a s příslušníky určenými do protipožárních hlídek byla uskutečněna dvě praktická cvičení.

Určení obranných stanovišť odpovídá charakteru budovy. Protože obrana budovy vlastními silami a prostředky při event. napadení by mohla být udržena maximálně 60 minut, bylo vedením MV-ČSSR rozhodnuto požádat vedení ČSLA o přísun 5 obrněných transportérů s polním vybavením. Tím byla budova MV na Letné z hlediska obrany zesílena. Zaujímání stanovišť při vyhlášení bojové pohotovosti k obraně budovy bylo prováděno do 10 minut od vydání rozkazu.

Průběh pohotovosti se vyznačoval ukázněností a pocitem osobní odpovědnosti. Zvláště kladně je nutno hodnotit ukázněnost a přístup k plnění úkolů příslušníky obrněných transportérů.

ABS, f. A 10, inv. j. 158, Vyhodnocení bezpečnostních opatření, Bezpečnostní odbor MV ČSSR, 25. 8. 1969.

Dne 19. srpna vyšlo zvláštní číslo deníku *Obrana lidu*, určené jednotkám vyčleněným jako posily pro pořádkové jednotky, s úvodníkem náčelníka Hlavní politické správy čs. armády Františka Bedřicha *Rozvratníci neprojdou*.

Od 20. srpna působilo na Ministerstvu vnitra ČSR pracoviště pro operativní skupinu předsedy vlády, odkud její členové mohli kontrolovat, popř. řídit akce proti demonstrantům.

Během pořádkové činnosti měly smíšené hlídky shromažďovat letáky, pod kontrolu se vedle „kriminálně závadových osob“ dostali také tzv. máničky, hippies a další. Některým známým představitelům (tehdy již prakticky bezmocné) opozice se dostalo

67 Tamtéž, Vyhodnocení bezpečnostních opatření zajišťovaných na II. správě FS-ZS, 25. 8. 1969.

68 Tamtéž, Vyhodnocení mimořádných bezpečnostních opatření k 21. srpnu 1969 u VI. správy FS-ZS, 25. 8. 1969.

„rad“, aby se srpnových událostí raději neúčastnili. Smrkovský a Dubček dostali přímo od Husáka zvláštní instrukci zdržovat se až do odvolání mimo Prahu. Prakticky poražený někdejší vůdce Pražského jara odjel za rodinou do Bratislavy.[69]

Hodinu před půlnocí 20. srpna byla vyhlášena uzávěra Prahy a dalších vybraných velkých měst s cílem zabránit shromažďování lidí. Jen od Prahy bylo odkloněno na 1000 automobilů. Přesně o hodinu později, o půlnoci z 20. na 21. srpna, byly uzavřeny přístupové cesty k místům sovětských posádek, aby nemohlo dojít k provokacím.

Velkou neznámou zůstávali občané západních států zdržující se na čs. území (diplomaté, novináři, vízoví turisté), kteří svou pozornost zaměřovali především na Prahu. Hotely v centru města s výhledem na Václavské náměstí byly předem vyprodány, mnoho cizinců mělo v očekávání velkých demonstrací v pohotovosti fotoaparáty a kamery. Od 15. srpna do odvolání platil zákaz prodeje zbraní cizincům. Ve stejný den byl vyhoštěn švýcarský novinář B. Schläppi *za šíření nepravd o ČSSR a jejích představitelích*. Západní diplomaté a novináři se předháněli v předávání informací o situaci a snažili se předpovědět, jaký bude další vývoj v Československu. Někteří prohlašovali, že případné nasazení síly bude provedeno po právu, další předpokládali, že k ničemu nedojde a že režim má situaci pevně v rukou, většinou se však shodovali, že Husák využije srpen k odstranění posledních příznivců Pražského jara z vrcholných funkcí.[70]

Jak již bylo uvedeno, byla tu snaha co nejvíce omezit počet zahraničních návštěvníků (a to nejen ze zemí ležících na západ od Československa, ale částečně i ze zemí sovětského bloku) pobývajících u nás v době výročí okupace. Mezi 4.–15. srpnem bylo podáno 1192 žádostí o čs. víza, z nichž bylo 535 zamítnuto. Jednalo se především o novináře a studenty.[71] Na hranicích s Rakouskem mělo být dokonce 20. a 21. srpna vydávání krátkodobých víz pro cizince zastaveno.

Od 18. srpna byla pozorována zvýšená činnost západoněmeckých pohraničních jednotek, projevující se zpřísněním hraničních kontrol, které polevilo bezprostředně po 21. srpnu. Vojáci bedlivě sledovali pohyby vojsk podél našich západních hranic, v noci i za pomoci přístrojů umožňujících noční vidění. Nezaznamenali přitom nic, co by vybočovalo z běžného stavu, vojska pokračovala v plnění běžných výcvikových programů, cvičeních a prověrkách.[72] Rozvědka dostala za úkol zajistit nepřetržité šifrové spojení s rezidenturami v zahraničí. Od 1. července do 22. srpna získali její pracovníci

---

69 HOCHMAN, Jiří (ed.): *Naděje umírá poslední. Vlastní životopis Alexandra Dubčeka*, s. 244.

70 *ABS,* Spisy bezpečnostního odboru StB MV ČSR, nezpracováno, balík č. 6/2, rok 1969, svazek A Denní informace, Denní informace č. 173, 19. 8. 1969.

71 *ABS*, f. A 10, inv. j. 155, Zápis z porady společného operačního štábu ministerstev vnitra ČSSR, ČSR a SSR konané dne 18. srpna 1969.

72 BENČÍK, Antonín – PAULÍK, Jan – PECKA, Jindřich: *Vojenské otázky československé reformy 1967–1970: srpen 1968 – květen 1971*. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 6, sv. 2, s. 263.

při zvýšené operativní činnosti celkem 490 zpráv (nejvíce mezi 15.–22. srpnem) signalizujících *nepřátelskou činnost antisovětských a kontrarevolučních sil*.[73] Také sousední socialistické státy byly požádány o pomoc při kontrolách na hranicích a při rušení vysílání rozhlasových stanic ze Západu (především Svobodné Evropy).[74]

O výsledcích bezpečnostních akcí a odhalení „pachatelů protistátní činnosti" měly být neprodleně informovány sdělovací prostředky, aby tyto zprávy obratem zprostředkovaly veřejnosti a odstrašily další případné pachatele. Souběžně s usilovnými přípravami na zvládnutí nepokojů silami represivního aparátu totiž probíhala intenzivní mediální, především tisková kampaň, vyzývající občany ke klidu a varující před účastí na protestních akcích. Do čela tohoto tažení se postavilo *Rudé právo*. Tisk varoval, zastrašoval (opakovaně se psalo např. o soudním postihu autorů a distributorů letáků), zveřejňoval výzvy politiků a představitelů komunistické strany ke klidu, výzvy bezpečnosti, Lidových milicí i armády varující, že budou přísně dohlížet na dodržování pořádku a klidu a že *nepřipustí rejdy nepřátel*,[75] rezoluce z nejrůznějších závodů, podniků a aktivů, vyjadřující podporu politice Husákova vedení, atd.[76] Začal také napadat politickou linii roku 1968 a útočit na vybrané protagonisty Pražského jara (v srpnu se terčem útoků stal i Dubček), což byla příprava k přehodnocení tehdejších událostí.

Do preventivní kampaně se zapojili také přední politici v čele s G. Husákem. Ten vystupoval s obzvláště ostrými útoky na adresu všech, kdo by v srpnu narušovali „klid a pořádek". Dne 3. července 1969 se na aktivu severomoravských komunistů nechal slyšet, že *když se ovšem někteří lidé znovu pokoušejí udělat džungli z našeho státu, vehnat jej do krizového stavu, pak se vrátíme ke starému heslu* […] *Republiku si od takovýchto elementů rozvracet nedáme* […] *I trpělivost dělnické třídy má své meze* […] *jej* (rozuměj toho, kdo nesouhlasí s politikou Husákova vedení – pozn. autora) *smeteme jako špinavou pěnu z politického života* […] *Když však někdo chce boj, pak se ho nebojíme, nechť však potom nepláče, když bude na lopatkách* […] *rozvratné elementy umlčíme a vyřadíme z politického života.*[77] O týden později na poradě Hlavního štábu Lidových milicí hřímal: *Stanovisko vedení je takové, že to, co se odváží aktivního odporu někde na ulici nebo něco podobného, rozbijeme nemilosrdně, ať by to stálo, co stálo.*[78]

---

73 *ABS*, f. A 10, inv. j. 158, Hlášení o plnění rozkazu a morálně politickém stavu příslušníků I. správy ve dnech 15.–25. 8. 1969.

74 Tamtéž, inv. j. 155, Zápis z porady společného operačního štábu ministerstev vnitra ČSSR, ČSR a SSR konané dne 18. srpna 1969. Rušení bylo na žádost čs. strany prodlouženo až do konce listopadu 1969.

75 *Rudé právo*, 15. 8. 1969.

76 Výběr z těchto článků viz *Dokumenty 1969 – 2. pololetí: 2. část přetisků nejdůležitějších státních a stranických dokumentů vydaných v denním tisku r. 1969*. Dialog, Ústí nad Labem 1969.

77 HUSÁK, Gustáv: *Projevy a stati. Duben 1969 – leden 1970*, s. 180 Projev na aktivu severomoravských komunistů v Ostravě 3. 7. 1969.

78 TŮMA, Oldřich: Protirežimní demonstrace v Praze. In: BLAŽEK, Petr (ed.): *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989*. Dokořán – Ústav českých dějin FF UK, Praha 2005, s. 144, Projev na poradě Hlavního štábu LM, 10. 7. 1969.

Dne 31. července Husák v projevu k vedoucím tajemníkům krajských výborů KSČ prorocky prohlásil, že podobně jako v Maďarsku po roce 1956 i v ČSSR se v prvním roce projeví větší politický odpor obyvatelstva, druhým rokem bude slabší a třetím rokem lze již očekávat klid.[79]

Předseda čs. vlády Oldřich Černík navenek takovou aktivitu neprojevoval.[80] O to intenzivněji řídil přípravy státních a stranických složek na očekávané demonstrace a neustále zdůrazňoval, že se situace nesmí podcenit.

Také ostatní členové předsednictva ÚV KSČ a další vysocí funkcionáři komunistické strany a státních orgánů pronášeli na četných aktivech a shromážděních ve velkých městech projevy, v nichž vyzývali k zachování klidu a varovali před případnou účastí na jakýchkoli protestních akcích.

Čím více se blížilo srpnové výročí, tím častěji se v projevech ozývaly varovné a výhrůžné tóny. Kampaň vrcholila v posledním týdnu před 21. srpnem. První tajemník ÚV KSČ na aktivu funkcionářů pražské městské a středočeské krajské organizace KSČ ve Sjezdovém paláci v Praze prohlásil: … *považujeme takové akce za nepřátelské vůči státu a socialismu, za odporující našim zákonům – a podle toho budeme s jejich organizátory jednat. Jestliže jsme doposud nepoužívali státní moci, nebylo to ze slabosti, ale proto, že chceme pracovat politicky, chceme lidi přesvědčovat a získávat. Ale když to bude nutné, nebudeme váhat zákonů použít. V tomto státě je dostatek sil, aby se zabránilo jakékoli rozvratné činnosti. Nejbližší dny budou prověrkou lidí. Každý se bude prověřovat sám, každý sám si bude psát kádrový posudek. A jak si ho napíše, tak ho budeme číst. Jak se kdo bude chovat k socialistickému zřízení, tak se socialistické zřízení bude chovat k němu.*[81] Za dva dny na aktivu funkcionářů KSČ Jihomoravského kraje v Brně dodal: *Nebudeme ve své zemi trpět nepřátelské akce proti státu, proti socialismu. Považujeme je za akce, které jsou v rozporu s našimi zákony a zájmy našeho lidu. Podle toho také s jejich organizátory budeme jednat. Jestliže nechtějí pochopit, že lid této země chce klid a že strana mu pro něj chce vytvořit podmínky, tak nezbývá než s nimi jednat jako s nepřáteli státu* […] *Každý občan se prověřuje sám svou prací.*[82]

Na posledním (a největším) celostátním aktivu komunistů z průmyslu, stavebnictví, dopravy, ROH a příslušníků LM před výročím okupace 19. srpna v Praze přednesl známou řeč, obsahující poslední varování: *Tyto reakční akce považujeme za nepřátel-*

---

79 MADRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*, s. 75.

80 I on však několikrát vystoupil na veřejnosti s projevy varujícími před účastí na protestech. Viz např. *Rudé právo,* 9. 8. 1969: *Vláda nepřipustí chaos a nepořádky* nebo *Rudé právo:* 16. 8. 1969: *Pořádek a kázeň podmínkou úspěchu.*

81 HUSÁK, Gustáv: *Projevy a stati. Duben 1969 – leden 1970,* s. 195, Projev na aktivu funkcionářů pražské městské a středočeské krajské organizace KSČ ve Sjezdovém paláci v Praze 13. 8. 1969.

82 Tamtéž, s. 200, Aktiv funkcionářů KSČ Jihomoravského kraje v Brně 15. 8. 1969.

ské akce vůči našemu státu […] *jsou přímo v rozporu se zákony tohoto státu, a podle toho budeme proti všem též postupovat. Orgány státní moci v tomto státě dostaly pokyny, aby energicky a tvrdě zakročovaly proti nepřátelským a rozvratným akcím, aby tak zabránily snahám znovu vyvolávat chaos, krize a rozvrat našeho státu. Divoký západ si z našeho státu už dělat nenecháme.*[83] Jeho slova se měla brzy naplnit.

83 Tamtéž, s. 230, Celostátní aktiv komunistů z průmyslu, stavebnictví, dopravy, ROH a příslušníků LM 19. 8. 1969. Tento výrok použil jako titulek pro svůj článek BŘEČKA, Jan: Divoký západ si z našeho státu už dělat nedáme… Průběh demonstrací 21. a 22. srpna 1969 v Brně. *Paměť a dějiny, 2009*, r. III, č. 3, s. 33–48.

Praha

Vybuchující slzný granát, nad ním další ještě nevybuchlý. *Zdroj: ÚSD, foto: Věra Čepeláková*

Praha (srpen 1969)

V srpnu 1969 se největší protesty – a to jak ze strany občanů, tak úřadů, stranických špiček a bezpečnosti – očekávaly v hlavním městě. Největší obavy vyvolávalo možné zapojení dělníků z velkých továren do pouličních demonstrací – jako rizikové byly uváděny Vagonka-Tatra ČKD Praha 5, České loděnice Praha 8, ČKD Vysočany, Avia Letňany a České závody gumárenské Praha 10 (Mitas). Bedlivě se však sledovala situace i v jiných závodech a továrnách.

Zpráva z Družstva SMĚR, zabývajícího se výrobou dětských hraček, např. varovala, že se v podniku, kde pracovalo na 200 lidí, má 21. srpna konat stávka a v poledne bude třicet minut houkat siréna. Zaměstnanci, z nichž řada pocházela z řad bývalých živnostníků, prý nemají současné politické zřízení v lásce. Vedoucí si v obavách z možného vývoje raději vzal dovolenou. Informaci podala mistrová L. Vobecká, manželka příslušníka Městské správy VB Praha. Situaci v podniku dostal za úkol sledovat por. Sedlák z místního oddělení VB Hostivař, který měl pravidelně informovat OO VB pro Prahu 10. Informován byl také vedoucí tajemník okresního výboru KSČ Praha 10 ing. Raimund, který měl zajistit příslušná opatření přes závodní organizaci KSČ. Podobně byl náměstek předsedy ONV Větrovský pověřen sledovat situaci přes MNV Petrovice (kde bylo sídlo podniku).[1]

V inkriminované době se v Praze rovněž měly konat nejrůznější hromadné akce, ať již šlo o prorežimní sraz příslušníků LM Středočeského kraje a Prahy 19. srpna ve Sjezdovém paláci v Parku kultury a oddechu Julia Fučíka (dnešní Výstaviště) nebo nevypočitatelné zápasy I. fotbalové ligy mezi Slavií Praha a Interem Bratislava, Bohemians a SONP Kladno, Spartou Praha a Slovanem Bratislava, mezistátní soutěž v lehké atletice ČSSR–Švédsko nebo ústřední kolo soutěže požárních družstev jednotlivců.[2]

Již na konci července dostal pražský primátor Ludvík Černý za úkol zajistit připravenost natěračů a malířů k odstraňování závadných nápisů ze zdí a dlažby a další lidi k sejmutí různých transparentů z lešení a komínů, státních vlajek se smuteční trikolorou vyvěšených na domech nepřítomných majitelů nebo v majetku OPBH, odstranění nevhodné výzdoby nebo závadových nápisů na obchodech a ve výlohách, odstraňování poruch elektřiny, vody a plynu, odtahování vozů z křižovatek a k řešení jiných problémů, které by mohly způsobovat přerušení veřejné dopravy. Měl také zajistit připravenost požárního sboru hl. m. Prahy na možný výskyt většího množství požárů a také na případné nasazení vodních děl proti demonstrantům. Odpovědní funkcio-

1 *ABS*, f. H 2-1/I, inv. j. 48, Poznatky o situaci v rámci zdejšího obvodu Praha 10 – zpráva, 5. 8. 1969.
2 Tamtéž, Plán bezpečnostních opatření k zamezení pohybu účastníků masových demonstrací z některých pražských závodů do centra hl. města, 18. 8. 1969.

náři měli být v srpnu v pohotovosti, aby mohli aktuálně vydávat zákazy nejrůznějších shromáždění a demonstrací, upozorňovat na nevhodnost případné výzdoby domů a organizovat náležitá opatření při haváriích a v dalších situacích.[3]

K Městské správě VB Praha také mířilo nejvíce posil, nejen vojáků a milicionářů, ale i příslušníků regionálních složek VB a centrálních útvarů ministerstev vnitra ČSSR a ČSR. Náčelník MS VB Praha plk. Vladimír Ticháček vydal 22. července rozkaz nařizující jeho podřízeným zabezpečit přípravy a zajistit spolupráci s dalšími státními orgány (prokuraturou, národními výbory, StB apod.). Od 18. srpna měl být zesílen výkon služeb, zajištěna informační služba a předávání denních zpráv nadřízeným funkcionářům, přítomnost všech náčelníků na pracovištích (za omluvu se považovala jen dovolená v zahraničí) a další.[4]

Pro MS VB Praha bylo připraveno jako posila 600 vojáků a 292 milicionářů do smíšených pořádkových hlídek (varianta I.), pro zásah (varianta II.) pak bylo k dispozici 555 příslušníků VB v pořádkové jednotce, 290 frekventantů škol VB, 300 dalších mužů z řad SNB, 254 příslušníků CO, 2260 vojáků ČSLA a 920 členů Lidových milicí (celkem 4579 mužů), kteří měli k dispozici 184 nákladních aut (150 armádních a 34 od CO), 50 obrněných transportérů OT-64 a 6 vodních stříkačů (v záloze pro druhou variantu zůstávalo 120 armádních a 10 nákladních vozidel CO).[5]

3 Tamtéž, Návrh na opatření RNVP v souladu s plánovanými úkoly k zabezpečení veřejného pořádku v hlavním městě, 28. 7. 1969.

4 *ABS*, f. A 10, inv. j. 237, Mimořádná bezpečnostní opatření k zajištění klidu a pořádku v Praze ve výročí srpnových událostí, 22. 7. 1969.

5 Tamtéž, inv. j. 242, Přehled sil a prostředků k zajištění veřejného klidu a pořádku, 19. 8. 1969.

Přehled opatření, sil a prostředků pro mimořádná bezpečnostní opatření v hl. m. Praze

Síly a prostředky, které má k dispozici Městská správa VB Praha:

- zálohy a pořádkové jednotky umístěné v Praze
počet příslušníků VB 450
počet příslušníků KS SNB, HV VB a MV 300
počet vojáků CO MV Kutná Hora 200
počet příslušníků LM 920
- počet vojáků ČSLA pro pořádkové hlídky 832
- počet vojáků ČSLA určených ke střežení objektů spojů a telekomunikačních zařízení 300
celkem 3002

- zálohy umístěné mimo Prahu:
(II. varianta) - příslušníci ČSLA 2400
- příslušníci VB (zálohy na krajích) 400–500

Prostředky:
- nákladní auta CO-MV 34
- nákladní auta ČSLA 150
- obrněné transportéry ČSLA 50
- vodní stříkače ARZ-CO 6

Pro II. variantu připraveno:
- nákladních aut ČSLA 120
- obrněných transportérů ČSLA 10

MV ČSSR vyčlenilo k provedení průzkumu v Praze:

- na 19. 8. 1969 (noc) 20 aut s řidiči a 40 příslušníků
- na 19. 8. 1969 (průzkum trasy při průjezdu LM) 150 příslušníků
- na 20. 8. 1969 (noc) 20 aut s řidiči a 40 příslušníků
- na 21. 8. 1969 od 04.00 hod.
k zpravod. průzkumu (po skončení zůstávají
jako záložní pohotovostní jednotka) 710 příslušníků
- k provádění průzkumu míst koncentrace
obyvatel (nádraží, vysokých škol, student. kolejí apod.)
a ke střežení vozoven elektr. drah, autobusových
nádraží apod. dne 21. 8. 200 příslušníků
- k zabezpečení spojení v době průzkumu 50 příslušníků
(s radiostanicemi)
- ke střežení objektů rozhlasu, televize
a spojů od 19.–22. 8. 50 příslušníků
celkem: 19. 8. – 440 přísl. + 20 aut s řidiči
20. 8. – 290 přísl. + 20 aut s řidiči
21. 8. – 1010 přísl.

ABS, f. A 10, inv. j. 155, Přehled opatření, sil a prostředků pro mimořádná bezpečnostní opatření v hl. m. Praze.

FMV uvolnilo k provádění stálého průzkumu v Praze od 19. srpna 20 aut s řidiči a více než sto mužů. Ke střežení vybraných míst, kde se předpokládala koncentrace lidí, vyslalo dalších 200 příslušníků, k posílení spojení uvolnilo 50 mužů s radiostanicemi, stejný počet dalo k dispozici pro střežení objektů spojů, rozhlasu a televize. Při ochraně spojovacích objektů v Praze pomáhalo také 300 vojáků Pohraniční stráže.[6] Jiné archivní materiály udávají rozdílné údaje (lišící se především v závislosti na datu uveřejnění, s blížícím se 21. srpnem počet připravovaných sil narůstal) a je poměrně obtížné stanovit přesné počty příslušníků ozbrojených složek připravených pro nasazení v hlavním městě. Jejich množství se během zásahů navíc postupně zvyšovalo, a počty se tak výrazně měnily během poměrně krátké doby.

Vedle Městské správy VB vznikly v Praze pořádkové jednotky také na jednotlivých obvodních odděleních VB (celkem 10). Všechny pořádkové jednotky byly *kádrově obsazeny z vyčleněných schopných a fyzicky zdatných velitelů a příslušníků.* Ti měli ve výbavě brýle proti slznému plynu, přilby, štíty a ve výzbroji dlouhé i krátké obušky, aerosolové rozstřikovače (kasry), pouta, pistole na slzné granáty a vrhače slzných granátů, ruční slzné granáty a dýmovnice. Pro přesuny měly jednotky k dispozici 2 autobusy, 7 osobních a 14 nákladních aut, 12 jiných vozidel (komůrkové vozy pro zadržené, auta s rozhlasem, terénní vozy GAZ), vodní stříkač, 12 radiostanic ve vozidlech a 25 přenosných, 5 magnetofonů atd. Ke každé pořádkové jednotce byla také připojena tzv. realizační skupina.[7] Situaci v Praze měly navíc z výšky sledovat a dokumentovat stroje leteckého oddílu MV, který za tímto účelem posílily dva vrtulníky Mi-4 z vojenského útvaru Praha-Kbely.[8]

V Praze mělo být původně nasazeno celkem 1200 členů Lidových milicí z Prahy (146 do smíšených hlídek, 460 jako záloha a zbytek ke střežení závodů a vytipovaných objektů) a dva prapory (500 mužů) ze Středočeského kraje. Nakonec bylo 21. srpna v hlavním městě celkem 3100 milicionářů z Prahy a 2600 ze Středočeského, Východočeského a Západočeského kraje. Z nich 2530 bylo přímo nasazeno do akcí proti demonstrantům.

ABS, f. A 10, inv. j. 161, Přehled sil a prostředků k zajištění veřejného klidu a pořádku v ČSSR na úseku Lidových milicí, 24. 8. 1969.

6 Také na úseku spojů byla učiněna opatření, aby se zabránilo jejich „zneužití" mladými odpůrci politiky vedení KSČ, na *klíčových pracovištích je zabezpečeno takové kádrové a věkové obsazení, které vylučuje nenormálnosti z mladické nerozvážnosti.* TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 145.

7 *ABS*, f. H 7-1, inv. j. 106, Přehled o početních stavech a materiálním vybavení PJ, 18. 8. 1969.

8 *ABS*, f. A 10, inv. j. 158, Situační hlášení o činnosti Let. oddílu MV ČSSR ve dnech 18. až 25. srpna 1969, 25. 8. 1969.

O tom, že přes veškeré přípravy a opatření neběželo vše podle představ vedení ministerstva vnitra, svědčí událost ze 7. srpna, kdy v Praze-Břevnově před velitelstvím sovětských vojsk provolávala skupina lidí hanlivá hesla na adresu okupantů. Blízká hlídka VB je neúspěšně pronásledovala. Nakonec byli sice perlustrováni jinou hlídkou, její členové si ovšem nezapsali jména prověřovaných, kteří tím unikli „spravedlivému potrestání".

Napětí rostlo každým dnem a kulminovalo v polovině srpna. Když 14. srpna ministr vnitra ČSSR rozkazem vyhlašoval dosažitelnost a pohotovost všem podřízeným útvarům, náčelníkům kromě povinnosti zřízení stálé operační služby a vyčlenění potřebného počtu pracovníků k ostraze budov nařídil určit vybrané příslušníky k nasazení v Praze pro rozkladná opatření proti připravovaným akcím pasivní rezistence.[9]

I v Praze bezpečnost zahájila bezprostřední akce 15. srpna, kdy do ulic zamířily pořádkové hlídky posílené o vojáky ČSLA a příslušníky Lidových milicí a byla zvýšena ochrana předem vytipovaných objektů (budov sovětských zastupitelských úřadů a institucí, sídel orgánů KSČ, důležitých podniků apod.).

Dne 18. srpna vydal náčelník Městské správy VB v Praze plk. Vladimír Ticháček rozkaz,[10] ve kterém své podřízené vyzval, aby přistupovali k plnění úkolů s maximální obětavostí, důsledností a přesností, nepřipustili jakékoliv ohrožení veřejného pořádku a bezpečnosti občanů, a pokud k němu dojde, aby rázně a včas zakročili. Apeloval především na náčelníky podřízených součástí a funkcionáře organizací KSČ, ROH a ČSM v bezpečnosti, aby šli příkladem a své podřízené pevně a rázně řídili. Dne 18. srpna operativní skupina předsedy vlády ČSSR rozhodla posílit pořádkovou službu v Praze o 400 příslušníků Pohraniční stráže a usnesla se požádat ministra vnitra ČSR Josefa Grössera o převelení 300–400 příslušníků VB z jiných krajů do Prahy.[11]

---

9 *ABS*, f. A 6/4, inv. j. 1231, RMV ČSSR č. 46 ze dne 14. 8. 1969, Zajištění úkolů vyplývajících ze současné bezpečnostní situace. Otiskl TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 122–124.

10 *ABS*, f. H 7-1, inv. j. 106, Rozkaz náčelníka městské správy VB v Praze č. 9 ze dne 18. 8. 1969, Zabezpečení klidu a pořádku v Praze v souvislosti se dnem 21. srpna 1969.

11 *NA*, f. 02/4, sv. 37, a. j. 60, k informaci bod 2, Informační zpráva o opatřeních operativní skupiny vlády ČSSR k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti v ČSSR ve dnech 21. srpna 1969, 18. 8. 1969.

Přehled objektů mimořádné důležitosti, vytipovaných MS-VB pro zabezpečení ochrany a ostrahy

Velvyslanectví NDR, Velvyslanectví BLR, Velvyslanectví PLR, Velvyslanectví SSSR
Velvyslanectví MLR
ÚV KSČ
Národní shromáždění
ČNR
Předsednictvo vlády, Předsednictvo české vlády
Rudé právo
Hrad
ČTK
Televize
Aeroflot SSSR
Svaz čs. sov. přátelství
Čs. rozhlas
Hroby sov. vojáků na Olšanských hřbitovech, Hrob J. Palacha na Olšanských hřbitovech
Sovětská škola
Obchodní zastupitelství SSSR
Velitelství sovětských vojsk Na Pohořelci
Televizní věž Strahov
Byty sov. občanů na Praze 6
Hotel Splendit[12]

ABS, f. A 10, inv. j. 237, Přehled objektů mimořádné důležitosti vytipovaných MS-VB pro zabezpečení ochrany a ostrahy z OO-VB.

Městské správě VB Praha byly od 18. srpna podřízeny vybrané jednotky armády. Jednalo se o 1760 vojáků vyčleněných do smíšených hlídek a strážních oddílů (varianta I.) a 2260 mužů přičleněných k zásahovým silám (varianta II.). Posílit je mělo dalších 500 vojáků (po stovce z útvarů ze Slaného a Berouna a tři stovky z jednotek dislokovaných ve Staré Boleslavi).[13]

O den později začaly rozsáhlé dopravněbezpečnostní akce a akce zaměřené na pátrání po „kriminálních živlech“ a nepřátelských osobách. Od 18. do 22. srpna byly na MS VB Praha zřízeny zvláštní realizační skupiny (vyšetřovatelů) a zálohy realizačních skupin pro výjezdy k neodkladným případům, spojeným s mimořádnými událostmi (letáky, nápisy, protesty a demonstrace). Podobně vznikly dvě realizační skupiny u odboru vyšetřování VB Praha 1, Konviktská a Praha 1, Bartolomějská (každá měla po pěti lidech).

12 Správně Splendid.
13 *ABS*, f. A 10, inv. j. 237, Plán organizace nasazení vojsk ČSLA k zabezpečení ochrany veřejného pořádku na území hl. města Prahy, 11. 8. 1969.

Dav se za žádnou cenu nesměl dostat k soše českého patrona.
Zdroj: ÚSD, foto: Věra Čepeláková

Davy lidí v dolní části Václavského náměstí. Vstupu do horní části bránili příslušníci bezpečnostních sil.
Zdroj: MP ČR

Ke sledování situace v centru Prahy byl použit policejní vrtulník. *Zdroj: MP ČR*

Blokáda vstupu na Václavské náměstí. *Zdroj: MP ČR*

Jak již bylo uvedeno, vedení KSČ (a StB) přisuzovalo důležitou roli při rozšiřování nepřátelských tiskovin a iniciování protirežimních akcí sdělovacím prostředkům z kapitalistických států, pracovníkům západních ambasád a nejrůznějších institucí a úřadů, ale také tzv. vízovým cizincům. Podle zprávy bezpečnosti jich 20. srpna pobývalo v Praze 1100 (270 z USA, 190 z NSR, 150 z Francie, 48 z Rakouska atd.).[14] V hlavním městě bylo během srpnových nepokojů zadrženo 77 vízových cizinců, 10 z nich pro přímou účast na protestních akcích, 7 pro napadení policistů a 60 kvůli filmování a fotografování.[15]

Již 16. srpna vpodvečer se v horní části Václavského náměstí pod Národním muzeem u sochy svatého Václava, v tradičním centru českého veřejného a politického života 19. a 20. století, začaly shromažďovat skupinky vzrušeně diskutujících lidí, které, byť zřejmě neúmyslně, omezily provoz tramvají. Na místo bylo vysláno vozidlo pohotovostní jednotky, jehož posádka vyzvala přítomné k rozchodu. Uposlechli bez větších protestů a bezpečnost ten den zasahovat nemusela.

Dne 17. srpna okolo osmi hodin večer se u sochy sv. Václava shromáždilo asi 130 lidí, o dvě hodiny později byli vytlačeni zásahem příslušníků místního oddělení VB. Na služebnu v Krakovské ulici bylo předvedeno pět osob.[16] Na náměstí Míru byl zadržen muž, který na magnetofonu hlasitě přehrával písničku *Běž domů, Ivane, čeká tě Nataša*. Další dva muži byli zadrženi, protože se bavili o možnosti ozbrojeného boje a měli tu smůlu, že je slyšel příslušník bezpečnosti v civilu. Hlášení dále uvádělo obligátní nálezy letáčků a nápisů a spoustu vyslechnutých dohadů a spekulací o tom, co se stane v následujících dnech.

Okolo čtvrté hodiny odpoledne 18. srpna začali lidé u sochy sv. Václava pokládat zapálené svíčky a květiny, shlukovat se do skupinek a debatovat. Na výzvu VB se klidně rozešli. Celou situaci fotografoval z podstavce sochy americký občan Bruce Gilden, kterého doprovázela Kanaďanka Maria Rose Michalin Gingras. Oba byli předvedeni na MO VB Praha 1, kde jim byl filmový materiál zabaven.

Za dvě hodiny se začali lidé shromažďovat znovu, zase se objevily květiny a svíčky. Po výzvě VB se opět rozešli, vzápětí se však znovu shlukovali, v půl osmé večer stálo u sochy českého patrona na sedm desítek mladých lidí. Na sochu sv. Václava pověsili nápisy „Den hanby 21. 8. 1968“, „Ivan – go home“, „Pravda vítězí“ a „Ať žije Dubček“. Rozhazovali letáčky a na výzvy VB reagovali posměchem. U Domu potravin (Václavské náměstí čp. 812) se shromáždily asi dvě stovky zvědavců, kteří vše sledovali, a obě

14 Tamtéž.

15 *ABS*, f. H 3-4, inv. j. 5, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969.

16 *ABS*, f. H 2-1/I, inv. j. 48, Přehled poznatků k srpnovým událostem za den 17. 8. 1969 na území Prahy, 18. 8. 1969.

skupiny se brzy smísily. Se zvětšováním davu rostl i počet příslušníků VB, přesto padlo rozhodnutí povolat pro jistotu pořádkovou jednotku pod vedením OO VB Praha 1. Před půl devátou byli lidé naposledy bezvýsledně vyzváni k rozchodu, poté vyrazila pořádková jednotka z prostoru ulic Opletalova a Krakovská a vytlačila lidi od sochy sv. Václava i od Domu potravin. Vzápětí byly od sochy odstraněny svíčky, květiny i nápisy a příslušníci VB utvořili kordon, který bránil v přístupu k soše. Lidem se to pochopitelně nelíbilo, někteří na členy jednotky pokřikovali „Fuj" a „Hanba", další se s nimi pokoušeli diskutovat.

Lidé se následně shlukovali na chodnících a tramvajových ostrůvcích. Po dohodě s vedením Dopravního podniku byly proto u sv. Václava zrušeny zastávky v obou směrech. Pro jistotu však byla pořádková jednotka znovu povolána do akce a před devátou hodinou byl na náměstí hlášen klid. Během zásahů bylo zadrženo 12 lidí, z toho dva výše uvedení cizinci (mezi zadrženými byl také Martin Matoušek z Čs. televize, který fotografoval zákrok příslušníků VB), další občané pak v průběhu dne na jiných místech hlavního města, vesměs kvůli urážení vrcholných představitelů strany a distribuci letáků. Většina byla po výsleších propuštěna, 19. srpna v souvislosti s výročím okupace putovalo k soudu deset případů občanů zadržených mezi 15. a 18. srpnem. Šlo většinou o lidi, kteří měli během zákroků urážet a napadat příslušníky VB.[17]

Tento den byl pouhou předehrou toho, co mělo následovat; v centru města byli nasazeni pouze příslušníci OO VB Praha 1. Večer pak došlo k prvnímu z demonstrativních průjezdů jednotek Lidových milicí Prahou.

O den později, 19. srpna dopoledne, panoval v hlavním městě klid. Posíleny byly hlídky příslušníků VB a jejich posil z řad dalších ozbrojených složek i skupiny příslušníků bezpečnosti v civilu, provádějící „operativní průzkum". Vzhledem k tomu, že velká část letáků vyzývala k blokování hromadné dopravy, bylo v Praze na zastávkách připraveno 1000 příslušníků VB v civilu, jejichž úkolem bylo „politicky působit" a nedopustit znemožňování nástupu cestujícím.[18]

Větší srocení občanů bylo u sochy sv. Václava zaznamenáno až kolem jedné hodiny odpoledne, kdy jich tu mělo být zhruba sto až sto padesát. Bylo však obtížné rozeznat od sebe demonstranty, zvědavce a lidi čekající na tramvaj. Skupiny se začaly seskupovat i na kolejích, takže průjezd tramvají přes Václavské náměstí byl omezen. Následovaly proto výzvy k rozchodu a vzápětí hlídky VB bleskovým zásahem vytlačily

17 *ABS*, f. H 7-1, inv. j. 106, Přehled trestních věcí napadených v souvislosti s 21. srpnem, 19. 8. 1969.

18 Bezpečnost se obávala bojkotu veřejné dopravy, *který by mohl způsobit velkou koncentraci obyvatel, která se dá provokatéry lehce zneužít. ABS*, f. A 13, inv. j. 117, Zápis z jednání státního tajemníka v MV ČSSR a ministrů vnitra ČSR a SSR dne 15. 8. 1969.

lidi na chodníky. Následně byly znovu zrušeny nástupní stanice tramvaje v obou směrech. Občané se poté soustřeďovali u Domu potravin, hlasitě mezi sebou diskutovali a reagovali na vývoj situace nadávkami adresovanými příslušníkům Veřejné bezpečnosti. Jeden z nich, v té době v civilu, vyzýval přítomné ke klidu, za což si vysloužil napadení dvěma muži (jeden měl být opakovaně trestaný recidivista). Ty okamžitě zadrželi kolegové napadeného v uniformách, cestou na stanici OO VB Krakovská měli být policisté *hrubě uráženi* (nadávkami a pískáním). Do Krakovské ulice byly pro jistotu povolány policejní zálohy. Ve tři hodiny již bylo mezi sochou sv. Václava a Domem potravin na tři sta lidí a jejich počet stále rostl. Dav se choval pasivně, kromě verbálních výpadů nedocházelo z jeho strany k dalším projevům.[19]

O dvě hodiny později již bylo na náměstí dva tisíce lidí. Hlídky VB se je pokoušely vytlačit od sv. Václava a dostat se tak k soše patrona, u kterého národ opět hledal pomoc v nejvyšší nouzi. Svědkové vypověděli, že pod sochou stála hlídka posílená vojáky ČSLA, označenými na rukávech červenými páskami pořádkových jednotek. Vedle stál ještě rozhlasový vůz VB, z něhož zaznívalo opakované nabádání ke klidu.

Na výzvy k rozchodu lidé reagovali voláním „Hanba“, „Gestapo“ a pískáním. Pohotovostní jednotky byly přisunuty do Opletalovy a Vinohradské ulice, doprava odkloněna do Vodičkovy a Jindřišské. Deset minut po páté došlo k uzavření horní části Václavského náměstí a pořádková jednotka zahájila zásah. Během čtvrthodiny byl dav rozehnán. V té době padl první výstřel a zranil Petra Puchmeltra, který se s manželkou vracel domů z kina.[20] Jako možného pachatele označovali svědkové hlídkující policisty, vojáky i neznámého střelce z davu. Přesně nebyl určen ani směr, odkud měl výstřel přijít. Všechny tyto okolnosti svědčí o zmatené a nejasné situaci, která na místě zásahu panovala.

---

19 *ABS*, f. H 7-1, inv. j. 106, Zpráva o situaci v průběhu dne 19. srpna 1969 na území hl. m. Prahy, 20. 8. 1969. Dokument přetiskl TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen ‘69. Edice dokumentů*, s. 217–220.

20 Podle některých tvrzení měla být zraněna jedna žena. Viz MADRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*, s. 108.

Dnešního dne, tj. 19. 8. 1969, jsem asi ve 14.00 hod. přišel na Václavské nám. do Prahy 1. Chtěl jsem původně jít do PNS do Jindřišské ulice. Protože jsem si při procházení Václavským náměstím všiml, že je tam hodně lidí, zastavil jsem se a protlačil jsem se do prvé řady, abych dobře viděl, co se děje a o co se jedná.
Toto bylo pod Domem potravin, tedy po pravé straně Václavského nám. směrem od Muzea k Můstku. V okamžiku, kdy k davu, ve kterém jsem stál, přicházeli příslušníci VB, začali ti lidé pískat a hučet. Protože byl velký hluk, nemohl jsem rozpoznat, co ti lidé křičeli. Já sám jsem rovněž pískal (na prsty), a to proto, že jsem podlehl „davové psychóze". Nemám pro svoje jednání žádné vysvětlení. Skutečně nevím, proč jsem to udělal. Viděl jsem, že lidé pískají, pískal jsem tedy také. Není pravda, že bych příslušníky VB urážel. Rovněž jsem neslyšel, že by někdo z davu jim nadával. Nechci tím ovšem tvrdit, že se tak nestalo. Jak jsem již uvedl, já jsem výkřikům nerozuměl. Nedlouho potom jsem si všiml, že nějací lidé na mne křičeli „utíkej!". Já jsem se tedy otočil a začal jsem utíkat směrem k domům, protože jsem stál na kraji chodníku. Byl jsem však orgány VB dohoněn a zadržen. Utéci jsem chtěl proto, že aby mne orgánové VB nechytili.

ABS, f. H 7-1, inv. j. 106, Protokol pořízený dne 19. 8. 1969 s Konstantinem Rouhadzem, nar. 11. 1. 1950.

Kolem šesté hodiny se několik stovek lidí vytlačených z horní části náměstí shromáždilo u hotelu Jalta a přes rychlý zákrok zásahové jednotky se je nepodařilo rozehnat, pouze se přemístili o něco níže. Opakovanými zákroky byli demonstranti postupně vytlačováni směrem k Můstku. Podobně se v té době lidé začali shlukovat na Vinohradské třídě před budovou Čs. rozhlasu a v okolí opravovaných domů, poškozených požárem a střelbou sovětských vojáků o rok dříve. Rychlý zásah VB však tyto pokusy zmařil v samotném zárodku. O hodinu později se asi pět set lidí shromáždilo v Opletalově ulici, během zásahu byly proti nim poprvé použity i slzotvorné plynové granáty. V následujících hodinách se menší střety přelévaly po Václavském náměstí a soustřeďovaly se především v jeho dolní části a v okolních ulicích. Nebyly zaznamenány pokusy davu o aktivní odpor.

Celkové obnovení klidu bylo hlášeno z centra města až hodinu před půlnocí. Zajímavé je, že bezprostřední hlášení Veřejné bezpečnosti tyto akce neoznačuje jako protistátní, demonstranti vykřikovali hanlivá hesla zaměřená proti zasahujícím příslušníkům VB, nenadávali však ani ČSSR, ani SSSR. Na závěr zpráva pouze dodává, že vzhledem k přítomnosti velkého množství „chuligánů" a přihlížejících zvědavců nešlo vyloučit, že by se v protistátní nezměnily.[21]

Zadrženo bylo celkem 215 lidí (včetně 25 cizinců),[22] polovina z nich do 20 let. Celkově byl průběh prvního dne demonstrací v Praze hodnocen poměrně kladně, s tím,

21 *ABS*, f. H 7-1, inv. j. 106, Zpráva o situaci v průběhu dne 19. srpna 1969 na území hl. m. Prahy, 20. 8. 1969.

22 Čísla o počtu zadržených se mění dle dokumentů a často se liší (u všech záznamů).

že se projevovala daleko menší agresivita, než se čekalo, a nedošlo k masovým protistátním projevům. Koordinační komise zákrok bezpečnosti posoudila jako příliš benevolentní a mírný.[23] Večer bylo MS VB Praha ze záloh podřízeno na 20. srpen dalších 600 milicionářů a stejný počet vojáků s nákladními automobily.

Téhož dne proběhl v Parku kultury a oddechu Julia Fučíka v Praze 7 celostátní aktiv Lidových milicí (vystoupili na něm vedle dalších také Ludvík Svoboda a Gustáv Husák[24]), následovaný demonstrativními průjezdy pohotovostních oddílů ozbrojených dělníků městem (řada milicionářů z regionů měla ve městě zůstat po celou dobu srpnových událostí).

Demonstrace konané do té doby, které se omezovaly prakticky pouze na Prahu, byly brány jako pouhá příprava a předehra akcí anticipovaných ve dnech 20. a 21. srpna. Největší protesty se opět očekávaly na Václavském náměstí, především v jeho horní části. Operační štáb pro tuto část města se proto měl přemístit přímo na rampu Národního muzea, odkud by měl dobrý přehled o celkové situaci v lokalitě. Vedoucí zásahových složek sledovali shromažďování občanů pomocí předem rozmístěné televizní techniky.[25]

Dokumentaci situace na Václavském náměstí za pomoci fotografické a filmové techniky dostal za úkol 5. odbor VI. správy SNB (Správa zpravodajské techniky). Zařizoval rovněž přímý přenos událostí z náměstí do operačních štábů za účelem koordinace akcí. Někteří pracovníci monitorovali situaci z oken okolních domů a další se pohybovali mezi zasahujícími jednotkami. Výsledné záběry byly posléze určeny pro přímou potřebu ministerstva vnitra, ale i pro sdělovací prostředky.[26]

Tramvaje měly od ranních hodin 20. srpna okolo sochy sv. Václava pouze projíždět bez zastavení, průjezd automobilů měl být zastaven a zakázáno bylo i parkování v horní části náměstí. Pro předvádění očekávaných zadržených byly vyčleněny speciální skupiny, aby nebyla narušována plynulost zákroku.

Přes všechny přípravy a opatření nebyla situace 20. srpna *od počátku dne dobrá*.[27] Demonstrace se jako v předchozích dnech očekávaly až po poledni, po skončení ranní

---

23 *ABS*, f. A 10, inv. 155, Zápis z porady společného operačního štábu ministerstev vnitra ČSSR, ČSR a SSR konané dne 20. srpna 1969.

24 Projev G. Husáka přenášel rozhlas po drátě po celé republice. V Tišnově došlo nakrátko k narušení modulace, v průběhu Husákovy řeči bylo slyšet slova neznámého člověka *to je blbost* a *to je prdel*. TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 145. Projevy byly otištěny v *Rudém právu* 20. 8. 1969, Husákův též in HUSÁK, Gustáv: *Projevy a stati. Duben 1969 – leden 1970*, s. 202–231.

25 Tyto záznamy stejně jako záznamy pořízené pracovníky Čs. televize později posloužily při dohledávání účastníků demonstrací.

26 *ABS*, f. A 10, inv. j. 158, Vyhodnocení mimořádných bezpečnostních opatření k 21. srpnu 1969 u VI. správy FS-ZS, 25. 8. 2969.

27 *ABS*, f. H 7-1, inv. j. 106, Zpráva o situaci v průběhu dne 20. 8. 1969 na území Prahy, 21. 8. 1969. Dokument přetiskl TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 220–223.

směny. V půl dvanácté byla hlášena přítomnost zhruba stovky mladých lidí, kteří se snažili dostat k soše sv. Václava. Ta však byla obklopena kordonem příslušníků bezpečnostních sil. Kolem jedné hodiny kdosi umístil na koleje rozbušku, která vybuchla pod jedoucí tramvají a zranila dva lidi.

Po čtvrté hodině se již lidé v davu počítali na tisíce a z náměstí musela být odkloněna autobusová doprava. Lidé slovně útočili na příslušníky pořádkových jednotek a snažili se čtyřem policistům zabránit v odvádění zadrženého občana. Na obrněné transportéry, pendreky a slzný plyn začali lidé reagovat urážkami, provokacemi, házením kamenů a dlažebních kostek, které měly být vrhány i ze střech okolních domů a z hotelu Jalta. Horní i dolní část náměstí byla uzavřena, projíždělo se pouze ve směru Vodičkova–Jindřišská. Vzhledem k uzavření a neprůjezdnosti středu Prahy se naprosto zhroutila městská doprava a na zastávkách se marně shromažďovaly davy lidí.

…viděli jsme na Václavském nám. hloučky lidí. Viděl jsem, že doprava je tam přerušena, protože chtěli jsme s dívkou jít na tramvaj k soše sv. Václava, ale zastávka byla přemístěna dolů, až k Můstku. V tu dobu se tam začal srocovat dav, možná i několik tisíc lidí, hulákalo se tam, provolávala se hesla „Sprosťáci, gestapáci" a ještě další. Byli mezi nimi mladí lidé i starší, byli tam mladíci s dlouhými vlasy, někteří skutečně byli špinaví, ty bych skutečně považoval za chuligány, ale byli tam i mladíci sice s dlouhými vlasy, ale nebudili podle mého názoru dojem chuligánů. Potom projel náměstím džíp s tlampačem, který vyzýval, aby se lidé rozešli. Tyto výzvy byly několikrát opakovány, ovšem na náměstí se nic nezměnilo. Pak přijela služební vozidla SNB, vyskákali příslušníci s dlouhými bílými obušky a začali rozhánět dav hned v tom místě, zase na druhé straně, a na různých místech docházelo k signalizování jednotlivců i skupin na jednotlivce i na skupiny jiné. Skupiny se přesunovaly z místa na místo a tím na sebe lákaly orgány VB, kteří prováděli zákrok…

ABS, přírůstek č. 1395/84, balík č. 2, Odbor vyšetřování VB Praha – město, vyšetřovací spis ČVS: VV-190, 191, 196/12-69, Protokol o výslechu svědka Karla Smetany, 15. 10. 1969.

Zásah demonstranty rychle vytlačil z náměstí do okolních ulic, zejména v okolí Můstku. Veřejnou bezpečnost posílily oddíly milicionářů a pohraničníků a také obrněné transportéry. S narůstajícími počty zúčastněných na obou stranách narůstala i brutalita. Lidé vytrhávali prkna z laviček, objevily se první barikády, rychle vyrostly na Jungmannově náměstí (zhruba metr vysokou barikádu, na kterou byla použita i stavební maringotka, nemohly zpočátku prorazit ani obrněné transportéry), v Perlové (z dlažebních kostek a obrubníků) a Rytířské ulici (z cívek od kabelů, zde pomáhali s její stavbou studenti z NSR), za Tylovým (dnešním Stavovským) divadlem (z betonových trubek a rozbitého osobního auta) a také v ulici Na Příkopě (nejprve dřevěná, kterou příslušníci VB obsadili a rozebrali, místo ní demonstranti zakrátko vybudovali novou z vytrhaných laviček, proti které již musely být nasazeny obrněné transportéry).

Dav se formoval především v ulici Na Příkopě, kde byl zapálen stánek se zeleninou, a na Ovocném trhu a jejich spojnicích – v Havířské ulici a dnešní galerii Myslbek. V Havířské dav převrátil a zapálil osobní hlídkový vůz VB, který zcela shořel, posádce se však podařilo uniknout. Na náměstí Republiky byl poškozen projíždějící autobus se sovětskými turisty, v Celetné měl být napaden autobus s turisty z Polska. Od zapálené barikády v ulici Na Příkopě vypukl požár v kavárně Moskva. Následně byla proti demonstrantům nasazena vodní děla. Na mnoha místech došlo k rozbití výloh a výkladních skříní. Po zatlačení demonstrantů leckde zůstávaly různé trosky, zdemolovaná vozidla, rozbité výlohy. V naprosté většině případů byl majetek demolován bezprostředně při zásazích, z Prahy nejsou doloženy prakticky žádné případy rabování.

Alan Levy ve své knize vzpomíná, jak večer u Staroměstské radnice začal potkávat lidi tisknoucí si na nos kapesníky a otírající si oči, červené od slzného plynu. Následné střety na Václavském náměstí popisuje jako jednostranný boj, kdy tisíce lidí křičely „Dubček–Dubček“ nebo „Husák–Rusák“. Pořádkové jednotky proti nim opakovaně nasazovaly vodní děla a plyn, dav se stáhl do průchodů a pasáží, zakrátko se znovu objevil a reagoval voláním „Gestapo“. Jedna stařenka spolu s dalšími lidmi sbírala slzné granáty a házela je zpět. Příslušníci VB nakonec dav rozehnali, *byl to vlastně zástup slušných lidí; milenecké párky, které se při úprku držely za ruce; muži a ženy středního věku, kteří plakali i bez slzného plynu; a nemálo počestných občanů, jež jsem znal ze setkání za důstojnějších okolností.*[28] V paměti mu utkvělo, že ten den byly ulice plné vody, ačkoliv nepršelo.

Ve 21.35 požádal Oldřich Černík ministra národní obrany Martina Dzúra o pomoc armády. Připravenost armády měla být poprvé prověřena naostro. Ve 22.00 byly vyčleněné jednotky uvedeny do pohotovosti a ve 22.25 je přebírali pověření velitelé VB.[29] Jednalo se o první nasazení vojáků proti demonstrantům v srpnu 1969. Spolu s nimi opakovaně zasahovali příslušníci Lidových milicí, obrněná technika a vodní děla, opětovně přišly ke slovu střelné zbraně (u Tylova divadla, na Jungmannově náměstí a za Prašnou branou).[30] Nad místy nejtěžších střetů se vznášel hustý oblak slzného plynu, který ztěžoval dýchání a orientaci oběma stranám. Po deváté hodině byl u Tylova divadla výstřelem zraněn Jaroslav Dutka. Vypověděl, že se vracel ze schůzky s dívkou a náhodou se připletl k davu, který se seskupil kolem převráceného osobního vozu VB, a při zásahu pořádkové jednotky byl na útěku zasažen.

---

28 LEVY, Alan: *Pražské peřeje*. Sixty-Eight Publishers, Toronto 1972, s. 298.

29 MADRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*, s. 108.

30 Paradoxem situace zůstává, že zatímco příslušníci Lidových milicí byli vybaveni ostrými náboji, vojákům ČSLA vydány nebyly a armádní velení i během zásahu odmítalo žádosti podřízených velitelů o jejich přidělení.

Na rohu je převrácené osobní auto VB, kolem že je velký dav lidí, nevím jakého věku, nevěnoval jsem tomu pozornost, ani jsem dost dobře nemohl, protože jsem slzel po slzném plynu a byla již tma. Odhaduji, že mohlo být tak kolem 21.00 hodiny. Viděl jsem, že kolem auta létají kameny, a protože jsem se ničeho nezúčastnil, chtěl jsem projít stále dál. Udělal jsem ještě pár kroků a vtom jsem uviděl i uslyšel od auta VB asi dva nebo tři výstřely. Kdo střílel, nevím, viděl jsem záblesky směřující k zemi. Tehdy jsem si uvědomil, že bych mohl být zraněn, otočil jsem se proto a utíkal jsem zpět. Samozřejmě že také utíkal celý dav lidí. Uběhl jsem asi 10 m, když jsem najednou ucítil tupý úder do pravé hýždě, sáhl jsem si tam rukou a na ní jsem uviděl krev. Doběhl jsem ještě k parkovišti, které je na Ovocném trhu, kde jsem uviděl osobní auto s řidičem. Mám dojem, že to byl Volkswagen (brouk), ve kterém byl muž a žena, oba mluvili česky. O koho šlo, ani poznávací značku nevím. Požádal jsem je, aby mě dovezli do nemocnice, že jsem byl postřelen. Ti mě bez řečí vzali dozadu do auta a odvezli do nemocnice Na Františku, kde jsem byl ošetřen a ponechán v léčení.

ABS, přírůstek č. 1395/84, balík č. 2, Odbor vyšetřování VB Praha – město, vyšetřovací spis ČVS: VV-190, 191, 196/12-69, Protokol o výslechu svědka Jaroslava Dutky, 27. 8. 1969.

Obrněné transportéry střeží horní část Václavského náměstí. *Zdroj: MP ČR*

Příslušníci VB vyvádějí zatčeného muže z davu na Václavském náměstí. *Zdroj: MP ČR*

Mladí lidé útočí kameny a dlažebními kostkami na pořádkové jednotky. *Zdroj: MP ČR*

Pořádkové jednotky zasahují. *Zdroj: MP ČR*

Vojákům jako by se do akcí proti demonstrantům nechtělo. *Zdroj: MP ČR*

Zdá se, že jeho zranění je zdokumentováno i ze strany zásahových sil. Následující popis, tak odlišný od Dutkova, umožňuje pochopit rozdíl ve vnímání konfliktu oběma zúčastněnými stranami.

Dne 20. 8. 1969 jsem vykonával službu na ŽO-VB Praha-střed. Bylo asi po 21.00 hodině, když jsem společně s dalšími příslušníky ŽO-VB dostal příkaz, abychom odjeli do prostoru Havířské ulice, kde bylo nějaké srocení lidí a barikády.
Do tohoto prostoru jsme služebním vozidlem přijeli směrem od Ovocného trhu, jednosměrnou ulicí směrem po pravé straně Tylova divadla při pohledu od Ovoc. trhu, objeli jsme divadlo, a když jsme přijížděli směrem k Havířské ulici, vyjel proti nám nějaký Robur. Naše vozidlo jsme nechali stát šikmo na vozovce přibližně proti prodejně Klubu mladých. V okamžiku, kdy jsme zastavovali, se na naše vozidlo sesypalo množství kamenů, které vyrazily přední sklo a postranní skla z pravé strany. Kameny byly házeny z prostoru křižovatky Rytířská a Havířská, kde v té době bylo shromážděno asi odhadem 500 osob. Kromě toho jsem při příjezdu na Ovocný trh zpozoroval, že přibližně na úrovni budovy Tylova divadla na Ovocném trhu je postavena jakási barikáda z laviček, popelnic a jiných předmětů.
Snažili jsme se z vozidla rychle vystoupit, bránily nám v tom létající kameny. Sám, když jsem vystoupil z vozidla, jsem se kryl za jeho zadní částí. Mezitím vystoupili i ostatní příslušníci VB, kteří byli ve vozidle. Okamžitě se schovali v chodbě nejbližšího domu. Řidič vozidla se běžel schovat za telefonní budku na rohu Tylova divadla, později přiběhnul k nám ke dveřím do chodby, ale pak znovu odeběhnul na roh ulice Železné. Pak jsem jej chvíli neviděl.
Jakmile jsme zaběhli do chodby domu, začal se dav na nás dobývat dovnitř. Měli jsme obavy, že vyvrátí dveře, proto jsem já a ještě jeden z nás, nevím přesně který, vystřelil z pistole jednu ránu směrem nahoru do dveří. Střílel jsem tak, abych nemohl zasáhnout osoby, které byly zvenčí za dveřmi. Byl to výstřel, který měl osoby venku odstrašit od dalšího útoku na nás. Kromě toho jsme slyšeli výstřely i zvenčí. Po chvíli, kdy se dav stáhnul a přesunul přibližně do ústí ulice Železné, jsme pootevřeli dveře chodby a v této chvíli jsem viděl, že těsně u telefonní budky na rohu Tylova divadla stojí nějaký mladík ve světlejším tričku, ruku má nataženou směrem k nám a střílí z nějaké pistole. Slyšel jsem výstřely. Proto jsem vypálil jednu ránu ze služební pistole směrem k telefonní budce. Viděl jsem, jak ten mladík uskočil nějak za roh, a pak jsem jej již neviděl.
Navíc mohu ještě dodat, že za situace, kdy při příjezdu jsme byli zasypáni kamením, jsme vystřelili při vystupování několik ran z pistolí do vzduchu. Jiným způsobem by nebylo možno dav zastrašit a nebyli bychom mohli z vozidla vůbec vystoupit.
Od mladíka, který po nás střílel, jsem byl vzdálen asi 10–15 m. Nemohu proto uvést žádné bližší podrobnosti ke střelné zbrani, kterou měl a se kterou střílel. Domnívám se pouze to, že se jednalo o pistoli. Nejsem si vědom toho, že bych při zákroku střelnou zbraní kohokoliv zranil. Domnívám se, že mladíka, který se kryl u telefonní budky, jsem nemohl zasáhnout, protože tomu nic nenasvědčovalo.

ABS, přírůstek č. 1395/84, balík č. 2, Odbor vyšetřování VB Praha – město, vyšetřovací spis ČVS: VV-190, 191, 196/12-69, Protokol o výslechu svědka stržm. Vladimíra Vlasáka, 3. 10. 1969.

Střety se kumulovaly na rozhraní Starého a Nového Města. Barikádu v ulici Na Příkopě jednotka VB prolomila a rozbila, přes silnici zde bylo natažené lano, které mělo zpomalit pohyb zásahových sil, a z laviček byla urychleně postavena nová barikáda, kterou se podařilo zdolat až po příjezdu obrněných transportérů. Nakonec některé barikády vzplály (není jasné, zda je všechny úmyslně zapálili demonstranti).

Srážky místy nabyly podoby jakési poziční války, kdy na jednom místě demonstranti ustoupili, aby za chvíli ztracený terén znovu obsadili.[31]

Dne 20. 8. 1969 jsem nastoupil jako velitel 1 čety na transportéru 3 zálohy, které velel mjr. Maršálek z MS-VB Praha. Naše stanoviště bylo v Zadní Kopanině. V odpoledních hodinách kolem 15 hod jsme dostali příkaz k přemístění na Prahu 2, Mezibranská ul. Odtud jsme obdrželi příkaz k vyjetí s transportérem na Václavské nám. na jeho levou stranu směrem od muzea dolů. U domu mody jsme obdrželi příkaz obsadit Štěpánskou ulici. Odtud kolem 21 hodiny nás velitel 3 zálohy mjr. Maršálek odvolal z místa a nasadil nás k Prašné bráně, kde byla postavena barikáda. Po přejetí barikády jsme obdrželi příkaz k vystoupení a postupovali jsme před transportéry směrem k Prašné bráně a vytlačovali jsme demonstranty. Po celou dobu na nás demonstranti házeli kamením. Já jsem šel po chodníku kolem Slovanského domu a když jsem došel k vratům státní banky byl jsem udeřen do hlavy dlažební kostkou, při čemž mě z hlavy spadla brigadýrka. Když jsem zpozoroval, že krvácím, odebral jsem se k veliteli 3 zálohy, který mě nechal převézti k ošetření na zdravotní středisko do Krakovské ul. Tam bylo zjištěno, že jsem utrpěl tržnou ránu na hlavě, toto mě bylo sešito a byl jsem uznán práce neschopným. Po tomto jsem byl sanitou převezen na OO-VB Praha 9.

ABS, přírůstek č. 1395/84, balík č. 2, Odbor vyšetřování VB Praha – město, vyšetřovací spis ČVS: VV-190, 191, 196/12-69, Záznam o zranění sepsaný npor. Františkem Novákem, 20. 8. 1969.

Síly demonstrantů byly mohutným náporem rozděleny, jedna část se stahovala k Národní třídě (zde se údajně někteří agresivní jedinci měli marně pokusit vyloupit výlohu prodejny Lověna, kde byly vystaveny lovecké pušky), druhá na náměstí Republiky. V deset hodin tu byla při cestě z kina Kotva postřelena Blanka Dočekalová.[32] Svědkové se shodli na tom, že střelci byli s největší pravděpodobností příslušníci Lidových milicí, kteří místem projížděli na korbě nákladního automobilu.

31 LEVY, Alan: *Pražské peřeje*, s. 298.

32 *ABS*, přírůstek č. 1395/84, balík č. 2, Odbor vyšetřování VB Praha – město, vyšetřovací spis ČVS: VV-190, 191, 196/12-69, vedený proti neznámému pachateli pro trestný čin ublížení na zdraví podle § 224/1 trestního zákona (střelba 19.–21. 8. 1969), Protokol o výslechu svědka Blanky Dočekalové, 29. 8. 1969.

… milice v okamžiku, když projížděla, seděla po obou stranách korby vozu, obličejem proti sobě, střed vozu byl také zaplněn sedícími příslušníky. Vozidlo bylo plně obsazeno a nevím o jaký počet šlo […] *v okamžiku, kdy se nákladní auto před posádkou otáčelo* (jedná se o kasárna na náměstí Republiky – pozn. aut.)*, já jsem stál jak už jsem uvedl, na rohu Revoluční a Královodvorské ulice a díval jsem se na otáčející auto.*[33] *Pojednou jsem zahlédl, jak zezadu z auta vyšlehl plamen a vyšla dávka ze samopalu. V tomto okamžiku, asi na 3 metry přede mnou stála nějaká dívka a po této dávce, která vyšla od auta, klesla k zemi. Povšiml jsem si, právě po vyšlehnutí plamene a vyjití dávky, že jeden z těchto milicionářů měl v ruce nějakou zbraň…*

ABS, přírůstek č. 1395/84, balík č. 2, Odbor vyšetřování VB Praha – město, vyšetřovací spis ČVS: VV-190, 191, 196/12-69, Zápis o výpovědi sepsaný dne 21. 8. 1969 v 10.00 hod. na OO VB Praha 6 s Karlem Tomečkem.

Nedaleko Prašné brány byl pozdě večer zastřelen osmnáctiletý stavební dělník František Kohout a o rok starší automechanik Vladimír Kruba, další tři lidé utrpěli střelné poranění. Po rozbití davu na malé skupiny byla jeho likvidace již rychlá. Konec zásahu byl hlášen čtvrt hodiny před půlnocí.

Obě mrtvoly dopravila osobní auta do nemocnice Na Františku zhruba v deset hodin večer.[34] Mrtví byli ztotožněni podle dokladů, které měli u sebe. Později se již nepodařilo vypátrat, kdo konkrétně tam těla dovezl. StB to dokonce označila za záměrnou sabotáž lékařů, kteří si nezapsali jména ani SPZ automobilů. Podle pitevního nálezu zemřel F. Kohout v důsledku *pohmoždění a otoku mozku při zásahu hlavy*, V. Kruba následkem *zakrvácení dutiny břišní po průstřelu hrudníku*, přičemž byly zasaženy obě plíce, jícen a srdce. V obou případech se jednalo o smrtelná zranění, smrt nemohl odvrátit ani včasný lékařský zásah.

Udělal jsem několik kroků a v tom jsem uslyšel výstřely. Zdálo se mi, že jich bylo několik rychle za sebou jako dávka ze samopalu a snad ještě nějaká rána. Ohlédl jsem se a najednou vidím, jak po mé pravé ruce padá k zemi nějaký kluk, starý asi 19 nebo 20 let, oblečený do svetru hrubě pleteného. Ten kluk byl podle mě střední postavy a tmavých normálně střižených vlasů. Viděl jsem, že mu z hlavy teče krev a to z levého spánku, tedy z toho, který byl blíž ke mě. Jak padal, tak jsem ho nestačil zachytit, upadl na zem, ani nic neříkal. Vzal jsem ho za ruku, myslím za levou a nějací lidé ho chytli za druhou ruku a za nohy. Někdo volal, že je třeba ho odvést do nemocnice a tak jsme ho táhli k automobilu, který v ulici stál. Ten automobil stál u chodníku před obchodem se starožitnostmi, měl otevřené dveře a byl otočen směrem ke Staroměstskému náměstí. Stál u něj nějaký muž, oblečen v oblek a v bílou košili. Naložili jsme toho kluka do auta a on odjel…

ABS, přírůstek č. 1395/84, balík č. 2, Odbor vyšetřování VB Praha – město, vyšetřovací spis ČVS: VV-190, 191, 196/12-69, Výpověď svědka Zdeňka Kubíka, 20. 8. 1969.

33 Revoluční ulice byla rozkopaná a auto se muselo otočit před zábranami u výkopu.

34 *ABS*, f. A 10, inv. j. 250, Informace o osobách zastřelených a postřelených při demonstracích od 19. do 21. srpna 1969 v Praze a Brně, 1. 9. 1969.

Při tom jsem tam rovněž slyšel výbuchy nějakých dělobuchů a potom nějakou střelbu. Nemohu posoudit, zda šlo o jednotlivou ránu či kratší sérii. K místu, kde jsem stál, přiběhl nějaký mladík a říkal, že v Rybné ulici někoho zastřelili. Šel jsem se tam proto podívat. V prostoru kde jsou zadní uzavřené dveře hotelu ležel na chodníku nějaký muž. Kolem něho byl hlouček lidí a tak jsem tělo ležícího viděl špatně. Měl na sobě tričko modré barvy a šedivé snad tesilové kalhoty. Na obličej jsem ležícímu viděl špatně. Těžko bych jej poznal. Jednu ruku měl zakrvácenou, myslím, že to byla levá ruka. Zda šlo přímo o zranění té ruky, či krev, kterou měl na ruce z jiné rány, nevím. Někdo z přihlížejících mu odhrnul tričko a snažil se mu rozepnout kalhoty. Jiný člověk zase říkal, že to nemá cenu, aby zraněného raději odvezli do nemocnice na Františku. V Rybné ulici stálo v té době osobní auto zn. Saab, šedivé nebo světle béžové, myslím, že mělo SPZ ABD a do toho vozu zraněného muže přihlížející naložili.

ABS, přírůstek č. 1395/84, balík č. 2, Odbor vyšetřování VB Praha – město, vyšetřovací spis ČVS: VV-190, 191, 196/12-69, Protokol o výslechu svědka Josefa Kytnera, 21. 8. 1969.

Ani poté však nenastal úplný klid. Poblíž centra se i po půlnoci soustředily malé skupiny mladých lidí, vzrušeně diskutujících o událostech a probírajících především zastřelení dvou lidí. Pracovníci technických služeb se za dozoru příslušníků MV snažili odstranit stopy střetů a zbytky barikád, aby zprůjezdnili město, a také smýt nápisy, což se jim podle jejich hlášení podařilo.

Hlášení VB hodnotilo jako úspěch, že centrum Václavského náměstí se podařilo udržet bez incidentů, vyžádalo si to ovšem nasazení velkého množství sil, které přirozeně chyběly jinde. Bezpečnostní síly zadržely 305 lidí, z toho 8 cizinců. Kromě dvou mrtvých si zásahy vyžádaly i 34 zraněných, kteří vyhledali nemocniční ošetření (včetně tří příslušníků VB a jednoho milicionáře).[35] Zranění (většinou lehká) utrpělo celkem 27 zasahujících policistů a dva členové Lidových milicí.[36] Oficiální zpráva o zákroku uvádí kromě mrtvých pouze šest poraněných demonstrantů[37] (což nesouhlasí s výše uvedeným počtem lidí ošetřených v nemocnicích). Nesmíme přitom zapomínat, že řada zraněných se nenechala ošetřit v nemocnicích ze strachu před represemi anebo o jejich ošetření nebyly úmyslně vedeny záznamy. L. Hadrovský, postřelený o den později, po roce 1989 vzpomínal na brutální zákrok členů LM na Tylově náměstí. Po převozu do nemocnice personál zraněné ukrýval ve zvláštních pokojích

35 Usmrcení lidí v srpnu 1969 se po roce 1989 věnoval také Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu (dále jen ÚDV), viz *ABS*, spisy převzaté z ÚDV, vyšetřovací (dokumentační) spis ČVS: ÚDV-296/VvK-95, Seznam zastřelených a zraněných osob v Praze a v Brně v srpnu 1969.

36 Dne 20. 8. bylo z Obvodního oddělení VB Praha 1 zraněno 5 příslušníků VB, z toho 4 dlažebními kostkami a jeden utrpěl popáleniny prvního stupně od rakety. Pohotovostní jednotka MS VB nahlásila 7 zraněných (6 kameny či dlažebními kostkami, u jednoho lékař ošetřil výron a přiotrávení zplodinami z vrhačů slzných granátů).

37 *ABS*, f. A 10, inv. j. 161, Informační zpráva o průběhu událostí v srpnových dnech a výsledcích přijatých opatření k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti v ČSSR, 24. 8. 1969.

v posledním patře pod střechou, kam nebyl běžně přístup. Od ošetřujících sester věděl, že nemocnici denně navštěvovali příslušníci StB a hledali raněné.[38] Na straně protestujících byli tedy zranění nepochybně v řádech desítek.

Do uzávěr (především Václavského náměstí) bylo údajně 20. srpna nasazeno 150 frekventantů škol VB, 200 vojáků Civilní obrany, 200 pohraničníků a 60 nákladních aut. V místech nepokojů zasahovalo 400 příslušníků pořádkových jednotek (z toho 200 pohraničníků), 20 psovodů MS VB Praha, 50 příslušníků podřízených Hlavnímu velitelství VB a 40 milicionářů.[39] Také tento počet se zdá být nízký, zcela například chybějí vojáci ČSLA.

Ukázalo se, že rozsah demonstrací byl značný a vládnoucí aparát byl pravděpodobně i přes veškeré ujišťování o opaku jejich rozsahem zaskočen.[40] Vyvíjel proto snahy, aby se podobná situace již neopakovala nebo byla omezena na minimum.

Večer 20. srpna byla vyhlášena uzávěra Prahy, což mělo pomoci zabránit shromažďování občanů, přičemž vozidla byla před městem odkláněna na vedlejší silnice (bylo odkloněno přes 1000 automobilů). Příslušníci Lidových milicí opět demonstrativně projížděli městem a připomínali tak, že jsou připraveni k zásahu. Vzhledem k vyostření situace bylo rozhodnuto povolat do hlavního města posilové útvary Československé lidové armády, do okolí vysílače Cukrák a Jesenice se přesunul 17. tankový pluk a 9. průzkumný prapor 9. tankové divize (989 vojáků, 96 tanků, 49 obrněných transportérů), zbytek divize se během dne přemístil na jižní okraj Prahy (3456 vojáků, 147 tanků, 94 obrněných transportérů, 11 houfnic, 8 raketometů a několik desítek kanonů).[41] Pro zesílení posádek, posílení morálky a usměrňování v možných mezních situacích byli mezi posádky tanků rozmístěni příslušníci štábu pluku. Vojáci také převzali zesílenou ochranu vytipovaných objektů (Čs. rozhlas střežilo 200 mužů 2. tankového pluku, budovu ÚV KSČ 300 příslušníků těžké dělostřelecké brigády, sovětské velvyslanectví 400 a komandaturu 450 vojáků atd.).[42] To znamenalo, že dosavadní síly pro variantu II. nestačily a panovaly obavy z těžko zvladatelného rozšíření nepokojů.

---

38 *ÚDV*, vyšetřovací spis ČVS: ÚDV-46/Vt-95, Zastřelení příslušníky LM – Siřínek, Úřední záznam o podání vysvětlení podle § 158/4 trestního řádu, Ladislav Hadrovský, 9. 3. 1995.

39 *ABS*, f. H 3-4, inv. j. 5, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969.

40 TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 14.

41 MADRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*, s. 109.

42 Tamtéž. V noci znovu prověřovali bojovou i morálně politickou přípravu vojáků příslušníci VKR.

Václavské nám. bylo téměř liduprázdné. Před demonstranty je dokonale zajištěno těžkou technikou – obrněné vozy. Stopy po likvidaci demonstrantů byly patrny na Můstku, ul. 28. října, Na příkopech, nám. Republiky a v Celetné ul. Likvidace probíhala v prostoru Jungmannovo nám., Jungmannova ul. a Národní třída. Šlo zřejmě o likvidaci několika skupin demonstrantů, které po rozehnání se soustředily v přilehlých ulicích a opětovně provokovaly.

Před OD Perla v ul. 28. října, v Rytířské ul. poblíž Tylova divadla a v ulici poblíž Prašné brány postavili demonstranti barikády, k jejichž stavbám použili popelnice, lavičky, dlažební kostky a v ul. 28. října traktor.

Demonstranti se rekrutují výlučně z mladých lidí a v porovnání s jejich akcemi dne 19. 8. se v jejich dnešním jednání projevuje hrubý vandalismus. Na Můstku zničili zábradlí, poškodili prodejní stánky, rozbili výkladní skříň, v Rytířské ul. zničili některé dopravní značky, poškozují vozovky vytrháváním dlaždic.

ABS, f. G, inv. j. 199, Služební záznam z operativního průzkumu, který dne 20. 8. 1969 od 21.30 do 23.00 hod. provedli pracovníci bezpečnostního odboru VB MV ČSR mjr. Šafránek a mjr. Mojžíš v prostoru centra hl. m. Prahy.

Ve snaze zabránit demonstrantům v přístupu na Václavské náměstí předložilo vedení MS VB Praha večer 20. srpna plán na jeho uzavření. Pro případ masových nepokojů nebo velkých protestů na náměstí se navrhovalo úplné uzavření, na které bylo potřeba odhadem 500 příslušníků VB (a 40 důstojníků VB jako velitelů jednotlivých úseků), 600 vojáků ČSLA nebo PS, 60 nákladních aut s řidiči a 20 vysílaček pro koordinaci těchto sil. Podle zprávy byla tato varianta optimální, přinášela však problémy v podobě nedostatku lidí na uzávěru. Byla tu i možnost kolapsu pražské hromadné dopravy a nutnost ukončit provoz podniků, obchodů a úřadů na náměstí, proto padlo rozhodnutí uchýlit se k ní pouze v krajním případě.[43] Druhou eventualitou bylo uzavírání náměstí po částech podle aktuální situace, na němž se měli podílet především příslušníci MS VB; jejich počet měl záviset na konkrétním vývoji situace.[44] Svou roli možná sehrála i neblahá zkušenost z právě uplynulého dne, kdy na rozlehlém prostoru Václavského náměstí bylo možné udržet dav pod kontrolou, kdežto v ulicích a uličkách bylo nutné o každý metr tvrdě bojovat.

Jako předzvěst dalších dějů mohla působit událost, ke které došlo pět minut po půlnoci z 20. na 21. srpna. Hlídka VB střežící sovětské obchodní zastupitelství na Sibiřském náměstí v Praze 6 dostala hlášení, že bylo rozbito sklo u vily v nedaleké Českomalínské ulici, kde bydleli občané SSSR. Ihned na místo vyrazila a zjistila, že jde o planý poplach. Než se vrátila, rozbili neznámí útočníci okna obchodního zastupitelství.[45]

---

43 Václavským náměstím v té době projíždělo 17 tramvajových a 3 autobusové linky, což ve špičce znamenalo 126 tramvajových souprav a 74 autobusů za hodinu, které přepravily na 38 000 lidí, pěšky prošlo náměstí ve špičce asi 18 000 lidí za hodinu po chodnících a 22 000 podchodem. Za hodinu tudy projelo asi 1900 aut.

44 *ABS*, f. H 2-1/I, inv. j. 48, Plán variant uzavření Václavského náměstí v Praze, 22. 8. 1969.

45 *ABS*, f. H 7-1, inv. j. 106, Služební záznam 21. 8. 1969.

Podle očekávání se nejtěžší střety události ve čtvrtek 21. srpna. Od časných ranních hodin bylo v Praze povoláno do zbraně ještě 3100 milicionářů a dalších 3250 v celé republice uvedeno do pohotovosti (1300 ze středních Čech, 800 z Východočeského kraje, 500 ze Západočeského, 250 z Jihočeského a 400 ze Severomoravského kraje, posledně uvedené měly v případě potřeby přepravit do Prahy letouny ČSLA).[46]

Od rána procházely ulicemi zesílené hlídky, k očekávaným protestům však zatím nedocházelo. Brzy ráno se ukázalo, že letáky a výzvy měly velký ohlas. Hlídky potkávaly skupinky lidí, kteří do zaměstnání vyrazili pěšky, někdy také v černých smutečních oděvech a s trikolorami na klopách (ženy někdy ozdobené černými růžemi, což VB označila za *velmi rafinované a těžko bylo proti tomu zakročit*), na pracoviště se však lidé většinou dostavili a stávky v podnicích a továrnách byly pouze krátké a demonstrační. Nejhorší situaci StB hlásila z ČKD Polovodiče, kde měla být *vedení ROH i KSČ v rukou pravicových sil*, z n. p. Technometra Hostivař, Brandýských strojíren a sléváren a n. p. TOS Čelákovice. V mnoha závodech se zahájení práce zpozdilo o jednu i více hodin a v poledne byla krátkodobě, většinou ale jen na 5–10 minut, přerušena výroba. Lidé v té době zpívali státní hymnu, provolávali různá hesla, vyvěšovali černé prapory, spouštěli sirény apod. V některých podnicích se našly letáky vyzývající, aby v každé továrně došlo alespoň k jednomu požáru. Tyto nálezy hlásily např. Avia Letňany či Aero Vodochody.

Dopoledne odletěla z Ruzyně sovětská delegace vedená gen. A. A. Jepiševem. V té době zadrželi příslušníci VB celkem 7 pracovníků Správy dopravních letišť Praha za provokativní chování k vojákům hlídkujícím na letišti.[47]

Podle odhadů šly asi dvě třetiny lidí do práce pěšky, řada řidičů Dopravního podniku (hlavně autobusů) jezdila stejně jako mnozí řidiči osobních automobilů s rozsvícenými světly.[48] Vozy byly ozdobené vlaječkami, případně za jízdy troubily. Tržby v obchodech klesly přes veškeré snahy vládnoucí garnitury o zachování zdání „normálu" hluboko pod průměr. Předsednictvo městského výboru KSČ a Národní výbor hl. m. Prahy vydaly společnou výzvu ke klidu, kterou každých dvacet minut vysílal městský rozhlas.

Již kolem šesté hodiny ráno se v horní části Václavského náměstí začali scházet „čumilové" (jak je označila VB), kteří byli rychle vykázáni. Přestože největší obavy panovaly z odpoledních hodin, kdy skončí ranní směna, začaly se na náměstí záhy shromažďovat početné skupiny občanů. Zaměstnanci některých závodů (např. Tesla Hole-

46 *ABS*, f. A 10, inv. j. 249, Činnost Lidových milicí při zabezpečování klidu a pořádku v srpnu 1969, 23. 8. 1969. Z připravených milicionářů z regionů bylo nakonec přesunuto a nasazeno v Praze 2600 mužů ze Středočeského, Východočeského a Západočeského kraje.

47 *ABS*, f. A 34, inv. j. 3800, Denní informace II. S FSZS, 21. 8. 1969.

48 Na některých místech za to byly řidičům odebírány řidičské průkazy.

šovice, Drutěva Holešovice atd.) totiž opustili výrobní haly a vydali se za provolávání různých hesel do centra, kde dav rychle houstl. V poledne již bylo Václavské náměstí zcela zaplněné, západní komentátoři odhadovali počet účastníků na 50 000–100 000. Zásahové jednotky proto provedly proti davu, který se zvolna tlačil do horní části náměstí, zákrok a rychle (pokolikáté již?) náměstí vyklidily. Demonstranti se však pouze stáhli do okolních ulic. Náměstí bylo poté uzavřeno za pomoci téměř tisícovky milicionářů a vojáků ČSLA s 65 nákladními auty a byl odtud hlášen relativní klid. Tím se ztížila situace pro zásahy, které byly v ulicích obtížněji proveditelné než na volné ploše náměstí, demonstranti ale přišli o pomyslný ústřední bod a byli rozděleni do několika oblastí.

Po poledni bylo z obav z dalších nepokojů přesunuto do centra Prahy 21 obrněných transportérů průzkumného praporu armády (5 bylo vyčleněno pro ochranu budovy předsednictva vlády, 5 pro ministerstvo obrany, 5 mělo střežit generální štáb a 5 budovu Ministerstva vnitra ČSSR na Letné, nasazení posledního nebylo uvedeno). Současně bylo rozhodnuto povolat do Prahy i 500 připravených milicionářů ze Západočeského kraje.[49]

Odpoledne se těžiště střetů přesunulo do Vysočan, Karlína a na Vinohrady na spojnice mezi centrem a největšími pražskými závody. Poblíž ČKD v Karlíně početná skupina mladíků nutila cestující vystoupit z tramvají, milicionáři je však rozehnali. Odtud se demonstranti snažili proniknout na Václavské náměstí. Skupiny lidí, maximálně v řádu stovek, pořádkové síly rychle likvidovaly, brzy se však formovaly na jiném místě. Toto rychlé přemísťování vyvolávalo v koordinačních štábech dojem organizovaného a záměrného přeskupování demonstrantů, což bylo později mnohokráte zdůrazňováno.[50]

Pozdě odpoledne a večer se potyčky odehrávaly prakticky po celém Starém Městě, ve značné části Nového Města a v dolní části Vinohrad.[51] Kolem třetí hodiny se na Vinohradské třídě u stavby nového parlamentu objevilo asi 50–100 mladých lidí, posléze rychle rozptýlených; v té době asi stovka dalších na téže ulici házela na příslušníky VB cihly a kameny. Hlášení kolem čtvrté hodiny potvrdila, že u velkých továren je klid, dílčí srocení byla paralyzována. Vzhledem k situaci byla uzavřena hlavní pošta v Jindřišské ulici. Zásahy v té době probíhaly např. v Rytířské, Panské, na Národní třídě, na Uhelném trhu. Opět rostly barikády. V Rytířské ulici byl zapálen transportér VB.

---

49 *ABS*, f. A 10, inv. j. 155, Zápis z porady společného operačního štábu ministerstev vnitra ČSSR, ČSR a SSR konané dne 21. srpna 1969.

50 Tamtéž, inv. j. 161, Informační zpráva o průběhu událostí v srpnových dnech a výsledcích přijatých opatření k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti v ČSSR, 24. 8. 1969.

51 *ABS*, f. H 7-1, inv. j. 106, Zpráva o situaci v průběhu dne 21. 8. 1969 na území hl. m. Prahy.

V té době probíhal intenzivní boj nad Muzeem, kde se demonstranti pokoušeli prorazit zátarasy bránící v přístupu na Václavské náměstí. Došlo k masivnímu nasazení slzného plynu. Dav se kumuloval také na Staroměstském náměstí a u proluky Myslbek. Také zde se vzňala kola obrněného transportéru. Bezpečnost vzápětí přišla s tím, že lahve se zápalnou směsí, tzv. Molotovovy koktejly, připravují *silně pravicově zaměření* zaměstnanci Ústavu dějin KSČ.[52]

Za zátarasy z vojenských aut, které odřízly náměstí, bylo možno pozorovat desetitisíce lidí. Kolem 17.00 zahájily pořádkové síly ofenzivu – Lidové milice uzavřely Staroměstské náměstí a za pomoci obrněných transportérů z něj vytlačily dav. Vytvořila se celá řada menších center nepokojů v okolí Václavského a Staroměstského náměstí, střety se přesunuly do Pařížské, Opletalovy, Jungmannovy, Štěpánské, na náměstí Míru, náměstí Republiky, do prostoru křižovatky Demínka (křižovatka ulic Žitná a Mezibranská), do okolí Národního divadla atd.

Hlavní centrum se vytvořilo mezi Revoluční třídou a Tylovým náměstím. Opět vypukly ostré střety mezi demonstranty a tvrdě zasahujícími pořádkovými silami, tvořenými vedle příslušníků Veřejné bezpečnosti i milicionáři a vojáky vyzbrojenými obušky, slzným plynem a vodními děly. Ojediněle docházelo k rozbíjení výkladních skříní, např. v Pařížské ulici.

V té době přišly opět ke slovu střelné zbraně. *Kolem 16.30 hod. dostal jsem se s dívkou do velkého davu lidí, který byl rozháněn pomocí vodních stříkaček. Nechtěl jsem proti nikomu vystupovat, a proto jsem dívku odtáhl do průchodu nějakého módního domu nebo provozovny, poblíže je nějaký hotel, ale nebylo to daleko od Muzea. To bylo již kolem 17.00 hod. Nějací lidé z tohoto domu nás chtěli schovat k nim, protože dům uzavírali a my jsme nechtěli je obtěžovat. Pořád se něco dělo. Slyšel jsem, že někdo volal, aby přinesli krumpáč, potom jsem viděl, že vytahují dlažební kostky, házeli je po příslušnících, kteří zakročovali proti nim, hulákalo se tam, nadávalo a byl tam velký chaos.*

Bylo kolem 17 hod., když jsem vykoukl z místa u obchodu, kde jsem byl schován, tj. vysunul jsem tělo tak, abych viděl, co se kolem děje a hned nato jsem ucítil nějaký dopad k mému rameni. Ránu jsem žádnou v tu chvíli neslyšel. Hned nato vytryskla ze zasaženého místa přes košili krev. To jsem poznal, že jsem byl zasažen střelnou zbraní. Dívka v té době byla za mnou, takže tato ohrožena nebyla. Hned se kolem mne shlukl velký dav lidí a jeden z kluků, který tam přišel, mi říkal, abych šel s ním k jeho rodičům…[53]

---

52 *ABS*, f. A 34, inv. j. 3800, Denní informace II. S FSZS, 21. 8. 1969. Nepodařilo se dohledat žádné dokumenty, které by tuto informaci potvrzovaly, nejspíše se jedná o jednu z mnoha tehdy kolujících fám. Ústav dějin KSČ byl na jaře 1970 zrušen.

53 *ABS*, přírůstek č. 1395/84, balík č. 2, Odbor vyšetřování VB Praha – město, vyšetřovací spis ČVS: VV-190, 191, 196/12-69, vedený proti neznámému pachateli pro trestný čin ublížení na zdraví podle § 224/1 trestního zákona (střelba 19.–21. 8. 1969), Protokol o výslechu svědka Karla Smetany, 15. 10. 1969.

Zraněný Pavel Vašíček vzpomínal, že 21. srpna na Tylově náměstí zahlédl pouze milicionáře, kteří vystřelovali slzné granáty, ale nikoli do vzduchu; pouštěli je po vozovce, takže létaly nekontrolovaně. Lidé je sbírali a házeli zpátky. Příslušníci VB prý oblastí pouze projížděli, ale nijak nezasahovali.[54]

Členové pořádkových jednotek procházeli po ulicích a volali, že pokud někde uvidí otevřené okno, vhodí dovnitř granát se slzným plynem. To se prý nakonec nestalo, do otevřených oken však prý obsluhy vodních děl zaměřovaly proudy vody.

Boje opět vrcholily v podvečerních hodinách, kdy na ulicích znovu vyrostly barikády. Ve čtvrt na osm na náměstí Míru demonstranti obklíčili služební vůz VB, na Tylově náměstí převrácená tramvaj spolu s popelnicemi posloužila jako základ barikády. Lidé se vyzbrojovali kamením, lahvemi, železnými a dřevěnými tyčemi a dalšími předměty. Mnohým se podařilo sebrat z ulice ještě nevybuchlé slzné granáty nebo dýmovnice a házet je zpět na pořádkové jednotky. Byly zaznamenány případy, že si někteří lidé přinesli na demonstraci igelitové tašky s pláštěnkami a mokrými kapesníky proti slznému plynu. Unavení a přetížení příslušníci zásahových jednotek hlásili stále častěji, že z davu slyšeli výstřely z pistolí a někdy i samopalů. Dokumenty přitom není fakticky doložen ani jediný případ střelby proti zasahujícím jednotkám.

Krize nastala před osmou hodinou v prostoru náměstí Míru a v dolní části Vinohrad (včetně Tylova náměstí), kde na deset tisíc lidí zastavilo postup Veřejné bezpečnosti. Nepomohlo ani nasazení obrněných transportérů, demonstranti tuto oblast zcela ovládli, měli tu řídit dopravu vlastní pořádkovou službou a organizovali stavbu barikád z převrácených tramvají.

Byly hlášeny několikanásobně vyšší počty demonstrantů než předešlý den. Zásahové jednotky požadovaly další posily, které již prostě nebylo kde vzít. Panovaly dokonce obavy z fyzické likvidace nejvíce předsunutých oddílů. Hlášena byla i ohrožení místních oddělení VB. Lidé začali rozbíjet výlohu kanceláře Čs. aerolinií a snažili se dostat do objektu vojenského posádkového velitelství na náměstí Republiky. Několikrát proto zazněla střelba nad hlavy davu. Stříleli především členové Lidových milicí, kteří zpanikařili, minimálně jednou stříleli přímo do davu. V Londýnské ulici postřelil neznámý příslušník Lidových milicí kolem deváté hodiny třináctiletého Bohumila Siřínka, který ten den přijel do Prahy a pokoušel se dostat ke své tetě. Byl převezen na III. chirurgickou kliniku, jeho stav se ale prudce zhoršil a o několik dní později v nemocnici zemřel.[55]

---

54 *ÚDV*, vyšetřovací spis ČVS: ÚDV-46/Vt-95, Zastřelení příslušníky LM – Siřínek, Úřední záznam o podání vysvětlení podle § 158/4 trestního řádu, Pavel Vašíček, 9. 3. 1995.

55 Příběh postřelení B. Siřínka zachytila publicistickou formou HORÁKOVÁ-MAIXNEROVÁ, Šárka: Bohumil Siřínek. Zastřelený chlapec. In: HORÁKOVÁ-MAIXNEROVÁ, Šárka: *Přísně tajné vraždy.* Vyšehrad, Praha 2010, s. 121–130.

Vojáci přehradili Václavské náměstí. V popředí terénní vůz typu Bouře – vozidlo GAZ vybavené silným amplionem. *Zdroj: MP ČR*

Vojáci s nákladními automobily vytvořili zátaras u staveniště budovy Federálního shromáždění u Národního muzea. *Zdroj: ÚSD, foto: Zdeněk Nudera*

Pořádkové jednotky se v nákladních automobilech a obrněných transportérech řadí za požárním vozem v ústí ulice Na Příkopě do náměstí Republiky. *Zdroj: ÚSD, foto: Věra Čepeláková*

Pořádková jednotka opanovala ústí ulice Na Příkopě do náměstí Republiky.
Zdroj: ÚSD, foto: Věra Čepeláková

Tanky na místo určení naváděli vybraní příslušníci VB. *Zdroj: ABS*

Tanky působily hrozivě. *Zdroj: ABS*

Příjezd pořádkové jednotky do ulice Na Příkopě. V popředí komůrkový vůz pro odvoz zadržených. *Zdroj: ÚSD, foto: Věra Čepeláková*

Bohumil Siřínek. *Zdroj: soukromý archiv Romana Siřínka*

Vím přesně, že jsem s Bohoušem stála na Tylově náměstí v místech, kde tehdy byl stánek s květinami a hned vedle byl stánek na opékané buřty. Já jsem s Bohoušem stála v uličce mezi těmito, opravuji, mezi stánkem a rohem tam stojícího baráku. To místo si přesně pamatuji, byla bych event. schopna jej označit. V prostoru tohoto náměstí byly i bývalé jednotky LM. Já jsem lidi v jejich uniformách tam viděla, ale nevěděla jsem odkud jsou. Bylo jich tam dost, stáli proti nám. Oni stáli na ulici, vlastně přes ulici proti nám a mlčeli. Je pravdou, že byli ozbrojeni, měli u sebe samopaly. Ty jsem u nich skutečně viděla. Stála jsem proti nim a na ně jsem se dívala. Bohouš Siřínek v této době stojí těsně vedle mně.

Za této situace náhle vyšla dávka ze samopalu. Bylo to několik vypálených střel za sebou. Já jsem nestačila zaregistrovat střelce, takže kdo střílel to nevím. Na tom, že to byla dávka, trvám. Šlo o jedinou tehdy vystřelenou dávku. Mimo těch milicionářů tam žádné jiné uniformy, tím mám na mysli VB a nebo armádu, nebyly.

Okamžitě jak zazněla tato dávka, tak Bohouš Siřínek vedle mě padl na zem. Chci říci, že byla skutečně velká náhoda, že jsem já nebyla zasažena. Jakmile padl, tak jsem se mu hned spolu s dalšími lidmi věnovala. Okamžitě se tam ale lidi, civilisti z davu, který stál za námi, Bohouše chopili a nesli ho do sanitky…

ÚDV, vyšetřovací spis ČVS: ÚDV-46/Vt-95, Zastřelení příslušníky LM – Siřínek, Miroslava Válová, výpověď 3. 3. 1995.

V půl desáté došlo k jedinému později přiznanému případu, kdy měl být vydán jednotkám Veřejné bezpečnosti oficiálně pokyn ke střelbě. Stalo se tak na pokyn velitele pořádkové jednotky č. 4, kpt. Kubíka.[56]

Pouze v jednom případě, v prostoru Náměstí republiky a Revoluční třídy bylo z rozkazu velitele pořádkové jednotky č. 4 kpt. Kubíka použito střelné zbraně (samopalů vz. 61) k výstřelu na výstrahu do vzduchu za následující situace.

Dne 21. 8. 1969 kolem 21.30 spatřil velitel pořádkové jednotky kpt. Kubík příslušníka VB, který pronásledován rozběsněným davem, běžel Revoluční třídou od kavárny Vltava směrem k náměstí Republiky. V tomtéž okamžiku zazněly z davu tři výstřely z pistole nebo samopalu (což nebylo možno s ohledem na situaci posoudit). S cílem zabránit hrozícímu nebezpečí byl kpt. Kubíkem vydán pokyn veliteli obrněného transportéru k vypálení krátké dávky ze samopalu na výstrahu do vzduchu. Střelba byla vedena šikmo vzhůru do vzduchu směrem ke Švermovu mostu. Uvedenou střelbou nebyl nikdo zraněn. Po vystřelení krátké dávky ze samopalu na výstrahu, střelba z davu ustala.

ÚDV, vyšetřovací spis ČVS: ÚDV-46/Vt-95, Zastřelení příslušníky LM – Siřínek, Zpráva o činnosti příslušníků VB při potlačování hromadných výtržností na území hlavního města ve dnech 19.–21. srpna 1969 – zaslání, 16. 10. 1969.

56 Byl to jediný případ povelu ke střelbě vydaný důstojníkem VB, který se dostal do oficiálních hlášení o zásahu. Výstražná střelba do vzduchu příslušníky VB ve dnech 20. i 21. srpna je však zaznamenána v řadě dílčích hlášení velitelů či výpovědích jednotlivých střelců, které jsou uloženy v Archivu bezpečnostních složek.

V této kritické chvíli koordinační štáby požádaly vedení ČSLA o pomoc připravené tankové jednotky. Zásah obrněných kolosů musely ještě odsouhlasit nejvyšší, právě zasedající státní a stranické orgány, respektive jejich koordinační štáby, což však v dané chvíli představovalo pouze formalitu. Tanky do míst nasazení naváděli příslušníci VB, kteří si za to vysloužili pochvalu: *…projevil klid, rozvahu a statečnost* […] *uklidnil tím i příslušníky základní služby ČSLA a jeho práce je mezi příslušníky útvaru velmi chválena a oceňována.*[57] 17. tankový pluk byl rozdělen na prapory, které zasahovaly v místech nejostřejších bojů – na náměstí Republiky 1. prapor, 2. prapor na náměstí Míru a 3. prapor pacifikoval Tylovo náměstí. Příjezd 88 tanků 17. tankového pluku vedl k rychlé likvidaci ohnisek nepokojů, některé skupiny se mezitím začaly rozcházet samy a v deset hodin byl již hlášen klid.

Šlo o jediné bojové nasazení čs. tanků v poválečném období. Někde sice rozvášněný dav ještě útočil kameny na tanky, to však již byly poslední dozvuky protestů. Večer a v noci se objevily letáky s výzvou k zapalování továren a elektráren, které ale zůstávaly oslyšeny.

Vzápětí začalo účtování. Dne 21. srpna bylo zadrženo celkem 849 lidí (včetně 34 cizinců); více než 80 % z nich tvořili mladí lidé do 25 let, často dělníci z pražských továren. O tom, že se nejednalo pouze o akci omezenou na obyvatele hlavního města, svědčí i to, že skoro polovina ze zadržených měla hlášené trvalé bydliště mimo Prahu. Pro srovnání – v celé republice bylo v srpnových dnech zadrženo celkem 2414 lidí (z toho 1478 v Praze a 469 v Brně).[58]

V metropoli bylo 21. srpna nasazeno 560 příslušníků VB (bez započítání sil potřebných k normálnímu výkonu služby), 700 dalších příslušníků Ministerstva vnitra ČSSR (500 nasazeno přímo do akcí), 3530 členů Lidových milicí (2600 jich bylo přisunuto z východních, středních a západních Čech), 200 vojáků Civilní obrany, 400 pohraničníků a 1700 vojáků ČSLA.[59] Na jejich podporu vyjelo 5 vodních děl (jeden VB, 4 CO), 4 speciální automobily typu Bouře patřící ČSLA (vůz GAZ vybavený velkým amplionem), 2 světlomety, 65 nákladních aut (uzávěra Václavského náměstí), 26 obrněných transportérů OT-64, 88 tanků a 5 vrhačů slzotvorných granátů na podvozcích automobilů GAZ.[60]

---

57 *ABS*, f. G, inv. j. 237, Záznam 29. 9. 1969.

58 *ABS*, f. A 10, inv. j. 252, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969.

59 Tamtéž, inv. j. 161, Informační zpráva o průběhu událostí v srpnových dnech a výsledcích přijatých opatření k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti v ČSSR, 24. 8. 1969.

60 *ABS*, f. H 3-4, inv. j. 5, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969.

V Praze byla nasazena také pohotovostní rota z 2. pohraničního praporu Nýrsko, patřícího k Domažlické brigádě Pohraniční stráže. Měla celkem 108 členů, skládala se z velitelského družstva a čtyř čet. Disponovala 1 vozidlem GAZ, 1 motocyklem, dvěma obrněnými transportéry s výzbrojí (označovány jako OT-64 B) a dvěma bez výzbroje (označovány jako OT-64 A) a 2 nákladními automobily Praga V3S. Dne 17. srpna se přesunula na místo soustředění jednotek ve stanovém táboře v Zadní Kopanině u Prahy. Dne 18. srpna zde probíhaly přípravy, 19. srpna část nasazena ke střežení hlavní pošty v Jindřišské ulici a blíže neurčeného objektu „P". Vzhledem k vývoji situace byl zbytku vyhlášen poplach, přesunul se na okraj Prahy, ale zůstal pouze na vozidlech, nezasahoval. Dne 20. srpna ho doplnili technikou (obušky a slznými granáty) a příslušníky VB, vzniklo tak 5 čet po 20 mužích, každá s jedním obrněným transportérem. Odpoledne 20. srpna se tyto jednotky účastnily zásahů v horní části Václavského náměstí, večer pak byly vyslány na místo nejtěžších střetů u Prašné brány. Dopoledne 21. srpna stály připraveny v dolní části Václavského náměstí, pak se přesunuly do horní části, odkud prováděly výpady proti demonstrantům do okolních ulic. Večer spolu s Lidovými milicemi a tanky prováděly zásah na Mírovém náměstí. V dalších dnech již nezasahovaly, prováděly výcvik a zůstávaly v pohotovosti. K mateřskému útvaru se přesunuly v noci z 1. na 2. září. Čtyři příslušníci obdrželi Vyznamenání za statečnost.

ABS, nezpracováno, Vojenská kronika 9. pohraniční brigády MNO, posádka Domažlice.

Bezpečnostní opatření byla aktivována také v době pohřbu zastřelených mladíků. Policie všechny pietní akce sledovala, v den rozloučení s Bohumilem Siřínkem prý prohlížela veškeré vozy projíždějící kolem hřbitova v Čížové. Pamětníci vzpomínají na neznámé muže v civilním oblečení, kteří pohřeb sledovali a fotografovali.[61] Podle některých se drželi opodál a obřad proběhl klidně, jiní účastníci tehdejších dějů líčili, že jim nebo kamarádům bránili účastnit se pohřbu,[62] další tvrdili, že rozkopávali smuteční výzdobu a obřad rušili hlasitým hovorem.

Pozůstalí měli o smrti mladých lidí zakázáno mluvit a v den výročí událostí byli pod kontrolou Státní bezpečnosti.[63] Bratr Bohumila Siřínka Roman, kterému bylo v době tragických událostí devět let, záhy zaznamenal zájem StB o svou rodinu a nesměl studovat na vysoké škole. Režim ho později paradoxně (ač nestraníka) nutil účastnit se schůzí stranické organizace. Všechny tyto tlaky ho dovedly k tomu, že s manželkou poměrně dobrodružně emigrovali přes Jugoslávii do Rakouska, odkud odjeli do USA. Jejich malého syna za nimi komunisté pustili až téměř po dvou letech.[64]

Předsednictvo ÚV KSČ odeslalo ještě 21. srpna krajským výborům KSČ a KSS a okresním výborům KSČ a ÚV KSS dálnopis, kde popisovalo události minulých dnů jako srocení chuligánských a kriminálních živlů a zdůrazňovalo vandalské činy de-

61 *ÚDV*, vyšetřovací spis ČVS: ÚDV-46/Vt-95, Zastřelení příslušníky LM – Siřínek, Úřední záznam o podání vysvětlení podle § 158/4 trestního řádu, Bohumil Siřínek, 2. 2. 1995.
62 Tamtéž, Dopis Luboše Vrby, 7. 12. 1996.
63 Rozhovor s Václavem Veberem, pořízený dne 3. 2. 2012.
64 Rozhovor s Romanem Siřínkem, pořízený dne 10. 5. 2011.

monstrantů včetně údajně časté střelby na zásahové jednotky, která měla mít za následek mnoho zranění způsobených nejen příslušníkům VB a LM, ale také civilním občanům a úmrtí dvou mladíků. Zde se objevuje počátek legendy o tom, že za smrt Kruby a Kohouta nenesou vinu členové pořádkových jednotek, ale neznámí „kriminálníci" z davu.[65] Na druhou stranu se v přípisu uvádělo, že Veřejná bezpečnost a další složky použily během zásahu pouze zákonných prostředků a v žádném případě střelné zbraně. V jeho závěru se zdůrazňovalo, že má být rozšířen mezi všechny komunisty a další pracující.[66]

Přestože 22. srpna vládnoucí garnitura oficiálně vyhlašovala vítězství a byly zahájeny první odvetné kroky, nebylo jasné, zda se demonstrace, byť v menší míře, nebudou opakovat i v dalších dnech. Operační štáb rozhodl 22. srpna ponechat do odvolání stoprocentní pohotovost příslušníků ministerstva vnitra a vyčleněných jednotek ČSLA a přesunout oddíly Lidových milicí. MS VB Praha pro výkon zesílené pořádkové služby vyčlenila pro tento den 661 příslušníků VB, 200 vojáků ČSLA a 146 členů Lidových milicí. Podle pokynů měla být zvláštní pozornost věnována celostátním akcím, při kterých se očekávalo soustředění velkého počtu lidí. Šlo o zápas prvního kola fotbalové ligy mezi Bohemians Praha a SONP Kladno (pro kontrolu bylo vyčleněno 15 policistů), mezistátní zápas v lehké atletice ČSSR–Švédsko konaný ve Vršovicích (zde dohlíželo 10 příslušníků VB) a celostátní soutěž požárních družstev na Strahově (tady postačovali 2 policisté). Technika se soustřeďovala u budovy ÚV KSČ, připravená k eventuálnímu provedení zátarasu v místech dalších demonstrací.

Zasahovat však již nebylo nutné. Kontrolovalo se zásobování, městská doprava, nástup do práce atd. – vše bylo v pořádku. V Praze se objevovaly pouze nepočetné skupinky mladých lidí, bedlivě se vyhýbající procházejícím hlídkám. Došlo pouze k drobným incidentům, které hlídky řešily na místě. Podle hlášení byly od časného rána z ulic odstraňovány pozůstatky střetů, především barikády. Někde však stále zůstávaly zbytky techniky, které připomínaly včerejší dění. V Sokolské ulici byly ve výkopu stále uvízlé dva tanky, které tam spadly den předtím při nájezdu na barikády. Ani přes nasazení těžké techniky se je nepodařilo vyprostit.

Během tří dnů zahynuli v Praze tři lidé a dalších 21 utrpělo těžká zranění, většina z nich střelnými zbraněmi. Již 19. srpna byl postřelen Petr Puchmeltr. O den později, 20. srpna, byli zastřeleni V. Kruba a F. Kohout, postřeleni pak Jaroslav Dutka (střelen na útěku do pravé hýždě), Blanka Dočekalová (roztříštění kostí a svalů pravého bérce průstřelem), Josef Kerhart (průstřel levého stehna), Monier Fanari (zásah střepinou do levé paže nad loktem), Patrice Augin (zásah střelou nebo střepinou do levého

65 *Večerní Praha* již 21. srpna psala o tom, že „kriminální živly" mají v Praze na svědomí dva mrtvé a řadu zraněných. *Večerní Praha*, 21. 8. 1969.

66 TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 258–259.

lýtka), Jaroslava Hrušková (zásah střepinou do pravé nohy vzadu pod kolenem)[67], těžká zranění v důsledku bití během zásahu utrpěli Vlastimil Mamica (otřes mozku a zhmožděný hrudník), Zdeněk Kraus (zhmoždění hrudníku, páteře a bederní oblasti) a Pavel Hrdina (otřes mozku). Dne 21. srpna byl smrtelně postřelen Bohumil Siřínek, jenž později zranění podlehl, střelná zranění dále utrpěli Milan Matějka (průstřel levé nohy v nártu), Julius Farkaš (zástřel nad levým okem), Jiří Bláha (průstřel levého kolena), Ladislav Hadrovský (zásah do levé paty), Bedřich Novotný (zásah do pravého bérce), Pavel Vašíček (zásah do stehna levé nohy), Karel Smetana (střelen do levého ramene), Josef Remza (zásah do krčního obratle), Jiří Hušek (průstřel pravé poloviny hrudníku), Martin Frisch (průstřel záprstí pravé ruky) a Ivan Doležal (průstřel pravého stehna). Řada z nich byla zasažena na útěku do zad (mezi nimi i V. Kruba). Nemálo svědků vypovídalo o střelách odražených od dlažby, které létaly kolem nich, a mnoho lidí utrpělo zásahy do nohou, popř. bylo zasaženo odraženými střelami (např. F. Kohout). Tato fakta naprosto odporují tvrzením, že střílející mířili výhradně do vzduchu. Většina případů střelby na občany bývá přičítána zmatkujícím a panikařícím milicionářům, mnoho nalezených nábojnic však pocházelo ze zbraní používaných příslušníky SNB. Většina z postřelených také vypověděla, že byli do nemocnice dopraveni sanitkami společně s dalšími zraněnými, což popírá oficiálně uváděná nízká čísla zraněných. Několika osobám se před odvozem do nemocnice dostalo provizorního ošetření na plastické chirurgii v Legerově ulici, dalším od okolo stojících lidí.

Ani komunistické orgány nemohly nechat bez povšimnutí smrt pěti lidí (tří v Praze a dvou v Brně) a zahájily vyšetřování. Vyšetřovatelé odboru vyšetřování VB Praha-město již 19. srpna zahájili *trestní stíhání pro ublížení na zdraví vedené na neznámého pachatele* ve věci poranění Petra Puchmeltra. Dne 20. srpna večer přibyli další zranění a dokonce mrtví a v následujících dnech se seznam ještě rozšířil. Vyšetřovatelé ihned vyráželi na místa ohlášené střelby. První ohledání pravděpodobného místa usmrcení Kruby a Kohouta proběhlo v noci z 20. na 21. srpna za svitu pouličních lamp a baterek. Vyšetřovatele si po půlnoci předvolal ministr vnitra ČSR J. Grösser a nařídil, aby *vzhledem k závažnosti věci byla neprodleně podniknuta opatření ke zjištění všech potřebných faktů.*[68]

Následně si vyšetřovatelé vyžádali záznam o použití zbraní. Jen v nočních hodinách 20. srpna byla od jednotek VB oznámena třikrát výstražná střelba do vzduchu – na Jungmannově náměstí, v Havířské ulici a u Tylova divadla při napadení policejní-

67 J. Hrušková utrpěla zranění při jízdě tramvají, pod kterou na Václavském náměstí vybuchla neznámá výbušnina, pachatel tohoto útoku nebyl nikdy vypátrán.

68 *ABS*, přírůstek č. 1395/84, balík č. 2, Odbor vyšetřování VB Praha–město, vyšetřovací spis ČVS: VV-190, 191, 196/12-69, vedený proti neznámému pachateli pro trestný čin ublížení na zdraví podle § 224/1 trestního zákona (střelba 19.–21. 8. 1969), Záznam, 21. 8. 1969.

ho vozidla.[69] To opět vyvrací tvrzení komunistické propagandy, že zásahové jednotky zbraně nepoužívaly. Tyto zprávy byly ovšem později záměrně zamlčovány.

Vyšetřování pokračovalo. Proběhly pitvy mrtvých, další ohledání míst činu (u Kruby a Kohouta nebylo zpočátku jasné, kde přesně byli zasaženi), balistické expertizy, chemická expertiza oděvů (je doložena přinejmenším u B. Siřínka) a začaly výslechy svědků. Balistická expertiza prováděná Kriminalistickým ústavem zjistila, že v případu střely nalezené v lebce F. Kohouta se jedná o náboj ráže 7,62 mm, určený pro samopaly vz. 58, které v té době figurovaly ve výzbroji oddílů ČSLA a Lidových milicí. A vojáci, jak známo, nedostali ostré střelivo. Na ulicích se našlo velké množství nábojnic, vedle nábojů do samopalů vz. 58 byly nalezeny i náboje ráže 7,65 mm, určené pro pistole ČZ 50 a samopaly Škorpion vz. 61 (ve výzbroji SNB).

Svědci vesměs nebyli ve zmatečné situaci schopni vypovídat, kdo a odkud měl střílet. Neshodli se ani na tom, zda se v okolí nacházeli příslušníci pořádkových jednotek (většina mluvila o přítomnosti milicionářů). Josef Kytner však vypověděl, že v okolí neviděl žádné příslušníky ozbrojených sil a že po Krubovi nejspíše kdosi vystřelil z okna.[70] Jeho výpovědi přirozeně vyšetřovatelé dávali přednost. Velení Lidových milicí navíc odmítlo spolupracovat s Veřejnou bezpečností s tím, že velitelem zásahu byl plk. V. Ticháček, který tak musí vědět o všem.[71]

Režim však neměl v úmyslu najít skutečné pachatele. Sdělovací prostředky od začátku propagovaly tezi, že se jednalo o střelce z řad demonstrantů.[72] Tu ostatně podporovaly i stranické špičky. Není jasné, zda z jejich popudu mělo padnout rozhodnutí *nevyšetřovat případy použití střelných zbraní*, jak naznačují některé prameny. K potvrzení této verze chybí věrohodné dokumenty. I archivní materiály bezpečnostního odboru MV ovšem hovoří o tom, že v případě, že usmrcení lidí nastalo vinou zasahujících bezpečnostních sil, je nutné brát v úvahu vyhrocenou situaci a skutečnost, že k němu došlo podle zákona v *sebeobraně při zákroku za dodržení socialistické zákonnosti*.[73]

Dne 31. října 1969 bylo trestní stíhání pro ublížení na zdraví *vedené na neznámého pachatele* každopádně přerušeno. Podle vyšetřovatelů se podařilo doložit pouze několik případů výstražné střelby VB do vzduchu (a to pouze v sebeobraně před střelbou z davu). Naopak z davu měli střílet neznámí lidé. Nalezené náboje sice odpovídaly zbraním používaným VB, LM i ČSLA, ale jak vyšetřovatel uvedl, některé byly ukradeny a *lze tvrdit, že jsou v ilegálním držení mezi civilním obyvatelstvem* a dále dovozeno:

69 Tamtéž, Úřední záznam, 21. 8. 1969.
70 Tamtéž, Protokol o výslechu svědka Josefa Kytnera, 21. 8. 1969.
71 Tamtéž, Záznam, 22. 10. 1969.
72 Již 22. 8. 1969 uvedlo *Rudé právo*, že neznámí provokatéři z řad demonstrantů zahájili proti příslušníkům zásahových jednotek na několika místech střelbu z pušek a samopalů.
73 *ABS*, f. A 10, inv. j. 258, Zpráva bezpečnostního odboru MV ČSSR, 19. 9. 1969.

jsou v ilegálním držení kriminálních živlů […] *Za dané situace se nelze jednoznačně vyjádřit, kým tedy byly tyto zbraně použity a kdo tedy je původcem zranění jednotlivých shora uvedených osob. K tomu je třeba konstatovat, že pokud byly zbraně použity příslušníky ozbrojených složek při zákroku proti výtržníkům, jejichž akce nabyly postupně kontrarevolučního charakteru, kde šlo zcela nepochybně o oprávněné použití zbraně ve smyslu jak interních směrnic, tak i právních předpisů – norem.* Vzhledem k tomu, že *v průběhu vyšetřování nebyly zjištěny jakékoliv skutečnosti, které by opravňovaly vyšetřovatele ke vznesení obvinění proti určité osobě*, bylo trestní stíhání přerušeno.[74]

V souvislosti s uplatněním pojištění za smrt F. Kohouta se státní pojišťovna dotazovala VB na okolnosti smrti. Odpověď zněla, že na smrt se pohlíží jako na nešťastnou náhodu vzhledem k tomu, že smrt způsobila odražená střela.[75]

Otec Bohumila Siřínka se pustil do pátrání po vrahovi syna na vlastní pěst. Podařilo se mu zjistit, že na Tylově náměstí zasahovala jednotka LM z Okuly Nýrsko.[76] Bližší údaje se však v tehdejší době dohledat nepodařilo.

P. Puchmeltr se ovšem dál soudil, i v jeho případě bylo v roce 1970 pátrání přerušeno s tím, že pachatel nebyl dohledán. Chtěl alespoň vyplatit bolestné a nahradit ušlý zisk. Opakovaně si vyslechl, že se nepodařilo prokázat, že by střelec pocházel z řad zasahujících jednotek, nepodařilo se ale ani jednoznačně doložit, že by střílel někdo z davu.

Hledání skutečných pachatelů mohlo doopravdy začít až po pádu komunismu, v devadesátých letech minulého století. V roce 1992 podala matka B. Siřínka žádost o odškodnění za zabití syna. Tehdejší federální ministerstvo vnitra ji odmítlo s tím, že totožnost pachatele se nepodařilo zjistit, a nebylo tedy prokázáno, že by jeho smrt zavinila osoba podléhající jurisdikci ministerstva.

Téhož roku podal Jan Bouček Generální prokuratuře podnět k přešetření smrti B. Siřínka. Úřad vyšetřování Policie ČR případ v prosinci 1994 předal Úřadu vyšetřování hl. m. Prahy. Ten v lednu 1995 podal Městskému státnímu zastupitelství v Praze návrh na obnovu řízení. To ji vrátilo zpět, neboť shledalo, že pro znovuotevření kauzy nebyly splněny zákonné podmínky (nebyly zjištěny nové okolnosti vztahující se k případu a nebyl označen konkrétní viník). Doporučilo pokračovat v šetření a věnovat se nejen Siřínkovu případu, ale rozšířit okruh i na další zastřelené a zabité občany.[77]

---

74 *ABS*, přírůstek č. 1395/84, balík č. 2, Odbor vyšetřování VB Praha – město, vyšetřovací spis ČVS: VV-190, 191, 196/12-69, vedený proti neznámému pachateli pro trestný čin ublížení na zdraví podle § 224/1 trestního zákona (střelba 19.–21. 8. 1969), Usnesení o přerušení trestního stíhání, 31. 10. 1969.

75 Tamtéž, Kohout František, nar. 7. 4. 1951 – zpráva, 1. 12. 1969.

76 Po roce 1989 si nikdo z vyslýchaných milicionářů z Nýrska na zranění nebo smrt mladíka nevzpomněl, podle jejich tvrzení na místě zasahovaly ještě další jednotky milicionářů ze Západočeského kraje, po více než dvaceti letech se k nim však již nepodařilo dohledat bližší údaje.

77 *ABS*, spisy převzaté z ÚDV, vyšetřovací (dokumentační) spis ČVS: ÚDV-296/VvK-95, Seznam zastřelených a zraněných osob v Praze a v Brně v srpnu 1969.

Případ poté putoval na Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. Šetření bylo ztíženo značným časovým odstupem od událostí. Řada svědků si na podrobnosti nevzpomínala, dobové dokumenty byly často zničeny nebo se ztratily. Zajímavé je, že vyšetřovatelům Siřínkovi rodiče a známí opakovaně potvrdili, že jejich výpovědi z roku 1969 jsou zapsány nepřesně, což nesporně ovlivnilo výsledky šetření. V té době však již nebylo možné zjistit původ těchto nepřesností, příslušník VB provádějící výslechy bezprostředně po srpnu 1969 byl již po smrti. V polovině ledna 1998 i vyšetřovatel ÚDV případ odložil, jelikož ani jemu se nepodařilo dohledat nové skutečnosti, jež by dostatečně odůvodňovaly závěr, že trestný čin spáchala určitá osoba.[78] J. Bouček, nespokojený s výsledky vyšetřování, podal proti tomuto rozhodnutí stížnost k Městskému státnímu zastupitelství v Praze, které ji zamítlo.

Dodnes se zastřelení ze srpna 1969 v Praze (na rozdíl od Brna) nedočkali ani pamětních desek připomínajících jejich oběti. Jejich jména (a někdy jen počet usmrcených) pouze v srpnu pravidelně připomenou média. Smrt pěti mladých lidí v Československu v roce 1969 tak stále zůstává ve stínu desítek mrtvých ze srpna 1968.[79]

Přímí pachatelé střelby, mající na svědomí poranění (často s dlouhodobými následky) i smrt lidí v srpnu 1969, nebyli nikdy vypátráni. Pozůstalí se však dodnes ptají, proč nebyl pohnán před soud ten, kdo dal pokyn k zásahu proti demonstrantům, kdo nařídil výdej zbraní a munice. Podle nich by měli být postiženi vrcholní představitelé tehdejšího režimu, kteří především nesou zodpovědnost za to, že nevycvičení a nervózní milicionáři, vyzbrojení střelnými zbraněmi s ostrými náboji, byli v srpnu 1969 posláni do ulic. Jak řekl Roman Siřínek, srpen 1969, kdy české milice střílely do českých lidí, se nesmí opakovat.[80]

Ne všichni, kdo odmítali odklon od polednového kurzu, se zapojili do otevřených protestů v ulicích. Skupina deseti spisovatelů, politiků, novinářů, vědců a dalších kulturních pracovníků v čele s Luďkem Pachmanem podepsala 21. srpna 1969 petici *Deset bodů adresovaných federální vládě, Federálnímu shromáždění ČSSR, České národní radě, vládě České socialistické republiky a ÚV KSČ*, v níž vyjádřila nesouhlas s postupem KSČ a stavem občanských svobod v zemi. Husákův režim však odmítal strpět jakoukoli formu opozice a v roce 1970 se její signatáři ocitli před soudem.[81]

---

78 *ÚDV*, vyšetřovací spis ČVS: ÚDV-46/Vt-95, Zastřelení příslušníky LM – Siřínek, Usnesení, 16. 1. 1998.

79 V roce 2009 bylo všech pět zastřelených *in memoriam* dekorováno medailí Václava Bendy, kterou ÚSTR uděluje osobnostem, jež sehrály význačnou roli v boji za obnovu svobody a demokracie v Československu v letech druhé světové války a v době vlády komunistické totalitní moci.

80 Rozhovor s Romanem Siřínkem, pořízený dne 10. 5. 2011.

81 LAKATOŠ, Martin – PACHMAN, Luděk – VACULÍK, Ludvík: Osudy a smysl petice „Deset bodů" ze srpna 1969. In: PECKA, Jindřich – PREČAN, Vilém (eds.): *Proměny pražského jara 1968–1969. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti 1968–69*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Brno 1993, s. 281–310.

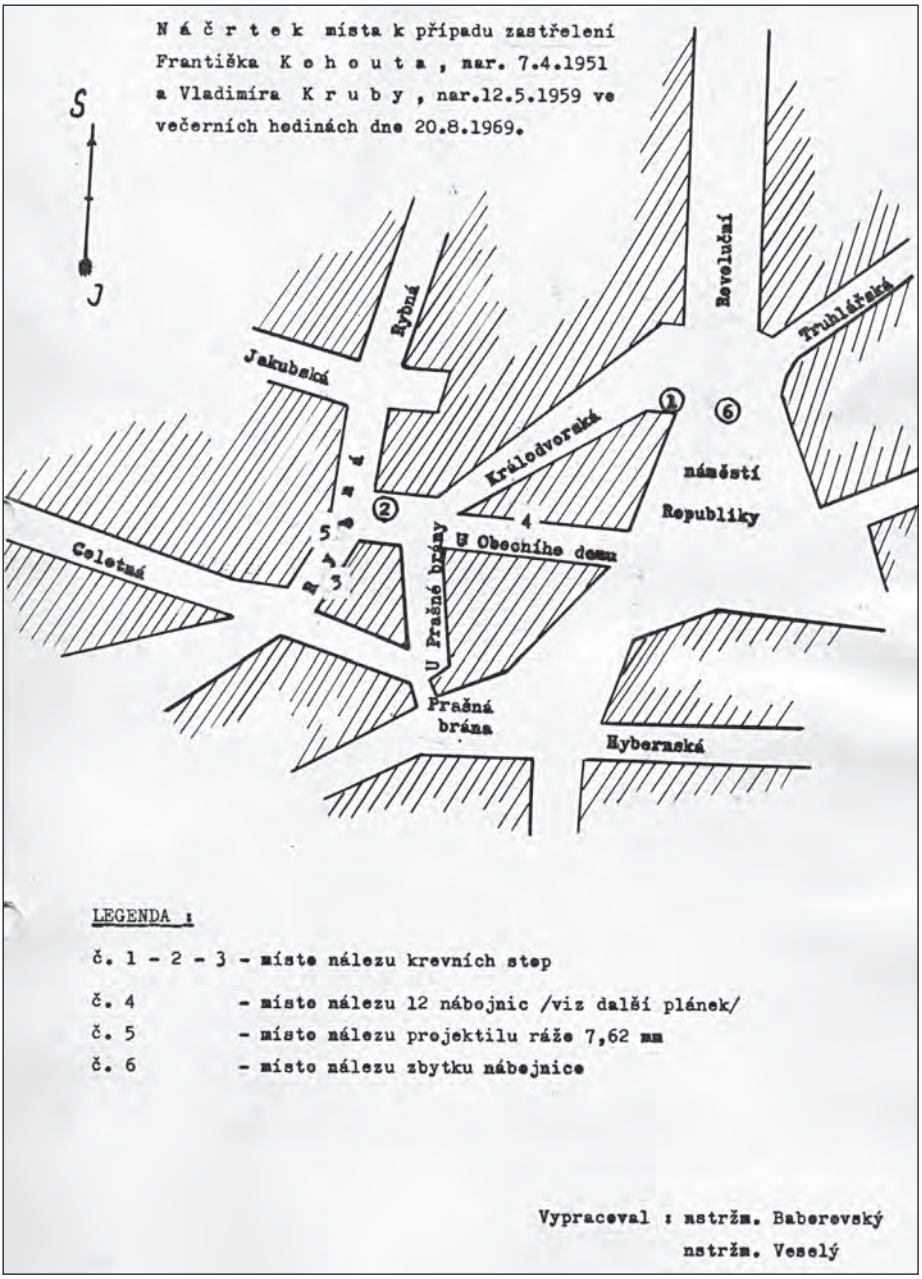

Náčrtek místa, kde byli zastřeleni F. Kohout a V. Kruba, pořízený během rekonstrukce v srpnu 1969.
Zdroj: ABS

V těchto místech byly před hotelem Praha během rekonstrukce zastřelení F. Kohouta a V. Kruby nalezeny nábojnice ráží 7,62 a 7,65 mm. *Zdroj: ABS*

Královodvorská ulice směrem od hotelu Praha, figurant označený šipkou stojí na místě, kde pravděpodobně došlo k zasažení F. Kohouta, srpen 1969. *Zdroj: ABS*

František Kohout se narodil 7. dubna 1951 v Praze. Jeho otec pracoval jako údržbář, matka byla uklízečka. František měl jen málo kamarádů. Vedle uzavřené povahy na tom měla nepochybně podíl také vada řeči, kterou trpěl. Učil se na zedníka v Pražském stavebním podniku. Dne 20. srpna byl u Obecního domu zasažen do hlavy střelou odraženou od dlažby.

Vladimír Kruba se narodil 12. července 1950 v Praze. Oba jeho rodiče pracovali jako dělníci. Celou rodinu provázela ta nejlepší pověst. Vladimír byl zaměstnán jako elektrikář u Čs. automobilové opravny, znám byl jako slušný, mírný, tichý a pracovitý mladík s nezávadným chováním, spíše nevýbojný. Nikdo z rodiny se politicky neangažoval a nejevil zájem o politiku, jeho účast na protestech byla proto pro všechny překvapením.[82] Dne 20. srpna u Obecního domu utrpěl nejspíše na útěku před zásahovými jednotkami průstřel hrudníku.

Bohumil Siřínek[83] se narodil 23. dubna 1955 v obci Mladotice u Písku. Jeho rodiče pracovali jako dělníci. Po jejich rozvodu zůstal spolu s bratrem u matky. V roce 1969 navštěvoval osmou třídu ZDŠ Komenského v Písku. Matka mu dopřávala velkou volnost, rád trampoval s kamarády, byl oblíbený, upřímný a bezproblémový.[84]
V srpnu 1969 vyrazil s kamarádem Stanislavem Vaňačem na tramp na Slovensko. Došly jim peníze, a tak na zpáteční cestě museli vystoupit z vlaku v Pardubicích. Ráno 21. srpna se načerno vlakem dostali do Prahy, kde se rozhodli zastavit u Siřínkovy tety. Cestou přes Tylovo náměstí byl Bohumil zasažen střelou do břicha. Otci v nemocnici řekl, že poté, co milicionáři začali střílet do lidí, se sehnul a v té chvíli byl postřelen. Během hospitalizace se jeho zdravotní stav prudce zhoršil a 24. srpna časně ráno zranění podlehl.

82 Rozhovor se známým rodiny Václavem Veberem, pořízený dne 3. 2. 2012.
83 Někdy psáno nesprávně jako Syřínek.
84 Rozhovor s Romanem Siřínkem, pořízený dne 10. 5. 2011.

Pohled do Rybné ulice z místa, kde byl zasažen V. Kruba, šipkou označeno místo nálezu nábojnice ráže 7,62 mm. *Zdroj: ABS*

Křižovatka Královodvorské ulice a náměstí Republiky, šipka označuje místo, kde byla postřelena Blanka Dočekalová. *Zdroj: ABS*

Brno a Jihomoravský kraj

Brutální zásah příslušníků VB a LM proti demonstrantovi ve Františkánské ulici. *Zdroj: Archiv MZM HO*

Brno a Jihomoravský kraj[1] (srpen 1969)

Tak jako v celé republice, začala se i v Jihomoravském kraji od konce jara a zejména v letních měsících roku 1969 šířit vlna protistátních letáků, které reagovaly na blížící se první výročí okupace vojsky Varšavské smlouvy. Bezpečnostní složky zaznamenaly množství „nepřátelských" tiskovin, které přicházely na adresu různých podniků, závodů a institucí, byly vyvěšovány na veřejných místech, v dopravních prostředcích apod. Nejrozšířenější byl i zde leták *Desatero poctivého občana*, v němž se lidem doporučovalo, jak si připomenout výročí 21. srpna 1968 a uctít památku jeho obětí, ale existovalo samozřejmě množství dalších protestních tiskovin. Do n. p. Tesla Brno byl 2. července 1969 doručen leták začínající veršovanou výzvou *Nebavte se s bolševiky, vyžeňte je z republiky. Dnes již není žádných čertů, pošlete stranu a straníky k čertu.*[2] Krajská správa Sboru národní bezpečnosti Brno zaznamenala rovněž nárůst skutků kvalifikovaných jako trestná činnost hanobení republiky a jejích představitelů nebo hanobení států světové socialistické soustavy – od 1. ledna do 30. června 1969 bylo pro tyto činy v Jihomoravském kraji stíháno 53 osob. Výskyt ilegálních letáků se zvyšoval s blížícím se datem výročí okupace; jen ve dnech 18.–19. srpna bylo v Brně zachyceno 30 z celkového počtu 64 letáků nalezených v Jihomoravském kraji.

Vedle protiokupačních tiskovin se ojediněle vyskytly i jiné, netypické formy protestu, jako třeba v Tišnově, kde 19. srpna neznámý pachatel dvakrát narušil rozhlasový projev Gustáva Husáka, přenášený obecním rozhlasem: *Dnešního dne kolem 12.00 hod. upozornil předseda MěstNV Tišnov obvodní odd. VB Tišnov, že před několika okamžiky vstoupil neznámý mužský hlas do vysílání rozhlasu po drátě v době, když byl vysílán projev s. dr. Husáka. Neznámý hlas do projevu pronesl „To je blbost!" a ve 12.05 hod.* […] *pronesl výrok: „Hoří, hoří, tady je Kalivoda, tady je prdel!"*[3]

Vedle monitorování podezřelé činnosti a propagandistické kampaně, která jednak vyzývala obyvatelstvo ke klidu, jednak celkem otevřeně varovala před *neuváženými skutky*, se režim připravoval na otevřený střet v ulicích měst. Na všech úrovních probíhaly organizační přípravy, vznikaly operační štáby a komise. Náčelník KS SNB Brno plk. JUDr. Bohumil Štěpánek zřídil operační štáb 23. července 1969 a jmenoval do něj náčelníka Správy Státní bezpečnosti pplk. JUDr. Josefa Dvořáčka, náčelníka Správy Veřejné bezpečnosti mjr. Oldřicha Chudobu, dále mjr. Alexandra Řezáče, mjr. JUDr.

---

1 Text této kapitoly vychází z autorovy studie publikované v časopise *Paměť a dějiny* v roce 2009. Srov. BŘEČKA, Jan: Divoký západ si z našeho státu už dělat nedáme… Průběh demonstrací 21. a 22. srpna 1969 v Brně. *Paměť a dějiny*, 2009, roč. III, č. 3, s. 33–48.

2 *ABS*, f. N 1-1, inv. j. 86, Zpráva o výskytu různých protistátních tiskovin v Jihomoravském kraji ze dne 23. 7. 1969.

3 *ABS*, f. KS SNB Brno – správa VB Brno – vnitřní oddělení (dále jen N 1-10), inv. j. 100, Zpráva o vstupu neznámého muže do rozhlasového projevu s. dr. Husáka.

Oldřicha Švandu a mjr. JUDr. Vladimíra Malého. Tento útvar měl za úkol koordinovat veškerá opatření, denně vyhodnocovat bezpečnostní situaci a důležité okolnosti hlásit operačnímu štábu Ministerstva vnitra ČSR v Praze.[4] Podobný operační útvar zřídil 4. srpna také náčelník Městské správy Veřejné bezpečnosti pplk. Zdeněk Toman a jeho členy byli zástupce MS VB pplk. Jaroslav Nakládal, mjr. Sylvestr Galle, mjr. Bedřich Břečka, mjr. Stanislav Churavý a mjr. Josef Kříž. Hlavním úkolem tohoto štábu bylo řídit činnost všech brněnských obvodních oddělení Veřejné bezpečnosti. V rámci mimořádných bezpečnostních opatření byla na zasedání rady Národního výboru města Brna dne 7. srpna jmenována operativní komise pod vedením brněnského primátora Oldřicha Vaverky. Ten byl rovněž členem koordinační komise, kterou zvolila rada obrany jihomoravského Krajského národního výboru pod vedením Zdeňka Vávry (předseda KNV), ve složení: plk. František Juřina (náčelník Krajské vojenské správy), plk. JUDr. Bohumil Štěpánek (náčelník KS SNB), Josef Zeman (náčelník krajského štábu Lidových milicí) a gen. Jaroslav Dočkal (zástupce náčelníka Vojenské akademie Antonína Zápotockého).

V první srpnové dekádě napětí v celé společnosti narůstalo a kulminovala místy až hysterická propagandistická kampaň ve sdělovacích prostředcích. V pátek 15. srpna 1969 proběhl v Janáčkově divadle v Brně aktiv komunistů Jihomoravského kraje, jehož hostem byl i první tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák. Ve svém projevu jasně naznačil, že pro zachování klidu je režim odhodlán zajít až do krajnosti: *Když se již připustilo, aby se tolika lidem popletla hlava* (myšleno nesprávným pochopením Pražského jara 1968 – pozn. aut.*), pak to musíme umět trpělivě napravit. Rozlišovat budeme ale mezi těmito lidmi a mezi vyloženými nepřáteli, kteří organizují akce proti našemu zřízení, proti straně, proti našim spojencům, proti Sovětskému svazu. Ty musíme odhalit a vypořádat se s nimi. Chtěli by pokračovat ve své činnosti v ilegalitě, chtěli by se ztratit mezi 14 miliony našich poctivých občanů. My však o jejich „práci“ víme, známe jejich „aktivitu“. Nebudeme ve svém státě trpět nepřátelské akce proti státu, proti socialismu.* […] *Podle toho také s jejich organizátory budeme jednat. Jestliže nechtějí pochopit, že lid této země chce klid a že strana mu pro něj chce vytvořit podmínky, tak nezbývá než s nimi jednat jako s nepřáteli státu.*[5]

Na jižní Moravu zamířil v té době také prezident Ludvík Svoboda, který ve svém projevu na dožínkových slavnostech v Břeclavi v neděli 17. srpna také neopomněl zmínit *nejrůznější letáky a všelijaké výzvy*, které šíří *lživé pověsti a nepřátelské nálady.* Na závěr zdůraznil, že *trestuhodné aktivitě* organizátorů těchto akcí se musí zabránit.[6]

---

4 *ABS*, f. N 1-1, inv. j. 86, Rozkaz náčelníka KS SNB v Brně ze dne 23. 7. 1969.
5 Aktiv komunistů Jihomoravského kraje – Plnou podporu vedení strany. *Rovnost*, 16. 8. 1969.
6 Prezident republiky v Jihomoravském kraji – jsme pro klid a pořádek. *Rovnost*, 18. 8. 1969.

Navzdory okázalé podpoře vedoucích státních a stranických činitelů dělal bezpečnostním složkám a funkcionářům z vedení města Brna starosti ještě jeden problém – v pátek 15. srpna 1969 bylo v areálu velodromu v Brně-Pisárkách slavnostně zahájeno mistrovství světa v cyklistice. V následujících deseti dnech až do 24. srpna měli na brněnském Výstavišti závodit jednotlivci i družstva z 36 států a na tuto velkou mezinárodní sportovní akci se akreditovalo přes 200 novinářů a 21 televizních společností z celého světa. Přítomnost západních žurnalistů, ale i tisíců domácích a zahraničních návštěvníků vzbuzovala obavy (jak se ukázalo oprávněné), že se objeví projevy nesouhlasu vůči sportovcům z těch socialistických zemí, jejichž armády před rokem vpadly do Československa. Městská správa VB zaznamenala první vážnější incident při večerním programu závodů v neděli 17. srpna, kdy část publika, zejména mladí lidé, vyjadřovala ostře svůj protisovětský postoj (od pískotu a nadávek na projíždějící závodníky až po hlasité rušení při hraní sovětské hymny) a bezpečnostní orgány zatkly čtyři osoby. Následujícího dne zasedala komise obrany Národního výboru města Brna, na níž si pozvaní pořadatelé mistrovství (předseda Svazu čs. cyklistiky doc. dr. Rudolf Böhm a ředitel velodromu Ladislav Šmíd) museli vyslechnout ostré výtky a direktivní nařízení, aby zjednali pořádek.[7]

Pro další průběh světového šampionátu přijala komise opatření spočívající ve zvýšení počtu příslušníků VB a členů Lidových milicí v civilu a také *bylo zajištěno z některých stranických organizací na 200 komunistů, kteří měli na velodromu vytvořit objektivnější prostředí.* Případy *nepřístojného chování* a *rušení veřejného pořádku* se však vyskytovaly dál a 19. srpna bylo zatčeno šest osob. Protesty vyvrcholily ve středu 20. srpna, když *po večerním závěrečném závodě družstev, který vyhrálo družstvo Sovětského svazu, a před hraním hymny na počest vítězů, obecenstvo hromadně opouštělo stadion, takže místo původních asi 9000 návštěvníků zůstalo na velodromu asi 500 osob, z nichž část se dopustila nových provokací, pískání při sovětské hymně, urážlivé výkřiky apod.*[8] Tentokrát bezpečnostní složky zatkly a předvedly k výslechu 20 osob. Ve všech zaznamenaných případech vyjadřovali zadržení občané různými způsoby protest proti závodníkům ze Sovětského svazu.

Jeden z očitých svědků srpnových událostí roku 1969 v Brně, bojkovický notář v důchodu Bohuš Fleischer[9], komentoval atmosféru mistrovství takto: *Ze strany čes-*

---

7 Rudolf Böhm v roce 2004 vzpomínal: *Byl tam i zástupce armády, nějaký Daněk, který chtěl všechno vyřešit silou, křičel, že oni to potlačí, udělají pořádek. Z jeho slov šel mráz po zádech.* KLOS, Robert: Cyklistický šampionát doprovázely křik a střelba. *MF Dnes*, 20. 8. 2004.

8 *ABS*, f. N 1-10, inv. j. 110, Rušení veřejného pořádku během Mistrovství světa v cyklistice v Brně v srpnu 1969 – seznam zadržených a předvedených osob.

9 JUDr. Bohuš Fleischer (1902–1978) působil po ukončení právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně u okresního soudu ve Znojmě a v r. 1938 byl jmenován notářem v Bojkovicích. Koncem 2. sv. v. se stal členem ilegální skupiny Předvoj a vstoupil do komunistické strany. Od r. 1950

kého publika to byly masové, každodenní, vášnivé protisovětské manifestace. Kdykoliv se na stadionu objevil sovětský závodník, ozvalo se pískání, volání (fuj, hanba, šajba), dupání a bouření nejen mládeže, ale 90 % veškerého publika. Cizinci v překvapení přihlíželi, ale při vrcholných bojích sovětských závodníků se dali strhnout i oni a sympatie celého stadionu byly vždy na straně soupeřů Sovětů. Ti byli úplně izolováni všemi a při svých třech výrazných vítězstvích byli vypískáni. Byl to manifestační politický projev proti okupaci a příležitost k tomu dalo sportovní kolbiště. Je ovšem zajímavé, že jakmile sovětští závodníci zmizeli ze scény, nastal klid.[10]

V atmosféře zvyšující se nervozity vyvolal na Okresním oddělení VB Brno-venkov horečnou aktivitu jeden novinový inzerát. Nevinně znějící věta *Fandové, upravující svoje motocykly podle silničních závodních vzorů, přijeďte 20. 8. v 17 hod. do fabriky. Zn. Ivy*, otištěná 18. srpna v pondělním vydání deníku *Rovnost* v rubrice Různé, byla vyhodnocena jako podezřelá. Noviny ovšem otiskly inzerát s překlepem, nešlo o „fabriku", ale o „Farinku", což byl hovorový výraz pro Farinovu zatáčku na automobilovém závodním okruhu Velké ceny ČSSR v Brně-Kohoutovicích, kde se skutečně konaly schůzky mladých motocyklistů. Orgány VB se však domnívaly, že výzva může souviset s blížícím se datem 21. srpna, a proto spustily bezpečnostní opatření pod názvem akce „Farinka". V okolí plánovaného srazu příznivců motorek se mělo ve stanoveném čase pohybovat několik dvoučlenných hlídek v civilu, dvě realizační skupiny po pěti uniformovaných příslušnících VB se psem a plnou výzbrojí měly být připraveny poblíž ve služebních vozech. Kromě toho byla určena záloha dalších deseti příslušníků VB na „skrytém místě" v Kohoutovicích. A nakonec byl přímo do Farinovy zatáčky vyslán nstržm. VB Kotas *ve sportovní výstroji a na civilním motocyklu a použit jako účastník* [srazu] *fandů dle inzerátu.*[11] Setkání motorkářů proběhlo naprosto v klidu a bez incidentů. Několik desítek mladíků si vyměňovalo zkušenosti a technické údaje o svých strojích a nikdo neprováděl žádnou „protistátní" činnost. To musela uznat ve služebním záznamu i pprap. VB Řápková, která na místě působila jako hlídka č. 4 k navazování kontaktu: *Po celou dobu jsme nepozorovali žádné závadové chování, žádné „šuškání" nebo domlouvání.*[12] Bezpečnostní orgány přesto zkontrolovaly

---

vykonával funkci notáře na různých místech (Břeclav, Znojmo, Vyškov) až do odchodu do důchodu v r. 1963. V r. 1967 otevřeným dopisem oznámil, že vystupuje z KSČ. Pod dojmem agrese „bratrských" socialistických zemí vytvořil v r. 1969 básnický cyklus *Srpnové kapitoly*, jenž však z důvodů začínající normalizace mohl rozšiřovat jen mezi příbuznými a známými. Jeden výtisk ovšem tehdy zaslal básníkovi Jaroslavu Seifertovi, který jeho upřímné verše dokázal ocenit. Jako přímý účastník demonstrací 21. a 22. srpna 1969 v Brně popsal Fleischer svoje dojmy, zážitky a úvahy v devatenáctistránkovém dopise, z nějž budeme na několika místech textu citovat.

10 *Moravské zemské muzeum*, *historické oddělení* (dále MZM HO), inv. č. S 20 763, Dopis JUDr. Bohuše Fleischera JUDr. Richardu Bébrovi z 29. 8. 1969.

11 *ABS*, f. N 1-10, inv. j. 108, Bezpečnostní opatření k akci FARINKA a seznam kontrolovaných osob.

12 Tamtéž.

29 osob, z nichž sedm bylo předvedeno na stanici k sepsání svědeckých výpovědí (včetně iniciátora srazu a autora inzerátu Ivana Bendy z Brna), a udělily blokové pokuty ve výši 300 Kčs třem osobám bez občanského průkazu.[13]

Nastal osudný čtvrtek 21. srpna 1969. V souladu s nařízením operačního štábu KS SNB měly všechny útvary bezpečnostních složek plnou pohotovost a do ulic byly ve zvýšeném počtu nasazeny hlídky. Již v 5.35 hod. vybuchl dělbuch v Masarykově ulici[14] a následně příslušníci VB zadrželi poblíž čtyři mladíky. V prvních ranních informačních svodkách o situaci v Brně se objevilo hlášení o neznámém řidiči vozidla Škoda MB 1000, který rozhazoval letáky. Ty se objevily také na konečné zastávce tramvaje v Brně-Řečkovicích. Na domě v Palackého ulici č. 26 v Brně-Králově Poli byl objeven nápis „Husák je svině!" a dále ve Veslařské ulici v Brně-Pisárkách „Okupace 21. 8. 1968" s přimalovanou pěticípou hvězdou a hákovým křížem. Šlo však o ojedinělé případy a v průběhu dopoledne nezaznamenaly složky VB nic podstatného.

Kolem 11. hod. se na rohu České ulice a třídy Obránců míru (dnes Joštova) shromáždilo před restaurací U Formana zhruba 50 mladých lidí v černém oblečení s trikolorami na klopách, kteří se po chvilce vydali pokojným průvodem k náměstí Svobody. Podle rozkazu člena operačního štábu KS SNB mjr. Oldřicha Chudoby byl k místu srocení okamžitě vyslán vůz pohotovostní jednotky a všechna další vozidla mířila přímo na náměstí.[15] Cíl průvodu nebyl zásahovým složkám neznámý – ze zpráv informátorů StB se již předem vědělo, že se protestní akce v centru města soustředí do pasáže Beta, kde přesně před rokem spontánně vzniklo místo s pietní výzdobou k uctění obětí prvního dne sovětské okupace Brna, Josefa Žemličky a Viliama Debnára.[16] Na obvodní oddělení VB Brno 1 v Běhounské ulici byl vyslán člen operačního štábu MS VB pplk. Jaroslav Nakládal, aby zásahu velel. Na místě stanovil hlavní úkoly a rozhodl se zakročit co nejdříve, ještě před příchodem posil. V 11.40 se tedy na náměstí Svobody přesunula zásahová jednotka v počtu 50 příslušníků VB a její velitel začal megafonem vyzývat demonstranty k odchodu. V pasáži již hořely svíčky a ležely květiny a v blízkém okolí se pohyboval dav zhruba 250 osob, který neustále narůstal. V této chvíli došlo k prvním střetům, které měly poté pokračovat celý den: *Když se poměrně malá sku-*

---

13 Tamtéž, Přehled písemností o postihu osob při likvidaci akce FARINKA dne 20. 8. 1969.

14 Známá brněnská ulice, vedoucí od hlavního nádraží k náměstí Svobody, se mohla vrátit ke svému prvorepublikovému názvu na krátkou dobu od 14. 11. 1968 do 19. 2. 1970. Poté byla opět až do listopadu 1989 označena názvem z roku 1955 – třída Vítězství. Srov. www.encyklopedie.brna.cz (citováno k 31. 8. 2012).

15 V průběhu demonstrací byl odpoledne 21. srpna mjr. Oldřich Chudoba pověřen koordinační komisí rady obrany KNV vedením zásahových akcí v Brně místo náčelníka MS VB pplk. Zdeňka Tomana. Srov. TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 235.

16 BŘEČKA, Jan: Brněnský 21. srpen 1968. K 40. výročí vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa. In: *Vlastivědný věstník moravský*, 2008, roč. 60, č. 3. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Brno 2008, s. 242–249.

pinka mládeže pokusila o obnovu upomínkového hrobu obětí okupace, kladla květiny a rozsvěcovala svíčky, byla napadena policií s obušky. Ženy, které se pohoršovaly nad rozmetáváním květin a zhasínáním svíček, byly policisty okřikovány, pak hrubě slovně napadány a nakonec také udeřeny obušky. Zde došlo k prvnímu bití obyvatelstva, které se později rozrostlo v brutální a nemilosrdné týrání a bití hlava nehlava každého, kdo činem nebo jen slovem projevil vůči branným silám policie a milice nesouhlas. Někteří příslušníci bezpečnosti si počínali stejně zběsile a surově jako takřka všichni příslušníci závodních milicí.[17]

Bezpečnostní jednotka sice vytlačila demonstranty z pasáže, ale ti ji téměř vzápětí znovu obsadili a pietně ozdobili, což se opakovalo ještě několikrát. Krátce po poledni přijela do centra města první vozidla těžké techniky – vodní dělo, cisterna s vodou, dva vrhače slzotvorných granátů a šest nákladních vozů s pískem spolu s dalšími 80 příslušníky VB. Ve 12.35 hod. byl vysloven požadavek na odklonění veřejné dopravy z náměstí, a *protože vodnímu dělu začala docházet voda, žádal pplk. Nakládal o urychlené vyslání dalšího.* Teprve *po příjezdu druhého vodního děla byl dán rozkaz, aby se šlo proti demonstrantům. Obě vodní děla byla připravena na nepřímý postřik demonstrantů a přesto se podařilo orgánům nám. Svobody ve 12:48 znovu vyklidit. Část demonstrantů se však ukryla v budovách a tak se za nějakou dobu začali shlukovat.*[18] S pomocí nákladních aut s pískem byly postupně vytvořeny zátarasy a zábrany směrem z náměstí do ulic Česká, Gagarinova (dnes Kobližná), Zámečnická a Masarykova po křižovatku Jánské a Panské ulice. Volný průchod zatím zůstával z ulice 9. května (dnes Rašínova). To už se mělo v centru města pohybovat kolem 5000–8000 demonstrantů.

17 *MZM HO*, inv. č. S 20763, Dopis JUDr. Bohuše Fleischera, s. 7.
18 *ABS*, f. N 1-1, inv. j. 86, Výtržnosti v městě Brně dne 21. srpna 1969 – zpráva, hlášení z 22. 8. 1969.

Vodní dělo v Masarykově ulici při zásahu proti demonstrantům. *Zdroj: Archiv MZM HO*

Zasahující vodní dělo na rohu Masarykovy a Květinářské ulice. *Zdroj: Archiv MZM HO*

Příslušníci LM (u milicionáře vlevo je dobře patrné pouzdro samopalu vz. 61 Škorpion vedle ochranné masky) vedou zatčeného demonstranta Orlí ulicí. *Zdroj: Archiv MZM HO*

Najíždění obrněného transportéru OT-64 do demonstrantů na náměstí 25. února. *Zdroj: Archiv MZM HO*

Jako tehdejší člen Lidových milicí jsem byl 21. 8. 1969 někdy v odpoledních hodinách nasazen na akci v centru Brna. Spolu s dalšími milicionáři naší jednotky jsem byl na Masarykově ulici v místech, jak je módní dům Brněnka a naším úkolem bylo bránit lidem v průchodu na náměstí Svobody. Bylo mi to celé velmi nepříjemné a trapné, protože se v podstatě nic nedělo, lidé se chovali sami o sobě slušně a spíše jsem měl dojem, že je dráždí právě naše přítomnost a skutečnost, že nemohou volně procházet Masarykovou ulicí. Stejně ale ti lidé procházeli, protože jsme nebyli sto jim v tom zabránit. Vzpomínám si, že tam potom přijela ještě nějaká další jednotka Lidových milicí, nevím odkud byli, ti si s sebou přivezli krabici s nařezanými kusy hadic, vzpomínám si že přebytečné hadice nabízeli i nám, já jsem si je ale odmítl vzít. Potom se situace víc přiostřila, lidé nám začali nadávat a začali po nás házet dlažebními kostkami a prázdnými láhvemi z přepravek, které stály ve směru od Masarykovy na Zelný trh. Později jsem o tom přemýšlel, napadlo mně, jestli tam ty prázdné láhve nebyly třeba úmyslně a jestli se nejednalo o nějakou provokaci. To jsou ale jenom moje úvahy. Demonstranti se na nás začali tlačit, my jsme ustupovali až na náměstí Svobody. Já jsem neměl vyfasované žádné náboje, domníval jsem se, že je nemá vyfasované nikdo. Na tom náměstí Svobody jsem viděl velícího důstojníka VB, pravděpodobně v hodnosti podplukovníka, který dal rozkaz k výstražné střelbě do vzduchu. Myslel jsem, že je to jenom naoko, aby se lidi lekli a byl jsem nesmírně překvapen, když na povel toho důstojníka VB se skutečně salva ozvala. Stříleli přitom jak příslušníci VB, tak i Lidových milicí, takže někdo z milicionářů náboje vyfasované mít musel. Lidi potom začali ustupovat, takže jsem se dostal zpátky na své původní místo k módnímu domu Brněnka.

ÚDV, vyšetřovací spis ČVS: ÚDV-1/VtB-95, Poškozená Muzikářová, Valehrach, Protokol o výslechu svědka Milana Bačíka ze dne 1. 6. 1990 na Městské prokuratuře Brno.

Navzdory varování a výhrůžkám pracovním postihem došlo také v Brně v pravé poledne 21. srpna v některých průmyslových podnicích ke krátkým manifestačním stávkám (nebo alespoň k pokusům o ně). V brněnské pobočce n. p. Avia Letňany začalo asi 12 zaměstnanců houkat na klaksony aut, dále se stávkovalo v Závodech kuličkových ložisek (ZKL) v Brně-Líšni, v Tesle Brno (protestů se zúčastnilo 90 % zaměstnanců) nebo v Juranových závodech, kde práci na chvilku přerušila jedna dílna.

Ještě před polednem došlo nedaleko místa prvních střetů k závažné události, když se kolem 11.30 hod.[19] na třídě Obránců míru pokusil upálit devatenáctiletý Jan Polášek, dělník n. p. Mosilana Brno. V průjezdu domu č. p. 3 se polil technickým benzinem, zapálil a poté vyběhl na ulici, kde u okraje vroubení lípy zasazené před domem upadl na zem. Při pádu se rozbila láhev se zbytkem benzinu, který se rovněž vzňal, ale mladík byl ihned kolemjdoucími lidmi uhašen a převezen do nemocnice. Přesto utrpěl popáleniny na 40 % těla, naštěstí většinou jen I. a II. stupně.

19 V Přehledu zpráv o bezpečnostní situaci v Brně dne 21. 8. 1969 je *pokus o upálení mladého člověka na třídě Obránců míru* hlášen až ve 12.20 hod. a následně postoupen na hlavní velitelství VB do Prahy. *ABS*, f. Městská správa VB Brno (dále jen N 3/1), inv. j. 19.

Při pozdějším policejním výslechu uvedl pohnutky svého činu: *O tom, co chci provést, jsem s nikým nehovořil a samotný úmysl jsem pojal až 21. 8. 1969 poté, když jsem kolem 11:00 hodin slyšel zprávy Čs. rozhlasu o tom, co se stalo v Praze. Zprávou o zastřelení osob v Praze jsem byl tak šokován, že jsem se rozhodl provést sebeupálení.*[20] Po potlačení protestních demonstrací byl Jan Polášek v komunistickém tisku označen za *charakteristického extrémistu* a člen operačního štábu KS SNB mjr. Oldřich Chudoba ve své zprávě o výtržnostech v Brně uvedl, že *tento pokus o sebeupálení se stal signálem k činnosti a aktivnímu vystoupení protisocialistických živlů, zvláště její intenzity ve vystupování proti příslušníkům bezpečnosti.*[21]

Ve 14.00 hod. dorazily na náměstí Svobody zálohy pořádkových sil KS SNB v počtu 140 mužů a zanedlouho je následovaly útvary Československé lidové armády a Lidových milicí. Již 12. srpna 1969 vydal městský velitel LM rozkaz k sestavení dvou pohotovostních rot pro likvidaci pouličních nepokojů. Do těchto jednotek byli zařazováni ideologicky „zocelení" milicionáři mnoha významných brněnských průmyslových podniků – Závodů kuličkových ložisek Zetoru, 1. brněnské strojírny – závodů Klementa Gottwalda, Královopolské strojírny, státního podniku Transporta, národního podniku Grafia Brno, Šmeralových závodů, Elektrotechnických závodů Julia Fučíka (EJF), Moravských elektronických závodů (MEZ), Zbrojovky Brno a dalších. Ve 14.00 hod. 21. srpna obdržel štáb LM od městské koordinační komise pokyn k pohotovosti a přesunu na náměstí Svobody, do velitelské pravomoci pplk. Jaroslava Nakládala. Jejich výzbroj a výstroj tvořila ocelová helma, blůza a kalhoty vz. 60, bílý obušek, samopal vz. 61 Škorpion a u většiny také dýmovnice CV 60. Ostré střelivo bylo naloženo do vozidel v zapečetěných bednách a po příjezdu na místo *…se nás ujal pplk. od SNB, který nařídil okamžité vydání ostrých nábojů, ke kterým dal tento rozkaz: ostré náboje v zásobnicích do kapes, prázdný zásobník do samopalu. Střelba ostrými náboji jen na můj rozkaz.*[22]

Vzhledem k tomu, že ke střelbě na demonstranty se většinou uchýlili právě členové LM, je nutno souhlasit s hodnocením historika Oldřicha Tůmy, že *rozhodnutí vyslat proti lidem do ulic tyto pro podobný účel naprosto nevycvičené, řádně nevybavené, mentálně pro tento úkol naprosto nevhodně připravené, zato ale pistolemi a samopaly s ostrým střelivem vyzbrojené milicionáře bylo zločinem samo o sobě.*[23]

Pro posílení zásahových jednotek VB a LM byly mobilizovány také všechny dosažitelné vojenské složky. Vedení Vojenské akademie Antonína Zápotockého (VAAZ)

---

20 TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 255.
21 *ABS*, f. N 1-1, inv. j. 86, Výtržnosti v městě Brně dne 21. srpna 1969 – zpráva.
22 Tamtéž, Poznatky štábu okresního velitele LM Brno-venkov, 24. 8. 1969.
23 TŮMA, Oldřich: Oběti událostí srpna 1969. In: FAJMON, Hynek (ed.): *Sovětská okupace Československa a její oběti.* Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2005, s. 56.

zorganizovalo dva hotovostní prapory (každý o dvou rotách) s celkovým počtem 200 vojáků z výcvikové brigády, včetně později téhož dne nasazené jednotky obrněných transportérů z 1. velitelsko-organizátorské fakulty ve Vyškově. Pro zásah v ulicích byli určeni příslušníci vojenských útvarů z Brna, kromě nich byla v záloze ještě hotovostní jednotka Kaktus, tvořená vojáky z Hodonína, Mikulova a Uherského Hradiště – tato záloha byla ovšem nasazena až ve 21.00 hod.[24] Z rozkazu ministra obrany ČSSR arm. gen. Martina Dzúra začal také přesun dvou pluků 4. tankové divize, která se ve večerních hodinách 21. srpna soustředila v blízkosti Brna.[25]

Je třeba dodat, že příslušníci ČSLA (akademici i vojáci základní služby) přistupovali ve většině případů ke svým úkolům krajně zdrženlivě, své úkoly konali s nechutí nebo je přímo odmítali. Občas se kvůli tomu dostávali do konfliktu s ostatními zasahujícími složkami, zejména s členy LM, kterým vytýkali nepřiměřenou krutost.[26] A co je podstatné – vojenským jednotkám nebylo vydáno ostré střelivo.

Potom jsem se nějak dostal do prostoru křižovatky Poštovská – Kobližná a stál jsem u prodejny lahůdek přímo na rohu. Vím, že tam byli vojáci, kteří se chovali slušně a říkali, že tam jsou na rozkaz. V místech tehdejšího parčíku vedle Paláce šlechtičen pobíhal nějaký příslušník VB v uniformě, další stáli opodál na Kozí ulici. Vojáci pustili nějakou dívku, která jim říkala, že na Kozí bydlí, a že chce jít domů. Když byla ve volném prostoru v křižovatce Kozí – Poštovská – Kobližná, tak ten příslušník VB, co předtím pobíhal v tom parčíku, se k ní najednou rozběhl a naprosto bezdůvodně ji začal mlátit obuškem, až z ní stříkala krev, tak dívka upadla na zem a on do ní pořád tloukl obuškem. To vyvolalo reakci lidu, který protrhl kordon vojáků a rozběhl se na něho, zachránili ho ti ostatní příslušníci VB, kteří odněkud vystřelili slzný granát, který zasáhl kryt lucerny nad hlavami lidí, ten kryt se rozbil, lidé se zarazili a příslušníci VB využili této situace k tomu, že tu ležící dívku chytili a po zemi ji odtáhli někam do Kozí ulice. Co se s ní dělo dál nevím.

ÚDV, vyšetřovací spis ČVS: ÚDV-1/VtB-95, Poškozená Muzikářová, Valehrach, Protokol o výslechu svědka MUDr. Miroslava Blažka ze dne 13. 6. 1990 na Městské prokuratuře Brno.

24 *ABS*, f. N 1-1, inv. j. 86, Hlášení o použití hotovostních jednotek pro spolupráci s orgány VB, 24. 8. 1969.

25 MADRY, Jindřich: Počátky normalizace a armáda (duben–srpen 1969). *Historie a vojenství*, 1993, roč. 42, č. 4, 1993, s. 45.

26 VONDRÁŠEK, Václav – CHRASTIL, Sylvestr – MARKEL, Martin: *Vojenská akademie v Brně*. MO ČR – AVIS, Praha 2005, s. 108.

Posíleny o 250 vojáků, 200 milicionářů a dalších 72 příslušníků VB, navíc s podporou čtyř obrněných transportérů OT-64, mohly pořádkové síly ve 14.20 hod. přistoupit k definitivnímu „vyčištění" náměstí Svobody a vytlačení demonstrantů do přilehlých ulic. Hlavní střety se načas přenesly na náměstí 25. února (dnes Zelný trh). V obavách o bezpečnost sovětského konzulátu v blízké Radnické ulici bylo k jeho ochraně povoláno 60 příslušníků LM. Proti stupňující se brutalitě zákroků, vedených obušky, slzným plynem, vodními děly a nyní i obrněnci, se začala část protestujících občanů (zejména mládeže) bránit házením kamenů, dlažebních kostek, lahví apod. Provizorní barikády z lešení a stavebního materiálu vyrostly v ulicích Gagarinova, Sukova a Petrská, na Kapucínském náměstí a později téhož dne na náměstí Rudé armády (dnes Moravské náměstí). Masové protesty dosáhly vrcholu po 16. hodině, kdy do nich bylo zapojeno 12 000–15 000 demonstrantů (podle některých zdrojů až 30 000 a více) a střety se odehrávaly v podstatě v celém středu města. Do ohniska srážek přicházely represivním orgánům stále nové posily: dalších sedm nákladních vozů s pískem pro uzávěry ulic (15.20 hod.), 150 vojáků ČSLA (15.30 hod.), 60 příslušníků VB (15.45 hod.) a 170 členů LM (16.50 hod.).[27]

Situace se stávala nepřehlednou a chaotickou a atmosféra v centru města připomínala chvílemi doslova bitevní linii. Vlny demonstrantů a zasahujících složek se přelévaly z jedné ulice do druhé a nad nimi se vznášela oblaka slzného plynu. Do všeho se ozývaly výbuchy slzotvorných granátů, tlampačem přenášené výzvy k rozchodu, štěkot služebních psů, třeskot skla, křik, pískání, skandování hesel[28] a nakonec i střelba, která měla ve dvou případech tragické následky.

---

27 *ABS*, f. N 1-1, inv. j. 86, Přehled o použití sil a prostředků při likvidaci nepokojů v srpnových dnech 1969, 17. 9. 1969.

28 *Demonstranti používali proti zakročujícím jednotkám hrubých urážek, nadávek a slovních útoků jako: gestapáci, gestapo–gestapo, zrádci národa, hajzli, Husákovci. Značná část provolávala Ať žije Dubček a Smrkovský, místy se zpívala státní hymna.* Srov. *ABS*, f. N 1-1, inv. j. 86, Výtržnosti v městě Brně dne 21. srpna 1969 – zpráva, 22. 8. 1969.

Vodní dělo při zásahu proti demonstrantům na rohu ulic Gagarinova (dnes Kobližná), Poštovská a Kozí. *Zdroj: Archiv MZM HO*

Stanislav Valehrach (vlevo) jako herec ochotnického kroužku. *Zdroj: archiv Elišky Filipové*

Policejní rekonstrukce zastřelení Stanislava Valehracha v Orlí ulici v Brně. *Zdroj: ABS*

Několik okamžiků po osudném výstřelu. Foto reportéra mnichovského časopisu Quick.
Zdroj: archiv Jana Břečky

…Bylo to 21. 8. 1969 odhadem kolem 17.00 hod. V té době byli demonstranti v horní části Zelného trhu, kdežto ve spodní části a v oblasti kolem ústí Radnické ulice byly jednak lidové milice a jednak příslušníci SNB. Nahoře i u tržnice jsem viděl nějakou jednotku ČSLA. Demonstranti vykřikovali různá hesla a házeli vůči bezpečnostním složkám dlažebními kostkami a různými předměty. Demonstranti a ozbrojené složky udržovali mezi sebou odstup, bezprostředně ke střetu muž proti muži nedošlo, aspoň jsem nic takového neviděl. Potom jsem uviděl muže v uniformě ČSLA, který měl na hlavě přilbu, zelené nárameníky s hvězdami a zelenou uniformu, domnívám se, že šlo o kapitána, který vytáhl pistoli a vystřelil ránu do vzduchu. Dobře jsem viděl jeho ruku, která byla zvednuta se zbraní vzhůru. Podle mě se jednalo zřejmě o signál, protože po tomto výstřelu začala ze strany ozbrojených složek střelba. Stříleli jak milicionáři dávkami ze samopalu, tak i příslušníci SNB z pistolí. Já jsem byl přesvědčen, že střílejí nad hlavy demonstrantů, ti se stáhli zpátky až do uliček v horní části Zelného trhu a před prodejnu hudebních nástrojů, někdo však zřejmě do vzduchu nestřílel, protože jsem viděl, že tam zůstal ležet jeden muž. Ležel někde v polovině mezi kašnou a morovým sloupem, někteří demonstranti se pro něj vrátili a odnesli ho nahoru, kde ho položili vedle morového sloupu. Potom přijela sanitka a někoho odvážela. Jestli odvezla právě tohoto muže nebo někoho jiného, nevím.

MZM HO, inv. č. S 20 993, sign. SK 9, Protokol o výslechu svědka Vojtěcha Jelínka ze dne 7. 5. 1990 na Městské prokuratuře Brno.

Krátce po 17. hodině při útoku příslušníků VB a LM proti demonstrantům v Orlí ulici byl projektilem ráže 7,65 mm smrtelně zasažen Stanislav Valehrach. Podle pozdějšího pitevního protokolu utrpěl průstřel pravé plíce a pravé srdeční předsíně se zakrvácením hrudníku. V hlášení o průběhu zásahu jednotky LM ze Šmeralových závodů se uvádí: *Jeden příslušník SNB, velitel, vytáhl pistoli a dal povel k palbě do vzduchu, za účelem zastrašení vzbouřenců. Této výzvy jsme jako jednotka uposlechli a protiútokem za použití střelných zbraní a střílení do vzduchu jsme vzbouřence donutili k bezhlavému útěku* […] *Při postupu Orlí ul. – Minoritská, když jsme byli u prodejny jízdních kol, kdy naši příslušníci již utíkali za vzbouřenci, zaslechli jsme z davu, který před námi ustupoval, volání: „Vrazi, zde leží mrtvý!“*[29] Nedlouho po usmrcení Stanislava Valehracha byl na křižovatce ulic Orlí, Minoritská a Josefská zraněn kpt. VB Vladislav Pátek, když ho odražená střela zasáhla do levého kolena.

O pár set metrů dále došlo k druhé tragédii. Při zásahu bezpečnostních sil proti demonstrantům v prostoru vyústění ulice 9. května do náměstí Rudé armády byla před 18. hodinou[30] zastřelena Danuše Muzikářová. Dívka se neúčastnila protestních akcí, ale vinou nešťastné shody okolností se ocitla v centru střetu. Kulka ráže 7,65 mm jí pronikla zezadu do hlavy a okamžitě ji usmrtila.

29 *ABS*, f. N 1-1, inv. j. 86, Poznatky z akce 21. 8. 1969 jednotky LM ŠZ v Brně.

30 V Přehledu zpráv o bezpečnostní situaci 21. 8. 1969 v Brně je u hlášení *U Jakubského kostela zastřeleno děvče* časový údaj 17.45 hod. *ABS*, f. N 3/1, inv. j. 19.

Jako jeden z prvních k ležící osmnáctileté dívce přiběhl Alois Kocourek: *Kolem půl šesté se ozvala střelba, zatím se střílelo do vzduchu. A pak někdo zakřičel: „Bacha, to jsou ostrý!“ Lidé prchali do bočních ulic, já jsem byl mezi těmi, kteří běželi po ulici 9. května směrem ke kavárně Bellevue. Už jsme byli skoro na náměstí, když jsem se ohlédl a uviděl spadnout dívku, která běžela kousek za mnou. Na tom jejím pádu bylo něco divného, že měla ruce pod tělem, při běžném zakopnutí každý člověk dá z pudu sebezáchovy ruce před sebe. Zvedl jsem ji, krvácela z obličeje. Nebyl čas přemýšlet, jestli je zraněná nebo mrtvá, někdo běžel telefonovat pro pomoc, mezitím přijel nějaký člověk se stejšnem. Naložili jsme ji do auta a on ji odvezl. S tím šoférem jsem mluvil později. Říkal, že dívku předal v úrazovce, kde ji nejprve nechtěli převzít. Často, když jdu kolem místa, kde se to stalo, musím na to myslet. Dav se jim podařilo rozehnat – to snad měl být účel – a přesto někdo vystřelil! Zezadu! Byla naprosto nevinná, zemřela úplně zbytečně a zákeřně, je to drastické a neomluvitelné.*[31]

Další svědek Josef Müller vypovídal v roce 1990: *Před ulicí 9. května stál zástup, do kterého vystřelovali milicionáři slzotvorné bombičky, které lidi ze zástupu házeli zpět. Pak jsem uslyšel jiný zvuk a poté jsem viděl dívku, jak se zhroutila k zemi. Obličej měla plný krve. Běžel jsem telefonovat do kavárny Bellevue, mezitím však přijelo auto a odvezlo ji. Zažil jsem už předtím šok, když jsem viděl, jak pustil příslušník VB na utíkající chlapce psy, a později na dvoře domu, kde jsem bydlel, ztloukli milicionáři muže, který se tu před nimi chtěl ukrýt. Sám jsem bezdůvodně dostal jednu pendrekem, když jsem na dotaz, kam jdu, po pravdě odpověděl, že domů.*[32]

Celou událost zachytil fotograf západoněmeckého časopisu *Quick*, v jehož 37. čísle z 10. září 1969 pak snímky vyšly. Tělo mrtvé dívky (zatím bez zjištění totožnosti) bylo odvezeno do brněnské Úrazové nemocnice, kam je později téhož dne přišel identifikovat její otec Jaroslav Muzikář.

V průběhu nadcházejícího večera se ohniska střetů soustředila v okolí Československého rozhlasu (Beethovenova ulice) a městského výboru KSČ (Jakubské náměstí). Na náměstí Rudé armády byly vedle Univerzitní knihovny postaveny tři barikády, na něž demonstrující občané použili také části lešení a plotu, umístěných kolem blízké vysokoškolské menzy. Dramatické okamžiky v okolí „univerzitky“ popsal Bohuš Fleischer: *Jeden z prvních projíždějících transportérů plynovou náloží zapálil barikádu. To byla příčina k tomu, aby byl oheň rozšířen a udržován, dále byly utvořeny další dvě vatry velkého rozsahu. Všechny tři ohně stály na kamenném dláždění daleko od budovy, takže nemohly nic ohrozit. Když přijeli hasiči, nedostali se k ohni, poněvadž byli zahnáni*

---

31 BŘEČKA, Jan – SEČKÁŘOVÁ, Věra: *Brno v srpnu 1968 a 1969.* Magistrát města Brna, Brno 2004, s. 26. Dále ŠTĚPANÍK, Jaroslav: Zákeřná kulka. Ohlasy k článku Dvacet let ticha o smrti Danky Muzikářové. *Svobodné slovo*, 25. 1. 1990, s. 7.

32 ŠTĚPANÍK, Jaroslav: *Zákeřná kulka. Ohlasy k článku Dvacet let ticha o smrti Danky Muzikářové*, s. 7.

dlažebními kostkami a kameny z dlaždic. Odjeli také z toho důvodu, že nešlo o požár, nýbrž o oheň tří hromad převážně ze dřeva. Transportéry přijížděly z Leninovy ulice (dnes Kounicova – pozn. aut.) *od Rozmarýnu a kavárny Bellevue v dosti dlouhých intervalech. Vždy byly zasypány krupobitím kostek a kamenů, až se od nich jiskřilo. Údery byly prudké a přesnost zásahů dokonalá. Vojáci v transportérech byli úplně schovaní a nebyli vidět. Po jejich odjezdu se ozval vítězný jásot. Při pohledu na barikády a jejich obránce jsem si nemohl nevybavit Gavroche z Hugových Bídníků. Toto najíždění a bombardování transportérů trvalo takřka půldruhé hodiny. Slzné nálože byly ihned házeny do ohně a tak zneškodňovány. I přesto jsme všichni slzeli.* […] *Na civilní auta se nic neházelo. Když kolem projela malá invalidní tříkolka (Velorex), byla nadšeně vítána. Mezi přihlížejícími byli i hosté z hotelu Continental. Mluvil jsem se třemi belgickými cyklisty (účastníky mistrovství), které nejvíc zajímalo, zda tanky a transportéry nejsou sovětské. Ujistil jsem je, že jde výhradně o československé transportéry i další jednotky a zbraně. Mluvil jsem také s bojující mládeží. Radil jsem jim, aby co nejdřív akci ukončili, protože bude brannými silami určitě zlikvidována. Přirozeně to bylo marné. Jejich stanovisko bych mohl shrnout svými slovy tímto vyjádřením: Jsme proti okupaci, stojíme za Dubčekem, nesouhlasíme s Husákem. Nejsme chuligáni, ale bojujeme za své zastřelené kamarády.*[33]

Ještě ve 20.30 hod. na křižovatce Leninovy ulice a náměstí Rudé armády demonstranti napadli lahví s hořlavinou (tzv. Molotovovým koktejlem) služební vozidlo VB, kamením zahnali jeho dvoučlennou osádku a hořící vůz odtlačili ke knihovně, kde jej převrátili na barikádu.[34] Bylo to vyvrcholení protestních akcí toho dne.

33 *MZM HO*, inv. č. S 20 763, Dopis JUDr. Bohuše Fleischera, s. 16–17.

34 *ABS*, f. N 1-1, inv. j. 86, Shoření služebního osobního auta B-40727 při demonstracích v Brně – hlášení ze dne 21. 8. 1969.

Hlásím, že dne 21. 8. 1969 ve 20.30 hod. řídil npor. VB Vilém STRÁŽNICKÝ, služebně zařazen na skupině dopravních nehod, 3. samostat. odd. MS-VB Brno, po ul. Leninové ve směru do vnitřního města služební vozidlo Škoda 1202, ev. zn. B-40727 a před vjetím do křižovatky Leninova – nám. RA byl přepaden demonstranty, kteří počali házet na vozidlo kameny a krátce nato nějakou dosud nezjištěnou hořlavinu, což mělo za následek, že vozidlo se okamžitě vzňalo. V tomto kritickém okamžiku se podařilo npor. STRÁŽNICKÉMU a s ním jedoucímu ppor. Petru NOVÁKOVI, služebně u stejného útvaru, hořící vozidlo zastavit a z něho vyskočit. Protože demonstranti počali na oba uvedené útočit kameny, byli oba nuceni z místa incidentu uprchnout, neboť zákrok z jejich strany byl nemožný, vzhledem ke značné přesile a také vzhledem k tomu, že oba byli již několikráte zasaženi kameny a npor. STRÁŽNICKÝ byl lehce zraněn.
Po jejich vzdálení skupina demonstrantů odtlačila uvedené hořící vozidlo na blízkou hořící barikádu, kde vozidlo úplně shořelo. Zničením vozidla vznikla škoda nejméně 40.000 Kčs. V daném případě se jednalo o speciálně vybavené vozidlo radiostanicí, světelným majáčkem a sirénou. Vozidlo bylo vzadu i vpředu označeno jasně viditelným nápisem „Dopravní nehody“.

ABS, f. N 1-1, inv. j. 86, Shoření služebního osobního auta B-40727 při demonstracích v Brně – hlášení ze dne 21. 8. 1969.

Odpor v této části města přijely zlikvidovat tři tanky s radlicemi. Již předtím v 19.15 hod. dorazila zmíněná četa pěti obrněných transportérů OT-64 z Vyškova. Těžkou techniku doplnily posily zhruba 280 vojáků ČSLA a z pořádkových jednotek okresů Brno-venkov, Blansko, Vyškov, Hodonín a Třebíč dorazilo 110 příslušníků VB. Poslední zásah proběhl asi ve 21.30 hod. a od té doby byl celý prostor pod kontrolou nasazených sil. Pod dojmem celodenních bouřlivých protestů se NVmB rozhodl vyhlásit noční zákaz vycházení (od 20.00 do 05.00 hod.), odvolaný až po třech dnech.

V průběhu celého 21. srpna bylo proti demonstracím v Brně nasazeno 492 příslušníků VB, 682 vojáků ČSLA a 380 členů LM, které podporovala tři vodní děla, třináct nákladních aut s pískem k přehrazení ulic, tři cisterny (z toho jedna s chemickým roztokem), devět obrněných transportérů a tři tanky s radlicemi.[35] Podle hlášení MS VB v Brně bylo do půlnoci 21. srpna zadrženo 327 demonstrantů, proti 101 z nich bylo zahájeno trestní stíhání. U 78 osob bylo provedeno zadržení s návrhem na vazbu a 23 bylo propuštěno.[36]

Při zatýkání, ale i při výsleších na policejních stanicích byla většina zadržených vystavena hrubému fyzickému násilí, jak dosvědčil mjr. JUDr. Karel Švehla, tehdejší náčelník vyšetřovacího odboru MS VB, který byl později zproštěn funkce pro své

35 Tamtéž, Přehled o použití sil a prostředků při likvidaci nepokojů v srpnových dnech 1969, 17. 9. 1969, s. 2.
36 Tamtéž, Výtržnosti v městě Brně dne 21. srpna 1969 – zpráva, 22. 8. 1969.

protiokupační postoje v srpnu 1968, degradován a v dubnu 1970 propuštěn od SNB: *Vzpomínám na jednoho předvedeného občana. Řekl, že se ničeho nedopustil, pak se rozplakal a vyprávěl, jak byl členem KSČ, po 21. srpnu však vystoupil. Když ve městě procházel kolem příslušníků, zrychlil krok ze strachu, aby ho nezadrželi, ti ho však zadrželi nejspíš právě proto a odvedli ho do autobusu plného osob. Zajeli s nimi na Bratislavskou, kde je vyzvali, aby se postavili čelem ke zdi po chodbách a schodištích. Příslušníci je pak nemilosrdně mlátili obušky. Když mi nevěříte, podívejte se na moje záda, řekl a já s hrůzou zíral na temně rudé podlitiny* […] *těch ran muselo být několik desítek z různých směrů. Chránil si prý jen hlavu.*[37]

Podobné scény se odehrávaly také ve vazební věznici v Brně-Bohunicích, jak Karel Švehla vzpomínal v roce 2006: *Ve večerních hodinách za mnou přišli dva vyšetřovatelé do kanceláře s tím, že zadržení jsou ve věznici biti. Šel jsem s nimi k náčelníkovi vyšetřovací krajské správy VB, přítomen byl i náměstek prokurátora.* […] *Když jsme docházeli ke schodišti, přes spojovací dveře do věznice jsme slyšeli rány a nářek. Za katrem udělali bachaři uličku, kde z obou stran mlátili lidi pendreky, byla mezi nimi i nějaká žena. Nejvyšší funkcionář JUDr. Malý na ně zavolal: „Soudruzi, porušujete socialistickou zákonnost!" Ještě v noci volal krajský prokurátor náčelníka věznice, že očekává hlášení o použití obušků. Zákonné použití je samozřejmě nesmysl, obušek může být podle zákona použit jen v případě, že zadržený policistu napadne.*[38]

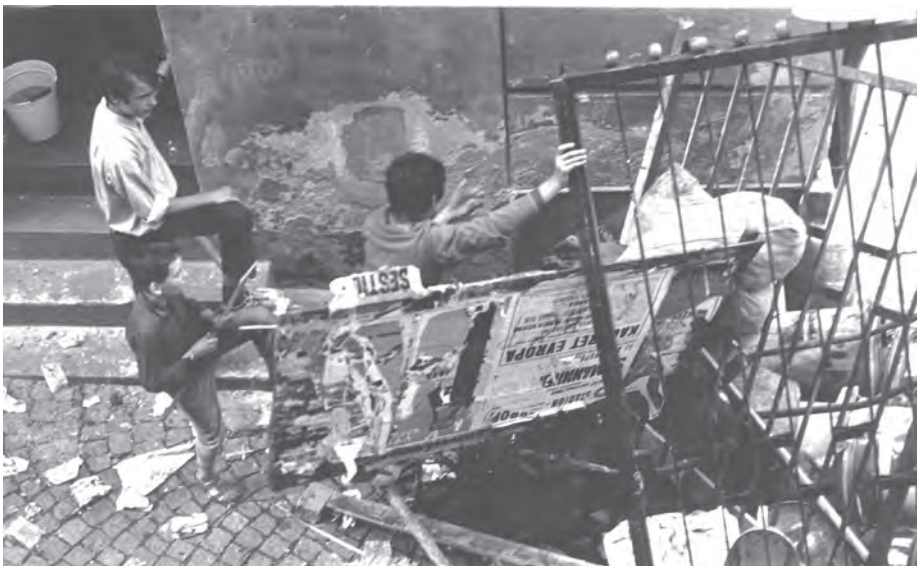

Mladí obránci improvizované barikády v úzkém prostoru mezi Kapucínským náměstím a náměstím 25. února, 21.-22. srpen 1969. *Zdroj: Archiv MZM HO*

37 ŠTĚPANÍK, Jaroslav: *Zákeřná kulka. Ohlasy k článku Dvacet let ticha o smrti Danky Muzikářové*, s. 7.
38 BŘEČKA, Jan – SEČKÁŘOVÁ, Věra: *Brno v srpnu 1968 a 1969*, s. 42.

Když jsme přijeli do Bohunic, tak po vjezdu do areálu věznice jsme jeli někam doleva, jakoby dozadu a tam jsem byl předveden do nějaké kanceláře v patře. Vzpomínám si, že na schodišti stála ulička, kterou jsme museli proběhnout a přitom do nás bušili obušky. Tu uličku tvořili příslušníci VB, to vím bezpečně, poznal jsem je podle uniforem a podle toho, že na brigadýrkách mají červený pruh. Nahoře jsem byl zaveden do nějaké kanceláře, která byla předělena takovým pultíkem. V této kanceláři už příslušníci VB nebyli, jenom příslušníci SNV (Sboru nápravné výchovy – pozn. aut.). *Zapsali si moje osobní data, chtěli po mně něco vědět, na což jsem jim odpověděl, ale něco se jim zřejmě nelíbilo, dnes si už nepamatuji, co jsem říkal, najednou se na mě vrhli čtyři z nich a začali mě bít. Bili mě jednak obušky, jednak rukama, upadl jsem na zem, potom jsem zřejmě ztratil vědomí, probral jsem se v nějaké vedlejší místnosti, kde byla sprcha, když mě polévali vodou. Potom chtěli, abych vstal, já jsem nemohl, tak jeden z nich, později jsem zjistil, že se jmenuje Kos, byl vyšší postavy, nosil malé brýle, byl to už starší člověk, připadal mi prošedivělý, tak ten do mne začal na zemi kopat, přitom vykřikoval, že mi dá demokracii apod.* […] *Ty kopance byly normálně vedeny plnou silou, žádná lehká požďouchnutí, a směřovaly do oblasti břicha a žeber. Když jsem se probral, zjistil jsem, že mám vytlučené zuby, byly to stoličky a to na levé straně nahoře. Jak konkrétně jsem o zuby přišel, to nevím. Bylo to však bezpečně v době od počátku bití, protože předtím jsem měl zuby v pořádku. Když jsem nebyl schopen vstát, tak ten příslušník SNV Kos mě chytil za vlasy a vyvlekl ven na chodbu. Tam jsem ležel společně s dalšími zadrženými, nebyl jsem schopen vstát a celé tělo mě bolelo.*
Potom mě odvlekli do výtahu, tím mě někam vezli a potom jsem byl dovlečen na celu, kde jsem přečkal noc až do rána. Teprve ráno jsem byl doveden k lékaři, který dělal mou prohlídku. Když mě lékař uviděl, jak mám tělo plné podlitin a v jakém jsem celkovém stavu, nechal mě převézt na vězeňské oddělení do nemocnice U svaté Anny v Brně. Tam jsem potom strávil tři měsíce, než jsem byl převezen nazpět do Bohunic do vazby. Měl jsem natrženou ledvinu, zlomená žebra a větší množství podlitin na zádech a zadní části hlavy, takže jsem musel ležet na břiše. […] *Moji rodiče nedostali ode mne žádné vyrozumění po dobu asi čtyř měsíců, vůbec nevěděli kde jsem a co se mnou je. Psal jsem jim sice dopisy, ale oni je nedostali.*

ÚDV, vyšetřovací spis ČVS: ÚDV-1/VtB-95, Poškozená Muzikářová, Valehrach, Protokol o výslechu svědka Josefa Rašky ze dne 12. 4. 1991 na Městské prokuratuře Brno.

Během pozdějšího vyšetřování zákroku vyšlo najevo, že týrání zatčených demonstrantů probíhalo na mnoha dalších místech.[39] Bývalý důstojník ČSLA Karel Blahonovský v roce 1990 vypověděl: *Naše jednotka se potom přemístila přes Masarykovu ulici na náměstí Svobody, kde vojáci dostali jídlo. Já jsem si zašel na Běhounskou ulici, kde*

39 Existují svědectví, že se příslušníci bezpečnostních složek povzbuzovali alkoholem: *Dále mohu bezpečně říci, že příslušníci SNB, kteří tehdy sloužili v budově na Příční ulici, používali alkoholické nápoje, osobně jsem viděl, jak si tam vozili pivo i tvrdý alkohol a rovněž z jejich dechu i chování bylo jednoznačně patrné, že jsou v podnapilém stavu. V tomto stavu pak zadržené bili a týrali. K dotazu vyšetřovatele uvádím, že ten alkohol se tehdy nefasoval, každý si ho kupoval za svoje. ÚDV*, vyšetřovací spis ČVS: ÚDV-1/VtB-95, Poškozená Muzikářová, Valehrach, Protokol o výslechu svědka npor. VB Marka Neveselého ze dne 30. 8. 1990 na Městské prokuratuře Brno.

jsem slyšel nějaký křik a viděl jsem, jak před budovou Obvodního oddělení VB Brno 1 stojí asi 20 metrů dlouhá ulička, v níž byli jak příslušníci VB, tak i příslušníci Lidových milicí i nějaké osoby v civilu. Všichni měli obušky a když byly přivezeny nějaké zadržené osoby, tak musely tou uličkou za brutálního bití proběhnout. Proběhnout musely bez rozdílu, zda šlo o muže či ženy, viděl jsem, že ty ženy byly bity obušky přes prsa. Na chvíli jsem zašel i do vestibulu OO VB Brno 1. Tam seděli lidé na zemi, někteří museli držet ruce za hlavou, a když někdo z nich promluvil, tak dostal hned ránu. Zde uvnitř byli pouze příslušníci VB a ti zadržení.[40]

První výročí srpnové okupace si připomněli lidé v mnoha dalších moravských městech a obcích. K většímu nasazení bezpečnostních sil s použitím vodních děl a obrněných transportérů došlo v Gottwaldově (dnes Zlín), kde na náměstí demonstrovalo 300–400 osob. Posílené jednotky VB musely zasahovat také proti zhruba stovce demonstrantů v Kroměříži a Jihlavě.

V menším rozsahu pokračovaly protestní akce v Brně ještě 22. srpna 1969. Již v dopoledních hodinách se lidé několikrát pokoušeli zřídit na náměstí 25. února improvizovaný pomníček obětem předchozího dne, nosili k němu květiny a zapalovali svíčky. Smuteční výzdobu příslušníci VB pokaždé zničili. Po 14. hodině se na náměstí shromáždil dav demonstrantů, který se postupně rozrostl zhruba na 500 osob. Až do pozdních večerních hodin docházelo ke střetům s příslušníky VB, milicionáři a vojáky opět hlavně v prostoru náměstí Svobody a okolních ulic. Proti protestujícím (jejichž maximální počet stanovilo policejní hlášení na 1500 osob) zakročilo v průběhu celého dne 280 příslušníků VB, 300 příslušníků ČSLA, 200 členů LM, pět obrněných transportérů OT-64 a tři tanky s radlicemi, pouze *vodní děla nebyla toho dne použita.*

Centrem města znovu zněla střelba: kolem 20. hodiny byl poblíž svého bydliště v Orlí ulici před domem č. 7 postřelen do krku sedmnáctiletý zednický učeň Jiří Ševčík: *Ulice byla poloprázdná a v tom jsem uslyšel střelbu. Když jsem se podíval, odkud to jde, viděl jsem jak dva policajti v uniformách před Pavilonem na Zelném trhu jdou směrem dolů k Masarykově ulici. Každý z nich držel v ruce pistoli a střílel směrem do Orlí. Napřed jsem si myslel, že nejspíš střílí slepými náboji, ale pak jsem viděl, jak se od kamenného obrubníku zajiskřilo a uslyšel jsem hvízdot kulky. Otočil jsem se, že se schovám do vchodu do drogerie, pak jsem pocítil prudkou ránu, svalil se k zemi, ústa jsem měl náhle plná krve. Přišli pak nějací lidé a nesli mě pryč a Měnínská brána se před mýma očima rytmicky kývala ze strany na stranu. Později jsem pochopil, že to se kývala moje bezvládná hlava. Probral jsem se až v nemocnici pod rozsvícenými reflektory na sále.*[41]

---

40 Tamtéž, Zápis o výpovědi Karla Blahonovského na Městské prokuratuře Brno ze dne 16. 5. 1990.

41 ŠTĚPANÍK, Jaroslav: Dva z devětašedesátého. *Slovo na sobotu*, 18. 8. 1990, s. 2, a také *MZM HO*, inv. č. S 20 993, Protokol, sepsaný s Jiřím Ševčíkem na Krajské prokuratuře v Brně dne 22. 2. 1990.

Po převozu do chirurgické nemocnice na Žlutém kopci lékaři zjistili, že kulka ráže 7,65 mm prolétla mezi dvěma krčními obratli a poškodila míchu. Zraněný mladík se několik dnů nacházel v kritickém stavu.

Byla jsem se svým manželem na balkoně našeho tehdejšího bytu na Zelném trhu. Viděla jsem, jak z Radnické ulice vyšli na Zelný trh za sebou dva muži v uniformách, jaké nosí příslušníci VB, na hlavě měli brigadýrky se štítkem. Jeden z nich řekl tomu druhému něco ve smyslu „jdeme na to" nebo „půjdeme do toho", načež oba vytáhli z pouzder pistole, napřáhli ruce asi v úrovni prsou před sebe, rozběhli se směrem do Orlí ulice a začali přitom střílet. Viděla jsem, že stříleli oba, viděla jsem záblesky výstřelů a slyšela jsem rány. Kolik ran vystřelili nevím, bylo jich ale několik. Chvilku na to zvonil telefon a volala naše známá paní Klímová, že u vchodu do drogerie byl střelen nějaký mladík. Říkala, že se jmenuje Ševčík, že ho zná, protože bydlel vedle.

MZM HO, inv. č. S 20 993, sign. SK 9, Protokol o výslechu svědkyně Anny Jelínkové ze dne 7. 5. 1990 na Městské prokuratuře Brno.

Stejně jako v ostatních případech bylo vyšetřování jeho postřelení 30. prosince 1969 přerušeno. Proti tomuto kroku podal Ševčíkův otec v lednu 1970 stížnost, která byla ovšem zamítnuta. Naopak, státní komunistická moc se nerozpakovala zahájit proti ochrnutému chlapci trestní stíhání, jak uvedl v roce 1990 mjr. Karel Švehla: *Vzpomínám si, že někdy počátkem roku 1970 jsem zpracovával vyšetřovací spis proti obviněnému Jiřímu Ševčíkovi pro trestný čin útoku na veřejné činitele, přitom jsem zjistil, že jde o člověka, který byl při srpnových událostech těžce zraněn. Věc jsem potom z důvodu jeho zdravotního stavu přerušil.*[42] *Z výpovědí svědků, které jsem tehdy vyslýchal, vyplývalo, že předtím byli operativními orgány na Leninově ulici nátlakem donuceni k výpovědím, svědčícím proti Ševčíkovi.*[43] V dalších letech Jiří Ševčík podal žalobu proti státu, ministerstvu vnitra a Národnímu výboru města Brna o náhradu škod – samozřejmě marně. Jednání u městského a později krajského soudu se vlekla až do roku 1977, kdy byla definitivně zastavena. Mladému muži, který zůstal pro těžké zranění dlouhé roky upoután na vozík (zhruba v roce 1976 mohl začít chodit o berlích, trvalé následky mu zůstaly do konce života), byl vyměřen invalidní důchod ve výši 480 Kčs a označení „kontrarevolucionáře" se nezbavil až do sametové revoluce. V únoru 1990 podal žádost o znovuotevření svého případu, ale ani nové vyšetřování nepřineslo zjištění totožnosti pachatele. Zahořklý a zlomený muž, který se nikdy nedočkal právní ani výrazné morální satisfakce, zemřel koncem 90. let 20. století.

42 *MZM HO*, inv. č. S. 20 993, Usnesení o přerušení trestního stíhání Jiřího Ševčíka, Brno, 19. 4. 1970.
43 Tamtéž, Protokol o výslechu Karla Švehly na Městské prokuratuře Brno ze dne 15. 5. 1990.

Danuše Muzikářová na chmelové brigádě v roce 1967. *Zdroj: archiv Jaroslavy Juránkové*

Odnášení zastřelené Danuše Muzikářové z místa neštěstí. Snímek reportéra časopisu Quick, publikovaný v neznámém italském deníku. *Zdroj: archiv Jaroslavy Juránkové*

Momentka z pohřbu Danuše Muzikářové v Brně dne 28. srpna 1969. *Zdroj: archiv Jaroslavy Juránkové*

Kdybys měla sebevíce tužeb a přání,
která jsi chtěla ještě vykonat,
přikročí Osud a řekne:
„Dost! Dožila jsi! Kniha Tvého žití končí
nedopsána!
Pojď!

S BOLESTÍ V SRDCI OZNAMUJEME VŠEM PŘÍBUZNÝM, PŘÁTELŮM A ZNÁMÝM,
ŽE NÁS NAVŽDY OPUSTILA NAŠE MILOVANÁ DCERKA, SESTRA A VNUČKA, SLEČNA

DANUŠE MUZIKÁŘOVÁ

ZEMŘELA NÁSILNOU SMRTÍ VE ČTVRTEK DNE 21. SRPNA 1969
V MLADÉM VĚKU 18 LET

SE ZEMŘELOU SE ROZLOUČÍME

VE ČTVRTEK DNE 28. SRPNA 1969 V 9 HODIN

V OBŘADNÍ SÍNI KREMATORIA MĚSTA BRNA

BRNO, LENINOVA 81

ZDENA a JAROSLAV MUZIKÁŘOVI, maminka a tatínek
JARKA, sestra
RODINY: MUZIKÁŘOVA, PAVELKOVA a HALÁMKOVA

Pohřební služba města Brna, nám. 25. února 3 — Telefon 231 31 — Grafia 02

Úmrtní oznámení Danuše Muzikářové. *Zdroj: archiv Jaroslavy Juránkové*

Pohřební průvod za rakví Stanislava Valehracha, 26. srpna 1969. *Zdroj: archiv Elišky Filipové*

Osudný výstřel z 22. srpna 1969 upoutal Jiřího Ševčíka na invalidní vozík. *Zdroj: archiv Jana Břečky*

Okolnost, že ke střelbě na Jiřího Ševčíka došlo ve stejné ulici, kde byl předešlého dne zastřelen Stanislav Valehrach a zraněn kpt. VB Vladislav Pátek, neunikla mjr. Oldřichu Chudobovi, který po skončení nepokojů pověřil komisi při MS VB, aby zjistila, *zda tam nebydlí osoba protistátně zaměřená nebo mající v držení ilegální zbraně apod., protože by mohlo jít o provokatéra s úmyslem vyvolat averzi proti příslušníkům SNB, LM a ČSLA.*[44]

Dne 22. srpna ve 21.30 hod. zásahové akce bezpečnostních složek v ulicích Brna skončily. Zatčením dalších 122 „podezřelých" během tohoto dne se počet zadržených demonstrantů zvýšil natolik, že již nepostačovala kapacita vazební věznice v Brně-Bohunicích ani provizorní cely v budově bývalé věznice na Gottwaldově třídě (dnes Cejl).

Pro potlačení možných dalších nepokojů 23. srpna požadovala MS VB nasazení dalších 100 příslušníků armády a milicí, pěti obrněných transportérů, tří tanků s radlicemi a dvou vodních děl.[45] K žádným větším protestům však již nedošlo, i když zápis z jednání koordinační komise KNV uvádí, že *je ještě 400–500 osob v městě Brně činných a jejich snaha je vyprovokovat orgány státní moci*, to se ovšem omezilo pouze na *slovní napadání příslušníků LM a VB.*[46]

V archivních materiálech je oficiálně zaznamenán zřejmě jediný „přiznaný" případ neadekvátního postupu represivních složek – 22. srpna kolem 20.15 hod. příslušníci VB a LM vytlačovali dav demonstrantů ze Solniční ulice. Během toho se na chodníku roztříštila láhev, spadlá nebo shozená z blíže neurčeného okna ve vyšším patře jednoho z domů. Policisté s milicionáři si všimli jediného rozsvíceného okna v 1. patře budovy v Solniční ulici č. 5, kde sídlila Československá tisková kancelář (ČTK). Aniž by přemýšleli o tom, že láhev dopadla na opačné straně ulice, vtrhlo dvanáctičlenné komando VB a LM, vedené *neznámým mužem v civilu*, do kanceláře fotooddělení ČTK a ostře se dožadovalo vydání „pachatele". Jeden z pracovníků se je pokoušel přesvědčit o omylu, ale *byl ihned několika orgány uchopen a vyvlečen na chodbu, kde byl vícekrát udeřen obuškem více orgány. Byla mu kroucena ruka dozadu, a přestože se snažil vysvětlit, že nikdo ze zaměstnanců láhev neshodil, trvalo chvíli, než bylo od bití upuštěno.* Celému incidentu byli kromě skupiny pracovníků ČTK přítomni dva novináři amerických tiskových agentur Associated Press (AP) a United Press International (UPI), kteří zde působili v souvislosti s probíhajícím cyklistickým šampionátem. Také kvůli přítomnosti západních žurnalistů byl po nahlášení incidentu na KV KSČ vydán příkaz k zajištění přítomnosti hlídky VB na pracovišti ČTK, aby zde umístěné telefony a dálnopisy *nebyly zneužity k vysílání zpravodajství přímo do zahraničí.* Záznam stížnosti končil konstatováním, že *kolektiv fotooddělení ČTK* […] *byl zákrokem příslušníků VB*

44 *ABS*, f. N 1-10, inv. j. 99, Použití střelné zbraně při hromadných zákrocích příslušníků SNB, LM a ČSLA proti výtržníkům a demonstrantům – pokyn.

45 *ABS*, f. N 1-1, inv. j. 86, Zpráva o situaci v městě Brně dne 22. 8. 1969.

46 TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 238.

a LM ohromen a pobouřen. Jejich chování bylo naprosto nepochopitelné a vyznačovalo se neukázněností a brutalitou. […] *Cítí se poškozeni a věří, že nadřízené orgány celou záležitost náležitě vyšetří a zajistí zjištění odpovědných orgánů.*[47]

Tento ani jiné četné případy policejní brutality z 21. a 22. srpna nikdy šetřeny nebyly, stejně jako se nemusel zodpovídat žádný policista nebo milicionář. Zcela zřetelně to vyjádřil mjr. Oldřich Chudoba na mimořádné operativní poradě náčelníka MS VB dne 27. srpna: *Je třeba jasně říci, nikdo se nebude nikomu omlouvat, proč se to či ono porušilo v průběhu zákroku. Vláda dala jasné pokyny likvidovat demonstrace a výtržnosti všemi prostředky. Proto státní síla jich použila.* […] *Orgánové nebudou bránit odpovědnosti za to, jestli někdo od nich obuškem dostal nebo nedostal, ale bude se posuzovat pouze taktika a připravenost zásahu. Se stížnostmi se nic dělat nebude.*[48]

Přitom vyšetřující orgány musely dobře vědět o porušování zákonů ze strany represivních složek, zejména u členů Lidových milicí, jejichž vystoupení v průběhu zásahu vnímala veřejnost jako nejagresivnější. Uváděla to také tajná informativní zpráva II. odboru MS VB Brno z 25. srpna 1969: *Drastické zákroky jsou povětšinou připisovány příslušníkům LM, kteří nemají potřebnou kvalifikaci v zacházení s obuškem* (sic!).[49]

Skutečností je, že nejenom v Brně, ale i v ostatních místech srpnových nepokojů roku 1969 si milicionáři oprávněně získali pověst surovců, kteří nešetřili nikoho a bili i starší lidi, včetně žen. Příkladů jsou desítky: *Legendární se stala stará paní s nákupní taškou a trikolórou v klopě, pověst o ní šla celým Brnem. Byla milicí sražena k zemi a zkopána jako „pravičácká bestie". Podle očitých svědků se tato scéna odehrála poblíž hlavního nádraží a staré paní bylo asi 70 roků.*[50]

V souvislosti se srpnovými nepokoji v Brně bylo vyšetřováno 656 osob, z toho 591 mužů a 65 žen. Stejně jako v celé republice, i zde mezi nimi převažovali lidé do 25 roků a mladší (do 18 let – 175, do 20 let – 135, do 25 let – 180), podle sociálního složení šlo ponejvíce o dělníky – učňovskou mládež (459 osob).[51] Také komunistický tisk musel reagovat na vysoké procento mladých lidí mezi demonstrujícími a konstatoval, že *kriminální živly svedly k protistátním akcím část mládeže*. Většinou však byli označeni jako *vlasatci* a *chuligáni*. Některé věty dobových článků působí až nechtěně komicky, jako např. tento popis mladých demonstrantů: *Vlasy dlouhé, ruka přeplněná*

---

47 *ABS*, f. N 1-10 , inv. j. 113, Napadení zaměstnanců ČTK Brno Solniční členy Lidových milicí – záznam z 22. 8. 1969.

48 *ABS*, f. N 3/1, inv. j. 19, Zápis z mimořádné operativní porady náčelníka správy VB Brno, konané dne 27. 8. 1969.

49 Tamtéž, MS VB Brno, Ohlasy na zákroky SNB a LM – informativní zpráva z 25. 8. 1969, MS-VB Brno, II. odbor.

50 *MZM HO*, inv. č. S 20 763, Dopis JUDr. Bohuše Fleischera, s. 7.

51 *ABS*, f. N 1-10, inv. j. 116, Seznamy zadržených a trestně stíhaných osob za demonstrace a protistátní činnost v srpnu 1969.

tetováním, potrhané texasky a slovník z Divokého západu – odprejskni grande, jinak tě vezmem přes perka.[52]

Podle informačního přehledu vypracovaného orgány SNB byly v Brně ve dnech 21.–22. srpna 1969 usmrceny dvě civilní osoby (Danuše Muzikářová a Stanislav Valehrach) a zraněno dalších 29. V osmi případech šlo o zranění vážná, z toho šest způsobených střelbou. Kromě Jiřího Ševčíka, postřeleného druhého dne protestů, utrpěli všichni ostatní svá zranění v průběhu 21. srpna: Miroslav Vykopal (střelná rána do levého ramene), Zdeněk Pospíšil (střelná rána v krku), Tamara Hanzlová (střelná rána v levé ruce), Antonín Lusk (střelné poranění bederní krajiny) a Karel Dostál (tříštivá otevřená zlomenina levého bérce v důsledku postřelení).

Je pravda, že jsem se zúčastnil demonstrace, která v té době (21. srpna 1969 – pozn. aut.) *probíhala na Zelném trhu. Pohyboval jsem se v horní části náměstí, když vypukla střelba. V době střelby jsem byl otočen obličejem směrem k Domu potravin, takže pravým bokem jsem směřoval k ústí Orlí ulice. Za této situace jsem byl zasažen do levé nohy, později jsem zjistil, že šlo o roztříštění holenní kosti a jak jsem došlapoval, tak se mi přitom zlomila ještě kost lýtková. Ta střelba vycházela přibližně z míst, kde je vchod do vinárny Pavilon, viděl jsem i střílející a vím, že se jednalo jak o příslušníky VB, tak o příslušníky Lidových milicí. Milicionáři stříleli ze samopalů, příslušníci VB z pistolí. Odhadl bych, že současně střílelo tak asi pět lidí. V době, kdy jsem byl zasažen, jsem nikoho nenapadal, po nikom jsem ničím neházel, nebyl prostě důvod proti mně zakročovat takovýmto způsobem. Mám doma schované kalhoty, které jsem tehdy na sobě měl a tyto jsou prostřeleny na třech místech a zásahy tvoří trojúhelník. Z toho usuzuji, že jsem dostal současně tři zásahy. Faktem je, že tu holenní kost jsem měl úplně roztříštěnou a noha mi visela jenom na masité části či svalu.*

ÚDV, vyšetřovací spis ČVS: ÚDV-1/VtB-95, Poškozená Muzikářová, Valehrach, Protokol o výslechu svědka Karla Dostála ze dne 16. 5. 1990 na Městské prokuratuře Brno.

Velmi těžké zranění utrpěl Pavel Štěpaník pádem z okapové roury z 2.–3. patra, když v panice prchal před zasahujícími policisty. Do fakultní nemocnice byl převezen v kritickém stavu v bezvědomí, s těžkým otřesem mozku, zlomeninou lebky (krajina čelní i temenní), horní čelisti, pánve, žeber, pravé stehenní kosti v krčku a roztříštěnou kostí patní. V nemocničním ošetření musel zůstat následujících pět měsíců a prodělal řadu operací.

52 Bijí nám naše děti. *Rovnost*, 22. 8. 1969.

Dne 21. 8. 1969 jsem se večer pohyboval po středu města Brna. Asi kolem 21.–22.00 hod. jsem se dostal do prostoru u Univerzitní knihovny, kde jsem viděl hořet vozidlo VB. Směrem od nám. Rudé armády se ke knihovně přihrnuli příslušníci VB, takže jsem společně s dalšími lidmi před nimi utíkal do Kounicovy, v té době Leninovy ulice. Ukryl jsem se v chodbě domu, který je na pravé straně ulice, jedná se o dům vedle dnešního domu ovoce a zeleniny. V domě se ukrývalo více lidí, v podstatě byla chodba plná. Za chvíli vpadli do chodby příslušníci VB a vyháněli lidi ven na ulici. Já ještě s několika dalšími lidmi jsme se pokusili utéct zadním vchodem na dvůr. Ze dvora se však nedalo utéct nikam dál, byla tam tma a nějaké ploty. Já jsem začal šplhat po hromosvodu, který byl na zadní části budovy Rudého práva, která přiléhala k tomu dvoru. Myslel jsem, že vylezu nahoru a podaří se mi utéct po střeše. Utíkal jsem ze strachu, ne proto, že bych se něčeho dopustil. Příslušníci VB přišli až na dvorek, mohlo jich být asi 10. V té době jsem byl asi v úrovni druhého patra, výšku v metrech odhadnout nedokážu. Slyšel jsem, že zespodu někdo volá „spadni dolů!". Nikdo z těch příslušníků mě jinak nevyzýval, abych se zastavil nebo abych slezl dolů. Já jsem lezl dále, čelem ke zdi, dolů jsem se neohlížel. Najednou jsem ucítil úder na levé oko a zároveň jsem cítil slzný plyn. Jsem přesvědčen, že jsem byl přímo zasažen slzným granátem, nevím, jestli byl někým z příslušníků po mně hozen nebo něčím vystřelen. V podstatě od okamžiku, kdy jsem ucítil náraz, si nic nepamatuji. Spadl jsem z té výšky dolů na dvorek a probral se až po několika dnech v nemocnici.

ÚDV, vyšetřovací spis ČVS: ÚDV-1/VtB-95, Poškozená Muzikářová, Valehrach, Protokol o výslechu svědka Pavla Štěpaníka ze dne 25. 3. 1991 na Městské prokuratuře Brno.

Tragicky ovšem skončil případ jiné zraněné oběti z 21. srpna 1969. Miroslavu Vykopalovi následkem střelné rány ochrnula ruka, což ho natolik psychicky poznamenalo, že později spáchal sebevraždu.

Můj bratr Miroslav Vykopal byl dne 21. 8. 1969 na Zelném trhu postřelen do levého ramene. Kulka mu zasáhla tepnu, doktoři nám potom říkali, kdyby ta rána šla jen o milimetr vedle, tak by nepřežil. V důsledku zranění byl bratr odhadem asi měsíc v nemocnici, potom byl v domácím ošetřování. Ztratil pohyblivost levé ruky, a to úplně celé, od paže až po prsty. Ta ruka mu prostě visela podéle těla. Chtěli ho dát do invalidního důchodu, bratr to velice těžce nesl, tehdy mu bylo necelých 25 let a na jaře 1970 si doma pustil plyn. Nezanechal sice žádný dopis na rozloučenou, ale nevím o žádném jiném důvodu k jeho sebevraždě, než to, že nemohl přenést přes srdce, že by měl žít jako mrzák. Jsem pevně přesvědčena, že jeho sebevražda byla důsledkem zranění z 21. 8. 1969.

ÚDV, vyšetřovací spis ČVS: ÚDV-1/VtB-95, Poškozená Muzikářová, Valehrach, Zápis o výpovědi Olgy Koubkové ze dne 9. 7. 1990 na Městské prokuratuře Brno.

Počty zraněných civilistů v hlášeních VB je nutno brát s rezervou, protože vzhledem k brutálnímu zákroku pořádkových sil musely být postiženy desítky, možná stovky dalších osob, které však nevyhledaly lékařskou pomoc z obavy před možným postihem nebo zdravotnický personál jejich ošetření nehlásil. Počty zraněných příslušníků zásahových složek jsou oproti tomu zřejmě přesné. Vedle tří vážnějších případů (včetně postřeleného kpt. VB Vladislava Pátka) utrpělo lehké zranění 46 příslušníků SNB, pět vojáků ČSLA, čtyři členové LM a tři příslušníci Požární ochrany.[53]

Další výraznější bezpečnostní opatření byla podniknuta v souvislosti s pohřbem obětí brněnských demonstrací. V den posledního rozloučení se Stanislavem Valehrachem, 26. srpna, hlídkovaly v Kovalovicích a okolí (Pozořice, Sivice, Tvarožná, Viničné Šumice) služební vozy VB s dvou- až tříčlennou posádkou, které měly zabránit rozšiřování protistátních letáků a psaní hesel. Předsedové místních národních výborů těchto obcí byli dopředu vyzváni, aby pokud dojde ke *zneužití pohřbu k provokacím*, čelili jakémukoliv narušení *za účasti ostatních funkcionářů MNV a ZO KSČ*. Dokonce i majitelé pohostinství v Kovalovicích a Pozořicích obdrželi varování, že musí přísně dodržovat zákon č. 120/62 Sb. (boj proti alkoholismu), jinak budou sami hnáni k zodpovědnosti.[54] Policisté v civilu sledovali náladu a reakce občanů při průvodu z Kovalovic do Pozořic a během církevního obřadu v tamním kostele. Pro případné *narušení klidu a veřejného pořádku* byla v Pozořicích umístěna desetičlenná zásahová jednotka, složená z příslušníků okresního oddělení VB.[55] Stejné, ne-li ještě rozsáhlejší bezpečnostní „manévry" probíhaly ráno 28. srpna před pohřbem Danuše Muzikářové. V prostorách brněnského krematoria se pohybovalo 80 „operativních orgánů", kteří měli monitorovat situaci. Za účasti stovek lidí proběhly oba smuteční obřady důstojně a bez incidentů.[56]

Ve věci usmrcených Danuše Muzikářové a Stanislava Valehracha, postřeleného Jiřího Ševčíka a kpt. VB Vladislava Pátka bylo ihned po ohlášení zahájeno vyšetřování. Proběhly standardní kriminalistické úkoly, jako nařízené soudní pitvy, ohledání místa činu, rekonstrukce (u případu Stanislava Valehracha), balistické expertizy, zajištění stop a výslechy svědků. Výpovědi příslušníků zasahujících jednotek (pokud se zaznamenaly) však byly většinou nekonkrétní a velmi obecné. Ve spisu o smrtelném zranění Danuše Muzikářové je např. uložen protokol výpovědi kpt. VB Josefa Vašíčka z obvodního oddělení VB Brno 1, který velel skupině složené z příslušníků bezpečnosti, vojáků

53 *ABS*, f. N 1-1, inv. j. 86, Zpráva o výtržnostech v městě Brně ve dnech 21. a 22. 8. 1969.
54 *ABS*, f. N 1-10, inv. j. 105, Bezpečnostní opatření při pohřbu S. Valehracha.
55 Tamtéž.
56 Pohřbu Danuše Muzikářové se 28. 8. 1969 zúčastnilo na 350 smutečních hostů, krátké projevy měl pater Hladík z kostela sv. Jakuba a paní Šmeralová, vedoucí učňovského pracoviště z podniku KRAS. O dva dny později se na přání rodiny sloužila v kostele sv. Jakuba zádušní mše. *ABS*, f. N 1-10, inv. j. 105, Pohřeb Danuše Muzikářové v Brně – hlášení.

a milicionářů v prostoru náměstí Svobody a ulice 9. května, jež odtud v průběhu odpoledne 21. srpna několikrát zaútočila na demonstranty a zahnala je směrem k náměstí Rudé armády. K večeru (časový údaj neuvádí) měl za Vašíčkem přijít neznámý mladík s informací, že na náměstí leží zastřelená dívka: *Nevěřil jsem mu, neboť jsem si myslel, že je to nějaká provokace, abychom se tam dostavili a poté byli napadeni. Pak jsem také myslel, že kdyby tomu tak bylo, že mohla být zraněná odstřelovačem dýmovnic. Proto jsem zůstal se skupinou u kostela* (kostel sv. Jakuba v horní části ulice 9. května – pozn. aut.) *a na nám. RA jsem nešel.* Vyslýchaný důstojník VB prohlásil, že rozkaz ke střelbě nikdy nevydal, a neuvedl ani jedno jméno členů své jednotky, protože *v této akci bylo nasazeno mnoho příslušníků VB z jiných obvodů a jmenovitě mi tito nebyli přiděleni.*[57]

Ve spisech vnitřního oddělení KS SNB existuje svědectví kpt. Františka Šebesty z VI. oddělení správy StB Brno, který rovněž zasahoval na inkriminovaném místě. I když není časově ohraničeno a o smrti Danuše Muzikářové se nezmiňuje, je velmi zajímavé: *Dohodli jsme se, že demonstranty zatlačíme na náměstí Rudé armády. Vytáhli jsme pistole a aniž bychom stříleli, jsme se rozběhli proti nim. Tím jsme se dostali na úroveň Jakubské ulice a roh ulice 9. května. Tyto útoky se opakovaly několikrát po sobě.* […] *Po celou dobu zde stále nebyl velitel úseku.* […] *Viděl jsem jak rozebírají* (demonstranti – pozn. aut.) *chodník z dlaždic u parku naproti kavárny Bellevue (nám. RA). Rozbíjeli tyto dlaždice na drobné kousky a dělali hromádky z těchto kamenů. Zde pro výstrahu došlo k živelnému použití zbraní. Bylo stříleno ze služebních pistolí do vzduchu. Demonstranti byli znovu vytlačeni až do parku. V této době přijela další jednotka vojáků a byl jsem svědkem toho, jak jeden z vojínů odepřel jít bojovat proti demonstrantům. Toto počínání velmi negativně zapůsobilo na vojáky. Také tato jednotka se nijakou odvahou nevyznačovala, až na jedince.*[58] *Na rohu Jakubské ulice stál v civilním obleku náčelník bojové přípravy mjr. Holý a jestliže měl rozkaz se na nás dívat, jak my se tam rveme bez velitele, pak je to na místě. Škoda jen toho obušku, který by byl třeba* (sic!). *V rukou tohoto soudruha nebyl k ničemu.*[59] Navrhovaná rekonstrukce na místě činu zůstala pouze na papíře, údajně proto, že *nebylo prokázáno, kterým směrem Danuše Muzikářová šla, případně v jaké poloze stála*.

V souběžně vedeném vyšetřování smrti Stanislava Valehracha v Orlí ulici se orgány bezpečnosti snažily dokázat, že ji způsobili demonstrující občané. Ještě během potlačování srpnových nepokojů byly ve sdělovacích prostředcích prezentovány závěry

---

57 *ABS*, přírůstek č. 3717/02, balík č. 1, Odbor vyšetřování MS VB Brno, vyšetřovací spis ČVS: VV-903/10-69 k úmrtí D. Muzikářové, Protokol o výslechu kpt. VB J. Vašíčka z 9. 10. 1969.

58 O nechuti příslušníků ČSLA k zásahu hovořil i svědek A. Kocourek: *Musím říci, že vojáci z toho byli nešťastní, někteří i plakali, se zákrokem nesouhlasili, ale museli plnit rozkazy. Proto se také drželi zpátky, zato milicionáři byli velmi aktivní.* Srov. BŘEČKA, Jan – SEČKÁŘOVÁ, Věra: *Brno v srpnu 1968 a 1969*, s. 26.

59 *ABS*, f. N 1-1, inv. j. 86, Hlášení kpt. StB Františka Šebesty o událostech 21. 8. 1969 v Brně.

oficiální propagandy, podle níž použili střelné zbraně demonstranti, a oni jsou tedy vinni smrtí nebo zraněním civilistů, případně příslušníků bezpečnostních složek. Již 22. srpna otiskla *Rovnost* komuniké předsednictva městského výboru KSČ a rady NVmB s větou …*ze strany kontrarevolucionářů byly použity i střelné zbraně. Výsledkem je ztráta dvou lidských životů.* V široce koncipované celostátní kampani byli účastníci občanských protestů výhradně označováni jako *kontrarevoluční* nebo *protisocialistické elementy*, *deklasované kriminální živly*, *recidivisté* apod.[60] Opakovaně se psalo o velkých škodách na majetku, které měli demonstranti způsobit, a je vcelku pochopitelné, že komunistický režim chtěl na ně svalit také odpovědnost za ztráty na životech.

Velký důraz byl proto ve vyšetřovacím spisu Stanislava Valehracha kladen na výpověď svědka Františka Effenbergera, který 21. srpna vpodvečer sledoval demonstrace z okna svého bytu v Orlí ulici. Údajně měl nejdříve slyšet ránu z protestujícího davu u Měnínské brány a *podle zvuku to byla střelba z pistole*, i když žádnou zbraň neviděl. Teprve poté měly začít střílet bezpečnostní orgány. Jeden z příslušníků VB zaznamenal v horní části Orlí ulice nález nábojnice typu Long-rifle, další svědek (člen LM) měl na ulici najít nábojnici ráže 6,35 mm, kterou ovšem *odložil v době, kdy pomáhal zraněnému Valehrachovi a později ji již nenalezl.*[61]

Průběh zásahu, který předcházel smrti Stanislava Valehracha, popsal podrobně ve svém výslechu zraněný kpt. VB Vladislav Pátek: *Po 17. hodině se naše družstvo dostalo do blízkosti křižovatky ulic Orlí – Minoritská – Josefská* […] *byl dán povel pplk. Nakládalem, aby byli demonstranti vytlačeni až k Měnínské bráně* […] *a proto bylo přivoláno vozidlo vystřelující slzotvorné granáty. Když ani po tomto zásahu demonstranti neuposlechli výzvy k rozejití, byl dán pplk. Nakládalem povel k výstražné střelbě do vzduchu a k postupu proti demonstrantům.* […] *Podle mého názoru a domnění vystřelilo se do vzduchu asi ze 4 samopalů, které měli příslušníci LM, což mělo vliv na demonstranty, neboť tito se dali na rychlý ústup směrem k Měnínské bráně. Tím vznikla mezi námi, tj. zakročující jednotkou a demonstranty, větší vzdálenost asi 100 metrů. Někteří z demonstrantů se schovali mezi dveře a v chodbách domů, takže i odtud jsme je vytláčeli. Já jsem vkročil do domu, kde je advokátní poradna č. 2, odkud jsem vykázal určitou část schovaných demonstrantů a v okamžiku, když jsem se vrátil zpět na ulici, spatřil jsem blízko rohu ulice Orlí – Minoritská ležet na chodníku a zčásti na vozovce neznámého muže.*[62]

---

60 V provolání předsednictva KV KSČ se uvádí, že v Brně chtěli *pravicově oportunističtí organizátoři a kontrarevoluční provokatéři narušit konsolidující se politický i ostatní život v našem kraji, úsilí pracujících ve výrobě i klidný spánek dětí. Rovnost*, 22. 8. 1969.

61 TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 254–255.

62 *ABS*, přírůstek č. 3717/02, balík č. 1, Odbor vyšetřování MS VB Brno, vyšetřovací spis ČVS: VV-903/10-69 k úmrtí D. Muzikářové, Protokol o výslechu kpt. VB V. Pátka z 24. 9. 1969.

Jak bylo zaprotokolováno během vyšetřování: *Soudruh pplk. Nakládal uvedl, že byl v blízkosti zastřeleného Valehracha, že je pravdou, že dal povel ke střelbě do vzduchu, neboť v ulici Orlí byla skupina orgánů VB a milice napadána kameny. Dále s. pplk. Nakládal uvedl, že v Orlí ulici v době, kdy byla tato střelba, zasahovala skupina převážně z členů LM.*[63]

Nikoho asi nepřekvapí, že při obnoveném vyšetřování násilných úmrtí v Brně ze srpna 1969 pplk. Jaroslav Nakládal ve své výpovědi před Městskou prokuraturou Brno v červnu 1990 uváděl náhle něco úplně jiného: *Vím, že ke střelbě došlo* […] *já jsem každopádně žádný takový rozkaz nedal. Přímo do těch míst jsem se dostal až v době, kdy střelba probíhala. U žádné jiné střelby jsem osobně přítomen nebyl.*[64]

Alespoň v případě zastřelené dívky byly policejním vyšetřovatelem podniknuty kroky ke zjištění podstatných informací, ovšem bez úspěchu: *…v lednu 1970 se pokusil zjistit podrobnosti o nasazení jednotek LM v městě Brně. Svůj dotaz adresoval Městskému výboru KSČ, a to prostřednictvím náčelníka Městské správy SNB. Přípis mu byl vrácen bez odpovědi s tím, že tato žádost vyvolala na štábu LM „značnou nespokojenost". Náčelník LM konzultoval žádost o poskytnutí informací na KV KSČ s náčelníkem LM jihomoravského kraje, který zakázal jakoukoliv informaci v tomto směru vyšetřovateli poskytnout. Bylo dokonce konstatováno, že jde o žádost neopodstatněnou a politicky nesprávnou.*[65]

Ani v jednom případě nebyla prokázána verze o střelbě z davu, stejně jako se nikdy nepotvrdila údajná přítomnost agitátorů z Prahy, kteří měli protestní akce v Brně řídit a koordinovat, historky o autech s cizí poznávací značkou, dávajících signál k útokům demonstrantům, o zákeřných střelcích ze samopalů apod. Nalezení důkazů o pachatelích z řad demonstrantů by jistě patřičně využila režimní propaganda. Všechna zranění byla způsobena projektily ráže 7,65 mm, vypálenými z velké dálky. V roce 1969 byla v Československu ve výzbroji příslušníků VB pistole ČZ vzor 50, do které se náboje této ráže používaly. Stejný druh munice měly samopaly vz. 61 Škorpion, jimiž byly pro zásah vyzbrojeny LM. S pravděpodobností blížící se jistotě lze konstatovat, že ve dnech 21. a 22. srpna 1969 měly palné zbraně v rukou – a bez váhání je použily – pouze zasahující jednotky VB a LM.

Veškerá tehdejší šetření skončila ve slepé uličce a na doporučení z vyšších stranických míst byla zastavena, *neboť se nepodařilo zjistit skutečnosti, opravňující konat*

---

63 *ABS*, přírůstek č. 3717/02, balík č. 1, Odbor vyšetřování MS VB Brno, vyšetřovací spis ČVS: VV-904/10-69 k úmrtí S. Valehracha, Záznam porady náčelníka KS SNB Brno ze dne 18. 9. 1969.

64 *MZM HO*, inv. č. S 20 993, Protokol o výslechu Jaroslava Nakládala na Městské prokuratuře Brno ze dne 6. 6. 1990.

65 *Soukromý archiv Jaroslavy Juránkové*, dopis JUDr. Jiřího Machourka Jaroslavu Muzikářovi ze dne 18. 12. 1989.

trestní stíhání proti určité osobě.[66] Pozůstalým zůstala jen bolest nad ztrátou nejbližších a nezodpovězené otázky, k nimž v následujících letech normalizace přibyla ještě nechtěná pozornost ze strany policejních orgánů (zvláště v období kolem 21. srpna) a nedůvěra jejich okolí, jak po letech vzpomínal Jaroslav Muzikář: *Dlouhá léta jsme s manželkou pracovali v Královopolské strojírně. Měl jsem tam kamarády, ale potom se nás lidé začali stranit, měli strach. Nechtěli mít potíže, hlavního technologa kvůli mně dokonce propustili z práce.*[67]

Listopad 1989 a konec komunistické vlády v Československu přinesl pro těžce zkoušenou rodinu Muzikářových možnost poprvé veřejně hovořit o smrti dcery. Objevily se články v novinách, hledali se očití svědci. Hned v únoru 1990 se Jaroslav Muzikář obrátil na městskou prokuraturu s žádostí o nové prošetření celého případu. To bylo přerušeno v červnu téhož roku z důvodu nezjištění pachatele. Další podnět přišel v roce 1994 a v následujících dvou letech celou kauzu obětí srpnových bouří roku 1969 řešilo Krajské státní zastupitelství Brno, poté trestní odbor Nejvyššího státního zastupitelství v Brně a nakonec Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. I když byla získána řada zajímavých dokumentů a cenných svědectví, to nejdůležitější – kdo zabil Danuši Muzikářovou a Stanislava Valehracha – se přes veškerou snahu zjistit nepodařilo a případ byl v roce 1996 odložen.

---

66 *ABS*, přírůstek č. 3712/02, balík č. 1, Odbor vyšetřování MS VB Brno, vyšetřovací spis ČVS: VV-903/10-69 k úmrtí D. Muzikářové a vyšetřovací spis ČVS: VV-904/10-69 k úmrtí S. Valehracha, závěrečné zprávy ve spisech. Jaroslav Muzikář obdržel oficiální vyrozumění o zastavení vyšetřování smrti dcery 4. 1. 1970. Srov. KRATOCHVIL, Jan: *1968–1969. Katalog k výstavám Český a slovenský exil 20. století*. Meadow Art, Brno 2004, s. 152.

67 SEČKÁŘOVÁ, Věra: Danka by se dožila padesáti let. *Rovnost*, 28. 6. 2001.

…V průběhu šetření se přihlásil svědek, který byl v té době vojákem základní vojenské služby a byl také nasazen k akcím v centru Brna. Uvedl, že byl přítomen střelbě na Muzikářovou, samotný výstřel však neviděl, ale z nastalé situace pochopil, že střílel příslušník SNB, kterého částečně popsal a poukázal zejména na jeho značnou výšku. Svědek také potvrdil, že po nějaké době přijelo neoznačené vozidlo značky Gaz, kterým byl policista odvezen. […] *Svědectví se v základních bodech shoduje s výpovědí dalších dvou svědků, kteří událost sledovali z oken přilehlých domů, a tvrdí, že skutečně střílel příslušník SNB vysoké postavy. Žádným dalším šetřením se však nepodařilo tohoto příslušníka ustanovit, i když za tímto účelem byla provedena řada úkonů.* […] *Další část práce vyšetřovatele byla zaměřena na možnost ustanovit alespoň některé vojáky základní služby, přítomné v prostoru tehdejší ulice 9. května v inkriminované době. Dle dobových plánů bezpečnostní akce bylo zjištěno, že v době střelby měl být na nám. Svobody a ul. 9. května nasazen 24. vrtulníkový pluk Brno-Slatina. Bylo ustanoveno bezmála sto vojáků základní služby i velitelů tohoto pluku a k věci vyslechnuti. Ani tito občané však nepodali žádné konkrétní svědectví.* […] *Zcela bezvýsledné bylo šetření po linii tehdejších Lidových milicí, zde se pouze podařilo zjistit, které podniky a závody měly nasazeny LM v jednotlivých částech Brna, chybí však konkrétní seznamy osob.* […]
Závěrem je třeba uvést, že […] *vyšetřování nevedlo ke zjištění takových údajů, které by umožnily trestní stíhání konkrétních osob zodpovědných za smrt a zranění lidí při demonstracích k 1. výročí vstupu vojsk. Je to způsobeno velkým časovým odstupem od vyšetřovaných událostí, z toho plynoucím úmrtím osob, které by mohly podat potřebná vysvětlení, záměrným nedostatečným vyšetřením událostí již v roce 1969, zřejmě úmyslnou likvidací některých důležitých dokumentů, částečnou neochotou mnohých občanů podat i v dnešní době vysvětlení i některými jinými důvody. Skutečností také zůstává, že i v teoretickém případě vytipování možného pachatele (příp. jeho označení anonymem apod.) by bylo vzhledem k časovému odstupu prakticky vyloučeno najít takové důkazy, které by postačovaly byť ke sdělení obvinění. S ohledem na shora uvedené skutečnosti proto nezbývá než věc dle paragrafu 159/4 trestního řádu odložit.*

Soukromý archiv Jaroslavy Juránkové, Usnesení Policie České republiky – ÚDV v Brně ze dne 26. 1. 1996.

Tragický osud Danuše Muzikářové a Stanislava Valehracha dnes připomínají pouze malé pamětní desky v místech, kde zemřeli.[68] Symbolizují jejich zbytečně ztracené životy, stejně jako ztracené naděje celé generace srpna 1969.

68 Pamětní desky všem čtyřem brněnským obětem 21. srpna 1968 a 1969 (Josef Žemlička, Viliam Debnár, Danuše Muzikářová a Stanislav Valehrach) byly slavnostně odhaleny 20. srpna 1991 a jsou dílem akademického sochaře Jiřího Sobotky.

Stanislav Valehrach se narodil 30. dubna 1941 v Kovalovicích v okrese Brno-venkov. V rodné obci a v Pozořicích vychodil základní školu, poté šel do učení na dřevomodeláře v Moravských elektronických závodech (MEZ) v Brně-Židenicích. Po vyučení pracoval až do své smrti ve Výzkumném ústavu stavebních a keramických strojů v Brně. Po letech na něj vzpomínala jeho sestra Eliška Filipová: *Stanislav byl opravdu hodný, obětavý kluk. Byla jsem sice o šest let starší, ale velice dobře jsme si rozuměli. Když už jsem měla vlastní rodinu a bydlela v Přerově, Stanislav k nám často jezdíval, dobře si rozuměl i s mým manželem, naše děti ho milovaly. Měl hodně zálib, byl sportovně založený, sám hrál aktivně fotbal a trénoval místní kluky v hokeji a ve fotbale. Také hrával ochotnické divadlo* (BŘEČKA, Jan – SEČKÁŘOVÁ, Věra: *Brno v srpnu 1968 a 1969*, s. 48). Vedle divadla a dřevomodelářství byl jeho největším koníčkem sport. V rodné obci se výrazně angažoval v práci pro tělovýchovnou organizaci Sokol, v níž působil jako člen výboru a trenér hokejového družstva dorostenců. Právě starost o mladé svěřence z kovalovického sportovního oddílu jej přivedla 21. srpna 1969 do brněnských ulic, kde ho zastihla smrt.

Danuše Muzikářová se narodila 13. července 1951 v Brně. Podle vzpomínek rodinných příslušníků to byla šikovná, dobrosrdečná a kamarádská dívka, která v dětství hrála v ochotnickém kroužku divadla Jitřenka. V červnu 1969 ukončila tříleté studium na učňovské škole a jako pánská krejčová začala pracovat v pobočném závodě brněnského textilního podniku KRAS v Bratislavské ulici. Nadanou kreslířku, která se chtěla zanedlouho hlásit na studium módního návrhářství na textilní průmyslovce, viděl její otec Jaroslav Muzikář naposledy živou odpoledne osudného 21. srpna 1969: *Potkal jsem ji na cestě z práce poblíž Univerzitní knihovny na Leninově ulici. Šla s mladší sestrou Jarkou do města domluvit se s kamarádkou, kam se půjdou bavit v pátek. Řekl jsem jim, ať se dlouho nikde nezdržují. Pak už se vrátila jen Jarka s tím, že se jí Danuše ztratila v davu. Večer jsme šli na Bezpečnost. Z Leninovy nás poslali na Veveří a tam nám jeden nakonec řekl: „Moment, nějakou mrtvou tady máme." Vzali nás autem do úrazové nemocnice. Naše Danka ležela na nosítkách přikrytá prostěradlem. Na stolku vedle ní ležely její šaty, hodinky a řetízek.* […] *Na pohřeb přišla spousta lidí, ale všechno hlídala StB a policie. Problém byl i s natištěním parte, chtěli jsme, aby na oznámení byla Dančina fotografie. V tiskárně na Běhounské vedle Typosu jsem je vyzvedl těsně předtím, než je policie přišla zabavit* (SEČKÁŘOVÁ, Věra: *Danka by se dožila padesáti let*). Rodinná tragédie navždy poznamenala další život manželů Muzikářových i jejich mladší dcery Jaroslavy.

RUDÉ PRÁVO

Liberec a Severočeský kraj

Přetržené noviny s prohlášením vlády položené mezi květinami u desky věnované památce zabitých v srpnu 1968. *Zdroj: ABS*

Liberec a Severočeský kraj (srpen 1969)

Velké protestní akce se očekávaly také v Severočeském kraji a bezpečnost a krajské stranické a státní orgány se na ně aktivně připravovaly. Jako potenciálně nejnebezpečnější místa bylo vytipováno Ústí nad Labem jakožto krajské město a dějiště rozsáhlých nepokojů během tzv. hokejových událostí v březnu 1969[1] a Liberec, kde před rokem došlo k těžkým ztrátám na životech čs. občanů během invaze sovětských vojsk.[2] Nepodceňovala se ani situace v jiných lokalitách, např. v okrese Česká Lípa, kde byly rozmístěny silné posádky Sovětské armády, které téměř sousedily s rekreační oblastí hojně navštěvovanou Pražany, nebo dalších městech se silnou akumulací průmyslových podniků (Chomutov, Jablonec nad Nisou apod.).

Nakonec se místem nejsilnějších nepokojů v severních Čechách a třetím největším ohniskem demonstrací v celé republice stal Liberec.[3] Místní deník *Vpřed* nabádal ke klidu a varoval před případnou účastí na jakýchkoliv akcích. Na úrovni regionální správy byla vytvořena zvláštní operativní komise se zástupci OV KSČ, MěNV a ONV, která měla očekávané akce řídit. Za bezpečnostní stránku odpovídal pětičlenný operační štáb okresního oddělení VB v čele s pplk. Zdeňkem Plačkem, podřízený operačnímu štábu KS SNB v Ústí nad Labem.[4]

Současně byla zřízena pořádková jednotka VB o síle 30 mužů, vedená kpt. Miroslavem Bockem, dalších deset příslušníků tvořilo zálohu. Spolupracovat s ní měla tzv. realizační skupina, tvořená pěti vyšetřovateli VB. Pro potřeby zásahové jednotky byl připraven autobus, automobily Volha s tlampačem a Škoda 1202 kombi (vše s řidiči), kromě obvyklé výstroje patřily do výbavy skupiny i fotoaparát s bleskem a přenosný magnetofon, čtyři vysílačky a jeden megafon. Celkem bylo v okrese k dispozici 255 příslušníků VB (z toho 185 přímo v Liberci), ČSLA dodala 60 vojáků pro obchůzkovou službu a 28 pro střežení vybraných objektů, v záloze zůstávalo 100 vojáků k uzavření prostoru případného zásahu, kteří měli k dispozici deset nákladních automobilů k přehrazení ulic.[5] Plány počítaly s mnoha eventualitami vývoje a zahrnovaly širokou škálu opatření – od poskytnutí ochrany trvale bydlícím i na našem území krátkodobě

---

1 Více viz KAISER, Vladimír: Protisovětská demonstrace v Ústí nad Labem po hokejovém utkání v roce 1969. *Městské noviny. Informační list pro občany města Ústí nad Labem*, 2002, roč. 3, č. 15 (říjen – prosinec 2002), s. 12–13.

2 Více viz BÁRTA, Milan – CVRČEK, Lukáš – KOŠICKÝ, Patrik – SOMMER, Vítězslav: *Oběti okupace. Československo 21. 8. – 31. 12. 1968*, s. 73–94.

3 Materiál k následujícím událostem pochází převážně z dokumentů z fondu Krajská správa SNB Ústí nad Labem – vnitřní odbor (dále jen L 1-1), inv. j. 82 a 84, uložených v Archivu bezpečnostních složek.

4 *ABS*, f. A 10, inv. j. 237, Mimořádná bezpečnostní opatření k zajištění klidu a pořádku v srpnu 1969, 1. 8. 1969. Dokument otiskl TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 112–118.

5 Tamtéž. I v tomto případě se mohou údaje lišit dle pramenů.

pobývajícím občanům socialistických zemí a posádkám sovětských vojáků, kontrol všech sportovních a kulturních akcí v okrese, vyhledávání autorů a šiřitelů letáků přes střežení letišť v Liberci a Hodkovicích nad Mohelkou až po sledování skupin „závadové“ mládeže, především z řad tzv. volných trampů apod.

Výstroj a výzbroj členů pořádkové jednotky v Severočeském kraji

Stejnokroj vz. 60, opasek bez řemení, v Liberci samopal vz. 61 a 90 ks nábojů (v Ústí nad Labem místo něj pistole vz. 50 se dvěma zásobníky), přilba, obušek, pouta RALK, kasr, baterka, obvazový balíček, psací potřeby – blok, pero – a pro případ přesunu k jiné součásti přidělená mošna na osobní potřeby s určeným obsahem. V Ústí nad Labem ještě plynová maska.

ABS, f. A 10, inv. j. 237, Mimořádná bezpečnostní opatření k zajištění klidu a pořádku v srpnu 1969, 1. 8. 1969.

Očekávaly se především nepokoje spojené s pokusy o uctění památky občanů zabitých sovětskými vojáky při invazi v roce 1968. Zvýšená pozornost se proto upřela k místům usmrcení a pamětním deskám obětí umístěným v centru města Liberce u radnice. Před výročím srpnové tragédie se bezpečnost zaměřila např. na to, kdo si objednal smuteční věnce, jež by mohly být použity k uctění památky zemřelých. Podařilo se dohledat pět organizovaných skupin (vesměs pracovních kolektivů). S těmi funkcionáři MěNV jednali a sdělili jim, že věnce nelze umístit na místech tragédie, aby je tedy dali ke krematoriu, s čímž nakonec všichni souhlasili. Zajímavé je, že se vedoucí činitelé MěNV nepokoušeli zabránit uctění obětí z loňského roku, ale spíše se snažili získat nad touto akcí kontrolu a z centra města ji přesunout do krematoria a mimo frekventovaná místa.[6] Obavy panovaly zřejmě také z možného zapojení dělníků z blízkého Jablonce nad Nisou, což by pravděpodobně vedlo k prudkému rozšíření nepokojů. Zdá se, že vedoucí činitelé MěNV do poslední chvíle doufali, že se podaří udržet situaci pod kontrolou a nebude nutné se uchylovat k nasazení pořádkových sil.

S blížícím se výročím byla i v Liberci atmosféra čím dál napjatější. Dne 1. srpna rada ONV konstatovala, že situace je vážná. Okresní noviny *Vpřed* opakovaně otiskovaly výzvy nejrůznějších úřadů, podniků a institucí, aby se občané nedali strhnout k účasti na protestních akcích. Ve městě a okolí se objevovaly všudypřítomné letáky a nápisy. Dne 18. srpna kdosi na zeď budovy libereckého OV KSČ napsal větu

6 MěNV dal podnět k výstavbě pomníku obětem roku 1968, který měl být počátkem srpna vztyčen v urnovém háji. Na dotaz vedení VB funkcionáři MěNV odpověděli, že pokud nebude dohotoven do 5. 8., nechají stavbu zastavit, aby se v ní pokračovalo až po 21. 8. 1969 OV KSČ nakonec nařídil pozastavení stavby s tím, že celá záležitost bude dořešena později. Pietní připomínky se nakonec oběti okupace v Liberci dočkaly až po r. 1989.

Nápisy na garážích v Jablonecké ulici. *Zdroj: ABS*

Fotografie zastřeleného muže položená mezi květiny na pietním místě. *Zdroj: ABS*

Dav se přemísťuje na náměstí. *Zdroj: ABS*

Příslušníci VB bedlivě sledovali shlukování lidí na chodnících a ulicích. *Zdroj: ABS*

Vojáci přehradili ulici a dav se zastavil. *Zdroj: ABS*

V davu uvízl i hlídkový vůz VB. *Zdroj: ABS*

Lidé se snažili navázat s posádkou hlídkového vozu VB rozhovor. *Zdroj: ABS*

Příslušníci VB a vojáci vytlačili demonstranty z Pražské ulice na náměstí Klementa Gottwalda. V popředí policejní vůz. *Zdroj: ABS*

„Zde bydlí zrádci“, ve stejný den byl zadržen Josef Slavík, který vnikl do domu svého zetě ruské národnosti, fyzicky ho napadl a vyhrožoval mu zabitím.[7] O den později se objevily další nápisy „Marš na Sibiř“, „Oškubejte Husáka“, „Hanba zrádcům“, „Smrt okupantům“, „Co okupant, to vrah“. Několik lidí bylo za psaní protistátních a protistranických nápisů a hanlivé výroky na adresu prezidenta a vedoucích představitelů KSČ zadrženo.[8] Dne 19. srpna se sešla rada městského národního výboru, aby naposledy zkontrolovala přijatá opatření. Rozhodla zároveň o tom, že 21. srpna bude v pohotovosti a bude zasedat permanentně.

V noci z 19. na 20. srpna proběhla také v Liberci velká akce zaměřená na celostátně hledané kriminální živly a recidivisty, spojená s kontrolou restaurací a nočních podniků, známých kuplířských bytů apod. Zároveň se i zde uskutečnila velká dopravněbezpečnostní akce a do ulic vyrazily zesílené hlídky v uniformách i civilu.

Na první rozsáhlejší protesty došlo v Liberci ve středu 20. srpna. V centru města se začaly shromažďovat skupinky převážně mladých lidí, kteří vášnivě debatovali o politické situaci. Z některých hloučků se ozývaly hlasité výkřiky na adresu sovětských okupantů a jejich domácích přisluhovačů. Další lidé začali na náměstí Bojovníků za mír (dnes náměstí Dr. E. Beneše), v ulici 5. května a u hlavní pošty pokládat vlaječky a květiny v místech, kde před rokem zahynuli jejich spoluobčané. Na vrata radnice kdosi připíchl vlajku s černým pruhem a dav se rychle rozrůstal. Ozývaly se výzvy k účasti na zítřejší demonstraci.

Jako „důkaz“ cíleného organizování protestů, užitý později také médii, posloužila zpráva Krajské správy SNB Ústí nad Labem převzatá i regionálním tiskem, podle níž měl 20. srpna kolem osmé hodiny večerní na místo s pamětními deskami obětí srpna 1968 před libereckou radnicí přijet osobní vůz s pražskou poznávací značkou, jehož osádka položila k deskám květiny a svíčky a na vrata radnice připíchla státní vlajku s černým smutečním pruhem. Jeden z pasažérů auta se měl setkat s dalším člověkem, ten prý vzápětí začal organizovat mladé lidi a vyzývat k demonstracím následujícího dne, přičemž uváděl, že on sám se účastní všech protestních akcí.[9] Státní bezpečnost za podněcovatele a organizátory protestů opakovaně označovala lidi vyslané na sever Čech z Prahy a pátrání po nich věnovala značnou energii.[10] Najít se přes veškeré vynaložené úsilí nakonec nepodařilo nikoho.

---

7 *ABS*, f. H 7-1, inv. j. 106, Situační zpráva okresního oddělení VB Liberec k událostem ve městě Liberci ve dnech 20. až 22. 8. 1969 v souvislosti s hromadným porušením veřejného pořádku, srocováním, hromadnými útoky proti pořádkovým jednotkám VB, ČSLA, LM, čelným představitelům státu a vandalským poškozováním národního majetku, 5. 9. 1969.

8 Tamtéž.

9 *Průboj*, 25. 8. 1969.

10 *Státní okresní archiv Liberec* (dále jen SOkA Liberec), f. KSČ, Okresní výbor Liberec, plenární zasedání, karton (dále jen k.) 21, Zápis 23. schůze plenárního zasedání OV KSČ v Liberci dne 27. srpna 1969.

Večer se lidé objevili se zapálenými svíčkami a začali zpívat státní hymnu. Podle odhadů bezpečnosti jich bylo na čtyři sta. Takové množství osob přirozeně zkomplikovalo dopravu, procházející hlídky VB však nijak nezasahovaly. Před občany předstoupila delegace členů ONV, MěNV a OV KSČ v čele s předsedou městského národního výboru Jiřím Moulisem, který se v srpnu 1968 postavil proti okupaci a který nyní lidi vyzval k rozchodu. Další funkcionáři se vmísili do davu a přesvědčovali občany individuálně. Většina z nich se následně skutečně rozešla, takže hodinu před půlnocí u pošty zůstávalo už jen asi 100–150 mladých lidí. Proti nim nakonec po dohodě členů operační komise s náčelníkem KS SNB pplk. Karlem Kudrnou nastoupily tři patnáctičlenné hlídky z OO VB Liberec. Došlo pouze k několika drobným incidentům, při kterých bylo zadrženo deset lidí (pět z nich bylo následně vzato do vazby). Pořádková jednotka připravená mezi radnicí a divadlem ten den nasazena nebyla a po půlnoci na náměstí zůstaly pouze hlídky VB. V noci byly z prostoru před radnicí odvezeny položené květiny. Byl to ovšem jen pověstný klid před bouří.

Od rána 21. srpna bylo znát, že i v Liberci se většina občanů seznámila s letáky a výzvami k uctění památky srpnových událostí. Autobusy i tramvaje jezdily téměř prázdné (podle odhadů obsazené asi ze 30 %), většina lidí šla do práce pěšky, někteří ve smutečním oblečení. Hlídky na ulicích zaregistrovaly na několika domech státní vlajky (někdy s černými stuhami), případně černé prapory, které byly po upozornění odstraňovány.

Na místech úmrtí z roku 1968 se opět začaly objevovat květiny náhradou za ty, které byly přes noc uklizeny. Příslušníci bezpečnosti marně lidi přemlouvali, aby je položili k urnám na hřbitově u krematoria. Podle vzpomínek pamětníků začali později pracovníci Technických služeb házet květiny vidlemi na korbu přistaveného nákladního auta. Pokus o odstranění květin a svíček vyvolal velmi negativní odezvu davu, který se začal shromažďovat kolem radnice a přerušil tak dopravu na náměstí.

Zakrátko se tak před radnicí shromáždila zhruba tisícovka lidí, ale funkcionáři operativní skupiny nedali přes výzvy vedoucích pořádkových jednotek rozkaz proti nim zasáhnout.[11] Opakovaně pouze vybízeli vedoucí libereckých podniků, aby zabránili shlukování zaměstnanců během pracovní doby i po jejím skončení v centru města. Shromáždění viděli připravené příslušníky zásahových jednotek, kteří pouze nečinně stáli. Atmosféra houstla, fyzicky byl napaden muž, který si četl *Rudé právo*. V půl jedenácté byla konečně pořádkové jednotce vyhlášena pohotovost. Funkcionáři MěNV městským rozhlasem a velitel zásahové jednotky prostřednictvím tlampačů rozhlasového vozu vyzývali občany, aby se rozešli. Část jich sice bezprostředně po této

11 Na to si později velitelé zásahových sil stěžovali, stejně jako na fakt, že členové vedení města a místního vedení strany nejednali podle předsrpnových příprav a dohod a bránili tak správnému postupu proti demonstrantům.

výzvě odešla, několik stovek jich však na místě zůstalo a pískotem a hlasitými výkřiky dávalo najevo svůj nesouhlas s vedením komunistické strany a především politikou G. Husáka i se Sborem národní bezpečnosti, který byl označován za Gestapo. Hněv davu však nesměřoval proti vojákům, na ty se demonstranti pokoušeli apelovat, aby nezakročovali a zůstali stranou, což mnoho z nich dělalo. Podle několika svědectví ukazovali lidem prázdné zásobníky jako doklad toho, že jim režim nevěří.[12] Lidé se odmítali rozejít a příslušníci zásahové jednotky začali s vyklízením náměstí za použití obušků a slzného plynu. Policisté uzavřeli náměstí a okolí divadla a volná zůstala pouze Sokolská ulice.

Vážení spoluobčané!
Rada Městského národního výboru v Liberci se obrací na všechny pracující v závodech a občany města s naléhavou prosbou a výzvou o podporu a pomoc při udržení klidu a veřejného pořádku.

Tragedie, ke které došlo ve večerních hodinách včera v Praze, i pokusy o větší soustřeďování občanů ve středu našeho města a okolí radnice nasvědčují, že by mohlo dojít i u nás k narušení potřebného klidu a vytvoření kritické situace.
Prosíme vás naléhavě, v zájmu nás všech, v zájmu našich dětí, zabraňme společně tomu, aby z nevinného pietního aktu položení květin se nestalo místo nepokojů a případného dalšího neštěstí.

Rada MěNV v Liberci oceňuje vaši rozvahu, kterou jste ve své většině až dosud projevili, i když v dopoledních hodinách došlo k několika incidentům, při nichž zasáhla veřejná bezpečnost. Prosíme vás proto znovu velmi naléhavě, abyste se po skončení pracovní doby neshromažďovali v okolí radnice ani na jiných místech města. Zachovejte rozvahu a s vědomím velké společenské odpovědnosti odejděte ze závodů do svých domovů. Děkujeme vám.

ABS, f. H 7-1, inv. j. 106, Výzva rady MěNV k dělníkům v továrnách, aby se nezapojovali do protestních akcí.

Další postup bezpečnostních sil však byl poté rozkazem vedení zastaven. Demonstranti se ovšem pouze stáhli do okolních ulic, kde se znovu srocovali. Lidé se schovávali do průjezdů a poté, co je příslušníci pořádkové jednotky minuli, se znovu vraceli. Proto se začalo i s vyčišťováním okolních průjezdů. K nejtěžším střetům došlo na Pražské ulici, kde v davu uvízly tramvaje a nemohly se pohnout z místa. Nakonec se podařilo demonstranty z centra vytlačit.

12 Později si velitelé zásahu stěžovali i na to, že příslušníci vojenských zásahových jednotek značně podléhali davu, což prohlubovalo izolaci bezpečnostních jednotek. *ABS*, f. A 10, inv. j. 258, Zpráva bezpečnostního odboru MV ČSSR pro sekretariát st. tajemníka v MV ČSSR, 19. 9. 1969.

Občané, znovu vás žádáme, opusťte celý prostor náměstí!
Občané, znovu vás žádáme jménem zákona, opusťte prostor náměstí!
Občané, neuposlechnete-li výzvy, bude proti vám použito chemických prostředků!
VB vás žádá, abyste okamžitě vyklidili Pražskou ulici. Neuposlechnete-li, bude proti vám použito všech prostředků.
VB vás vyzývá jménem zákona, opusťte Pražskou ulici, neshlukujte se a pokračujte v chůzi.
Veřejná bezpečnost z pověření představitelů města a okresu vás žádá, opusťte celý prostor náměstí Bojovníků za mír, k odchodu použijte ulic Moskevské a Pražské. Neshlukujte se, přispějte svou ukázněností udržet pořádek a klid.

ABS, f. H 7-1, inv. j. 106, Výzvy těsně předcházející zákrokům pořádkových jednotek v Liberci 21. 8. 1969.

Po zklidnění situace byla pořádková jednotka stažena a v ulicích zůstaly pouze hlídky. Toto využili demonstranti, kteří se začali znovu shlukovat, především v okolí Gottwaldova náměstí (dnes Soukenné) a vraceli se do Pražské ulice, v čemž jim slabé hlídky VB nemohly zabránit. Opět proto zasahovaly pořádkové oddíly. Podle odhadů se po skončení ranní pracovní směny, kdy dav posílili zaměstnanci velkých podniků, shromáždilo v centru města již na 5000–6000 lidí, z nichž se zhruba 1500 aktivně podílelo na odporu proti zasahujícím složkám (ve zprávě VB byli označeni jako „mladí a nezvladatelní"). Střety se přelévaly Pražskou ulicí nahoru a dolů, podle toho, zda měly momentálně převahu pořádkové síly, nebo demonstranti. Nepomáhala ani auta s vodními stříkači, lidé je napadali kameny a poškozená vozidla se musela opakovaně stahovat. Na obušky a plyn začali lidé rychle reagovat házením věcí, které nalezli v okolí – dlažebními kostkami, popelnicemi, dřevem, kamením, cihlami a stavebním materiálem připraveným na staveništi obchodního domu Ještěd. Někteří z nich měli praky se střelami z železných matic. Na druhé straně podle vzpomínek pamětníků milicionáři proti lidem vystřelovali světlice,[13] jejich užití během zákroku potvrzují zprávy VB, chybí však přesnější údaje o způsobu použití. Na několika místech se lidé pustili do policistů i pěstmi. V ulicích začaly vyrůstat barikády. Několik mladíků se dokonce pokusilo neúspěšně nastartovat odstavený pásový buldozer a prorazit s jeho pomocí policejní kordon.[14] Do dění se měli zapojit i starší lidé, kteří mladé podporovali z chodníků pokřiky „Nedejte se", „Nebojte se", „Pravda vítězí", „Jsme s vámi", „Jen do nich", „Pryč s komunisty" apod. Pražská ulice byla několikrát vyklizena, ale dav se do ní opakovaně vracel z vedlejších ulic. Měly zde padnout také ojedinělé výstřely v rámci libereckého zásahu, kdy člen Lidových milicí vystřelil slepými náboji, aby ochránil

13 CVRČEK, Lukáš: Rebelové z jeskyně. Sonda do osudu aktérů protiokupačních aktivit v roce 1969 na severu Čech. *Paměť a dějiny*, 2010, roč. IV, č. 1, s. 14–15.
14 Tamtéž, s. 15.

příslušníka VB obklíčeného demonstranty.[15] Nakonec lidé ulici ovládli a členové pořádkové jednotky se před dlažebními kostkami a maticemi a kuličkami (nejspíše šlo o kuličky z kuličkových ložisek – pozn. autora) z praků museli skrývat ve výklencích okolních domů. Na několika místech se příslušníci VB uchýlili k tomu, že házeli zpátky kameny, které původně mířily na ně.

Z celého kraje se do Liberce začaly sjíždět posily příslušníků bezpečnosti, milicionářů a vojáků s obrněnými transportéry a vodními děly.[16] Po jejich příjezdu byli demonstranti znovu zatlačeni na Gottwaldovo náměstí a okolní staveniště. Zde došlo k nejtěžším střetům. Opět vyrostly barikády. Nasazení vodních děl nemělo účinek ani tady, rozvášněný dav požární techniku naopak demoloval. Opakovaný nápor pořádkových sil nepřinesl úspěch, lidé dokonce přecházeli do protiútoků. Ve snaze zastavit dav byl vytvořen zátaras z vojenských nákladních aut, jeden z vozů kdosi následně zapálil (díky rychlému zásahu shořela pouze plachta) a zátaras byl rozbit. Na jedné straně se lidé soustředili kolem náměstí, které bránili a z něhož se občas pokoušeli prorazit dál, na straně druhé se příslušníci pořádkové jednotky s posilami snažili zabránit jim v dalším postupu a náměstí obsadit. Na několika místech byly při střetech rozbity výkladní skříně, např. u Domu obuvi, Čedoku, drogerie a paláce Dunaj, některé začaly dokonce hořet (snad po zásazích světlicemi), poškozeny byly výlohy Sovětské knihy. Mezi demonstranty se bohužel našli i takoví, kteří neváhali využít vzniklé situace k rabování nebo se notně posilovali nalezeným alkoholem, což později normalizační tisk často zdůrazňoval.

Podle vyhodnocení pro HV VB Praha měla pistole na slzné náboje velmi malou účinnost na volném prostranství, vhodná byla pro likvidování individuálního odporu v oknech apod. Ruční granát ROLL 100 A měl zejména psychologický účinek, po dopadu vybuchoval a nebylo možno jej házet zpět na pořádkové jednotky, nevýhodou byla malá účinnost okruhu zamoření. Granát ROLL 200 sice zasahoval větší prostor, v okamžiku dopadu však ihned nevybuchoval a poměrně dlouho hořel, demonstranti ho proto často házeli zpět na zasahující příslušníky. Náboje používané do vrhače granátů VGL 200 měly shodné účinky jako granáty ROLL 200, zbraň měla především psychologický účinek zejména v počátečních fázích zásahu, než demonstrující poznali, že střílí pouze slzné granáty. Souhrnným nedostatkem všech popsaných prostředků byla podle zpráv VB krátkodobá účinnost v otevřeném prostoru, k dosažení žádoucího výsledku by bylo nutné nasadit je ve velkém množství.

ABS, f. L 1-1, inv. j. 82, Hlášení OO VB Liberec pro HV VB Praha, 27. 8. 1969.

15 *SOkA Liberec*, f. KSČ, Okresní výbor Liberec, plenární zasedání, k. 21, Zápis 23. schůze plenárního zasedání OV KSČ v Liberci dne 27. srpna 1969.

16 Z České Lípy a Jablonce nad Nisou vyrazilo po 30 milicionářích, z Litoměřic 2 obrněné transportéry, z Mostu 31 a z Jablonce nad Nisou 25 příslušníků VB.

Navečer byla do sídla předsednictva vlády ve Strakově akademii v Praze odeslána zpráva, že místní nemocnice odmítla ošetřit zraněné členy VB a LM a ujala se jich prý teprve na zákrok předsedy MěNV. Ve skutečnosti však ošetření odmítnuto nebylo, pouze někteří lékaři dali otevřeně najevo svůj názor na zákrok.[17]

Když se setmělo, bylo náměstí osvětlováno světlicemi. Teprve pozdě v noci se podařilo soustředit dostatečné síly a zahájit rozhodující útok na unavené demonstranty. Ti v zoufalství zapálili barikády. Zásahové síly však pozvolna získávaly převahu. Dav byl rozdělen do skupin, náměstí neprodyšně uzavřeno a vyčleněné úderné oddíly je začaly s pomocí obrněných transportérů systematicky čistit. Jeden z obrněnců byl kameny tak poškozen, že musel být stažen a dalších akcí se již nezúčastnil. Poslední hloučky demonstrantů nacházely útočiště na staveništi obchodního domu Ještěd (2009 zbourán – pozn. autora) nebo se snažily ukrýt ve sklepích či na střechách okolních domů. Zákrok skončil v půl třetí v noci.

Ještě ráno 22. srpna se místy shlukovali lidé a kladli květiny k pomníčkům připomínajícím oběti okupace z loňského roku. Podle zprávy SNB *v odpoledních a večerních hodinách však již k dalším akcím kontrarevolučních živlů nedošlo.*[18]

Na potlačení nepokojů v Liberci se podílelo 180 příslušníků VB ze šesti okresů, 15 příslušníků StB („operativně“ sledujících situaci), 10 vyšetřovatelů VB, 190 vojáků z Varnsdorfu, 240 vojáků chemického vojska a 160 milicionářů. Spolu s nimi byly nasazeny 4 obrněné transportéry a 3 vodní děla.[19]

Bezpečnost, přesná ve sčítání vlastních ztrát, zaznamenala 33 zraněných uniformovaných příslušníků VB (4 těžce, 29 lehce), 4 vojáky, 2 požárníky a 2 milicionáře. Hmotné škody na majetku byly odhadnuty na 1 200 000 Kčs. Na místě a bezprostředně po zásahu uvízlo v jejích rukou 139 lidí, naprostá většina mladších 30 let.[20] Rada ONV udělila pamětní medaili Za veřejně prospěšnou činnost okresnímu oddělení VB, čtyřem vojenským útvarům a jednotkám Lidových milicí z okresů Liberec, Jablonec nad Nisou, Česká Lípa a Most. Osobní dary (v celkové hodnotě 25 000 Kčs) obdrželo 15 příslušníků VB, 10 milicionářů, 20 vojáků a civilista Josef Daníček, který dobrovolně nastoupil za zraněného příslušníka VB.[21]

---

17 MAREK, Jindřich a kol.: *Srpen 1968 v Liberci*. Spacium, Liberec 2008, s. 181–182.

18 *ABS*, f. A 13, inv. j. 141, Informační zpráva o průběhu událostí v srpnových dnech a výsledcích přijatých opatření k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti v ČSSR, 24. 8. 1969.

19 *ABS*, f. L 1-1, inv. j. 82, Situace v Severočeském kraji ráno, dne 22. 8. 1969.

20 Tamtéž, inv. j. 82, Dokumentace ke střelbě, Situační zpráva okresního oddělení VB Liberec k událostem ve městě Liberci ve dnech 20. až 22. 8. 1969 v souvislosti s hromadným porušením veřejného pořádku, srocováním, hromadnými útoky proti pořádkovým jednotkám VB, ČSLA, LM, čelným představitelům státu a vandalským poškozováním národního majetku, 5. 9. 1969.

21 *Vpřed*, 9. 9. 1969.

Po střetech. Okolí je pokryto kameny, zbytky slzných granátů a vodou. *Zdroj: ABS*

Vodní dělo s rozbitým předním sklem z nasazení na náměstí Klementa Gottwalda. *Zdroj: ABS*

Rozbitá výloha v Pražské ulici. *Zdroj: ABS*

Obrněný transportér po návratu z náměstí Klementa Gottwalda. Dobře je vidět velké množství zásahů kamením, chybějí přední a zadní světla. *Zdroj: ABS*

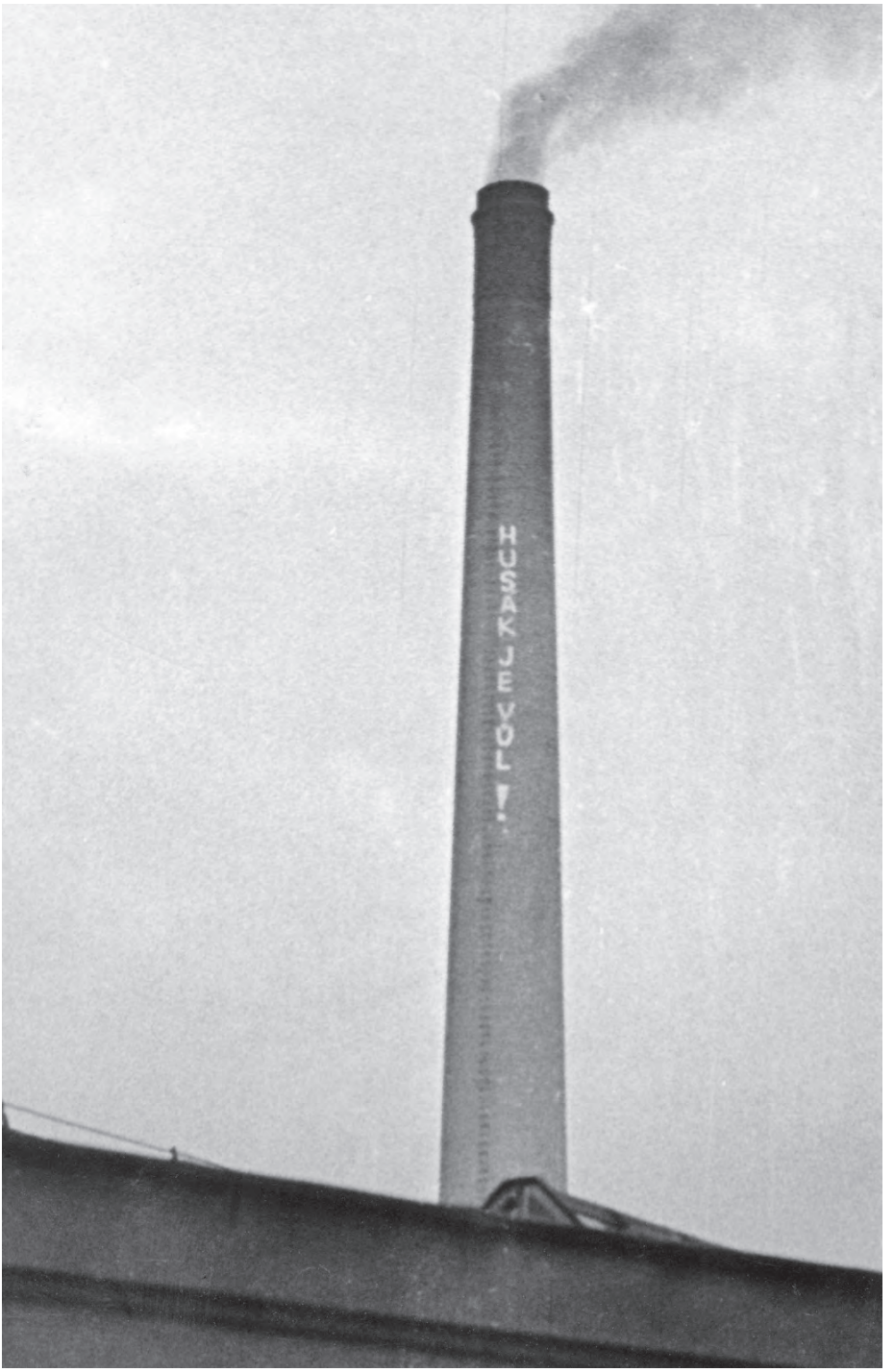

Nápis na komíně n. p. Textilana v Liberci. *Zdroj: ABS*

Tomuto vodnímu dělu rozbili demonstranti boční okénko. *Zdroj: MP ČR*

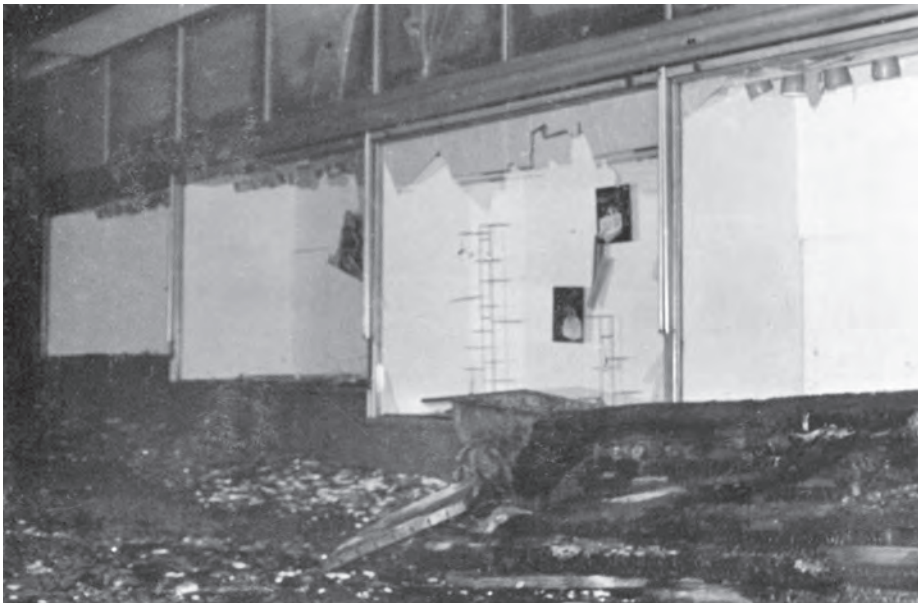

Rozbité výlohy prodejny obuvi v Pražské ulici v místech, kde stála jedna z barikád. *Zdroj: ABS*

Liberecký list *Vpřed* věnoval několik dní své přední stránky popisu událostí a tvrdému odsouzení demonstrací, jejich účastníky nazval vandaly a výtržníky, představoval je jako násilníky neváhající rabovat a útočit na zasahující jednotky. Vše doplňovaly rezoluce různých organizací a závodů, vyjadřující souhlas se zákrokem a radost z nastolení klidu a pořádku.

Prohlášení rady ONV v Liberci dne 22. srpna 1969

Vážení spoluobčané!

Zatím co ve všech místech libereckého okresu zachovali občané klid a rozvahu, v Liberci byli mnozí z Vás ve čtvrtek 21. srpna svědky vandalského ničení, které v prostoru Gottwaldova náměstí v Liberci vyvolaly socialismu nepřátelské živly a k němuž se nechala strhnout hlavně část mladých lidí. Když jste dnes ráno procházeli místy těchto událostí, mohli jste vidět, že takové dobrodružné počínání přináší jen škody, na které doplácí celá republika, my všichni.

Rada ONV spolu s naprostou většinou občanů toto počínání co nejdůrazněji odsuzuje a považuje je za neslučitelné s kulturními tradicemi našeho národa.

Máme zájem, aby škody byly co nejdříve odstraněny a město Liberec se opět vyznačovalo hezkým prostředím. Vyzýváme proto všechny občany Liberce, aby podle svých sil a možností byli pracovníkům, odstraňujícím škody a nepořádek, při této práci nápomocní.

Zmíněné události jsou pro nás všechny poučením, jaké následky přináší, když se socialismu nepřátelským živlům daří uskutečňovat jejich záměry. Současně však ukazují, jak je nedobré, když se do jejich vlivu dostane část mladých lidí, místo aby na ně měli rozhodující vliv rodiče, společenské organizace a všichni řádní občané.

Aby se tyto činy znovu neopakovaly, vyzýváme všechny poslance, funkcionáře národních a občanských výborů, společenských organizací, rodiče a všechny poctivé občany, aby věnovali pozornost mladým lidem ve svém okolí a vyvinuli všechno úsilí, aby se tito mladí lidé nedali strhnout k neuváženému počínání.

Podporou a plněním všech opatření nového vedení Komunistické strany Československa a vlád našeho státu, jak je tlumočil zejména první tajemník ÚV KSČ dr. Husák na aktivu funkcionářů základních organizací rozhodujících závodů naší republiky, a splněním svých občanských a pracovních povinností zabraňte avanturismu a vandalskému ničení, neboť to je to, co naše republika a my všichni nejméně potřebujeme.

Vpřed, 22. 8. 1969.

Celá akce měla smutnou dohru. Ještě v roce 1969 byly z náhrobků obětí invaze seškrabány československé vlaječky, později byly pamětní desky odstraněny a na své místo se mohly vrátit až po roce 1989. Příbuzní nesměli ve dnech výročí okupace navštěvovat místa úmrtí svých blízkých.[22] Účastníci demonstrací si s sebou nesli smutný punc, kterého se často obtížně zbavovali. Podle vzpomínek paní Ilsy Vobořilové se její

22 MAREK, Jindřich a kol.: *Srpen 1968 v Liberci*, s. 98.

dcera nedostala na vysokou školu, protože měla v posudku uvedeno, že se v srpnu 1969 účastnila protistátní akce.[23] Mnozí z účastníků tehdejší události dodnes považují za vyprovokované StB.[24]

Nenaplnily se obavy, že se k demonstrantům z Liberce připojí zaměstnanci průmyslových podniků ze sousedního Jablonce nad Nisou. Dopoledne tu krátce demonstrovalo asi půl druhé stovky zaměstnanců n. p. Liaz, kteří hlasitými výkřiky vyzývali vězně pracující v témže podniku, aby se nebáli, že dělnická třída je s nimi. Řidiči vysokozdvižných vozíků (ještěrek) demonstrativně projížděli závodem se zapnutými světly a stisknutými klaksony. Náčelník oddělení StB v Jablonci navrhoval vedení továrny, aby vězni raději nenastoupili na odpolední směnu. Po skončení pracovní doby se pak asi čtyři stovky lidí z n. p. Liaz přesunuly na náměstí, nikdo další se k nim však nepřidal a po nějaké době se sami rozešli. Až po osmé hodině večer zasahovala pořádková jednotka o 32 příslušnících VB spolu s vojáky a milicionáři před budovou OV KSČ, kde se shromáždil dav asi dvou set padesáti lidí. Sedmnáct z nich předvedla k výslechu (včetně dvou žen). Čtyři policisté a jeden požárník utrpěli lehké zranění.[25] Později místní orgány VB prohlašovaly, že se jednalo o chuligány a Romy, kteří narušovali veřejný pořádek.[26]

Zcela jiný průběh měly události 21. srpna v Ústí nad Labem. V metropoli severních Čech nastoupili řidiči Dopravního podniku na ranní směnu v bílých košilích a s černými kravatami, ale vedení podniku je donutilo se převléknout. Hodinu před polednem se v centru města před hotelem Bohemia shromáždilo na sto padesát mladých s trikolorami a černými páskami a jejich počet stále narůstal. V jednu hodinu odpoledne byla na okraji Mírového náměstí připravena pořádková jednotka, představitelé okresního národního výboru však přes urgence funkcionářů operačního štábu náčelníka KS SNB stále nedávali pokyn k zásahu, a mezi lidmi tak narůstal pocit převahy. Stále více se osmělovali, podle pozdějších záznamů se příslušníkům jednotky posmívali a provokovali je. Ani zde se však nepotvrdily obavy z posílení protestujících o dělníky, kteří ukončili ranní směnu, a na náměstí nakonec dorazilo pouze několik skupinek převážně mladých lidí. Ve čtyři odpoledne bylo rozhodnuto stáhnout pořádkovou jednotku, posílenou mezitím o vojáky a milicionáře, do Velké hradební ulice ležící stranou od náměstí. Lidé se vydali za nimi a svou pozornost zaměřili především na milicionáře.

---

23 Rozhovor s Ilsou Vobořilovou, pořízený dne 24. 4. 2008.

24 *SOkA Liberec*, f. Okresní úřad Liberec – nezpracováno, Okres Liberec – kronika událostí 1968–1971, s. 53; Viz také http://magazin.e15.cz/regiony/husak-je-vul-hlasal-napis-v-srpnu-1969-855696 (citováno k 12. 9. 2012).

25 *ABS*, f. A 10, inv. j. 252, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969.

26 *ABS*, f. L 1-1, inv. j. 82, Situace v Severočeském kraji – 21. 8. 1969 – 21,00 hod., 21. 8. 1969.

Padlo proto rozhodnutí odsunout zásahové jednotky ještě dál, policisty a vojáky do Důlců a milicionáře do chemičky. Dav se vítězně vrátil na náměstí, které se do šesti hodin zcela zaplnilo a byla přerušena doprava.

Teprve nyní se vedení ONV nechalo přesvědčit o nutnosti zákroku a předseda vyzval demonstranty k rozchodu s tím, že jinak bude nutné zakročit. Shromáždění na to reagovalo pískotem a nadávkami, a tak byla pořádková jednotka s milicionáři, vojáky a vodními děly povolána do akce. Vojáci a milicionáři náměstí obklíčili a členové pořádkové jednotky VB začali obušky a kasry za pomoci dvou vodních děl rozhánět dav. Jedna žena přitom na útěku upadla na schodech hotelu Bohemia. Při pádu utrpěla otřes mozku a musela být převezena do nemocnice k ošetření. Demonstranti tak jako jinde napadli zasahující síly dlažebními kostkami. Příslušníci technické skupiny pořádkové jednotky VB pořizovali fotoaparáty a kamerou záznamy, které později posloužily k identifikování účastníků demonstrace.[27]

V devět hodin večer bylo náměstí vyklizeno, ukončení akce bylo hlášeno hodinu před půlnocí, kdy byly rozehnány i malé skupinky lidí v ulicích. Úhrnem bylo v Ústí nad Labem 21. srpna 1969 nasazeno 212 vojáků ČSLA, 60 členů Lidových milicí, 158 příslušníků SNB (71 ve smíšených hlídkách a 87 v pořádkových jednotkách) – celkem tedy 430 mužů. K dispozici měli 23 vozidel – 15 nákladních automobilů (12 ČSLA, 2 LM, jeden VB), komůrkový vůz pro odvoz zadržených, rozhlasový vůz, 4 osobní vozy GAZ (3 ČSLA, jeden VB) a 2 vodní děla. Zranění utrpěli 2 příslušníci SNB (jeden středně těžké a jeden lehké). Zadrženo bylo 90 demonstrantů. Ve společnosti svých známých se demonstrací zúčastnili také tři státní příslušníci NSR, kteří byli následně vyhoštěni a byl jim vysloven zákaz pobytu na území republiky na 3 roky (pod záminkou, že dovezli větší množství peněz, než bylo povoleno, a nezákonně obchodovali se západoněmeckými markami v Praze).[28]

V blízkých Teplicích několik mladíků dopoledne rozdávalo odznaky s portrétem Mao Ce-tunga s trikolorami a černým pruhem. Vedoucí Národní fronty se jim v tom snažili zabránit, mladíci se však nedali, což zakrátko přilákalo několik stovek zvědavců, vyjadřujících jim nepokryté sympatie. Funkcionáři se proto urychleně stáhli na sekretariát okresního výboru Národní fronty a povolali na pomoc hlídku VB, která dav vytlačila z vozovky na chodník. Ve čtvrt na jedenáct na místo dorazila i pořádková jednotka v síle 50 mužů, což stačilo k tomu, aby se dav začal rychle rozcházet, v čemž mu policisté „pomáhali“ obušky. V půl osmé večer potom asi 30 mladíků s trikolorami a černými páskami mířilo k sovětskému velitelství v Leninově ulici. Zasáhlo proti nim

27 Více viz KAISER, Vladimír – KAISEROVÁ, Kristina (eds.): *Dějiny města Ústí nad Labem.* Město Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1995, s. 253.

28 *ABS*, f. L 1-1, inv. j. 82, Zpráva o průběhu zákroku jednotek VB, LM a ČSLA proti narušovatelům veřejného pořádku ve městě Ústí nad Labem dne 21. srpna 1969 – příloha, 22. 8. 1969.

17 příslušníků VB, kteří je rychle rozehnali, sedm z nich zadrželi a předvedli na stanici.

K vystoupení několika desítek lidí došlo např. také v Postoloprtech, Varnsdorfu, České Lípě atd., zde však připravené pořádkové jednotky zasahovat nemusely, stačily pouhé výzvy, aby se lidé rozešli. V České Lípě bezpečnost preventivně uzavřela náměstí, takže z plánovaného shromáždění lidí nic nebylo.[29]

Ke stávkám došlo v Chomutově, České Lípě, Děčíně, Klášterci nad Ohří, Trmicích a dalších městech, nikde však nedosáhly většího rozsahu. Na mnoha místech kraje byly vyvěšeny státní vlajky, někdy ve smuteční úpravě, případně černé prapory, které se příslušníci bezpečnosti spolu s funkcionáři stranických buněk a okresních národních výborů snažili odstraňovat. V některých případech to byl velký problém – např. na Pantheonu na Malé Skále, na vrcholu Suchých skal u Frýdštejna nebo na komíně elektrárny Tušimice, kdy bylo nutné povolat na pomoc horolezce. Většina lidí sice šla do práce pěšky a mnozí ve smutečních šatech, s černými stuhami nebo s trikolorami, do zaměstnaní se však nedostavila jen velmi malá část pracovníků.

I mimo Liberec se lidé pokusili uctít památku obětí vstupu vojsk z roku 1968, např. v Desné, kde se na místě tragické smrti babičky a její vnučky shromáždilo na 300 lidí a okolo projíždějící auta vyjadřovala solidaritu rozsvícenými světly a houkajícími klaksony.

Po vzepětí 21. srpna i v Severočeském kraji, tak jako na většině území státu, nastal klid, pouze někde se ještě objevily protisovětské a protikomunistické nápisy či letáky, i ty však byly jen sporadické. Bezpečnost se zaměřila na dohledávání aktérů demonstrací a rekapitulaci zásahu.[30] Přesto stále panovaly obavy z dalších možných nepokojů, sledovala se zejména situace v závodech a továrnách. Denní informace ze Severočeského kraje z 26. srpna uváděly, že mezi lidmi byly zaznamenány rozporuplné nálady, mnoho těch, kteří se otevřeně neprojevovali, nyní veřejně chválilo zákrok. Kladně hodnotili to, že nebyly použity zbraně, a především že se zákrok obešel bez zásahu cizích vojsk. Pozornosti neušly ani případy kritiky příliš tvrdého zákroku. Celá akce byla prý provokací Státní bezpečnosti, která vyvolala nepřiměřeně tvrdý zásah proti pokojné pietní demonstraci. Oficiální zprávy o průběhu akcí prý byly *snůškou polopravd* a byly připraveny vládnoucí garniturou.

Celkem bylo v Severočeském kraji nasazeno 420 příslušníků SNB (204 Liberec, 80 Ústí nad Labem, 45 Jablonec nad Nisou, 57 Teplice, 30 Děčín, 4 Louny), 275 členů Lidových milicí (168 Liberec, 80 Ústí nad Labem, 27 Jablonec nad Nisou), 507 vojáků ČSLA (292 Liberec, 200 Ústí nad Labem, 15 Jablonec nad Nisou), 135 příslušníků Civilní obrany z Varnsdorfu (v Liberci) a 10 požárníků v Jablonci. K dispozici měli

29 V České Lípě se již večer 20. srpna pokusila skupina mladíků zhanobit sochu rudoarmějce, v čemž jim příslušníci VB zabránili a iniciátor akce putoval do vazby. *ABS*, f. L 1-1, inv. j. 82, Zpráva o průběhu akcí k obnovení klidu a pořádku v Severočeském kraji, 26. 8. 1969.

30 Např. 5. 9. bylo zadrženo 18 lidí, kteří se zúčastnili demonstrací v Liberci.

25 nákladních aut (10 Liberec, 15 Ústí nad Labem), 6 obrněných transportérů (Liberec), 7 vodních děl (3 Liberec, 2 Ústí nad Labem, 2 Jablonec nad Nisou). Chemické prostředky a signální světlice přišly ke slovu pouze v Liberci.[31]

V severních Čechách naštěstí nedošlo ani v jednom z měst ze strany zasahujících sil k použití zbraní proti lidem. V celém kraji si měl zákrok vyžádat jen 5 zraněných občanů (4 v Liberci, jedna žena v Ústí nad Labem), toto číslo je tak jako jinde i zde velice podhodnoceno, podle průběhu protestů a brutality zákroků musely být zraněných stovky. Na druhé straně utrpělo zranění 48 příslušníků SNB (5 z nich vážné), 4 vojáci ČSLA, 2 příslušníci Lidových milicí a 3 požárníci. Bezprostředně po zásazích bylo předvedeno 207 lidí (nejvíce ve věku 15–25 let, převážně dělníků). Celkem bylo v kraji zadrženo a předvedeno 248 lidí.

Vytlačování demonstrantů z Pražské ulice na náměstí Klementa Gottwalda (dnes Soukenné náměstí). V popředí vojáci ČSLA. *Zdroj: ABS*

31 *ABS*, f. L 1-1, inv. j. 82, Zprávy o průběhu akcí k obnovení klidu a pořádku v Severočeském kraji, 21. 8. 1969. I zde se jednotlivá čísla mohou lišit podle různých pramenů, což vynikne např. srovnáním uvedení počtu zasahujících sil v Ústí nad Labem zde a výše při popisu situace ve městě.

Zbytek republiky

Detailní pohled na místo zásahu kovovou kuličkou ve výloze v Karlových Varech. *Zdroj: ABS*

Zbytek republiky (srpen 1969)

Středočeský kraj zůstal v srpnu 1969 podle hlášení nejklidnější z celé české části federace. Demonstrace a nepokoje se koncentrovaly do Prahy a na dalších místech vládl klid. Hlášeny byly pouze drobné incidenty. V Kladně večer 20. srpna hlídka VB zadržela tři „chuligány" s trikolorami na klopě, kteří se chystali odjet do Prahy. Mladá Boleslav hlásila přerušení telefonního kabelu spojujícího posádku ČSLA se sovětskou jednotkou, pokus mladých lidí o demonstraci před sovětskými kasárnami zlikvidovali příslušníci VB v samém zárodku. Krátké stávky oznamovaly např. Brandýské strojírny a slévárny Brandýs nad Labem (zde se stávkovalo i 22. srpna), Kaučuk a ČKD Kralupy nad Vltavou, Kovohutě Mníšek pod Brdy, strojírny Sázavan Zruč nad Sázavou a další. V elektrárně Mělník nastoupila 21. srpna do práce pouze polovina zaměstnanců, na řadě míst se objevily černé vlajky, např. nad nemocnicí v Českém Brodě, Královodvorskými železárnami, hostinci v Miličíně, n. p. Karbo Doubrava atd.[1] Na železniční trati mezi Kolínem a Velimí došlo v noci z 20. na 21. srpna k zatarasení kolejí.[2]

Velké obavy měl režim z případných nepokojů mezi dělníky v plzeňské Škodovce. Možná stále přetrvávaly určité negativní vzpomínky na protesty z roku 1953. Velkou pozornost proto vedení podniku věnovalo snaze zabránit podřízeným ve stávce a účasti na demonstracích, což se mu podařilo. Až večer se na náměstí Svobody shromáždila si osmdesátka mladých lidí, celá akce však byla pod kontrolou pořádkové jednotky VB. U Měšťanské besedy se pak sešlo asi 150 lidí, kteří byli ovšem zakrátko rozehnáni.

K největšímu vystoupení v západních Čechách došlo v Karlových Varech, kde před budovou hlavní pošty demonstrovalo několik stovek občanů, kteří zpívali národní písně a vykřikovali hesla jako „Ať žije Dubček" a „Smrt komunistům". Na pokyn velitele pořádkové jednotky reagovali voláním „To jsou oni, komunisti", „To jsou oni, gestapáci", „Nenecháme se mlátit", „Kolik vám za to platí?" apod. Krátce nato příslušníci pořádkové jednotky, vyzbrojení obušky a slzným plynem a posíleni vodními děly, zahájili zákrok.

Lidé se však znovu shromáždili v Bezručově ulici a vydali se od pošty směrem k Národnímu domu, cestou vykřikovali hesla a házeli kamení po příslušnících VB. Opět proti nim zakročila pořádková jednotka za podpory obrněného transportéru. Po tomto zásahu se mladí lidé přesunuli na třídu ČSLA (dnes T. G. Masaryka), kde rychle vyrostla barikáda z laviček, odpadkových košů, květináčů apod. Po rozbití této poslední bašty odporu napadla některá ze zbývajících skupinek demonstrantů hasič-

---

1 *ABS*, f. A 10, inv. j. 161, Informační zpráva o průběhu událostí v srpnových dnech a výsledcích přijatých opatření k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti ČSSR, 24. 8. 1969.

2 Tamtéž, inv. j. 263, Zpráva o bezpečnostní situaci v ČSSR dne 21. srpna 1969.

skou zbrojnici, kde kameny rozbila okna.[3] Zadrženo bylo 42 účastníků protestů.[4] Také v západních Čechách se konaly krátkodobé stávky, např. v dolech na Sokolovsku nebo v závodě Rotava.

Na třídě ČSLA (dnes T. G. Masaryka) v Karlových Varech vyrostly v srpnu barikády, k jejichž stavbě byly použity i lavičky a květinová výzdoba. *Zdroj: ABS*

3 Tamtéž, inv. j. 252, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969.

4 *ABS*, f. H 2-1/I, inv. j. 48, Dodatek k denním zprávám ze dne 21. srpna 1969 o situaci v ČSR mimo hlavního města Prahy, nedatováno.

Výkladní skříň Dětského koutku v Karlových Varech rozbila 21. srpna 1969 kovová kulička vystřelená z praku. *Zdroj: ABS*

Na místě označeném šipkou stála v Karlových Varech další barikáda. *Zdroj: ABS*

V těchto místech v Karlových Varech došlo k těžkým střetům. Demonstranti házeli na příslušníky pořádkové jednotky dlažební kostky a stříleli po nich z praku. *Zdroj: ABS*

Další ze snímků třídy ČSLA v Karlových Varech. *Zdroj: ABS*

K provedení rozkazu min. vnitra ČSR č. 51/1969 a rozkazu MV č. 53/1969 ze dne 11. 7. 1969 stanovím[5] následující úkoly:

…1/ U MS VB zorganizovat dle tabulkového přehledu plán bezpečnostních opatření varianta I A a I B čj. VB-004/01-1969 pořádkové jednotky VB.
1. četa v počtu 1+25 přísl. – velitel kpt. Kutek
složení: SPJ 15 přísl. a DI 10 přísl.
velitelé družstev: pprap. Florián a prap. Frank

2. četa v počtu 1+25 přísl. – velitel npor. Jára
složení: OO-VB Střed 15 přísl. a OO-VB Slovany 10 přísl.
velitelé družstev: npor. Sládek a prap. Koubek

3. četa v počtu 1+25 přísl. – velitel npor. Popule
složení: OO-VB Bory 13 přísl., OO-VB Doubravka 5 přísl., ŽO-VB 5 přísl. a správní oddíl 2 přísl.
velitelé družstev: npor. Hofrajtr a ppor. Trepka

4. četa v počtu 1+22 přísl. – velitel npor. Kalíšek
složení: I. odbor 10 přísl. a II. odbor 12 přísl.
velitelé družstev: npor. Sak a npor. Sinkule

V případě nepokojů je k dispozici z KS-SNB a dalších okresů 15 čet příslušníků a 3 roty LM. Kromě toho je vyčleněno pro poř. službu 100 přísl. ČSLA, v záloze 400 přísl. ČSLA vybavených veškerou technikou.

Výstroj a výzbroj:
První, druhá a třetí četa výstroj služební, boty vz. 60, bílé motocyklové přilby, jídelní misky a příbory.
Výzbroj: opasek s pistolí se dvěma plnými zásobníky, KASR, obušek, pouta, plynovou masku a obvazový balíček.

Čtvrtá četa:
Výstroj: stejnokroj vz. 60, boty vz. 60, bílá motocyklová přilba.
Výzbroj: zůstává stejná jako u předcházejících čet.
Vybavení čet: ku každé četě bude přidělen služ. nákladní automobil a radiostanice VXW 100 s obsluhou. Mimoto pro určenou předváděcí skupinu dvě skříňová motorová vozidla.
Velitelem pořádkové jednotky určuji zástupce náč. MS-VB mjr. Boháče, kterému přiděluji: osobní automobil Volha s rozhlasovým zařízením, dál dvě radiostanice VXW 100 a 1 ks VXN 101. Dále mu přiděluji dva příslušníky jako spojky.
Výcvik velitelů čet a družstev bude proveden dne 6. 8. 1969. Zodpovídají kpt. Slach a mjr. Boháč. Samotný výcvik jednotek bude proveden ve dnech 11. a 12. 8. 1969 dle tematického plánu od 08.00 hodin. Velitelům a příslušníkům určeným do jednotek v těchto termínech přerušit dovolenou…

ABS, f. A 10, inv. j. 237, Mimořádné bezpečnostní opatření k 21. srpnu 1969, Plzeň 25. 7. 1969.

5 Jedná se o náčelníka MS-VB Plzeň pplk. Heriána.

Jihočeský kraj zůstával víceméně v klidu. Pokusům o stávky se podařilo vedením podniků společně s bezpečnostními silami předcházet nebo byly jen manifestační a krátké. K největším protestům došlo v Českých Budějovicích. Koordinační komise pro řešení událostí zde začala pracovat počátkem srpna. V krizových dnech na radnici zasedala stálá služba pracovníků MěNV, stejně jako ve velkých podnicích. Byly vytvořeny skupiny pro okamžitou likvidaci provokačních hesel, hlídky ke sledování situace ve městě, členové komise pro obchod monitorovali situaci v zásobování atd. Místní vedení VB požádalo o povolení uspořádat varovný průjezd vojáků centrem města, koordinační komise vlády však tento požadavek zamítla.

Dne 20. srpna byly zaznamenány zvýšené nákupy. O den později pak prodej značně poklesl, stejně jako počet cestujících v MHD. Městem procházely smíšené hlídky, tvořené vždy jedním příslušníkem VB a jedním vojákem ČSLA. Dne 21. srpna byly hlídky posíleny ještě jedním členem Lidových milicí.[6] Od rána městem procházely skupinky mladých lidí s odznaky a smutečními páskami, někteří měli na hlavách smuteční buřinky, řidiči reagovali troubením a rozsvícením světel. V poledne se odehrálo několika krátkých stávek, kterých se však neúčastnil větší počet lidí. Hodinu po poledni dorazila na Žižkovo náměstí pohotovostní jednotka VB, která vyzvala několik stovek většinou mladých lidí postávajících u pamětní desky T. G. Masaryka na radnici (část z nich prý měla nasazené motocyklové helmy), aby se rozešly, a vzápětí začala náměstí vyklízet. Zástupce MěNV a velitel pořádkové jednotky několikrát opakovali výzvu k rozchodu, na kterou lidé reagovali pískáním a voláním „Fuj, hanba!“.

Jednotky nastoupily v rojnicích a vytlačovaly dav do ulic sousedících s náměstím. Obušku jsme použili v tom případě, kdy se občan vzpíral, nechtěl uposlechnout, nebo když chtěl proniknout rojnicí zpět na náměstí, a dále proti občanům, kteří nám nadávali, vyhrožovali či napadali příslušníka VB. Jiného násilí nebylo dopoledne použito. […] *Celá řada lidí nechtěla výzvy k rozchodu uposlechnout, zaběhla do obchodů, domů. Než jsme vytlačili dav do postranních ulic, byla polovina lidí zpět na chodnících. Náměstí jsme museli proto vyčisťovat ještě dvakrát.*[7] Pořádková jednotka byla poté odvolána a na náměstí zůstala pouze posílená hlídka VB.

Střety eskalovaly po třetí hodině, kdy byla hlášena asi tisícovka demonstrantů. Na výzvy MěNV a VB k rozchodu opět reagovali pískotem a nadávkami. S mapováním situace pomáhal vrtulník ČSLA, který kroužil nad městem. Po půl čtvrté se na náměstí přesunuly tři obrněné transportéry s vojáky z připravené zálohy. *Protože byl dav mnohem mohutnější než dopoledne, nebylo možno jej přimět k rozchodu pouhým napomínáním našich příslušníků, zvláště když jsem viděl, jak dav reagoval. Proto jsem*

6 *SOkA České Budějovice*, f. MNV České Budějovice – nezpracováno, Kronika města Českých Budějovic, rok 1969.

7 Rozhovor s náčelníkem obvodního oddělení VB mjr. Vomelou. *Jihočeská pravda*, 27. 8. 1969.

rozhodl použít slzný plyn v bombičkách, které byly hozeny na chodník. Dav se rozptýlil a naši příslušníci je pak vytlačili do postranních ulic. Lidé se opět schovávali do obchodů a domů, takže jsme náměstí museli vyčisťovat třikrát. Při posledním zákroku jsme použili vodního děla. Chtěl jsem ho použít už dřív, ale voda je zlá a měl jsem obavy, že by mohlo dojít k úrazu. Na náměstí byly předtím ženy a děti. Na poslední „vytrvalce" jsme vody použili, aby si uvědomili, že naše výzvy nebyly pro legraci. Když bylo náměstí prázdné, vyklidili jsme i postranní ulice, kde se dav shromáždil. Zhruba v 17 hodin byla akce skončena.[8]

Náměstí bylo za asistence milicionářů a vojáků ČSLA s použitím nákladních automobilů uzavřeno. Budějovická věznice hlásila, že další lidi již z důvodu přeplněnosti nemůže přijímat. Předvedeno bylo celkem 52 osob, 12 z nich bylo zadrženo a ostatní propuštěny po výslechu,[9] mezi nimi také několik občanů NSR, kteří zákrok filmovali. Zraněni měli být dva zakročující policisté a dva civilisté. V devět hodin byl již z metropole jižních Čech hlášen klid. Na náměstí zůstaly pouze smíšené hlídky příslušníků bezpečnosti, vojáků a milicionářů.

V Táboře se sešlo zhruba 40 lidí, polovinu z nich příslušníci VB zadrželi.

My, komunisté stavební správy České Budějovice, národního podniku Pozemní stavby, se dozvídáme, že v hlavním městě dochází k provokačním akcím.

Zásadně tyto činy odsuzujeme a žádáme o potrestání všech, kdož vyvolávají, podněcují a provádí jakékoliv akce, které narušují klid a pořádek v naší zemi.

Choďme již konečně pracovat v klidu pro konsolidaci situace v našem národním hospodářství a pro blaho všech občanů naší Československé socialistické republiky.

Celozávodní výbor KSČ Pozemní stavby, stavební správa České Budějovice, 21. 8. 1969.

SOkA České Budějovice, f. KSČ – okresní výbor České Budějovice 1946–1990, inv. č. 24.

8 Tamtéž.

9 *ABS*, f. A 10, inv. j. 252, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969; Tamtéž, inv. j. 263. Podle materiálů SOkA České Budějovice bylo zadrženo celkem 27 lidí (25 mužů a dvě ženy). *SOkA České Budějovice*, f. KSČ – okresní výbor České Budějovice 1946–1990, inv. č. 28, Zápis ze schůze POV KSČ v Českých Budějovicích dne 1. 9. 1969.

Letáky, vyjadřující pokus získat občany k akcím, které ve svých důsledcích mají vést k pasivní resistenci i v takovém směru, že když pracující přijdou do práce nebudou pracovat, projevuje se snaha vzít si dovolenou, návštěva u lékaře apod. Je doporučováno nosit černé pásky, různé odznaky. V těchto letácích se zejména v posledním období útočí i na city žen, ve snaze zneužít jejich mateřského citu. V tomto letáku se píše, „aby české a slovenské ženy neresignovaly, zachovaly statečnost, připravily se na odpor, nenechaly se zotročit, zastrašit a to proto, aby ženy nebyly znovu věšeny" apod.

Přitom se samozřejmě ani slůvkem v tomto letáku nepíše o tom, co lidová moc za poslední dvacetiletí udělala pro zrovnoprávnění žen. Ukazovány jsou jen negativní věci. Tyto formy jsou stejně nebezpečné a některé z nich přecházejí i ve výzvy k otevřenému odporu. Organizátoři těchto akcí kalkulují s tím, že od vyvolání emocí je jen krůček k tomu, aby rozvášnění lidé byli zneužiti.

SOkA České Budějovice, f. KSČ – okresní výbor České Budějovice 1946–1990, inv. č. 25, Zápis ze 45. schůze POV KSČ Č. Budějovice, konané dne 20. srpna 1969.

Také ve Východočeském kraji byly stávky většinou pouze manifestační, např. průvody zaměstnanců ČKD Hradec Králové a n. p. Synthesia Pardubice se po krátké době v klidu rozešly. Pracovníci závodu Agrostroj v Jičíně položili věnce na hroby dvou obětí z roku 1968. V Trutnově se navečer skupina asi 300 mladých lidí pokusila dostat k sovětským kasárnám. Když se jim to nepodařilo, začali pálit knihy sovětských autorů. Po zásahu pořádkové jednotky bylo 21 z nich předvedeno. V Jaroměři protestovalo 20 mladých lidí před sovětskými kasárnami. Byli rychle rozehnáni. V Prostějově se mladí lidé (podle hlášení bezpečnosti „vlasatci") pokusili uctít památku tří lidí zastřelených v srpnu 1968 sovětskými vojáky. Po zákroku VB bylo 11 z nich předvedeno, zbytek se rozešel. Několik stovek lidí se sešlo v Hradci Králové, Dvoře Králové a Pardubicích. Pořádkové jednotky s obušky proti nim rychle zasáhly. Ve Vysokém Mýtě někdo prý vystřelil na sídlo sovětské posádky a zapálil vojenský automobil, který po odstavení do autoparku vybuchl.[10]

Nepokoje vypukly i na severní Moravě. Podle hlášení měl 20. srpna neznámý útočník vystřelit na sovětské kasárny v Krnově, na výrobní lince stropních desek v n. p. Prefa Olomouc se našla stará mina, žádné protesty však nebyly zaznamenány. Dne 21. srpna pomaloval neznámý pachatel pomník Rudé armády v Tovačově hákovými kříži. V celém kraji bylo na základě toho zesíleno střežení památníků. V okrese Bruntál někteří řidiči autobusů odmítli nastoupit do práce. Jeden z nich dokonce hrozil všem komunistům zastřelením. VB u něj následně zabavila lovecké zbraně.

10 *ABS*, f. A 10, inv. j. 252, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969.

Za vodním dělem zůstávají velké kaluže vody, Český Těšín.
Zdroj: Muzeum Těšínska, foto: Ivan Straňák

Vodní dělo kropí vše ve svém dosahu, Český Těšín.
Zdroj: Muzeum Těšínska, foto: Ivan Straňák

Pořádková jednotka dorazila, Český Těšín. *Zdroj: Muzeum Těšínska, foto: Ivan Straňák*

Vojáci uzavírají prostor, Český Těšín. *Zdroj: Muzeum Těšínska, foto: Ivan Straňák*

Dopoledne byly zaznamenány protesty menšího rozsahu (účastnilo se jich několik stovek lidí) v šesti městech – Ostravě, Olomouci, Opavě, Bruntále, Havířově a Novém Jičíně. Většinou šlo o mladé lidi, oblečené do tmavých šatů s černými kravatami a někdy i trikolorami. Zákroky zásahových jednotek tyto akce většinou rychle rozbily, někde se však lidé po nějaké době shromáždili znovu – v Ostravě tak museli příslušníci pořádkových sil zasahovat celkem čtyřikrát. Když se jim v poledne podařilo dostat pod kontrolu střed města, protestující se tak jako jinde shromažďovali v různých okrajových částech. Pořádková jednotka byla proto přemísťována a opakovaně nasazována do akce, potenciální skupiny demonstrantů se dařilo rozbíjet již v zárodku. V Ostravě utrpěli lehká zranění dva příslušníci VB.

K velkému shromáždění došlo vpodvečer v Havířově – na náměstí Vítězného února (dnes náměstí Republiky) se sešlo na 6000 lidí. Začali pokládat květiny a svíčky na místo, kde se v lednu uskutečnila tryzna za Jana Palacha. Hlídky VB po nich žádaly průkazy totožnosti, lidé dávali najevo nelibost pískáním a hlasitými výkřiky. Na místo přibyly posily, z rozhlasového vozu i městského rozhlasu zaznívaly marné výzvy k rozchodu – dav naopak rostl. Posily byly povolány z Karviné, Frýdku-Místku i Ostravy, dorazili vojáci i milicionáři. Poté započal zákrok proti davu, který měl úspěch až po nasazení vodních děl. Lidé přihlížející zákroku prý házeli na členy zásahové jednotky různé předměty, jako květináče, lahve aj. Na OO VB bylo předvedeno 50 lidí (z toho jedna žena). Během zásahu byli zraněni dva požárníci a jeden příslušník VB.[11] Zákrok se naštěstí obešel bez zranění civilistů (alespoň podle oficiální verze).[12]

V celém regionu předvedly pořádkové síly celkem 299 lidí (Ostrava 151, Havířov 67, Opava 36, Olomouc 29, Bruntál 8, Nový Jičín 8).[13] V omezené míře tu došlo ke stávkám – např. v Tatře Kopřivnice nebo VŽKG Ostrava. Mladí lidé se sdružovali ještě po ránu 22. srpna v Opavě a Havířově, srocení však v zárodku likvidovaly hlídkové jednotky VB.

Po celých Čechách a na Moravě se konaly také pokojné protestní akce v podobě stávek, šíření letáků, vyvěšování černých vlajek a zapalování svíček, organizovaného bojkotu zábavních akcí, spouštění sirén, lokomotivních píšťal apod. Většinou však stačila přítomnost příslušníků bezpečnostních sil, a náznaky protestů zanikaly v zárodku.

---

11 *ABS*, f. H 7-1, inv. j. 106, Zpráva o srocení občanů v Havířově, okr. Karviná, dne 21. 8. 1969, 18. 9. 1969.

12 *ABS*, f. A 10, inv. j. 252, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969.

13 Tamtéž, inv. j. 263, Zpráva o bezpečnostní situaci v ČSSR dne 21. srpna 1969, nedatováno.

Počty členů Lidových milicí nasazených v ČSSR v srpnu 1969

Na hlídkové službě VB se podílelo
19. srpna 1692 příslušníků
20. srpna 2299 příslušníků
21. srpna 2533 příslušníků
22. srpna 2560 příslušníků

Vybraných 527 objektů střežilo 5210 příslušníků Lidových milicí.

Nasazeno bylo celkem
19. srpna 15 225 příslušníků
20. srpna 20 050 příslušníků
21. srpna 27 437 příslušníků
22. srpna 24 572 příslušníků

V průběhu bezpečnostních akcí bylo zraněno celkem 74 příslušníků Lidových milicí, z toho 43 v Praze.

ABS, f. A 10, inv. j. 161, Přehled sil a prostředků k zajištění veřejného klidu a pořádku v ČSSR na úseku Lidových milicí, 24. 8. 1969.

V dalších dnech už nebylo nikde potřeba zasahovat s podobnou intenzitou. Byly zaznamenány pouze drobné incidenty, které na místě řešily hlídky bezpečnosti. Vyčleněné pořádkové jednotky však přesto vyčkávaly a zůstávaly připraveny v pohotovosti.

Ve dnech 20. až 22. srpna 1969 bylo na území ČSR nasazeno proti demonstrantům zhruba 500 příslušníků Civilní obrany, vybavených podpůrnou technikou. Přes 250 mužů s automobily a šesti speciálními vozidly ARS z útvaru dislokovaného v Kutné Hoře zasáhlo do střetů v Praze. Více než 70 mužů s automobily, jednou stříkačkou a dvěma speciálními vozidly ARS z Bučovic pomáhalo potlačit demonstrace v Brně. V Liberci se do potlačení nepokojů zapojilo na 150 mužů s vozidly a dvěma speciálními vozy ARS z poddůstojnické školy ve Varnsdorfu. Během akcí byli dva vojáci CO lehce zraněni a pět vozidel poškozeno. Další muži CO pomáhali při střežení objektů, např. sovětského velitelství v Praze-Pohořelci nebo skladu v Praze-Ruzyni. Na Slovensku se příslušníci CO podíleli pouze na hlídkové činnosti.

ABS, f. A 10, inv. j. 158, Vyhodnocení bezpečnostních opatření štábem CO ČSSR – předložení, 25. 8. 1969.

Na Slovensku měly demonstrace o poznání mírnější průběh. Nebyla zda tak výbušná atmosféra jako v Čechách a na Moravě. Požadavky Slováků do značné míry splnila federalizace Československa a také normalizace zde postupovala rychleji, i když neměla tak vypjatou formu. K zachování klidu zde vyzývali i biskupové katolické církve. Před výročím okupace byly hlášeny nálezy letáků a nápisů spíše ojediněle. Zpravidla šlo o materiály dovezené z českých zemí. Ministr vnitra SSR E. Pepich uvedl na poradě 15. srpna, že na Slovensku občané dobrovolně oznamovali šiřitele letáků a byli ochotni proti nim vypovídat.[14] Také projevy nespokojenosti před srpnovým výročím byly spíše sporadické, jako *vážnou mimořádnou událost* např. bezpečnost hodnotila protisovětské a protikomunistické projevy skupin mládeže během tradičního mezinárodního výstupu na Rysy.[15] Prakticky jediným městem, kde se objevily větší nepokoje, byla Bratislava.

Vláda Slovenské socialistické republiky přijala bezprostřední opatření k výročí okupace na své schůzi dne 1. srpna.[16] Podobně jako v Čechách vznikl operační štáb ministerstva vnitra (jeho členy byli vedle představitelů MV SSR zástupci Hlavní správy StB, hlavního velitelství VB, Východního vojenského okruhu, Pohraniční stráže, štábu CO a Svazu protifašistických bojovníků). Na všech úrovních územní správy byly vytvořeny operativní komise. Členové vlády měli veřejně vysvětlovat situaci a ve svých resortech zabezpečit přípravy na očekávané krizové dny. Výročí invaze vojsk se téměř krylo s výročím SNP, zdůrazňovaly se proto oběti, které při osvobozování Československa přinesli sovětští vojáci. Frekventanti VB, povolávaní ze škol, měli posílit bezpečnost ve velkých městech (Bratislava 125, Košice 142 a Banská Bystrica 154 mužů), Městská správa VB v Bratislavě dostala posilu 200 příslušníků VB.

O tom, že se neočekávaly rozsáhlé nepokoje, svědčí to, že krajská správa Bratislava vyhlásila pouze padesátiprocentní pohotovost a povolila i částečné dovolenky. Jako posily pro I. variantu zásahu bylo vyčleněno 100 příslušníků CO se 7 nákladními vozy, pro II. variantu 150 mužů CO vybavených 10 nákladními auty a 3 vodními děly. Do smíšených pořádkových hlídek bylo začleněno 230 vojáků v Západoslovenském kraji, 160 ve Středoslovenském a 90 ve Východoslovenském. Do záložních jednotek se zařadilo 400 vojáků na západním, 175 na středním a 300 na východním Slovensku. Dalších 230 vojáků doplnilo síly vyčleněné ke střežení objektů sovětské armády. Ministerstvo národní obrany dále vyslalo do Bratislavy 15 vozů GAZ vybavených radiostanicemi,

14 *ABS*, f. A 10, inv. j. 157, Zápis z jednání státního tajemníka v MV ČSSR a ministrů vnitra ČSR a SSR dne 15. 8. 1969.

15 Tamtéž, inv. j. 153, Průběžná analýza směrů a intenzity činnosti pravicových sil orientovaných na výročí srpnových událostí za období červen – červenec 1969, 12. 8. 1969.

16 Tamtéž, inv. j. 240, Informační zpráva o realizaci usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 24. 7. 1969 k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti v ČSSR v srpnových dnech t. r., 8. 8. 1969.

4 obrněné transportéry a 2 rozhlasové vozy.[17] Vznikla speciální čtyřčlenná skupina s úkolem dokumentovat a řešit případy výskytu protistátních tiskovin, letáků a nápisů.[18]

Dne 19. srpna se před budovou sovětských vojsk v Bratislavě sešlo asi 20 mladých lidí, kteří zpívali protisovětské písně. Po výzvě VB se rozešli.

Ještě 20. srpna byl z hlavního města Slovenska hlášen absolutní klid a neobjevily se prý ani náznaky nějakých protestních akcí. V noci z 20. na 21. srpna byl vydán zákaz prodeje alkoholických nápojů. Ani ráno 21. srpna nepřišlo žádné výjimečné hlášení, jako by o výzvách k pasivnímu projevu odporu a blokování dopravy nikdo neslyšel. Lidé chodili na nákupy, tlačili se do tramvají, stáli fronty u novinových stánků apod. – prostě jako každý jiný den. Černé oblečení se vyskytlo ojediněle, většinou u žen. Přesto se pod vlivem zpráv z Prahy přikročilo k zesílení záloh bezpečnostních jednotek. Teprve odpoledne byly zaznamenány připomínky okupace a v menší míře i vyjadřování odporu proti politice čs. vedení. Jednalo se spíše o letáky, nápisy, hesla, skupinky mladých byly rychle rozbíjeny, aby se předešlo větším shromážděním. V poledne byli z náměstí SNP hlášeni dva zadržení Rumuni, pět Angličanů a jeden Francouz. Příslušníci VB společně s vojáky a milicionáři s podporou vrhačů slzotvorných granátů a obrněných transportérů několikrát zasahovali proti skupinám demonstrantů, kteří se opakovaně shromažďovali v centru. Celkem demonstrace v Bratislavě nenabyly očekávaného charakteru a omezily se na relativně nevelkou skupinu lidí.

Navečer se srotila asi stovka lidí v Žilině; po výzvě pořádkové jednotky VB se v klidu rozešli. Pokusy o shromáždění lidí v Košicích byly rozbity hned v zárodku. Černé vlajky byly zaznamenány na dvou místech okresu Rožňava.

Státní tajemník v Ministerstvu vnitra ČSSR Ján Majer také již 25. srpna pracovníkům sdělovacích prostředků spokojeně prozradil, že *ve Slovenské socialistické republice došlo jen k ojedinělým shromažďováním několika stovek demonstrantů v Bratislavě* […] *v ostatních městech Slovenska byl poměrně klid.*[19]

17 Tamtéž, inv. j. 242, Přehled sil a prostředků k zajištění veřejného klidu a pořádku, 19. 8. 1969.

18 Tamtéž, inv. j. 237, Plán zabezpečení veřejného pořádku a bezpečnosti v Bratislavě k prvnímu výročí příchodu spojeneckých vojsk do ČSSR, 25. výročí SNP a celostátního leteckého dne 31. 8. 1969, 14. 8. 1969. Otiskl TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 132–139.

19 *Práce*, 26. 8. 1969.

4 Ta 69/69

SNB-skupina vyšetřování VB,
L i b e r e c .

Čvs. VV- 583/69-ZO. Liberec, dne 12.9.1969.

Dn 347/69

Okresnímu soudu
v L i b e r c i .

OKRESNÍ SOUD V LIBERCI
Došlo 12. IX. 1969
krát ___ přl. ___ ruber. ___

T r e s t n í o z n á m e n í

Pacha-tel: ml. Š O L Í N Pavel, nar. 5.10.1952 Rychnov N/Kněžnou, studující na Střední průmyslové škole v Liberci, Leninova 3, bytem Liberec 9, Daliborova 124/11, okr. Liberec.

Místo činu: Gottwaldovo náměstí v Liberci, okr. Liberec.
/zadržení/ -

Domovní prohlídky:
/zadržení zásilek/ -

S k u t e k : Ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele podle § 156 a/ tr. zákona.

b,

Pavel Š o l í n, dne 21.8.1969 v odpoledních a večerních hod. v Liberci na Gottwaldově náměstí ztěžoval výkon pravomoci veřejného činitele tím, že neuposlechl výzvy MěNV v Liberci vysílané městským rozhlasem a ani dalších hlasitých výzev orgánů VB k zachování veřejného pořádku a opuštění prostoru tohoto náměstí. Naopak na místě setrvával a obnovení veřejného pořádku orgánů VB mařil a ztěžoval.

c,

Pavel Š o l í n , dne 21.8.1969 údajně se během dne zdržoval doma, neb měl prázdniny, jako studující Průmyslové školy strojní v Liberci. Kolem 18.oo hod. vyšel do města s úmyslem podívat se na náměstí Bojovníků za mír, kde nějaký spolužák v srpnových událostech 1968 přišel o život. Na uvedené náměstí se však nedostal, neb příchod byl uzavřen. Odebral se proto na Gottwaldovo náměstí, kde byl již srocen dav, byla skandována hanlivá hesla na Prvního tajemníka ÚV KSČ s. Husáka, příslušníky VB, na které byly do Pražské ulice házeny davem dlažební kostky, kameny, cihly, při čemž docházelo k tříštění výkladních skříní. Slyšel také, jak MěNV se snaží k srocenému davu vysílat nějaké výzvy, které však křikem srocného davu byly přehlušeny, takže nerozuměl, co rozhlas MěNV vysílá. Sám se zúčastnil skandování hesel " AŤ žije DUBČEK". Jiná hesla hanlivá údajně neskandoval, ani nepoužil žádného násilí proti př. VB, kteří intenzivně se snažili srocený dav na Gottwaldově náměstí rozptýlit, čehož byl svědkem. Ani po této aktivní činnosti př. VB, prostor náměstí neopustil, takže v prostoru tohoto náměstí mařil veřejný pořádek a ztěžoval výkon pravomoci veřejného činitele směřující k obnovení tohoto pořádku až do 23.oo hod. kdy tento prostor pak opustil.

./.

Zákonné opatření č. 99/1969 Sb., o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku

Trestní oznámení na jednoho z účastníků protestů v Liberci. *Zdroj: SoKA Liberec*

Zákonné opatření č. 99/1969 Sb., o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku (srpen–prosinec 1969)

S oponenty začal režim tvrdě účtovat. Již 22. srpna Oldřich Černík prohlásil, že přichází čas přejít do ofenzivy, a za prvořadý úkol označil potrestání iniciátorů a účastníků protestních akcí. Tohoto úkolu se měly ujmout bezpečnost, prokuratury a soudy.[1] Měly postupovat spravedlivě, důsledně a velmi přísně. Předsednictvo ÚV KSČ k tomu dodalo, že je třeba postupovat urychleně.[2]

Přípravy na exemplární postih protagonistů nepokojů probíhaly ještě před zásahem – v době, kdy byly v šetření případy rozšiřovatelů nejrůznějších letáků. Opakovaně se zdůrazňovala nutnost těsné spolupráce bezpečnosti a prokuratur pro urychlené řešení těchto případů. Na Generální prokuratuře a ve vedení některých krajských prokuratur (kraje Středočeský, Jihomoravský a Západoslovenský) docházelo ke kádrovým výměnám, agenda související s ochranou státu byla soustředěna na jednom úseku, prokurátoři měli během krizových dnů pohotovost atd. Vzhledem k velkému množství zadržených byla v Praze již 20. srpna vytvořena zvláštní vyšetřovací skupina, sestavená z vyšetřovatelů VB a prokuratury.[3] Málokdo však v té době počítal s tak razantním a tvrdým řešením, jakým se stalo zákonné opatření č. 99/1969 Sb.[4]

Soubor tvrdých represivních opatření projednaly 22. srpna předsednictvo ÚV KSČ a federální vláda, navečer jej schválilo předsednictvo Federálního shromáždění a o den později bylo zveřejněno v tisku a vydáno ve Sbírce zákonů a nařízení (zde bylo antedatováno k 22. srpnu).[5] Vešlo do historie jako zákonné opatření č. 99/1969 Sb., o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku, známé je také jako „pendrekový zákon". Toto opatření umožnilo tvrdě postihovat aktéry právě skončených akcí i případných budoucích *akcí narušujících veřejný pořádek*.

Paragraf 1 umožňoval postihovat za přestupek nejen přímé účastníky protestních akcí (postačilo, aby neuposlechli výzvy veřejného činitele), ale i ty, kdo odmítali plnit

---

1 *ABS*, f. A 10, inv. j., 248, Zápis z jednání operativní skupiny předsedy vlády ČSSR k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti ve dnech 21. 8. 1969, 22. 8. 1969; Tamtéž, f. A 13, inv. j. 141, Informační zpráva o průběhu událostí v srpnových dnech a výsledcích přijatých opatření k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti v ČSSR, srpen 1969.

2 *NA*, f. 02/1, sv. 101, a. j. 168, bod 1, Zpráva o současné politické situaci, 22. 8. 1969.

3 *ABS*, H 7-1, inv. j. 106, Hromadná výtržnost z 19. 8. 1969 v Praze 1 – zahájení trestního stíhání, 20. 8. 1969.

4 Genezi vzniku a okolnosti přijetí zákonného opatření vyčerpávajícím způsobem popsali JIČÍNSKÝ, Zdeněk: *Právní myšlení v 60. letech a za normalizace.* Prospektrum, Praha 1992 a TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů,* s. 17–18.

5 CUHRA, Jaroslav: *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972.* Sešity ÚSD AV ČR, sv. 29. ÚSD AV ČR, Praha 1997, s. 21–26; *Rudé právo*, 23. 8. 1969.

povinnosti vyplývající z jejich postavení nebo pracovního zařazení, tj. aktéry stávek. Mohli být potrestáni odnětím svobody na 1–3 měsíce, peněžitou pokutou do výše 5000 Kčs nebo oběma způsoby. Paragraf 2 uváděl trestné činy, na které se zákonné opatření vztahovalo (pobuřování, výtržnictví, napadení veřejného činitele apod.), a zároveň o polovinu zvyšoval horní hranici trestu odnětí svobody stanovenou za ně zákonem. Nově umožnil uložit za tyto trestné činy také trest zákazu pobytu na 1–5 let. Paragraf 3 ustavoval u okresních soudů samosoudce, kteří měli rozhodovat o přestupcích a trestných činech spáchaných během srpnových událostí, pro urychlení nemuseli tito samosoudci konat přípravné řízení (nyní postačilo trestní oznámení příslušníků SNB), účast obhájce připouštěl teprve v řízení před soudem a prodlužoval dobu zadržení orgány SNB až na tři týdny. Paragraf 4 dovoloval osoby, které se zúčastnily protestních akcí, propouštět ze zaměstnání nebo studia, a připravil tak zákonné podmínky pro masové čistky v úřadech, podnicích, na školách a v nejrůznějších dalších orgánech. O propuštění rozhodoval nadřízený. V praxi se tak naplnila snaha o obnovení vedoucí úlohy komunistické strany – kdo řídí, ten i rozhoduje a trestá. A v té době opět začalo důsledně platit: kdo chce řídit, musí být členem KSČ. A vedoucími se po čistkách stávali (nebo zůstávali) pouze prověření a ochotní přisluhovači Husákova režimu. Paragraf 5 umožňoval zastavit činnost dobrovolné nebo jiné organizace či jejího orgánu na dobu až tří měsíců, případně je rozpustit, jestliže by jejich činnost napomáhala narušování veřejného pořádku, šíření neklidu nebo neplnění úkolů pracoviště.[6]

Před schválením zákonného opatření čelili vyšetřovatelé SNB a prokurátoři neřešitelnému problému. V do té doby platné zákonné lhůtě 48 hodin nemohli stovky zatčených vyslechnout, natož na ně uvalit vyšetřovací vazbu. Prodloužení zadržení na tři týdny si tak velice pochvalovali. Přesto se však i doba tří týdnů ukázala pro některé úkony příliš krátká, např. při zjišťování informací v místě bydliště mnohé národní výbory posílaly žádosti zpět s tím, že o *jmenovaném není v místě bydliště nic známo.* Pracovníci bezpečnosti proto požadovali další zjednodušení procedur, např. aby při zkráceném řízení stačil výpis z rejstříku trestů.

Ještě 22. srpna Ministerstvo vnitra ČSSR zveřejnilo prováděcí pokyny, kterými se měli řídit příslušníci SNB postupující podle nově přijatého opatření. V nich konkrétně vyjmenovávalo úkoly, které z něj vyplývaly pro pracovníky resortu.[7] O den později vydal náčelník správy vyšetřování VB MV ČSR po dohodě s generálním prokurátorem meto-

---

6 *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, ročník 1969, částka 33, Zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění ze dne 22. srpna 1969 o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku.

7 *ABS*, f. Organizační a vnitřní správa FMV V. díl 1954–1970 (dále jen A 6/5), inv. j. 750, Nařízení ministra vnitra ČSSR, jímž se vydávají prozatímní prováděcí pokyny k postupu podle trestně právních ustanovení zákonného opatření předsednictva Federálního shromáždění o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku, 22. 8. 1969.

dický pokyn pro vyšetřování trestných činů výtržnictví. Tyto případy se měly posuzovat individuálně, při tom se měly brát v potaz všechny trestné činy, které přicházely v úvahu (předpokládalo se především ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele).[8]

Krátce nato Ministerstvo vnitra ČSSR vypracovalo další směrnici, která měla v intencích zákonného opatření zrychlit práci SNB, aby *soud bez zbytečných odkladů mohl o věci samé rozhodnout*.[9] Také ostatní resorty se snažily posílit možnost co nejrychlejšího potrestání účastníků protestů. Předsednictvo České národní rady přijalo 27. srpna zákonné opatření, kterým ministru spravedlnosti umožnilo přechodně přemísťovat soudce okresních a krajských soudů do obvodu jiných soudů, zpracovávajících nejvíce agendy spojené s demonstracemi (pokud šlo o dobu kratší než tři měsíce, nebyl ani nutný souhlas soudce).[10]

Přísný a rychlý postih viníků žádali nejen nejvyšší státní a straničtí činitelé, ale do kampaně se zapojila i média, noviny (zde je nutné přiznat, že ne všechny podlehly hysterickému tlaku na opakované tvrdé odsouzení protestů, a některé si proto vysloužily kritiku) byly plné titulků jako *Asociální živly nemohou počítat se shovívavostí socialistického státu*, *Přísné tresty všem, kteří ničí hodnoty a ohrožují životy občanů!*, *Proti iniciátorům zlovolných akcí uplatnit zákonná opatření*, *I tvrdý zákon je zákon* apod.

Vzhledem k vysokému počtu zadržených bylo i přes zjednodušené řízení a prodloužení vazební doby potřeba výrazně posílit vyšetřovací skupiny. V Praze např. fungovaly vyšetřovací skupiny ve věznicích na Pankráci a v Ruzyni, kromě nich byla vytvořena zvláštní skupina s řídícím organizačním a analytickým centrem a tzv. vytěžovací skupina, která měla za úkol usvědčit zadržené v průběhu vazby i z jiných trestných činů, než pro které byli zadrženi (zpravidla krádeže a vloupání), aby tak mohla být prezentována vůdčí účast „kriminálních živlů“ na průběhu srpnových nepokojů. Podobně se dělo i na jiných místech v republice.[11] Někdy byli vyšetřovatelé posíleni také výkonnými příslušníky VB, kteří obstarávali „pomocné“ práce (získávání informací o lidech v místě bydliště, v zaměstnání apod.).

---

8 *ABS*, f. A 10, inv. j. 214, Metodický pokyn náčelníka správy vyšetřování VB MV – ČSR, 23. 8. 1969.

9 *ABS*, f. A 6/5, inv. j. 752, Nařízení ministra vnitra ČSSR o postupu při objasňování přestupků a trestných činů uvedených v § 3 zákonného opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 99/69 Sb., o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku, 29. 8. 1969.

10 *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, ročník 1969, částka 35, Zákonné opatření předsednictva České národní rady, kterým se ministr spravedlnosti zmocňuje k přechodnému přemisťování soudců.

11 *ABS,* f. L 1-1, inv. j. 82, Stav a postup objasňování skutků spáchaných ve dnech 19. až 22. 1969 v souvislosti s hromadným porušením veřejného pořádku, srocováním, hromadnými útoky proti pořádkovým jednotkám VB, ČSLA, LM, čelným představitelům strany a státu a vandalským poškozováním národního majetku v Severočeském kraji, zvláště v Liberci, 5. 10. 1969.

Výslechy zadržených byly skončeny na začátku září, poté začaly výslechy svědků a shromažďování další dokumentace, s čímž pomáhali i příslušníci jednotlivých obvodních oddělení VB. Na řadě míst byli další účastníci nepokojů dohledáváni podle zabavené nebo za tímto účelem speciálně pořízené fotografické či filmové dokumentace. Skončené případy byly předávány formou trestního oznámení soudcům, případně samosoudcům. V této souvislosti vyšlo najevo (a bylo pro vedení Ministerstva vnitra ČSR velkým překvapením), že se příslušníci zásahových jednotek mnohdy snaží vyhýbat tomu, aby svědčili u soudů v roli svědků.[12] Často si na podrobnosti ani nevzpomínali.

Uplatňování nové zákonné normy přineslo samozřejmě řadu problémů. Některá ustanovení obsažená v zákonném opatření bylo třeba dále rozpracovat, protože znamenala velké změny oproti dosavadní právní úpravě, zejména pokud šlo o úlohu samosoudců, zkrácení doby trestního řízení atd., což ve spojení s velkým množstvím zadržených kladlo na vyšetřující orgány značné nároky. V rozbouřené atmosféře střetů se také leckdy nepodařilo získat konkrétní důkazy použitelné v soudním řízení. K zadrženým putovaly od zásahových jednotek často pouze tzv. karty o zadržení, kde bylo jen stručně uvedeno místo zadržení a kdo zásah provedl.

Zpráva Rady obrany ČSSR z října 1969 kritizovala postup samosoudců, který se mnohdy lišil dle jednotlivých případů, projevilo se na něm prý také šíření nesprávných názorů na protiústavnost zákonného opatření a fámy o návratu k nezákonnostem 50. let. Samosoudci často měli tendenci předávat případy prokuratuře, případně navrhovat nízké tresty. Neplatilo to však všeobecně: v Severočeském kraji, především v Liberci, si řada samosoudců vysloužila kladné hodnocení.[13]

Pracovníci bezpečnosti celkově prosazovali tvrdé tresty pro zadržené a častokrát kritizovali postup prokurátorů, samosoudců i soudců, který se jim zdál příliš shovívavý. *Výsledky dosavadního šetření objasňování případů osob zadržených v souvislosti se srpnovými událostmi plně potvrdily, že šlo o provokace antisocialistických pravicových sil, které nabyly přímo charakteru kontrarevolučních akcí* […] *ze strany orgánů SNB, přes řadu potíží, bylo vynaloženo maximum úsilí k tomu, aby původci mohli být zákonně postiženi.*[14] Do 6. října bylo v ČSR vyšetřovateli SNB ukončeno objasňování v trestních věcech celkem u 1335 lidí. Zhruba na čtvrtinu z nich navrhli uvalit vazbu, velkou část jich však prokurátoři nebo soudci propustili na svobodu, což příslušníky bezpečnosti, požadující tvrdé potrestání viníků, vyvádělo z míry. Např. v Praze tak

12 *ABS*, f. A 10, inv. j. 250, Informace o stavu objasňování trestních věcí v souvislosti s událostmi ve dnech 19.–22. srpna 1969 v Praze, 1. 9. 1969.

13 Tamtéž, inv. j. 161, Informace o stavu objasňování případů osob zadržených v srpnu 1969, říjen 1969.

14 *ABS*, f. H 7-1, inv. j. 106, Zpráva o stavu objasňování případů osob zadržených v souvislosti se srpnovými událostmi z hlavních center demonstrací na území ČSR, 6. 10. 1969.

bylo při 250 návrzích na uvalení vazby skutečně vzato do vazby jen 70 osob.[15] Šlo většinou o nejaktivnější účastníky demonstrací, stavitele barikád, osoby aktivně napadající pořádkové jednotky a recidivisty. V některých případech, které do uvedené statistiky nejsou započítány, však byla účast na akcích považována „pouze" za přestupek a oznámena příslušným národním výborům, řešena blokovou pokutou nebo měla být předána prokurátorům dodatečně, po došetření.

Zde jsou některé případy, kdy vyšetřovatelé podali trestní oznámení, kterému však samosoudci odmítli vyhovět a propustili zadržené na svobodu. Vojtěch Budzák: *…trestní oznámení podáno pro trestný čin ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele podle § 156a tr. zák. Jmenovaný zvedl slzotvornou bombu a hodil ji zpět na příslušníky VB. V roce 1960 byl trestán za rvačku.* Na Václava Javůrka bylo zase *trestní oznámení podáno pro trestný čin ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele a výtržnictví podle §§ 156a, 202/1 tr. zák. Urážel příslušníky VB, házel na ně dlažební kostky a házel kostky i na obrněný transportér, což prokazuje jeho manželka* a na Jaroslava Holého bylo *trestní oznámení podáno pro trestný čin ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele podle § 156a tr. zák. Jmenovaný neuposlechl výzvy k rozchodu, pokřikoval na příslušníky, mísil se do výkonu. Jde o osobu 16x trestanou, z toho v posledních letech 2x pro útok na veřejného činitele.*[16]

I zde se režim snažil vzbudit zdání legitimity: *Jsou zadrženi ve smyslu nového zákona a na většinu z nich bude podáno trestní oznámení samosoudci trestního soudu za přestupek. Někteří z nich budou souzeni na okresním soudu pro trestné činy. O všech zadrženích rozhodl okresní prokurátor, takže nikde nerozhodoval vliv příslušníků VB.*[17]

Již 22. srpna ve tři čtvrtě na deset ráno vydal náčelník Hlavní správy VB plk. Josef Hrubý pokyn podřízeným složkám: jestliže bude někdo zadržen v souvislosti s demonstracemi, nesmí být za žádných okolností propuštěn. Pokud by se prokurátoři (kteří byli o pokynu vyrozuměni) bránili, měli příslušníci bezpečnosti informovat Hlavní správu VB. Ministerstvo vnitra opakovaně kritizovalo prokuratury a soudy, že málo využívají zákonného opatření, že samosoudci řeší věci nedostatečně, většina zadržených je propuštěna (včetně recidivistů) apod.[18] Naproti tomu orgány činné v trestním řízení si stěžovaly na špatnou práci bezpečnostních složek, které jim poskytovaly nedostatečné podklady pro rychlé a „účinné" vyřízení jednotlivých případů. Generální prokurátor ČSSR měl v souvislosti s právě skončenými událostmi dokonce

15 *ABS*, f. A 10, inv. j. 161, Informace o stavu objasňování případů osob zadržených v srpnu 1969, říjen 1969.

16 *ABS*, f. H 7-1, inv. j. 106, Přehled některých vybraných případů zadržených osob, na které bylo podáno trestní oznámení s návrhem na uvalení vazby a samosoudcem propuštěných, 15. 9. 1969.

17 Vyjádření náčelníka obvodního oddělení VB mjr. Vomely. *Jihočeská pravda*, 27. 8. 1969.

18 *ABS*, f. A 2/3, inv. j. 2376, Zápis z jednání ministrů vnitra ČSSR, ČSR, SSR a státního tajemníka v MV ČSSR ze dne 16. října 1969.

navrhnout, aby bezpečnost vzhledem k časové tísni během policejních akcí označovala provinilce různými barvami, podle toho, kdo křičel, kdo házel kamením apod., což mělo značně ulehčit další roztřídění zadržených dle obvinění.[19]

Vyvrcholení těchto sporů přinesla stížnost vyšetřovatelů VB z Liberce na kolegy z prokuratury, kteří 23. srpna z 33 vyslýchaných propustili 22 na svobodu; vedle nepřiměřeného množství propuštěných se jim nezdály ani provedené výslechy – byly podle nich rychlé, krátké a povrchní. *Vyšetřovatelé prokuratury vůbec nepřihlíželi k současné vnitropolitické situaci a ve většině výpovědí se zabývali jen povrchně účastí na protisocialistickém vystoupení, ale více se zaměřovali na postup orgánů Sboru národní bezpečnosti při zákrocích proti těmto silám. V každé výpovědi, kterou prováděli vyšetřovatelé prokuratury, je více místa věnováno, kolikrát byla osoba udeřena obuškem a popisován nezákonný zákrok.*[20] Případ řešila až nejvyšší stranická místa a nakonec prokuratura ustoupila a slíbila nápravu (ukázalo se totiž, že vyšetřovatelé prokuratury nebyli v tomto případě seznámeni se zákonným opatřením a řídili se „starými" zákony).[21] V září uložila vláda generálnímu prokurátorovi ČSSR Jánu Feješovi a předsedovi Nejvyššího soudu Otomaru Bočkovi zabezpečit v orgánech prokuratur a soudů *důsledné provádění zákonného opatření* (tzn. přitvrdit).

Počet došetřených případů, a tedy i lidí předávaných soudům postupně narůstal. Přesto ještě v říjnu doporučoval bezpečnostní odbor MV ČSSR stěžovat si na váhavost a liberálnost orgánů činných v trestním řízení, a to nejen po vydání zákonného opatření, ale i před srpnovými demonstracemi, při stíhání autorů a šiřitelů letáků a podobných případů.[22]

Od 19. do 22. srpna 1969 bylo v ČSR zadrženo celkem 2414 lidí (z toho 1478 v Praze, 469 v Brně).[23] Naprostá většina z nich byla mladší než 25 let, více než polovinu tvořili dělníci, což bylo pro vládnoucí funkcionáře nemilé překvapení. Tento údaj se snažili pečlivě zakamuflovat, popř. vysvětlovat svedením „neuvědomělých" příslušníků dělnické třídy. Na Slovensku bylo od 19. do 22. srpna předvedeno celkem 311 lidí, z nich 40 bylo zadrženo a dáno do vazby.[24]

---

19 MADRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*, s. 118.

20 *ABS*, f. H 2-1/I, inv. j. 67, Dopis Generálního prokurátora ČSSR ministru vnitra ČSR, 4. 11. 1969.

21 Tamtéž, Dopis ministra vnitra J. Grössera celoútvarovému výboru KSČ při OO VB Liberec, 27. 11. 1969.

22 *ABS*, f. A 10, inv. j. 258, Informace pro ministra vnitra ČSSR Jana Pelnáře, 10. 10. 1969.

23 Tamtéž, inv. j. 252, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969. I tyto počty se liší, někde je udáváno 2373 osob (tamtéž, inv. j. 250, Informace o trestním postihu osob zadržených v souvislosti s událostmi, k nimž došlo na území ČSR ve dnech 19.–22. srpna 1969, 1. 9. 1969), jinde 2478 (*ABS*, f. H 3-4, inv. j. 5, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969).

24 *ABS*, f. A 10, inv. j. 161, Informace o stavu objasňování případů osob zadržených v srpnu 1969, říjen 1969.

Pronásledování účastníků protestů. *Zdroj: ÚSD, foto: Zdeněk Nudera*

Odvádění zadrženého. *Zdroj: ÚSD, foto: Zdeněk Nudera*

Následující fotografie ukazují zákroky VB proti účastníkům srpnových demonstrací v okolí Národního muzea. *Zdroj: ÚSD, foto: Zdeněk Nudera*

Zadržené demonstranty odváděli na policejní služebny, kde je často čekalo tvrdé bití.
Zdroj: ÚSD, foto: Zdeněk Nudera

V ČSR bylo zadrženo

2245 mužů, 169 žen, 62 cizinců (kromě Brna); z nich 416 bylo v minulosti již trestáno za nejrůznější trestné činy.
Z toho
do 15 let 32 lidí
do 18 let 562 lidí
do 20 let 552 lidí
do 25 let 727 lidí
do 30 let 277 lidí
nad 30 let 294 lidí

Z toho v Praze zadrženo 1538 lidí (1380 mužů, 98 žen a 60 cizinců).

JANÍK, Karel – STANÍK, Ota: *Neprošli… Reportéři Rudého práva o nedávných událostech: Dokumentární reportáž ze srpnových dnů 1969.* ÚV KSČ Praha, Praha 1969.

Věkové a sociální rozvrstvení osob, na které byla uvalena vazba pro účast na demonstracích v srpnu 1969 na Slovensku

do 15 let 0
do 18 let 6
do 20 let 20
do 25 let 11
do 30 let 5
nad 30 let 8

dělníci 25, ostatní povolání 9, bez pracovního poměru 6

ABS, f. A 10, inv. j. 161, Informace o stavu objasňování případů osob zadržených v srpnu 1969, říjen 1969.

Většina vyslýchaných uváděla, že se na místě střetů ocitla náhodou nebo ze zvědavosti, pouze někteří přiznali, že se účastnili záměrně, protože nesouhlasí se vstupem vojsk Varšavské smlouvy, s politikou Husákova vedení, chtěli podpořit Dubčekovu politiku atd. Robert Schwarz *byl zadržen dne 20. 8. 1969, kdy v prostoru mezi Perlou a Dětským domem s vysokozdvižným vozíkem účinně pomáhal při stavění barikády, na kterou svážel dlažební kostky a převrhl dvě maringotky. Rovněž na zakročující příslušníky VB házel kamením. Z toho jednání byl usvědčen m. j. i filmovým materiálem (viz televizní šot dne 5. 9. 1969) a také je sám doznal. Jako motiv svého jednání uvedl, že chtěl demonstrujícímu davu umožnit ochranu před zakročujícími příslušníky VB, aby mohli vyjádřit své stanovisko k výročí 21. srpna 1968.* Pavel Danda *byl zadržen dne*

21. 8. 1969 na Jungmannově nám., kde házel kameny na zakročující příslušníky VB. Z této činnosti byl usvědčen, i ji doznal. Jako motiv uvedl, že se výtržností zúčastnil ze sympatií k s. Dubčekovi.[25]

Zajímavá je zmínka o tom, že většina vysokoškoláků v Praze byla zadržena proto, že se snažila o fotografickou nebo filmovou dokumentaci nepokojů.[26] Podobně tomu bylo se zadrženými vízovými cizinci. V srpnových dnech bylo zadrženo celkem 135 cizinců (nejvíce z NSR a z USA), většina z nich byla urychleně vyhoštěna.[27] Někteří na vlastní kůži pocítili, jak příslušníci bezpečnosti postupovali vůči zadrženým, a mohli o tom podat na Západě zprávu.[28]

Mnoho ze zadržených bylo při zatýkání nebo i později v celách surově zbito, v brutalitě vynikali především příslušníci Lidových milicí.[29] Bití dokládají archivní záznamy i svědectví pamětníků.[30]

Vzpomíná si, že než okno zavřela, viděla projíždět vojenský obrněný transportér ve směru od Rumunské ulice k Nár. museu. Poté se už vojáci neukázali. Nezasahovali. Na Tylově náměstí se ovšem ze stejného směru od Rumunské ulice začali objevovat příslušníci LM a jejich – asi 4 – autobusy, které zaparkovaly před hotelem Beránek. Milicionáři začali chytat demonstranty, po třech na jednoho, mydlili je hlava nehlava, cpali je do antonů, prohledávali domy a tahali z nich další kluky, jednoho prý až odněkud od půdy, kam se schoval…

ÚDV, vyšetřovací spis ČVS: ÚDV-46/Vt-95, Zastřelení příslušníky LM – Siřínek, Záznam výpovědi Růženy Novákové, 7. 11. 1995.

25 *ABS*, f. H 7-1, inv. j. 106, Informace o zpracovaných případech některých osob, které se zúčastnily ve dnech 19.–22. 8. 1969 vystoupení protisocialistických a kriminálních živlů v Praze, Brně a Ústí nad Labem, 10. 9. 1969.

26 *ABS*, f. A 10, inv. j. 161, Zpráva o stavu objasňování případů osob zadržených v souvislosti se srpnovými událostmi z hlavních center demonstrací na území ČSR, 15. 10. 1969.

27 Tamtéž, inv. j. 252, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969.

28 Např. Thomas Engel, posluchač Právnické fakulty Kolumbijské univerzity a asistent člena Kongresu Alarda Löbensteina, byl zatčen 19. 8. 1969 v Praze, na policii držen 14 hodin přes noc, nedovolili mu ani zavolat na ambasádu. Na policii se podle něj museli zatčení seřadit do čtyřstupu a dvě a půl hodiny stát v pozoru. Měli ho také bít obuškem a sebrat mu film. O den později byl zatčen dánský fotograf, zbit spolu s ostatními zadrženými a propuštěn po 5 hodinách, když vyšlo najevo, že je cizinec. *ABS*, f. Monitory (zahraniční vysílání, přehledy tisku /dále jen 321/) – neuspořádáno, Zprávy Svobodná Evropa, 20. 8. 1969, 19–19.10 hodin; tamtéž, Vnitropolitické vysílání Svobodné Evropy, 22. 8. 1969, 19.30–20.30.

29 Je zajímavé, že zatímco příslušníci Lidových milicí se k demonstrantům chovali nepřiměřeně tvrdě až krutě, vojáci byli ve většině případů zdrženliví a své úkoly někdy i odmítali.

30 Řadu svědectví o bití shromáždil v 90. letech minulého století ÚDV.

Vzal jsem si na 21. srpna dovolenou, připjal jsem si trikoloru, na kterou jsem si dal černou pásku, a šel jsem brzo ráno do ulic. Došel jsem pěšky na Národní třídu, na Příkopy a proti Dětskému domu byla rozbitá výloha. Koukal jsem na to, přišel ke mně příslušník Veřejné bezpečnosti s vojákem, měl samopal a bílý obušek, legitimoval mě. Viděl mě u výlohy, tak si asi myslel, že jsem to rozbil, zadrželi mě a předvedli do Krakovské ulice na policejní stanici. Lidi koukali, většina mi naznačovala sympatie. Došli jsme do Krakovské ulice, kde se otevřely dveře, aniž by věděli, kdo jsem, co jsem, musel jsem projít uličkou po dlouhé chodbě a do prvního patra do nějaké služebny. Po celou tu dobu na obou stranách stáli příslušníci VB, milicionáři a vojáci, kteří měli čerstvé, bílé, nově nafasované pendreky a každý si do mě bouchnul. Aniž by věděli, co jsem udělal, dali mi asi sto ran. Nahoře ve služebně si mě zapsali a dali mě do takové velké místnosti za mříž, asi to byla cela předběžného zadržení. Byla to taková velikánská místnost, kde jsem byl jeden z prvních, protože to bylo ráno po sedmé hodině. Vím, že tam seděla skupinka sympatických lidí, vykládali si něco o bibli, pak jsem zjistil, že to byli jehovisté. Během hodin, jak postupoval čas, tak k nám do té místnosti vždycky někoho vhodili, postupně se zaplnila, odhaduji, že tam bylo asi tři sta lidí. Kolem poledne tam byly slyšet z ulice výkřiky „Gestapo! Gestapo!“, lidé volali na policisty a bouchali do vrat. Vždycky když to takhle kulminovalo, tak tam někdo přišel mezi nás a zmydlil nás. Tak jsme si tak trochu přáli, aby už byl klid. Když jsem potřeboval na záchod, šli se mnou, napít stejně tak, hlídali mě, abych jim neutekl, nejedl jsem celý den od rána do večera. Pamatuji si, že tam byl jeden, četl jsem knihu od Remarqua, kde byla podobná postava, menší, od prvního pohledu sympatický, s dětskou tváří, jemný policajt, který byl ve skutečnosti sadista, toho to vyloženě přitahovalo a bavilo, přišel mezi nás, vždycky když, jak jsem říkal, to kulminovalo, a do nás bezbranných si bouchnul, vyloženě měl pěnu u pusy, bouchnul, utřel pusu, odešel a zase jsme ho půl hodiny neviděli.

Rozhovor s Kamilem Miroslavem Černým dne 19. 3. 2012.

Inspekční oddělení VB šetřila již v roce 1969 řadu stížností na násilí na zadržených, jako důkazní materiál však využívala výpovědi policistů, není proto divu, že stížnosti odkládala s tím, že se násilí nepodařilo prokázat.

Dne 23. 8. 1969 byl předveden na MO VB Vinohrady Bohumil Vylita jako podezřelý z účasti na výtržnostech v srpnových dnech v Praze. K této činnosti byl vyslechnut nstržm. Fialou. Popřel jakoukoliv účast na výtržnostech v Praze. Po skončeném výslechu byl propuštěn. V téže věci byl pak vyslýchán den 28. 1. 1970, kdy opětovně popřel, že by se aktivně podílel na výtržnostech v Praze. V této souvislosti uvedl, že při výslechu dne 23. 8. 1969 bylo proti němu na MO VB Vinohrady použito fyzického násilí. Jeho výpověď v podstatě potvrdil otec Karel Vylita, který si povšiml stop po úderech na zádech, ruce a stehnech.

K údajům Bohumila Vylity byl vyslechnut nstržm. Fiala, který vyloučil, že by se vůči němu při vyšetřování dopustil násilí, o kterém tento vypověděl. Nebyl také svědkem, že by někdo z dalších příslušníků s ním jednal hrubě.

Zjištěné skutečnosti, jakož i to, že Bohumil Vylita se v srpnových dnech 1969 pohyboval se svými kamarády ve vnitřní Praze, kde docházelo k výtržnostem, nevylučují skutečnost, že mohlo být proti němu použito mírnějších prostředků zásahových jednotek.

Samotné šetření sice nevyvrátilo tvrzení Bohumila Vylity o použitém násilí na MO VB Vinohrady, avšak ani je nepotvrdilo. Za této situace je nutné dospět k závěru, že nebylo plně prokázáno, že bylo na MO VB Vinohrady proti B. Vylitovi použito násilí. Z těchto důvodů se jeho podání podle § 159 odst. 1 tr. ř. bez dalšího opatření odkládá.

ABS, f. H 7-1, inv. j. 106, Usnesení inspekčního oddělení MS VB Praha, 16. 4. 1970.

Jiří Ševčík, postřelený 22. srpna v Brně, podal v roce 1970 žalobu proti státu, bezpečnosti a národnímu výboru. Prohrál u městského soudu, neuspěl ani s odvoláním u krajského soudu. Dokonce byl označován za kontrarevolucionáře.

Bezprostředně po zásahu ráno 22. srpna postávaly před stanicemi VB v Praze, Brně a Liberci desítky lidí, kteří hledali své příbuzné. Zpravidla se jednalo o zmatené a ustrašené rodiče shánějící své děti. Pamětníci vzpomínají, že někteří příslušníci VB se chovali povýšeně a arogantně, další byli zdrženliví. Někteří lidé, pokud neuspěli na stanicích VB, zkoušeli hledat po nemocnicích.

Většina zadržených sice byla propuštěna po několika dnech, stovky jich však dále zůstaly ve vazebních věznicích, kde čekali na postoupení svých případů samosoudcům nebo soudcům. Podle pokynů měli být určeni a dohledáni především organizátoři nepokojů, které se nepodařilo zatknout přímo na místě.[31] Případů zadržených iniciátorů nepokojů, zejména z řad cizinců z kapitalistických států, se mělo náležitě mediálně využít. Přes úpornou snahu dokázat organizovanost demonstrací se ale nepodařilo dohledat nikoho, kdo by cíleně koordinoval protestní akce na území republiky. StB to zpočátku zdůvodňovala tím, že organizátorům a iniciátorům se podařilo buď včas zmizet, nebo se s největší pravděpodobností akcí vůbec nezúčastnili.[32]

31 V Brně byla např. vytvořena speciální operativní jednotka, jejímž úkolem byla identifikace iniciátorů a pořízení dokumentace z míst demonstrací, v Praze byly k tomuto účelu v historickém centru města instalovány kamery a k dohledání organizátorů protestů byl použit i záznam pořízený Čs. televizí.

32 *ABS*, f. A 34, inv. j. 3621, Hodnocení srpnových událostí r. 1969 na území Hl. města Prahy po linii StB, říjen 1969.

Při odvádění tohoto demonstranta použili příslušníci VB obušky. *Zdroj: ÚSD, foto: Zdeněk Nudera*

Ani tento muž policistům neunikne. *Zdroj: ÚSD, foto: Zdeněk Nudera*

Snahy vzdorovat přesile příslušníků VB byly marné. *Zdroj: ÚSD, foto: Zdeněk Nudera*

V Praze bylo 21. 8. 1969 zadrženo 849 lidí. *Zdroj: ÚSD, foto: Zdeněk Nudera*

Pouze ze Severočeského kraje byla hlášena konkrétní jména podněcovatelů nepokojů: v Liberci jím měl být Miroslav Černý, v Ústí nad Labem František Martinovský a neznámá žena, v Teplicích to měli být Emil Hypš a Stanislav Olah.[33] Ani jim se však nepodařilo dokázat, že by záměrně připravovali protesty, pouze to, že patřili k nejaktivnějším demonstrantům. Nakonec byla i StB nucena uznat, že většina zadržených se akcí účastnila neorganizovaně, v některých případech ze zvědavosti.[34]

Státní bezpečnost také vedla samostatné vyšetřování – většinou se jednalo o autory či šiřitele letáků nebo pisatele nápisů a hesel.[35] Jen správa StB Brno do prosince 1969 „realizovala" 329 lidí, z toho 158 podle zákonného opatření 99/1969 Sb.

O jednom z prvních trestů za účast na demonstracích rozhodl 15. září 1969 Okresní soud v Liberci, který odsoudil skupinu devíti lidí. Čtyři z nich odešli od soudu s nepodmíněnými tresty 4–7 měsíců odnětí svobody, další tři s podmínečným trestem 1–5 měsíců a dva byli zproštěni obžaloby.[36] Podle odhadů bylo Obvodnímu soudu pro Prahu 1 do října 1969 předáno na 400 trestních oznámení, z toho asi polovina lidí byla odsouzena, polovina zproštěna obvinění.[37]

V Brně byl ze skupiny šesti mužů, kteří se aktivně podíleli na odporu proti zasahujícím pořádkovým silám, odsouzen jeden k odnětí svobody na 2 roky, druhý na rok nepodmíněně, ostatní odešli od Městského soudu v Brně s podmíněnými tresty v rozsahu 6 měsíců až jeden rok. Další čtveřici soud potrestal vězením od 4 do 6 měsíců a srážkou ze mzdy ve prospěch státu.[38]

Přesto nebylo s blížícím se koncem roku 1969 jisté, zda se podaří všechny případy lidí zatčených v srpnu včas dořešit ještě předtím, než skončí platnost zákonného opatření. Ministerstvo vnitra proto dodatečně znovu posilovalo vyšetřovací týmy. Kádrovým rozkazem ministra vnitra ČSR bylo k 1. listopadu 1969 dočasně ustanoveno 15 příslušníků Krajské a Městské správy VB Praha vyšetřovateli zvláštní skupiny působící v Praze, přičemž jim byla udělena výjimka z požadovaného vysokoškolského právnického vzdělání z důvodu nutnosti rychlého došetření případů vrácených samosoudci.[39] Samosoudci vraceli hlavně případy, kdy podle nich šlo o sbíhající se trestné činy

33 *ABS*, f. A 10, inv. j. 223, Informace o stavu objasňování trestné činnosti spáchané v souvislosti se srpnovými událostmi v Severočeském kraji ve dnech 20.–22. 8. 1969, 6. 9. 1969.

34 *ABS*, f. A 34, inv. j. 3621, Hodnocení srpnových událostí r. 1969 na území Hl. města Prahy po linii StB, říjen 1969.

35 *ABS*, f. Historický fond MV (MV-H), sign. H-799-5, Zpráva o současném stavu realizovaných osob od srpnových událostí v roce 1969, 23. 12. 1969.

36 *Vpřed*, 17. 9. 1969.

37 *ABS*, f. H 7-1, inv. j. 81, Zpráva o stavu objasňování případů osob zadržených v souvislosti se srpnovými událostmi v Praze, 2. 10. 1969.

38 Tamtéž, inv. j. 106, Informace o dokončení vyšetřování trestních věcí z akce „Srpnové demonstrace 1969", 3. 3. 1970.

39 Tamtéž, Kádrový rozkaz ministra vnitra ČSR č. 592 z 31. 10. 1969.

(tj. případy, kdy se obvinění měli dopustit více trestných činů současně), ke zdržení docházelo i proto, že obvinění odvolávali své první výpovědi s tím, že čelili fyzickému i psychickému násilí, a bylo třeba zahájit nové důkazní řízení.

Do konce roku 1969 odsoudili samosoudci podle paragrafů 1–3 zákonného opatření celkem 1526 lidí (1186 v ČSR, 340 v SSR), nejčastěji za výtržnictví (815), hanobení republiky a jejího představitele (352) a hanobení státu světové socialistické soustavy (175).[40]

Přes řadu problémů hodnotili nadřízení práci vyšetřovatelů bezpečnosti jako velmi dobrou a řada pracovníků byla odměněna, ať již mimořádným povýšením, finanční částkou, pochvalou atd.

Horší než bití a věznění byl pro mnoho lidí podpis vrcholných představitelů Pražského jara (Dubčekův, Svobodův a Černíkův) pod zákonným opatřením. Svobodná Evropa označila ve vysílání 23. srpna 1969 přijetí zákonného opatření za opravdový počátek normalizace, kdy po ztrátě politických jistot přišli občané i o jistoty právní.[41]

Účinnost zákonného opatření byla původně stanovena do konce roku 1969. Bezpečnost nebyla ochotná vzdát se výhod, které jí poskytovalo, a požadovala prodloužení jeho platnosti formou zákona či novely trestního řádu.[42] Její prosby byly vyslyšeny. V prosinci 1969 schválilo Federální shromáždění novelu trestního zákona a zákon o přečinech, které dále zjednodušovaly postup bezpečnostních orgánů, zavedly institut samosoudce pro přečiny a některé trestné činy a umožnily širší a rychlejší postih účastníků protirežimních akcí.[43]

Perzekuce lidí zatčených při nepokojích však jejich propuštěním z cel často nekončila. Cejch politicky nespolehlivých je řadil mezi „živly“, kterým bylo znemožněno studovat, vykonávat jakoukoliv kvalifikovanou práci, veřejně se angažovat nebo přicházet do kontaktu s mládeží v pozicích, kde by ji mohli ovlivnit svými názory (trenéři, vedoucí zájmových kroužků, instruktoři v autoškole apod.). Mnoho z nich se také automaticky dostalo do hledáčku Státní bezpečnosti, v němž vydrželi až do roku 1989.

---

40 *ABS*, f. H 7-1, inv. j. 106, Informace o dokončení vyšetřování trestních věcí z akce „Srpnové demonstrace 1969“, 3. 3. 1970.

41 *ABS*, f. 321 – neuspořádáno, Vnitropolitické vysílání Svobodné Evropy, 23. 8. 1969, 19.30–20.30 hodin.

42 *ABS*, f. A 10, inv. j. 223, Zpráva o situaci ve vyšetřování a objasňování trestných činů, provinění a přestupků, jakož i o následcích na životech a zdraví osob, včetně hmotných škod způsobených v souvislosti s masovými demonstracemi a výtržnostmi v Brně a Gottwaldově ve dnech 21. a 22. srpna 1969, 7. 11. 1969.

43 GEBAUER, František – KAPLAN, Karel – KOUDELKA, František – VYHNÁLEK, Rudolf: *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989. Statistický přehled.* Sešity ÚSD AV ČR, sv. 12. ÚSD AV ČR, Praha 1993, s. 213–219.

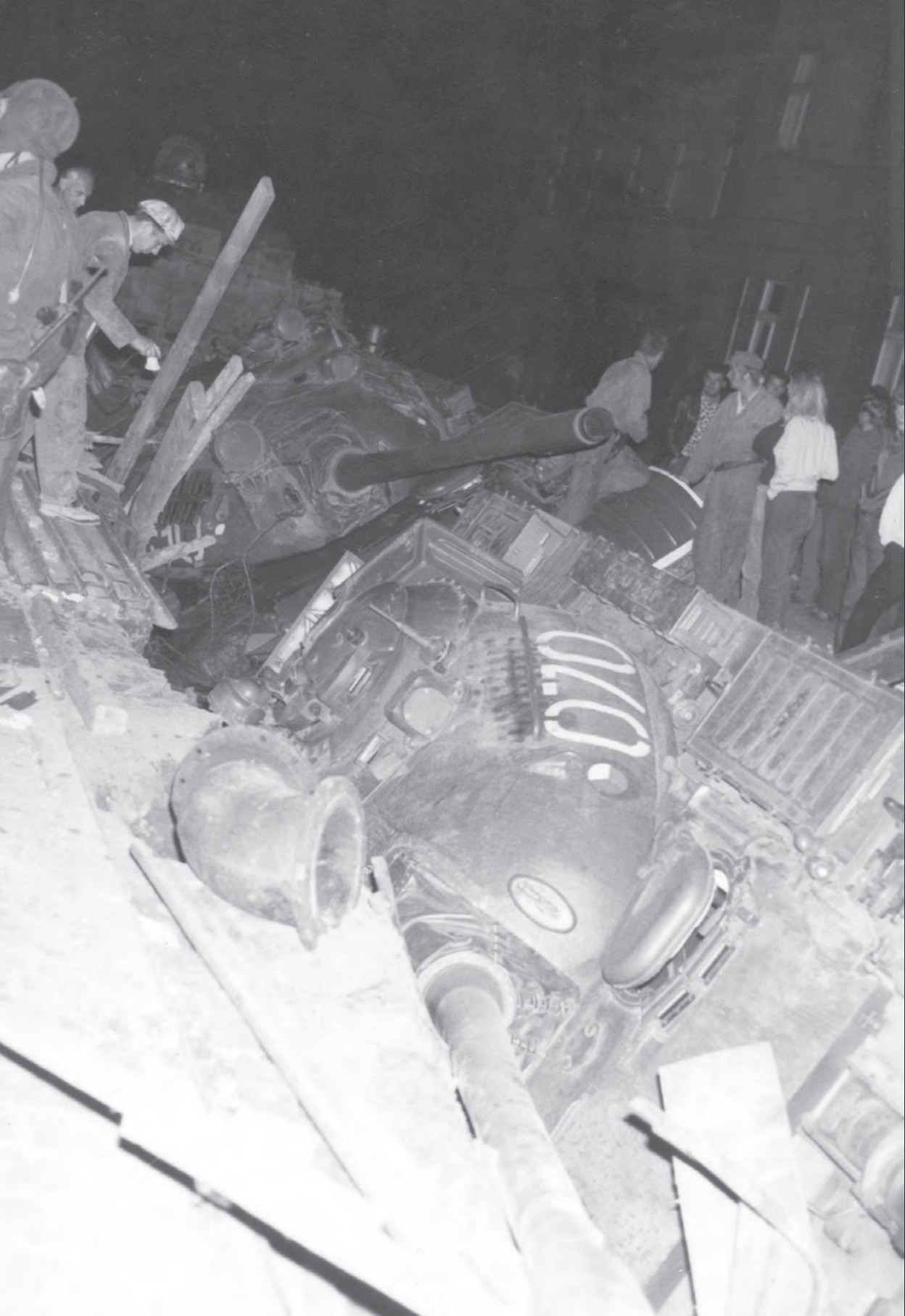

Rekapitulace

Dva tanky při nájezdu na barikádu zapadly do výkopu v pražské Sokolské ulici. *Zdroj: MP ČR*

Rekapitulace (srpen–prosinec 1969)

Hned ráno 22. srpna bylo jasné, že Husákovo vedení dosáhlo rozhodného vítězství nad opozicí. Přestože v Brně ještě ten den probíhaly rozsáhlé střety, nemohly již nic změnit na tom, že desetitisíce policistů, vojáků a milicionářů, posílených speciální technikou a obrněnými vozidly, dosáhly převahy nad neozbrojenými občany. Již v ranních hodinách Oldřich Černík označil právě skončený zásah za velké politické vítězství nového vedení strany a prohlásil, že je nutno přejít ke *konkrétním a ofenzivním politickým akcím.*[1] Současně zadal i nové úkoly – v prvé řadě potrestání iniciátorů a účastníků protestních akcí, Ministerstvo vnitra ČSSR mělo připravit předběžnou zprávu o právě skončených akcích, návrh opatření pro podobné situace do budoucna atd. Vydal také pokyn zabránit vývozu dokumentačního materiálu (fotografie, filmy, tiskoviny) do zahraničí a vyhostit do 48 hodin zadržené cizince, kteří se zúčastnili protestních akcí (celá záležitost se předtím měla prezentovat v médiích).

Předsednictvo ÚV KSČ schválilo prohlášení *Nepřátelské akce se nesetkaly s masovou podporou*, popisující protesty jako dlouho připravované akce.[2] Také vláda ČSSR jednala o situaci a konstatovala, že *nápor nepřátel narazil na rozhodný odpor moci*. Téhož dne navečer přijalo Federální shromáždění zákonné opatření č. 99/1969, o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku, kterému se brzy začalo říkat „pendrekový zákon".[3]

Ve dnech po brutálním zásahu protesty téměř ustaly, byly zaznamenány pouze jejich dozvuky, jako ojedinělé letáky, protisovětské nápisy na silnicích apod. Podle bezpečnosti se měnil jejich obsah, nyní útočily především na G. Husáka a L. I. Brežněva. Např. leták zajištěný 23. srpna v Nových Zámcích na Slovensku hlásal *Palach zemřel za Maďary i Slováky. Drahý Mao trestej Rusy. Kdyby Hitler nebyl mrtev, podal by si ruku s Brežněvem. Ani Hitler, ani Brežněv. Vstaňte všichni, mladí staří, vyhnat Rusy, kam patří!*[4]

Smíšené hlídky přesto ještě několik dní obcházely městy a zásahové jednotky stále zůstávaly v pohotovosti.[5] Příslušníci bezpečnosti, zvláště z řad StB, bedlivě sledovali

---

1 *ABS*, f. A 10, inv. j. 248, Zápis z jednání operativní skupiny předsedy vlády ČSSR k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti ve dnech 21. 8. 1969, 22. 8. 1969; tamtéž, f. A 13, inv. j. 141, Informační zpráva o průběhu událostí v srpnových dnech a výsledcích přijatých opatření k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti v ČSSR, srpen 1969.

2 *Rudé právo*, 23. 8. 1969.

3 CUHRA, Jaroslav: *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*, s. 21–26.

4 *ABS*, f. A 34, inv. j. 3800, K srpnovým událostem, 23. 8. 1969.

5 Příslušníci StB a VKR pečlivě prověřovali morální stav mužů v připravených jednotkách. Pouze u dvou vojáků základní služby zjistili, že nesouhlasí s brutalitou skončených zákroků. Když ani po vysvětlení svůj názor nezměnili, byli odveleni zpět do posádek. *ABS*, nezpracováno, balík č. 6/2, Spisy bezpečnostního odboru StB MV ČSR, rok 1969, svazek A Denní informace. K srpnovým událostem, 24. 8. 1969.

nálady veřejnosti, zvláště mezi dělníky v závodech a továrnách. Hlásili, že v řadách opozice nastal určitý rozkol, v důsledku tvrdého potlačení protestů a následných opatření zavládla deprese a strach. Většina lidí však prý zásahy hodnotila pozitivně (zejména ti, kdo se před srpnem neprojevovali a čekali, jak se situace vyvine). Kladně bylo hodnoceno zejména to, že nebyl nutný zákrok cizích vojsk a nebyly ve větší míře použity zbraně. Zaznamenány ale byly i negativní ohlasy. To, že se pasivní demonstrace zvrhly v násilné střety, kritici zásahu převážně připisovali StB a Lidovým milicím, které prý davy vyprovokovaly a vzápětí záměrně zasáhly s nepřiměřenou tvrdostí. Ojedinělé hlasy upozorňovaly i na to, že média přinášejí pouze *snůšku polopravd*, zaznívá z nich jednostranná propaganda zaměřená na podporu Husákova režimu, objevily se i nesmělé výzvy k nutnosti zformování opozice. Většina kritiků se soustřeďovala na aktuální problémy a málokdo plánoval akce do vzdálenější budoucnosti.

Na poradě operačního štábu ministerstev vnitra 24. srpna náměstek ministra vnitra ČSSR František Vašek spokojeně prohlásil, že situace v ČSSR je klidná, dodal ale, že ji mohou narušit pohřby zastřelených lidí a že jsou i signály z některých podniků, svědčící o tom, že se pracující chystají zabránit v návratu příslušníkům Lidových milicí, kteří se účastnili zásahů.[6]

Situace se pozvolna uklidňovala. Dne 1. září došel na všechny KS SNB pokyn z HV VB, na jehož základě bylo zrušeno posílení pořádkových hlídek vojáky ČSLA s výjimkou exponovaných míst. Např. v severních Čechách se jednalo o Liberec (početní stav vojáků zůstal zachován) a Ústí nad Labem (zde byl počet příslušníků ČSLA snížen na 15). Stále také probíhalo intenzivní dohledávání aktivních účastníků stávek a demonstrací, např. 5. září bylo v Liberci VB zadrženo 18 lidí podezřelých z účasti na pouličních protestech. Na toto období vzpomínal i Karel Kryl: *Tu a tam jsem byl svědkem scén připomínajících šťáry z válečných filmů. Bílé helmy se tužily. Náklaďák s gustapem* (Husákova policie – pozn. aut.) *přirazil k chodníku, gustapo povyběhlo třicet metrů nahoru, třicet dolů, posbíralo všechny, kdo na chodníku byli, naložilo na auto a odjelo. Konec srpna šedesát devět. Pražské léto.*[7]

Začalo se bilancovat. Již v průběhu střetů se objevila první vyhodnocení, která byla v následujících dnech doplňována a zpřesňována. Přestože se údaje drobně odlišují v závislosti na době vzniku a původci, v nejpodstatnějších bodech se shodují. Rozsah protestů vládnoucí špičky přes veškeré přípravy nakonec pravděpodobně překvapil, v ohniscích nepokojů (Praha, Brno, Liberec) nasazené síly značně překročily plánované počty. Hlavní tíhu zásahů nesli příslušníci Veřejné bezpečnosti, jejichž celkový počet bohužel nebyl nikde upřesněn – odhaduje se zhruba na 26 000 mužů, které

6 *ABS*, f. A 10, inv. j. 155, Zápis z porady společného operačního štábu ministerstev vnitra ČSSR, ČSR a SSR konané dne 24. 8. 1969.

7 KRYL, Karel: *Krylogie. Půlkacíř.* Torst, Praha 2000, s. 123.

doplnili pracovníci federálního, českého a slovenského ministerstva vnitra přibližně na 30 000. Podle plánů bylo připraveno 5825 milicionářů, nakonec jich 21. srpna v celé republice nastoupilo do služby 27 434 (ne všichni se samozřejmě podíleli na přímých zásazích, do akcí a hlídek se zapojilo zhruba 13 000 z nich).[8] Dále bylo nasazeno celkem 19 513 vojáků ČSLA (7262 nad plánovaný rámec), 310 tanků, 2309 automobilů, 200 obrněných transportérů, 5 rozhlasových vozů, 3 vodní stříkače a 37 odtarasovacích prostředků (jeřáby, buldozery).[9] Tedy počty opravdu mimořádné.

Při nasazení do akcí byla používána jednoduchá taktika (která se samozřejmě lišila podle místních a časových možností): před bezprostředním zásahem nastoupily vyčleněné jednotky před dav, což mělo působit jako varování. Příslušníci LM a ČSLA měli pouze uzavírat a přehrazovat prostor, vlastní zásah měli provést členové pořádkových oddílů VB, kteří byli v podstatě jako jediní vybaveni ochrannou výzbrojí a dlouhými obušky (tyto oddíly byly známé také jako „bílé přilby"). Na mnoha místech jich však bylo prostě málo, a proti lidem tak museli nastoupit i příslušníci dalších ozbrojených složek. Po pokynu k zásahu, který museli vydat vedoucí národních výborů, popř. pověření členové operačních skupin (kteří často váhali, což bylo později terčem ostré kritiky), byli přítomní opakovaně vyzýváni megafony, rozhlasovými vozy či pouličním rozhlasem k rozchodu a varováni, že proti nim bude použito síly. Na tyto výzvy dav většinou reagoval výkřiky nesouhlasu a pískáním. Nejprve byla, pokud možno, nasazena technika – vrhače slzných granátů a vodní děla, která měla dav rozbít na menší skupiny. Fungovalo to zvláště v počátečních fázích nepokojů, později se demonstranti naučili těmto prostředkům čelit (jsou např. doloženy případy, kdy si na demonstrace přinášeli šátky jako jakési primitivní protiplynové masky). Živá síla měla být nasazována až k vytlačování zbytků demonstrantů, při velkých zásazích postupovali příslušníci pořádkových jednotek kryti za obrněnými transportéry.

Tento postup se ukázal jako dostačující pro velké prostory a místa velkého nakupení lidí. Po rozbití davu na menší skupinky, které se navíc v městské zástavbě rychle přemísťovaly, byl však málo flexibilní. Byly proto ad hoc vytvářeny nejrůznější malé mobilní přepadové jednotky schopné rychlých přesunů, určené k rozptylování vznikajících menších skupin demonstrantů, případně i pro zásahy proti jednotlivcům. Jak již bylo uvedeno, pohotovostní jednotky navíc doprovázely dokumentační skupiny,

---

8 *ABS*, f. A 10, inv. j. 249, Činnost Lidových milicí při zabezpečování klidu a pořádku v srpnu 1969, 23. 8. 1969.

9 Tamtéž, inv. j. 251, Zhodnocení účasti ČSLA při zabezpečování klidu a pořádku ve dnech 18.–23. 8. 1969. Z toho 5265 vojáků, 999 aut a 4 obrněné transportéry do smíšených hlídek, 2577 vojáků s 52 auty střežilo sovětské posádky a další vybrané objekty, 11 671 vojáků, 310 tanků, 1261 aut a 196 obrněných transportérů posílilo pořádkové oddíly. J. Madry píše, že nasazeno bylo 22 000 vojáků, 310 tanků, 1309 vozidel a 200 obrněných transportérů. MADRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*, s. 119.

vybavené fotoaparáty a kamerami, a tzv. realizační skupiny, mající za úkol zatýkat nejaktivnější účastníky protestů.

Režim téměř zoufale zdůrazňoval, že veškeré zákroky se dějí přísně legálně a na základě platných zákonů. Byly zdůvodňovány zákonem o některých přechodných opatřeních k upevnění veřejného pořádku z 13. září 1968, nasazení vojáků pak probíhalo podle nařízení vlády z 10. dubna 1969 o použití sil a prostředků ČSLA k posílení VB a nařízením z 15. srpna 1969 ministr vnitra povolával příslušníky Lidových milicí k plnění úkolů SNB při ochraně veřejného pořádku.

Zranění utrpělo celkem 318 příslušníků SNB (17 těžká), 74 milicionářů (6 těžká), 13 příslušníků sboru Požární ochrany (2 těžká) a 31 vojáků (4 těžká), jeden voják zahynul při nehodě během přesunu (k tomto případu se nepodařilo bohužel dohledat bližší informace, archivy dodnes nevydaly ani jméno zemřelého, většinou se o něm ani nezmiňují). Poškozeno bylo celkem 22 automobilů patřících složkám ministerstva vnitra, 9 vojenských, 8 požárních, 3 Civilní obrany a jeden Lidových milicí, dále 2 obrněné transportéry ČSLA.[10] Škody na majetku byly krátce po zásazích odhadnuty zhruba na 5 milionů korun (z toho skoro 4 miliony v Praze, v Bratislavě naproti tomu pouze 18 tisíc korun). Zraněno mělo být 37 účastníků protestů z řad civilistů (z toho 5 smrtelně a dalších 5 těžce), na stanice VB předvedeno 3690 lidí, z nich 2414 zadrženo a dáno do vazby.[11] Ve skutečnosti muselo být zraněných daleko více, odhadem řádově stovky. Uvedené necelé čtyři desítky se vztahují pravděpodobně pouze na těžce zraněné. Většina zraněných zřejmě lékařské ošetření nevyhledala ze strachu před následnými represáliemi, další z nich zaměstnanci nemocnic schválně neuváděli do lékařských záznamů. Vyloučit nelze ani záměrnou manipulaci s fakty ze strany normalizačního režimu. MUDr. Pavel Němec z I. chirurgické kliniky Fakultní nemocnice v Brně prohlásil: *…všichni z toho dne byli pro nás víc než pacienty. Ti mladí – většinu to byli dělníci a učni – šli do města zcela spontánně, neorganizovaně a bez naděje na úspěch. Byli pro nás hrdiny, kteří neváhali nasadit vlastní život. 21. srpna měla naše nemocnice pohotovostní službu pro celé Brno. Přivezli sem asi jedenáct mladých lidí, povětšině se střelnými zraněními…*[12]

10 I v tomto případě se počty uváděné v jednotlivých dokumentech liší.

11 *ABS*, f. H 2-1/I, inv. j. 48, Poznatky a závěry z prováděných opatření k 21. srpnu 1969, 2. 9. 1969.

12 *Svobodné slovo*, 18. 8. 1999. Úřední zpráva MS VB Brno uvádí 12 lidí ošetřených I. chirurgickou klinikou Fakultní nemocnice a dalších 7 ošetřených ve Výzkumném ústavu traumatologickém, včetně jednoho švýcarského občana.

Převrácená budka před obchodem Bambino, Jungmannovo náměstí, Praha. *Zdroj: ABS*

Barikáda na křižovatce mezi Bělehradskou a Rumunskou ulicí, Praha. *Zdroj: ABS*

Průjezd vojenských sil Jugoslávskou ulicí po porážce demonstrantů. *Zdroj: ABS*

Popelnice a lavičky posloužily jako základ barikády, Praha. *Zdroj: ABS*

Přehled počtu příslušníků SNB zraněných ve dnech 19.–21. srpna 1969 v ČSR[13]

kraj	celkem zraněno	těžce	středně	lehce	celkem práce neschopných	z toho v nem. ošetření
Hl. m. Praha	189	10	29	150	42	6
Středočeský	10	-	-	10	1	-
Jihočeský	4	-	1	3	1	-
Západočeský	5	-	-	5	-	-
Severočeský	39	4	1	34	13	-
Východočeský	1	-	-	1	-	-
Jihomoravský	66	3	-	63	9	3
Severomoravský	2	-	-	2	-	-
celkem	316	17	31	268	66	9

Přehled počtu příslušníků LM, ČSLA a PO zraněných ve dnech 19.–21. srpna 1969 v ČSR[14]

kraj	LM zraněno lehce	LM zraněno těžce	ČSLA zraněno lehce	ČSLA zraněno těžce	PO zraněno lehce	PO zraněno těžce
Hl. m. Praha	23	2	19	1	2	9
Středočeský	-	-	-	-	-	-
Jihočeský	-	-	-	-	-	-
Západočeský	-	-	1	-	-	-
Severočeský	-	1	-	-	-	-
Východočeský	-	-	-	-	-	-
Jihomoravský	4	1	3	1	-	2
Severomoravský	-	-	-	-	-	-
celkem	27	4	23	2	2	11

13 *ABS*, f. H 3-4, inv. j. 5, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969.

14 Tamtéž.

Přehled počtu civilistů zraněných ve dnech 19.–22. srpna 1969[15]

kraj	lehce zranění	těžce zranění	smrtelně zranění	celkem
Hl. m. Praha	3	2	3	8
Středočeský	-	-	-	-
Jihočeský	2	-	-	2
Západočeský	-	-	-	-
Severočeský	4	1	-	5
Východočeský	-	-	-	-
Jihomoravský	15	2	2	19
Severomoravský	2	-	-	2
Bratislava	2	-	-	2
celkem	28	5	5	38

Podle hodnocení Ministerstva vnitra ČSSR projevily zasahující jednotky SNB *vysokou kázeň, mnozí vynikali příkladnou rozhodností, iniciativou, vysokou obětavostí a v mnoha případech byla prokázána osobní statečnost.*[16] V pochvalném rozkaze J. Pelnář vysoce hodnotil nasazení příslušníků během zásahu, konstatoval, že dokázali, že pevně stojí za linií vytyčenou vedením strany, a vyjádřil přesvědčení, že tomu tak bude i nadále.[17] Chválou nešetřili ani jeho republikoví kolegové.

Při zákrocích byli na nejnebezpečnější místa střetů nasazováni příslušníci Bezpečnosti v čele se svými veliteli. Příslušníci nastupovali do jednotlivých akcí bez ohledu na to, že si byli mnozí dobře vědomi nedostatečného zabezpečení své osobní ochrany vlivem špatného technického vybavení. V důsledku toho byl také značný počet zakročujících příslušníků zraněn. O obětavosti příslušníků při prováděných zákrocích svědčí i to, že mnozí zranění se dali ošetřit až po skončení akce.

ABS, f. H 3-4, inv. j. 5, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969.

15 *ABS*, f. A 10, inv. j. 161, Rozbor úrovně bezpečnostních opatření v srpnu 1969, 22. 10. 1969.
16 Tamtéž.
17 *ABS*, f. A 6/4, inv. j. 1232, RMV ČSSR č. 47 ze dne 24. 8. 1969.

Čistky a ideologická indoktrinace dokázaly své. Podle jedné zprávy nebyl problém s morálkou členů pohotovostních jednotek VB, řada z nich prý nejenže neměla proti zařazení do těchto jednotek námitky, ale sama se do nich hlásila.[18] Vyskytly se pouze ojedinělé případy nesouhlasu. Mjr. Sucharda z I. správy (rozvědka) podle oficiálního hlášení projevil 21. srpna pasivitu a liknavost, v jeho případě to prý nebylo poprvé. Na II. správě (kontrarozvědka) šel jeden příslušník na důkaz solidarity s občany do práce demonstrativně pěšky. Na V. správě mladý příslušník M. Svoboda nepřišel v inkriminované dny bez omluvy do práce; prošetřování zjistilo, že byl se svou přítelkyní. Všichni byli okamžitě posláni do prošetření jejich případů na dovolenou a z jejich chování měly být vyvozeny tvrdé důsledky. Několik dalších policistů zákrok v rozhovorech s kolegy odmítalo. Také tyto případy byly pečlivě evidovány.

Rovněž bdělí příslušníci III. správy (vojenská kontrarozvědka) našli několik případů „chybného" politického postoje. U pohotovostní jednotky 50. leteckého spojovacího pluku Kbely bylo pomocí nasazených agentů zjištěno, že se tři vojáci základní služby domlouvali, že pokud budou nasazeni, nebudou plnit úkoly, a shodli se na tom, že by se komunisté měli věšet na lampy. Byli z jednotky ihned vyloučeni a jejich případ byl předán vyšetřovatelům vojenské prokuratury. Dne 20. srpna během rozhánění davu na Václavském náměstí v Praze projevil vojín základní služby z 10. spojovacího pluku Klecany nesouhlas se zákrokem VB a byl rychle vyloučen z pořádkové hlídky a předán k šetření. Z pohotovostního oddílu 22. výsadkové brigády byli zase vyloučeni dva vojáci, kteří házeli neidentifikované předměty na sovětské nákladní automobily, stejně dopadli dva příslušníci Pohraniční stráže, kteří otevřeně mluvili o tom, že odmítají zásah.[19] V Berouně u spojovacího pluku odmítlo 180 vojáků základní služby praporu dálkových spojů snídat a nosilo trikolory. Incident řešila VKR, vojenský prokurátor a velitelství Západního vojenského okruhu. V Brně byl zadržen rotný ČSLA Josef Babka, který se v civilu aktivně účastnil akcí proti příslušníkům bezpečnosti. Také jeho případ byl předán vojenskému prokurátorovi.[20]

Většina vojáků, příslušníků bezpečnosti i milicionářů si ovšem nechala své pochyby – pokud nějaké měla – pro sebe a plnila rozkazy. Přes dílčí krize nenastala ani jednou během srpnových dnů vyloženě vyhrocená situace, kdy by režim ztratil nad situací kontrolu. Naopak, stále ještě zbývaly síly, které bylo možné nasadit, aby byl jakýkoliv odpor v ulicích rozdrcen. Stovky příslušníků všech složek ozbrojených sil mohly být přesunuty z míst, kde byl klid a pořádek, počítalo se i s mobilizací dalších jednotek armády včetně výsadkových oddílů či dopravních letadel pro přísun posil.

---

18 *ABS*, f. A 10, inv. j. 158, Vyhodnocení bezpečnostních opatřenií prováděných v období od 20. 8.– 25. 8.1969.

19 Tamtéž, Zpráva o plnění úkolů vojenské kontrarozvědky při státobezpečnostní ochraně ČSLA v souvislosti s výročím srpnových událostí, 25. 8. 1969.

20 *ABS*, f. A 34, inv. j. 3800, Denní informace II. správy FS ZS ze srpnových dnů, srpen 1969.

Ministr vnitra Pelnář vydal všem podřízeným složkám pokyn vyhotovit do 25. srpna zprávy o průběhu zásahů, současně měly být vypsány též klady a nedostatky, ze kterých mělo být vyvozeno poučení.

Pozitivně bylo hodnoceno nasazení vodních děl, která se mimořádně osvědčila zejména jako prostředek k rozbíjení davu na menší skupinky, které poté likvidovaly zásahové jednotky. Doporučovalo se je proto organizačně zařadit ke kmenovým jednotkám Veřejné bezpečnosti a do nově formovaných pořádkových jednotek, osadit posádkami z řad příslušníků VB a zajistit jejich pancéřování a další úpravy, které by zabránily jejich poškození a ohrožení posádky zejména kameny a dlažebními kostkami.

Podobně kladně bylo komentováno nasazení obrněných transportérů a vozidel GAZ, rovněž ty se měly propříště stát standardní součástí výbavy zásahových jednotek. Naopak kritiku si vysloužily autobusy a nákladní automobily používané pro přepravu zadržených pro svou malou manévrovací schopnost, přítomnost mnoha mužů nutných ke střežení, možnost domluvy nebo dokonce útěku zatčených atd. Navrhovalo se proto pro tyto účely vybavit pořádkové síly speciálními uzavřenými vozy. Také náčelník V. správy (správa ochrany stranických a ústavních činitelů) požadoval pro přepravu chráněných osob speciálně vybavené obrněné transportéry.

Zprávy přiznávaly dílčí nedostatky, jako problémy se spojením, řízením rozsáhlých operací, nedostatečné zázemí pro posilové jednotky (jejich členové spali na stolech v kancelářích, na chodbách, nebyla pro ně zajištěna strava apod.), především však nedostatečný počet vycvičených a vyškolených příslušníků. Ukázalo se, že klasické jednotky VB nejsou pro podobné zákroky vycvičeny ani vybaveny, přestože je lze použít. Zásah v srpnu 1969 se tak stal dalším impulzem pro urychlené vytvoření pohotovostních jednotek VB.

Naopak kladně byly přijaty posily z řad armády, opatrněji se posuzovalo nasazení milicionářů, zejména pro jejich nezkušenost s podobnými akcemi, nedostatek velících kádrů (velet jim měli důstojníci VB, těch ale nebylo dost) a absenci speciálního vybavení. Dokonce i zprávy StB hovořily o tom, že milicionáři *zasahují tvrdě*.[21]

Nejvíce byl kritizován nedostatek obušků, ochranných přileb, štítů či brýlí proti slznému plynu, kterými měli napříště být vyzbrojeni i vojáci a milicionáři. Kritice neušla ani stávající výzbroj: např. současné slzné granáty, přestože byly hodnoceny kladně, se měly nahradit novými vzhledem k jejich krátké účinnosti, délce hoření nutného pro spuštění reakce, což dovolovalo vrhat je zpět na zásahové síly, apod. Nedostatečná vybavenost moderní technikou byla přitom všeobecná, chyběly např. foto-

21 Milicionáři s největší pravděpodobností zavinili smrt nejméně tří lidí. Důstojník VB v Brně, kterému podléhali, dokonce 22. srpna vydal nařízení, ve kterém je upozorňoval, že napříště nesmějí bez jeho výslovného souhlasu střílet ostrými náboji. BAŠTA, Jiří: Lidové milice – nelegální armáda KSČ. *Paměť a dějiny*, 2008, r. II, č. 2, s. 106.

aparáty a kamery. Při prošetřování úmrtí Danuše Muzikářové v Brně se poukazovalo na to, že chybí dokumentace, nejkvalitnější fotografie z místa činu pořídil reportér západoněmeckého časopisu *Quick* a bezpečnost byla nucena je použít.[22] S kritikou se setkalo i to, že u zabavených fotoaparátů byly filmy znehodnocovány jejich vystavením ostrému světlu, filmy se měly napříště zabavovat a vyvolané fotografie využívat k dohledávání demonstrantů na nich zachycených.[23]

Na mnoha místech se dočkaly kritiky orgány tzv. lidosprávy (okresní a krajské národní výbory), které často váhaly s vydáním povolení k zásahu, což podle hodnocení velitelů pořádkových sil přispívalo k pozdějším obtížím a bylo porušením *předsrpnových pokynů a příprav*.

Přesto převážilo nadšení. Poděkování za úspěšné zvládnutí situace směřovala od nejrůznějších stranických a státních orgánů k jednotlivým resortům bezpečnostních sil; ty si děkovaly navzájem a nadřízení vyjadřovali chválu podřízeným, kteří se aktivně zapojili do potlačování nepokojů. Všichni tři ministři vnitra vyzvali podřízené velitele, aby navrhovali osoby na vyznamenání, věcné a finanční odměny.[24] Ministr vnitra ČSSR doporučil rozdělit mezi své podřízené jeden Řád rudé hvězdy, dva řády Za zásluhy o výstavbu, tři Za statečnost, pět Za zásluhy o obranu vlasti a dva Za službu vlasti.[25] Ministru vnitra ČSR došly dva návrhy na vyznamenání Za zásluhy o výstavbu (jeden kolektivu pořádkové jednotky Městské správy VB Praha), jeden Za vynikající práci, 61 Za statečnost (spojené s odměnou 2000 Kčs, z toho dvakrát pro kolektivy a 59 individuálních), 112 návrhů na mimořádné povýšení a 175 na věcnou či finanční odměnu.[26] Jeho slovenský kolega navrhl udělit jeden Řád rudé hvězdy, tři vyznamenání Za vynikající práci, šest Za zásluhy o obranu vlasti a sedm Za službu vlasti. Velice štědří byli velitelé Lidových milicí, kteří pro své svěřence žádali jeden Řád rudé zástavy, 75 vyznamenání Za statečnost, 140 Za zásluhy o obranu vlasti a 570 Za službu vlasti (své návrhy zdůvodňovali i tím, že policisté a vojáci mají ve svém povolání celou řadu možností, jak si řády a medaile vysloužit, na rozdíl od milicionářů).[27] Na věcné a peněžité dary pro MV ČSSR bylo vyčleněno 182 200 Kčs, MV ČSR mělo k dispozici

22 *ABS*, f. A 10, inv. j. 161, Rozbor úrovně bezpečnostních opatření v srpnu 1969, říjen 1969.

23 Tamtéž, inv. j. 158, Vyhodnocení bezpečnostních opatření prováděných v období od 20. 8. – 25. 8. 1969.

24 Uvažovalo se dokonce o speciální pamětní plaketě či medaili pro všechny účastníky zásahů ze všech ozbrojených složek, udělované pouze k této příležitosti. Od tohoto plánu bylo nakonec upuštěno.

25 *ABS*, f. A 2/3, inv. j. 232, Informace, nedatováno.

26 Tamtéž.

27 *ABS*, f. A 10, inv. j. 264, Dopis náčelníka Hl. štábu LM ČSSR, 11. 9. 1969. Za věrnou službu v srpnu 1969 si milicionáři vysloužili i další odměnu. V lednu 1970 bylo zřízeno vyznamenání Za zásluhy o Lidové milice, obdrželi nové stejnokroje šedomodré barvy, červené pásky nahradily rukávové znaky ve tvaru husitské pavézy s černými písmeny LM a zavedeno bylo i nové funkční označení. BAŠTA, Jiří: *Lidové milice – nelegální armáda KSČ*, s. 106.

465 000 Kčs, MV SSR obdrželo 45 600 Kčs a mezi členy Lidových milicí se mělo vyplatit 400 000 Kčs. Výše peněžité odměny se zpravidla pohybovala od jednoho do dvou tisíc korun (průměrná výplata v té době činila asi 1750 Kčs). Dále byly k dispozici poukazy na nejrůznější rekreace, léčení a zájezdy do SSSR. Doporučovalo se tyto odměny udělovat při zvláštních slavnostech a popularizovat je v tisku. Srovnatelná čísla pro armádu nejsou bohužel k dispozici, odměny a vyznamenání se ale měly rozdělit mezi 1624 vojáků a kolektivů (56 vyznamenání různého druhu, 3 mimořádná povýšení do hodnosti plukovník, 1565 finančních a věcných odměn).[28]

Povalená telefonní budka. *Zdroj: ABS*

28 *ABS*, f. A10, inv. j. 155, Zápis z porady společného operačního štábu ministerstev vnitra ČSSR, ČSR a SSR, konané dne 5. září 1969.

Traktor použitý jako základ barikády na rohu Perlové a ulice 28. října, Praha. *Zdroj: ABS*

Rozbité výlohy obchodního domu Perla a barikáda z dlažebních kostek, Praha. *Zdroj: ABS*

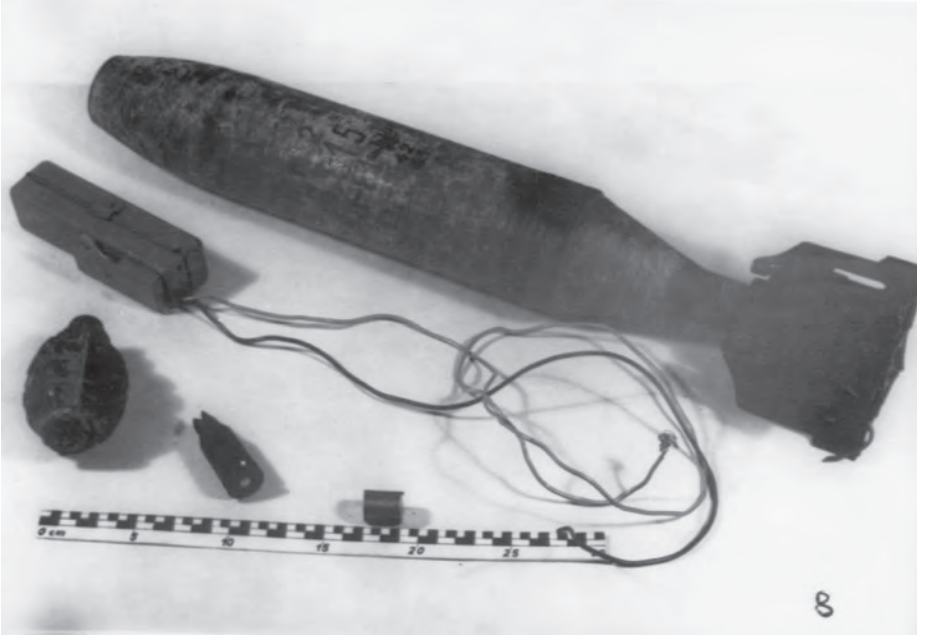

Fotografie pocházející ze spisů VB mají dokumentovat výzbroj účastníků protestů. *Zdroj: ABS*

A. Venclovský z Brna měl na demonstraci vyrazit ozbrojen touto poplašnou pistolí. *Zdroj: ABS*

Mimořádné úkoly uložené V. správě MV (správa ochrany stranických a ústavních činitelů) v srpnu 1969

…Kromě normálního výkonu služby byly zajišťovány tyto další mimořádné úkoly:
na úseku osobní ochrany: provedeno zesílení stávající osobní ochrany u čelných představitelů republiky dvojnásobnými počty příslušníků a pohyb chráněných osob byl pod kontrolou radiospojením,
poskytnuta osobní ochrana dalším 6 funkcionářům,
provedeno bezpečnostní opatření v PKOJF dne 19. 8. 1969,
provedeno bezpečnostní opatření při oslavě státního svátku RLR dne 20. 8. 1969,
provedeno bezpečnostní opatření při odletu vojenské delegace SSSR z Prahy do Moskvy;
na úseku ochrany objektů zvláštní důležitosti:
provedeno zesílení střežení těchto objektů, až do zaujetí obrany objektů. Tento úkol byl splněn v součinnosti s příslušníky Hradní stráže, VB a později příslušníky ČSLA,
vzaty pod ochranu další objekty zvláštní důležitosti (ÚV KSČ a TASS);
na úseku agenturně operativní činnosti:
proveden oficiální styk a styk s informátorskou sítí na jednotlivých objektech, vypracovány stručné situační přehledy o zajištění objektu a celkové situaci (neprojevily se nedostatky, které by narušily bezpečnost objektů, a opatření, která byla učiněna, odpovídala situaci),
provedena prověrka prostoru v okolí rekreační chaty předsedy vlády ČSSR (chata se nachází v místě, které nevyhovuje z hlediska zajištění bezpečnosti předsedy vlády proti případným nepřátelským akcím),
provedena technická prověrka v novém bytě ministra vnitra ČSSR a zajištěny úkoly související s osobní bezpečností ministra,
provedena prověrka signálu o závadnosti podávaných potravin při zasedání vlády ČSR dne 16. 8. 1969, kdy u některých členů byly zjištěny zdravotní potíže,
v nočních hodinách prováděn průzkum v bydlištích chráněných osob k zajištění jejich bezpečnosti,
operativním střežením zajišťovány příjezdy a odjezdy vedoucích funkcionářů v bydlišti, na pracovišti a při jejich účasti na různých akcích,
získané poznatky byly urychleně prověřovány a předávány k dalšímu opatření pracovníkům Ministerstva vnitra ČSR k přímé realizaci. Byla vytvořena úzká součinnost a tím i rychlá a konkrétní informovanost,
k zajištění úkolů Ministerstva vnitra ČSR bylo vyčleněno 20 příslušníků a 2 automobily s radiostanicemi;
na úseku materiálního zajištění příslušníků správy:
dle stávajících možností provedeno vybavení místností pro příslušníky v pohotovosti, zajištěno ubytování a stravování v závodní jídelně (snídaně, obědy, večeře).

ABS, f. A 10, inv. j. 158, Vyhodnocení úkolů zajišťovaných V. správou MV v souvislosti s prováděnými opatřeními k 21. srpnu 1969, 25. 8. 1969.

Vedoucí pracovníci ministerstev vnitra se počátkem září shodli v názoru, že po porážce otevřených protestů přejdou protivníci stávajících poměrů do ilegality. Síla a vůle *antisocialistických a kontrarevolučních živlů* k odporu byly značně přeceněny. Očekával se silný vzestup skrytých forem odboje, pokračování letákové kampaně, verbální útoky proti vedení komunistické strany a státu, proti Sovětskému svazu a ostatním zemím sovětského bloku, panovaly obavy z možných teroristických a záškodnických útoků. Ministr vnitra SSR E. Pepich doporučoval soustředit se především na jednotlivá významná výročí, jeho český kolega J. Grösser požadoval urychlené zlepšení přípravy a vybavení zásahových jednotek.[29]

Plánům práce na rok 1970 dominovaly snahy připravit se na případné zákroky proti možným demonstracím a nepřátelským akcím, proto mezi priority patřilo odstranění nedostatků zjištěných během srpnových zásahů, což se týkalo zejména vedení a spojení, materiálního vybavení, výcviku příslušníků atd. V této souvislosti se mělo urychleně realizovat usnesení vlády o zřízení pohotovostních útvarů VB.

Dne 22. srpna 1969 začaly o demonstracích informovat sdělovací prostředky. Jednalo se samozřejmě o zmanipulované a tendenční zpravodajství, mající podtrhnout význam vítězství Husákova režimu. Noviny byly plné výmluvných titulků jako *Zločinný pokus se nezdařil*, *Kontrarevoluční síly poraženy v otevřeném střetnutí*, *Plán kontrarevolučních sil nevyšel*, *Nápor nepřátel narazil na rozhodný odpor moci* apod. Současně volaly po nejpřísnějších trestech pro iniciátory i účastníky demonstrací. Během několika dnů tato kampaň plynule přešla do další fáze, v níž se začal požadovat odchod *nositelů pravicových tendencí* z vedoucích funkcí a připravovaly se podmínky pro kádrové čistky.

Režim se snažil za pomoci sdělovacích prostředků dokázat, že se proti němu postavili pouze kriminálníci a kontrarevolucionáři, v nejlepším případě jimi svedení a obelhaní mladí lidé (komunisté se všemožně vyhýbali především zmínkám o tom, že velkou část protestujících v ulicích tvořili dělníci, oficiálně nejpevnější opora režimu). Podle Oldřicha Tůmy probíhala kampaň vedle klasické ideologické roviny ještě ve skryté a účinnější rovině, kdy se ukazoval *protiklad dvou základních tendencí obsažených v současné situaci. První, pozitivní, přitom na této úrovni nebyla ani tak charakterizována ideologicky, ale operovalo se – či aspoň byly evokovány – pojmy jako klid, pořádek, harmonie. Druhá naopak měla vzbudit asociace na nebezpečí, chaos, riziko, zločin.*[30] Média využila toho, že se někde – konkrétní zmínky jsou doloženy především v Liberci[31] – mezi protestující vloudila nejrůznější individua a kriminálníci, kteří chtěli

29 *ABS*, f. A 13, inv. j. 226, Vyhodnocení vývoje bezpečnostní situace v srpnovém období, 3. 9. 1969.
30 TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*, s. 17.
31 Ani v Liberci však rabování obchodů nedosahovalo popisované výše a bylo uměle zveličeno. *SOkA Liberec*, f. Okresní úřad Liberec – nezpracováno, Okres Liberec – kronika událostí 1968–1971, s. 58.

využít situace k osobnímu prospěchu, a snažila se účastníky demonstrací očernit a dehonestovat. Poukazovalo se na útoky na pořádkové jednotky a do kontrastu byly stavěny počty zraněných příslušníků a demonstrantů. *Tribuna* dokonce psala o *najatých vrazích*.[32]

K poměrně realistickému a přesnému (samozřejmě z pohledu tehdejšího režimu – pro nás tendenčnímu a ideologicky zmanipulovanému) vylíčení událostí sloužily jako podklad materiály dodané složkami ministerstva vnitra. Zdůrazňovalo se i to, že demonstranti měli mít zbraně, včetně střelných.[33] Podle hlášení pořádkové síly několikráte čelily střelbě z pistole a samopalu, a to zejména v Praze.[34] Vše doprovázelo množství fotografií zachycujících vedle demonstrantů také zničený majetek. Vrcholem manipulace byla již zmiňovaná publikace *Neprošli*, na níž se nepochybně velkou měrou podílelo ministerstvo vnitra a která podává naprosto zkreslený obraz událostí od ledna 1968 do srpna 1969, jenž se ovšem zakrátko stal kanonickým a opakovaným zobrazením událostí Pražského jara.

…na Příkopech, na Národní třídě i na Václavském náměstí se pohybovalo víc vlasatců než jindy. Nemyté obličeje, špinavé, potrhané šaty a nerudné, hrubiánské chování je odlišovalo od chodců. Bylo známo, že se tyto živly už několik dnů stahují k hlavnímu městu. Jejich party žily ve stozích, v lesích a příslušníci Veřejné bezpečnosti se je zatím marně snažili vypudit z jejich brlohů. Posedávali na obrubnících chodníků, poflakovali se u bufetů, shlukovali se v obdivu kolem zahraničních vozů a děsili cizince…

JANÍK, Karel – STANÍK, Ota: *Neprošli… Reportéři Rudého práva o nedávných událostech: Dokumentární reportáž ze srpnových dnů 1969*. ÚV KSČ Praha, Praha 1969.

Propaganda, tvrdé potlačení protestů i strach z následků udělaly své. Většina lidí i nejrůznějších organizací a podniků alespoň navenek vyjadřovala režimu podporu.

32 *Tribuna*, 27. 8. 1969.

33 U zadržených bylo podle zprávy bezpečnosti zabaveno celkem 16 pistolí, jedna poplašná pistole, 92 nábojů, 2 dýky, 2 zápalné lahve, železniční třaskaviny, balíček TNT, balíček Travexu, atrapa miny. Nikde však není věrohodně doloženo použití těchto zbraní během srpnových střetů (s výjimkou improvizovaných zápalných lahví). *NA*, f. 02/1, sv. 101, a. j. 169, bod 1, Zpráva o průběhu událostí v srpnových dnech a o výsledcích přijatých opatření k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti ČSSR, 1. 9. 1969. Zbraně v rukou demonstrantů byly dalším dokladem pro tvrzení o záměrné a cílené organizaci nepokojů. Další zprávy udávají rozdílné množství i typy zabavených zbraní (malorážky, signální pistole, praky se železnými maticemi, boxery, zápalné lahve, slzotvorné prostředky, rozřezané kolejnice a dlažební kostky v aktovkách apod.). *ABS*, f. A 10, inv. j. 216, Podklady k rozboru úrovně bezpečnostních opatření v srpnu 1969 pro Radu obrany ČSSR, 19. 9. 1969.

34 *ABS*, f. A 10, inv. j. 263, Zpráva o bezpečnostní situaci v ČSSR dne 21. srpna 1969.

Od 14. do 27. srpna došlo na ÚV KSČ 2992 dopisů, telegramů a stanovisek; pouze tři z nich byly nesouhlasné, ostatní vyjadřovaly podporu stranické linii.[35]

…Jak nám potvrdily předcházející dny, kontrarevoluční a antisocialistické a protistranické síly ruku v ruce s deklasovanými kriminálními a fašistickými živly byly k výročí vstupu vojsk spřátelených armád na naše území velmi dobře připraveny. Příprava byla promyšleně zorganizována a systematicky řízena. Podrobný scénář tohoto výpadu byl už před několika dny zveřejněn v zahraničním tisku a vysílán západními rozhlasovými stanicemi. I přesto, že tyto síly se skládaly z různých sociálních skupin, různých věkových hranic, ve slepé nenávisti proti politice naší komunistické strany a jejím představitelům, proti Sovětskému svazu všechny tyto síly sledovaly jeden společný cíl: vleklými, ale soustavnými akcemi permanentně vhánět naši společnost z jedné krize do druhé […]
Celkově je možné charakterizovat situaci po událostech ve dnech 19. až 21. jako politické vítězství nového vedení strany v zápase s pravicovými a protisocialistickými silami. Dosažené úspěchy jsou výsledkem jasné politické orientace nového vedení strany, jeho rozhodnosti. Jednoznačně ukázaly politickou vyspělost čs. dělnické třídy a její oddanost věci socialismu. Poslední události zároveň potvrdily, že příslušníci ministerstva vnitra, ČSLA a LM správně pochopili a jsou odhodláni důsledně plnit linii listopadového a květnového pléna ÚV KSČ. Ozbrojené bezpečnostní sbory a armáda budou vždy chránit jen a jen zájmy lidu, zájmy dělnické třídy. Při této své činnosti proto plně spoléháme na podporu veřejnosti a širokých aktivů pracujících…

Práce, 26. 8. 1969.

Srpnové vítězství umožnilo Husákovu vedení otevřeně se postavit proti všem zbytkům reformního procesu. Dne 24. srpna prohlásil Černík na předsednictvu ÚV KSČ, že nové vedení dosáhlo významného politického vítězství v zápase s *pravicovými a antisocialistickými silami*. O den později telefonicky pogratuloval k úspěšnému zvládnutí situace sám Leonid Brežněv. Ten mohl být spokojen – ukázalo se, že sázka na Husáka vyšla. Husák dokázal celému světu, že je schopen a ochoten udržet socialismus ve své zemi vlastními prostředky a že není pouhou loutkou Kremlu. Moskva se tak zbavila nepříjemné pozice agresora a utlačovatele. Potvrzovalo to hlášení sovětských diplomatů z New Yorku 28. srpna. Ti se původně obávali, že by se čs. otázka mohla stát předmětem jednání v Radě bezpečnosti OSN. Protože však sovětská vojska zůstala v kasárnách, nebyla nakonec tato otázka vznesena.[36] Moskva musela částečně brát ohledy na mezinárodní komunistické hnutí, kde byla její prestiž značně pošramocena událostmi, k nimž v Československu došlo před rokem.

35 VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír: *Komunistická strana Československa: Normalizace (listopad 1968 – září 1969)*. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 9, sv. 4, ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2003, s. 500.

36 MADRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*, s. 86.

Tyto zbraně byly nalezeny u P. Hladečka a J. Pacovského. *Zdroj: ABS*

Prak a ocelové střely, které si doma vyrobil J. Pacovský. *Zdroj: ABS*

Jiný pohled na zbraně zabavené u P. Hladečka a J. Pacovského. *Zdroj: ABS*

U bývalého člena pomocné stráže VB J. Rycheckého policisté našli během prohlídky pistoli. *Zdroj: ABS*

Také byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích odsoudilo 27. srpna *činy těch, kteří se nezastaví před ničím a na jejichž hlavu padá plná odpovědnost za značné národohospodářské škody a bohužel i za životy několika spoluobčanů* a vyslovilo souhlas s přijetím zákonného opatření, *v jehož důsledné realizaci vidí záruky, že nedávné odsouzeníhodné činy antisocialistických sil byly jejich činy poslední.*[37]

Dne 1. září uložilo předsednictvo ÚV KSČ předsedovi vlády ČSSR vypracovat společně s ministrem vnitra souhrnnou zprávu rozebírající bezpečnostní opatření užitá v srpnu. Černík v ní znovu zopakoval, že ministerstvo vnitra zřídí pořádkové jednotky pro případy nepokojů a že připraví plány celorepublikových mimořádných bezpečnostních opatření.[38] Poukázal na obtíže s tím spojené, zejména na nízké stavy příslušníků Veřejné bezpečnosti, které se v dohledné době zřejmě nepodaří posílit.[39] Oddělení státní administrativy ÚV KSČ podrobilo zprávu ostré kritice s tím, že nepodchycuje politické pozadí událostí, nezdůrazňuje se v ní propojení domácích a zahraničních *kontrarevolučních center* apod.[40]

Ideologové vládnoucí strany totiž přisuzovali velkou roli při přípravě a v průběhu srpnových nepokojů *štvavým podnětům a provokacím* ze Západu. Proti „normalizaci" situace v Československu měly brojit západní rozhlasové stanice (na čelném místě mezi nimi Svobodná Evropa), vízoví cizinci prý šířili poplašné informace a stávajícímu režimu nepřátelské a nacionalisticky zaměřené tiskoviny, vyzývali také údajně k útokům na sovětské posádky. Konkrétní důkazy této činnosti však v archivních materiálech chybí. O to více se zdůrazňovala přítomnost západních turistů a novinářů mezi demonstranty. Během nepokojů jich bylo zadrženo celkem 134 (nejvíce z NSR a USA). Doporučovalo se je vyhostit a tyto případy okamžitě zveřejňovat. Na hranicích měly dál trvat důkladné celní prohlídky, zaměřené nyní hlavně na vyvážení dokumentačního materiálu z demonstrací.[41]

StB hlásila poznatky o dovozu zbraní ze zahraničí a o nákupech zbraní zahraničními turisty v ČSSR, které však nebyly vyvezeny za hranice. Vojenští přidělenci západních ambasád se měli pohybovat v blízkosti posádek sovětských vojsk, sledovat jejich pohyb, případné napadení čs. občany apod.[42]

---

37 *Jihočeská pravda*, 27. 8. 1969.

38 *NA*, f. 02/1, sv. 101, a. j. 169, bod 1, Zpráva o průběhu událostí v srpnových dnech a o výsledcích přijatých opatření k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti ČSSR, 1. 9. 1969.

39 V té době chybělo s ohledem na tyto plány v ČSR 1519 příslušníků VB (7,5 %), v SSR pak 670 příslušníků, z toho 787 v Praze a 188 v Bratislavě.

40 *NA*, f. 02/1, sv. 101, a. j. 169, bod 1, Zpráva o průběhu událostí v srpnových dnech a o výsledcích přijatých opatření k zabezpečení klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti ČSSR, 1. 9. 1969.

41 *ABS*, f. A 10, inv. j. 155, Zápis z porady společného operačního štábu ministerstev vnitra ČSSR, ČSR a SSR, konané dne 22. srpna 1969.

42 *ABS*, f. H 3-4, inv. j. 5, Zpráva o průběhu a výsledcích opatření uskutečněných k zajištění pořádku a klidu v ČSR v době výročí srpnových událostí, 25. 8. 1969.

Západní státy dění v Československu přirozeně sledovaly, samozřejmě v první řadě akreditovaní diplomaté, kteří byli pod dozorem StB. Podle hlášení spolupracovníků StB byli většinou překvapeni rozsahem demonstrací a předpokládali, že události poškodí pověst Československa i komunismu ve světě, reálně však předpovídali konec reformistů na vedoucích místech.[43]

Podle hlášení bezpečnosti a ministerstva zahraničních věcí věnovaly západní státy vývoji u nás *značnou pozornost*. Nejenže uveřejňovaly zprávy světových agentur, ale ve zvýšené míře vysílaly do ČSSR i vlastní zpravodaje. O situaci zde se zajímalo především sousední Rakousko, kde *celková úroveň zpravodajství je nadále v podstatě negativně a tendenčně zaměřena proti současnému dění v ČSSR*[44], a NSR, kde bulvární tisk demonstrace *vulgarizoval a nadhodnocoval*.[45] Tyto zprávy však většinou neměly u veřejnosti větší ohlas a po srpnu se pozornost rychle stočila k jiným problémům. Kromě dílčích protestů a projevů solidarity, především před budovami československých, popřípadě sovětských ambasád, kterých se zúčastnili zejména studenti a českoslovenští emigranti, nebyly zaznamenány žádné větší akce. Oficiální místa většinou mlčela.

Husákovo realistické křídlo muselo po srpnových událostech čelit stále sílícímu tlaku konzervativců, kteří společně se sovětským vedením naléhali na tvrdé vypořádání se se *zbytky antisocialistických a pravicových sil*.[46] Záhy se k nim přidala řada těch, kdo „neměli čisté svědomí", protože dříve koketovali s reformami a teď doufali, že tvrdým postojem zachrání své funkce. Černík a Pelnář v materiálu pro předsednictvo ÚV KSČ z 1. září doporučovali urychleně svolat zasedání ústředního výboru a projednat na něm *kádrové upevnění* a nástup *zdravých sil* do nejvyšších stranických a státních orgánů, vlád, vědeckých institucí, společenských organizací apod. Požadovali současně, aby ti členové ústředního výboru, kteří byli nositeli pravicových názorů, provedli na tomto zasedání sebekritiku, a ti, kteří toho nejsou schopni, odešli. Předsednictvo na závěr jednání konstatovalo, že akce proti *antisocialistickým živlům* mají podporu všech zdravých sil ve společnosti, a rozhodlo o ustavení Komise pro analýzu vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. Také Ústřední kontrolní a revizní komise potvrdila požadavek vyloučit ze strany *pravicově oportunistické* a *antisovětsky vystupující* členy. Přidala se i vláda, která 11. září po projednání zprávy o situaci v srpnových dnech doporučila *urychleně dokončit politickou porážku protisocialistických sil.*[47]

---

43 *ABS*, nezpracováno, balík 6/2, Denní informace II. správy FSZS č. 173, 22. srpna 1969.

44 VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír: *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970: září 1968 – květen 1970.* Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 4, sv. 3 s. 341.

45 Tamtéž, s. 338.

46 Osobně G. Husák s velkými politickými čistkami nesouhlasil, dokonce prý Brežněvovi vyhrožoval, že složí funkci. *Štrougal o Husákovi a jiné vzpomínky na minulost.* Bondy, Praha 2009, s. 114–115.

47 FELCMAN, Ondřej – VONDROVÁ, Jitka: *Vláda a prezident. Období normalizace (září 1968 – říjen 1969).* Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 8, sv. 2, s. 414.

Nakonec i Husák pragmaticky uznal nutnost vnitrostranických čistek.[48] Nastolení ostré politické linie mělo potvrdit zasedání ÚV KSČ, připravované na 25.–26. září. Bezpečnost předpokládala během něj *snahu extrémních pravicových a protisocialistických sil o narušení klidu a pořádku* a předem vyhlásila dosažitelnost a pohotovost vybraných útvarů a přípravu ke střežení vybraných objektů a funkcionářů.[49] Opět byly aktivizovány koordinační štáby se zástupci všech tří ozbrojených složek. MNO mělo přispět do smíšených hlídek 3750 vojáky, dalších 1000 mužů mělo střežit posádky sovětských vojsk, VB dále posílilo 700 pohraničníků, 25 obrněných transportérů a 140 nákladních automobilů. Pro případ vypuknutí nepokojů bylo v okolí Prahy připraveno 6200 vojáků, kteří mohli být během dvaceti minut uvedeni do bojové pohotovosti. Také vybrané oddíly Lidových milicí byly uvedeny do bojové pohotovosti.[50]

Na plenárním zasedání ÚV KSČ dne 25. září 1969 přednesl Husák referát nazvaný *O současné situaci a dalších úkolech strany*. Uvedl, že *mocenské orgány našeho státu – bezpečnost, armáda a Lidové milice – vzdor zhoubným vlivům minulého období stojí dnes pevně na pozicích obrany vymožeností naší socialistické společnosti a sehrály velmi pozitivní úlohu.* Rozebral polednovou politiku, podrobil ji ostré kritice, upozornil, že pravicoví oportunisté ve straně *rozmělňovali takové zásady našeho marxisticko-leninského učení, jako jsou leninské normy organizace a života komunistické strany, uplatňování její vedoucí úlohy ve společnosti a v politickém zřízení, internacionální charakter strany a jejích mezinárodních vztahů, jakož i některé základní otázky ekonomiky socialistického státu apod.*, a prostřednictvím masových sdělovacích prostředků ovlivňovali veřejnost. Dubčekovo vedení podle něj situaci naprosto nezvládlo a umožnilo, aby se v Československu rozvinula tzv. plíživá kontrarevoluce (projevující se neozbrojeným ideologickým působením proti základům socialismu). Varoval, že protistátní a protisocialistické síly byly sice poraženy, ale ne rozdrceny, pouze se stáhly, chtějí „přezimovat". Volal po nutnosti rozhodných politických, organizačních a kádrových opatření, avizoval výměnu členských legitimací a nutnost čistek v řadách základních organizací, když dodal: *…nemíníme dávat novou legitimaci strany lidem nečestným, zkompromitovaným nebo takovým, kteří se nedokáží zbavit názorů nepřátelských našemu učení. Bude proto potřebné u každého člena strany posoudit, jestli svým politic-*

48 FELCMAN, Ondřej: *Počátky ostré etapy normalizace*, s. 75–77.

49 *ABS*, f. A 6/4, inv. j. 1241, RMV ČSSR č. 56 ze dne 23. 9. 1969, Bezpečnostní opatření k zabezpečení klidu a pořádku ve dnech zasedání pléna ÚV KSČ.

50 V roce 1969 byly materiální požadavky milicionářů vůči armádě rozšířeny o rozsáhlý seznam výzbroje a výstroje. Jen u zbraní šlo mj. o 1144 samopalů a útočných pušek, 133 kulometů, 56 pistolí, 4 minomety, 2 pancéřovky a 11 pušek pro odstřelovače. Vzhledem k nově nabytým zkušenostem z nasazení v srpnu 1969 požadovaly milice také 30 obrněných transportérů OT-64 a zabezpečení výcviku zhruba 1500 svých členů pro přepravu a bojové nasazení v tomto vozidle. BAŠTA, Jiří: *Lidové milice – nelegální armáda KSČ*, s. 106.

kým postojem, prací i charakterem si zasluhuje být členem strany.[51] V podstatě tak zcela akceptoval sovětské hodnocení událostí a předložil plán protireformního tažení a jeho ideologické zdůvodnění.

Předseda vlády O. Černík pronesl potupnou sebekritiku, ve které se zřekl myšlenek Pražského jara a obětoval řadu svých stoupenců a přátel v čele s A. Dubčekem. Ani tato řeč, ani předchozí velmi aktivní vystupování v rámci příprav na potlačení srpnových protestů mu však nepomohly zachránit politickou kariéru a udržet se na vrcholu moci.[52]

Plénum ústředního výboru následně odvolalo stanovisko ÚV KSČ k červencové poradě pěti socialistických zemí ve Varšavě, Akční program KSČ prohlásilo za revizionistický dokument, zrušilo usnesení předsednictva KSČ z 21. srpna 1968, prohlašující vstup vojsk za okupaci, a prohlásilo mimořádný vysočanský sjezd KSČ za ilegální, přičemž zrušilo mandát delegátů tohoto sjezdu. Dubček byl zbaven členství v předsednictvu a odvolán z postu předsedy Federálního shromáždění, dalších devět Husákových nejvýznamnějších oponentů bylo rovněž vyloučeno z nejvyššího stranického orgánu, tři z nich rovnou i z KSČ, devatenáct dalších rezignovalo dobrovolně.[53] Byla to definitivní porážka reformních komunistů, která dovršila mocenský přesun na nejvyšších postech strany.

Na řadu mohli přijít řadoví členové a vůbec celá společnost. Právě na zářijovém zasedání pléna ÚV KSČ byla zahájena cesta, která v prosinci 1970 skončila přijetím nechvalně proslulého *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*. Normalizační loď po září 1969 plula do vod neostalinského socialismu.[54]

Federální vláda vzápětí uložila ministrům provést do konce roku *důslednou očistu státního aparátu od pravicově oportunistických a antisocialistických živlů*. Následovaly čistky v ÚV KSS, ve Federálním shromáždění, České národní radě atd. Většina federálních orgánů se později dočkala kritiky za liknavý a pomalý postup. Naopak uznání za rychlost a důkladnost si vysloužila ministerstva národní obrany a vnitra.[55] V rámci *upevnění vůdčí úlohy strany* v ozbrojených silách schválilo předsednictvo ÚV KSČ na začátku října nový kádrový pořádek pro úsek armády a bezpečnosti, který zvyšoval počet funkcí v obou resortech, jež bylo možné kádrově obsadit pouze se souhlasem nejvyšších stranických orgánů.[56]

---

51 HUSÁK, Gustáv: *Projevy a stati. Duben 1969 – leden 1970*, s. 258–291.

52 V roce 1970 byl postupně zbaven všech funkcí ve vládě i v komunistické straně a nakonec vyloučen z KSČ.

53 MAŇÁK, Jiří: *Čistky v Komunistické straně Československa 1969–1970*. Sešity ÚSD AV ČR, sv. 28. ÚSD AV ČR, Praha 1997, s. 20.

54 FELCMAN, Ondřej: *Počátky ostré etapy normalizace*, s. 78.

55 HRADECKÁ, Vladimíra – KOUDELKA, František: *Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969–1974*. Sešity ÚSD AV ČR, sv. 31. ÚSD AV ČR, Praha 1998, s. 60.

56 *NA,* f. 02/1, sv. 106, a. j. 175, bod 14, Návrhy kádrového pořádku na úseku ČSLA, FMV, prokuratury a soudů, 9. 10. 1969.

Zbytky výbušniny z tramvajových kolejí na Václavském náměstí. Výbuchem byla zraněna Jaroslava Hrušková. *Zdroj: ABS*

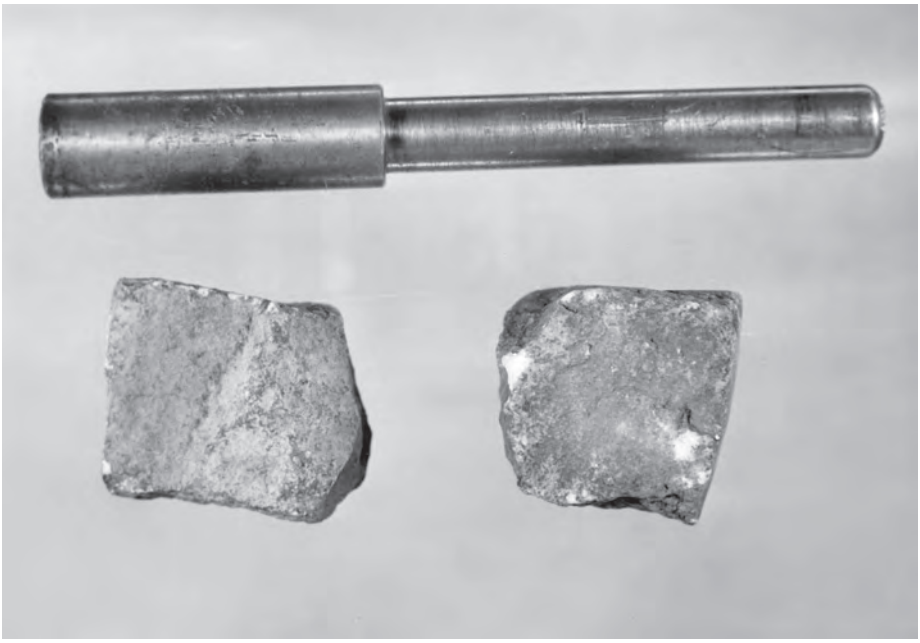

Kus železa a dlažební kostky, které demonstranti házeli po příslušnících VB. *Zdroj: ABS*

Podomácku vyrobená zápalná láhev zůstala po vytlačení demonstrantů na lešení na Staroměstském náměstí. *Zdroj: ABS*

V polovině listopadu na zasedání Federálního shromáždění ministr-předseda Výboru lidové kontroly ČSSR Drahomír Kolder navrhl uložit vládě, aby ministerstvo vnitra zintenzivnilo hledání pravicového kontrarevolučního centra podporovaného Západem. Státní tajemník v Ministerstvu Ján Majer se hájil tím, že činnost bezpečnosti je svázána *nesprávnou tezí*, že za politické názory nemůže být nikdo soudně trestán (což se rychle změnilo).[57]

Koncem roku 1969 se již stávalo pravidlem, že bezpečnostním složkám byla během různých svátků a výročí preventivně vyhlašována dosažitelnost a pohotovost. Na konci října se tak stalo u příležitosti výročí vzniku československého státu, v listopadu v průběhu oslav VŘSR a na Mezinárodní den studentstva.

V lednu 1970 G. Husák řekl, že *sedmdesátý rok považujeme za rok dokončení konsolidace ve straně i v naší společnosti* a dodal: *kdo se příliš hluboce zkompromitoval a záměrně poškodil stranu, kdo setrvává na nesprávných postojích, které jsou v rozporu s programem, cílem, úkoly strany, s tím se musí strana rozejít.* […] *Jestliže ses zmýlil, tak o to víc teď pomáhej straně a přesvědčuj jiné pomýlené. Angažuj se.*[58]

Začalo období stranických pohovorů a čistek. Oproti původnímu záměru se pohovory v roce 1970 rychle omezily na odpověď na otázku: Souhlasíš, nebo nesouhlasíš se vstupem vojsk?, pod tlakem dogmatiků se čistky rozšiřovaly na všechny stupně stranické organizace, vyloučení či vyškrtnutí se stali občany druhé kategorie. Nejradikálnější křídlo dokonce prosazovalo soudní stíhání vůdčích představitelů Pražského jara. Čistky nejvíce postihly inteligenci, vysoké školy, vědecké a kulturní instituce a sdělovací prostředky. Dotkly se asi půl milionu lidí, tedy zhruba třetiny členstva komunistické strany.

Husák byl nucen lavírovat, aby se udržel. Kromě dogmatiků, kteří se po srpnu 1969 ocitli na vrcholu moci, čelil stále silnějšímu tlaku vedení bezpečnostních složek.[59] Podařilo se mu však udržet pod kontrolou naprostou většinu společnosti. Lidé si po srpnu uvědomili, že nové pořádky budou mít dlouhé trvání, smířili se se situací a stáhli se do soukromí. Normalizační režim uzavřel s občany jakousi společenskou smlouvu – výměnou za apolitičnost a rezignaci na veřejné záležitosti si mohli užívat relativní stabilitu.

---

57 MADRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil*, s. 119.

58 Jednalo se o referát *Otázky upevnění jednoty a akceschopnosti strany v souvislosti s výměnou stranických legitimací*, který přednesl na plenárním zasedání ÚV KSČ 29. ledna 1970. HUSÁK, Gustáv: *Projevy a stati. Duben 1969 – leden 1970,* s. 376–400.

59 ŠTROUGAL, Lubomír: *Paměti a úvahy*, s. 228–229.

Represivní stránku režimu představovaly na počátku 70. let vedle čistek politické procesy, v nichž byly odsouzeny desítky občanů a které měly vzbudit strach a vyvolat dojem „obnovení pořádku“ ve společnosti.[60] Vyrovnal se tím se zpochybňováním své legitimity ze strany posledních opozičních skupin a současně tyto procesy využil jako varování pro veřejnost.[61] Strach z nejrůznějších forem perzekuce působil jako jeden ze základních stabilizačních faktorů. Uspokojivá hospodářská situace vedla k tomu, že se opozice omezila v podstatě jen na intelektuály, postižené normalizační politikou a čistkami nejvíce.[62]

Problémy ve východním bloku vyvřely na povrch v 80. letech v souvislosti se zhoršující se ekonomickou situací. V Československu, kde stále vládla generace aparátčíků, která dala rozkaz k potlačení demonstrací v srpnu 1969, se k tomu přidalo odmítání jakýchkoli změn, a to i době, kdy v čele Sovětského svazu stál Michail Gorbačov. Kolaps režimu a nemožnost nadále udržet onu společenskou smlouvu si Husákovo vedení nepřipouštělo až do listopadu 1989, kdy ho již nemohlo nic zachránit.

60 Více viz CUHRA, Jaroslav: *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972.*

61 Více viz OTÁHAL, Milan: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989.* ÚSD AV ČR, Praha 2011, s. 62–69.

62 OTÁHAL, Milan: První fáze opozice proti takzvané normalizaci (1969–72). In: MANDLER, Emanuel (ed.): *Dvě desetiletí před listopadem 89.* ÚSD AV ČR – Maxdorf, Praha 1993, s. 11–33.

1:2

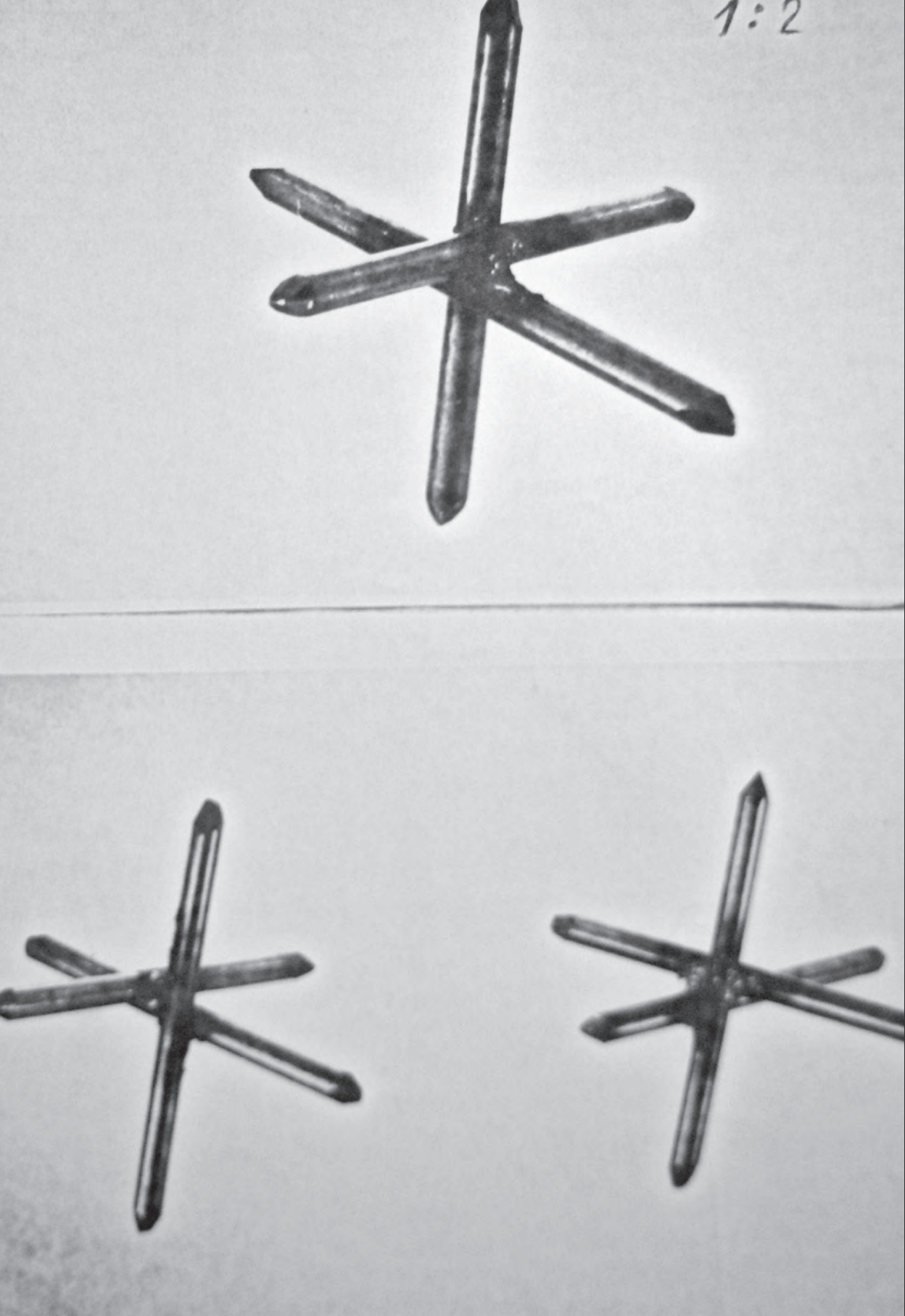

Závěr

Ježci z ocelových prutů, které jeden z příslušníků pořádkové jednotky nalezl 21. 8. v Praze. *Zdroj: ABS*

Závěr

Pokus o reformu komunistického režimu v Československu, známý jako Pražské jaro, který si rychle získal podporu tehdejší československé společnosti (i většiny řadových členů KSČ), byl v srpnu 1968 fakticky ukončen invazí vojsk pěti států Varšavské smlouvy. Proti okupaci se postavila drtivá většina obyvatel ČSSR, včetně nejvyšších stranických a státních představitelů. Jejich jednoznačný postoj znemožnil Brežněvovu vedení KSSS rychlou restauraci sovětského systému v Československu a zpomalil také odsouzení a opouštění reformního programu. Moskva však na své cíle (tzn. pozvolnou obnovu stalinistického modelu) nerezignovala, pouze byla nucena změnit strategii. Vedení KSSS se jako nejdůležitější jevilo ovládnutí a posléze i kontrolování vnitřních mechanismů uvnitř KSČ a státních orgánů (včetně bezpečnostních složek). S pomocí represivních sil, které sehrály významnou roli v potlačení odporu občanské společnosti probuzené Pražským jarem, pak byla upevněna „vedoucí úloha KSČ ve společnosti".

Reformní komunisté byli již během podzimu 1968 postupně zatlačováni, eliminováni a odstraňováni z nejvyšších stranických a státních funkcí. V dubnu 1969 nahradil Alexandra Dubčeka na postu prvního tajemníka ÚV KSČ sovětským vedením preferovaný Gustáv Husák. Tento zpočátku podceňovaný politik s proreformními názory se brzy projevil jako ambiciózní a nekompromisní stratég. Použil všechny nástroje k ovládnutí rozhodujících mocenských pozic a rozbití občanské opozice, což se mu prostřednictvím stranických a státních institucí během několika měsíců podařilo.

Proti normalizační politice se na podzim 1968 a na počátku roku 1969 stále ještě stavěla většina společnosti, která nechtěla rezignovat na ambice a vize Pražského jara. Opětovná konsolidace komunistického režimu probíhala pod heslem „normalizace poměrů" už několik měsíců před dubnem 1969. Jedním z jejích průvodních jevů byly na samém počátku právě pouliční demonstrace, během nichž čeští a slovenští občané opakovaně vyjadřovali podporu Dubčekově politice.

Nové Husákovo vedení si uvědomovalo, že odpor veřejnosti se podaří zlomit pouze při tvrdém a nesmlouvavém postupu. Oprávněně předpokládalo, že první výročí srpnové invaze se stane vyvrcholením protestních akcí jak proti okupaci, tak proti nově nastoupené politické linii komunistické strany. Zřejmě jim určité nepokoje v ulicích českých a slovenských měst vyhovovaly, pomohly jim totiž před Sověty dokázat skutečnou existenci tzv. antisocialistických sil, které pro jejich cíle představovaly reálné nebezpečí, a také proto proti nim tvrdě a nekompromisně zakročili. Tím současně legitimizovali svou politiku a získali pádné argumenty pro postup proti zbytku proreformní části KSČ v čele s A. Dubčekem.[1]

---

1 BŘEČKA, Jan: *Divoký západ si z našeho státu už dělat nedáme… Průběh demonstrací 21. a 22. srpna 1969 v Brně*, s. 34.

Husákovo vedení dokázalo Moskvě, že umí zvládnout situaci v ČSSR vlastními silami. I sovětské vedení však mělo přes opakované hrozby použití vlastních sil v podstatě stejný zájem jako on. Světové veřejnosti by se ukázalo, že se podařilo najít politické řešení krize vyvolané okupací ČSSR vojsky Varšavské smlouvy a že v osobě Husáka Moskva vsadila na správného kandidáta. Tvrdé potlačení demonstrací a protestů by současně působilo na domácí scéně jako varování do budoucna.

Výzvy ke klidu, doplněné o varování před postihy, a existenční obavy přiměly velkou část československé veřejnosti, aby přehodnotila své postoje. Přestože v srpnu 1969 šlo o masová vystoupení, ve srovnání se srpnem 1968 vynikne mnohem menší zapojení obyvatel. Demonstrace se omezily na několik velkých měst převážně v Čechách a na Moravě. Do střetů s nastupujícím normalizačním režimem se zapojili hlavně mladí lidé (středoškoláci, vysokoškoláci, učňové, ale i dělníci). Právě vysoká míra zapojení učňů a dělníků nemile překvapila vedení komunistické strany. Tento aspekt také odlišuje Československo od tehdejších západních států, kde protivládní protesty koncem 60. let byly především záležitostí vysokoškolských studentů.

Srpnové demonstrace roku 1969 byly režimem očekávány. Komunistická strana Československa a bezpečnostní složky se na ně také systematicky připravovaly. Aktivizovány byly desetitisíce příslušníků bezpečnosti, vojáků a milicionářů po celé ČSSR, z regionů byly do velkých měst převeleny a dopraveny posily. V pohotovosti čekaly další jednotky armády, včetně těžké techniky. Rozsah a intenzita protestů přesto vedení strany i státu překvapily. Srpnové střety 1969 bývají někdy přirovnávány k občanské válce. Toto srovnání však není úplně šťastné. Komunistický režim měl totiž v záloze řadu dalších možností, jak proti opozičním silám zakročit, a je jisté, že by je neváhal použít. Do přímých střetů se zásahovými silami se zapojila pouze menší, radikálnější část demonstrantů; většina dala přednost klidnému vyjádření nesouhlasu s normalizační politikou a nešla do přímé konfrontace. Přes svou masovost však protesty neznamenaly bezprostřední ohrožení komunistického režimu v Československu. Nelze je posuzovat ani jako protirežimní v pravém slova smyslu. Lidé na ulicích totiž především provolávali jména ikon reformního procesu – Alexandra Dubčeka, Oldřicha Černíka a Ludvíka Svobody.

Demonstrace probíhaly živelně a nekoordinovaně. Přesto se komunistický režim snažil dokázat, že šlo o rozsáhlé centrálně řízené akce, a rozháněl je s nebývalou brutalitou. Na mnoha místech, především v Praze, Brně a Liberci, se lidé postavili na odpor, vyrostly barikády a odehrávaly se těžké pouliční boje. Lepší výzbroj a výcvik na straně moci, její materiální převaha a nasazení těžké techniky se však zákonitě projevily a zoufalý živelný odpor bylo tvrdě potlačen.

Na rozdíl od srpna 1968 je přesně znám počet obětí, které si zásahy bezpečnostních složek vyžádaly. Vedle pěti mladých lidí zastřelených v Praze a Brně zahynul při přesunu vojenské techniky také jeden – dodnes neznámý – voják základní prezenční služby. Asi se již nikdy nepodaří přesně určit počet civilistů, kteří během protestů a při jejich rozhánění utrpěli zranění, a to z nejrůznějších příčin (nejčastěji však při zákrocích zásahových jednotek). Oficiální dokumenty přiznávají maximálně několik desítek zraněných na území celé ČSSR. Brutalita zákroků a vzpomínky pamětníků přitom vedou k předpokladu, že jich musely být (přinejmenším) řádově stovky. Na druhé straně jsou přesně zaznamenána zranění příslušníků všech zasahujících složek, většinou i se jmény a detailním popisem.

Tvrdé potlačení demonstrací, následné vydání zákonného opatření a s ním spojené represe byly pro společnost jistým šokem. Znamenaly totiž jasný a definitivní konec Pražského jara, konec nadějí na jakoukoliv reformu. Pro Husákovo vedení naopak představovaly vítězství normalizační politické koncepce. Během následných čistek bylo z KSČ vyloučeno na půl milionu členů. Řada lidí byla postižena existenčně, *proces čistek tedy vyústil do vzniku policejního a kádrového ghetta*.[2]

V příštích dvaceti letech se podařilo normalizačnímu režimu držet veřejnost mimo politické dění. Komunistické vedení státu se však po srpnu 1969 postupně ocitalo ve stále větší izolaci. Stranu a stát řídila úzká skupina stranických elit, kterou spojovaly události srpna 1969 a nutily je udržovat nastolený konzervativní kurz, jenž však vedl k politické a ekonomické stagnaci.

Porážka reformního programu a následujících dvacet let normalizace zcela zdiskreditovaly vedení Komunistické strany Československa. Jakékoliv proklamace o perestrojce v druhé polovině 80. let z úst politiků, kteří symbolizovali režim v jeho podobě po srpnu 1969, nemohly získat podporu československé veřejnosti. Potlačení srpnových demonstrací v roce 1969 prezentovali Husák a spol. jako své vítězství. Ve skutečnosti to však byla porážka, jen oddálená o dvacet let.

2 BELDA, Josef: Konečná fáze likvidace obrodného procesu. In: *Československo roku 1968, díl 2. Počátky normalizace*. Parta a Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1993, s. 95.

Summary

Nákladní automobil posloužil jako plošina pro demonstranty. *Zdroj: ABS, foto: Jaroslav Kulda*

Summary

The culmination of protest actions against the occupation of Czechoslovakia by Warsaw Pact troops in 1968 and against the new political direction being taken by the Communist Party occurred on the first anniversary of the August invasion. Nevertheless, the extent and intensity of the protests came as a surprise to the leaders of the party and the state. Though they were spontaneous and uncoordinated, the Communist regime attempted to prove that they comprised an extensive, centrally organised operation, and reacted with previously unseen brutality. In several places – mainly in Prague, Brno and Liberec, but also in Ostrava and Ústí nad Labem – barricades were erected and there were pitched street battles. This book, which is based on archive documents, presents numerous period statistics, quotations from police reports, and witness testimonies, along with excerpts from regime propaganda targeted against the demonstrators. It also features valuable testimonies about the actions of those the protesting citizens were hailing in August 1969 – Alexandr Dubček, Oldřich Černík, Ludvík Svoboda and other icons of the reform process – recorded both on the eve of the demonstrations (on the occasion of Jan Palach's action, during what were referred to as the "hockey events" of March 1969) and shortly after they were quashed. In addition, the book contains detailed information on the deaths of citizens resulting from the intervention of the security forces. Unlike in August 1968, their exact number is known. Alongside five young people shot dead in Prague and Brno, one – to this day unknown – soldier from the enrolment service was killed during the movement of military equipment. As the authors say, it is on the other hand difficult to count the injured; however, they estimate the number at several hundred. The harsh clampdown on the demonstrations, and the subsequent announcement of repressive legal measures, came as a shock to the majority of citizens and became a milestone on the path to normalisation. This study therefore also serves as a kind of chronicle of the Czechoslovak tragedy of the post-1968 era.

Zranění a mrtví z řad civilistů v srpnu 1969 v Praze a v Brně

Polední okamžiky předtím, než začaly létat dlažební kostky. *Zdroj: ABS, foto: Jaroslav Kulda*

Zranění a mrtví z řad civilistů v srpnu 1969 v Praze a v Brně

(uvedeno: jméno, příjmení, rok narození, bydliště, zaměstnání, den, místo a čas zranění, druh zranění, místo ošetření)

Augin, Patrice (1948), občan Francie, přechodně Vamberk, student, 20. 8. Praha, zástřel střepinami do levého lýtka, SFN, Praha 10, Šrobárova 50

Bláha, Jiří (1954), Praha 3, Přemyslovská 1925/40, dělník JZD Bzovská Lehôtka, okres Zvolen, 21. 8. Praha, roh Londýnské a Žitné ulice ve 20.30 hod., zásah levého kolena z vnější strany, III. chirurgická klinika, Praha 2, Londýnská ulice

Dočekalová, Blanka (1950), Praha 3, Vihohradská 72, Pramen Praha 3, 20. 8. Praha, náměstí Republiky ve 22.20 hod., roztříštění kostí a svalů pravého bérce průstřelem, nemocnice Na Františku, Praha

Doležal, Ivan (1949), Praha 2, Lužická 12, sazeč, tiskařské závody, 21. 8. Praha, Bělehradská ulice ve 21.00 hod., průstřel pravého stehna, SFN, Praha 10, Šrobárova 50

Dutka, Jaroslav (1947), Praha-východ, Přemyšlení 13, Dopravní podnik hl. m. Prahy, Praha 7, 20. 8. Praha, u Tylova divadla ve 21.15 hod., postřelen do pravé hýždě, nemocnice Na Františku, Praha

Fanari, Monier (1945), občan Sýrie, Praha 6, Komenského kolej, studující DAMU, 20. 8. Praha, Obecní dům ve 21.00 hod., zásah levé paže nad loktem (pravděpodobně střepina slzného granátu), II. chirurgická klinika, Praha

Farkaš, Julius (1930), Veľké Chyndice 38, okres Nitra, pomocný dělník, 21. 8. Praha, Revoluční ulice ve 20.45 hod., zástřel nad levým okem, nemocnice Na Františku, Praha

Frisch, Martin (1953), Praha 10, Černokostelecká 111, učeň automechanik, 21. 8. Praha, Mikovcova ulice v 16.00 hod., průstřel záprstí pravé ruky, SFN, Praha 10, Šrobárova 50

Hadrovský, Ladislav (1940), Praha 2, Šafaříkova 7/455, instalatér OPBH Praha 3, 21. 8. Praha, Rumunská ulice poblíž náměstí Míru ve 21.30 hod., zásah paty levé nohy, III. chirurgická klinika, Praha 2, Londýnská ulice

Hrdina, Pavel (1940), Újezd nad Lesy 253, Konstruktiva Praha, 20. 8. Praha, roh ulice Příkopy a Václavského náměstí v 18.45 hod., otřes mozku, nemocnice Na Františku, Praha

Hrušková, Jaroslava (1950), Praha 10, ulice 28. pluku 9, prodavačka textilu, 20. 8. Praha, Václavské náměstí u Muzea ve 13.00 hod., pravá noha vzadu pod kolenem (výbušnina položená na tramvajové koleje), SFN, Praha 10, Šrobárova 50

Hušek, Jiří (1948), Praha 7, Veletržní 3, ???, 21. 8. Praha, Revoluční ulice ve 20.00 hod., průstřel horní poloviny hrudníku a pravého podpaží, nemocnice Bulovka

Kerhart, Josef (1944), Praha 2, Spytihněvova 12, Pošta Jindřišská, 20. 8. Praha, u Laterny magiky, Jungmannova ulice ve 22.45 hod., průstřel levého stehna, nemocnice Na Františku, Praha

Kohout, František (1951), Praha 1, Jeruzalémská 5, učeň, PSP Praha 1, 20. 8. Praha, u Obecního domu ve 22.00, zastřelen, průstřel hlavy, nemocnice Na Františku Praha

Kraus, Zdeněk (1949), Loučovice u Lipna 1/4, studující, 20. 8. Praha, Václavské náměstí v 19.45 hod., zhmoždění hrudníku, páteře a bederní oblasti, nemocnice Na Františku, Praha

Kruba, Vladimír (1950), Praha 7, Veletržní 34, elektrikář ČSAO Praha 9, 20. 8. Praha, u Obecního domu ve 22. 00 hod., zastřelen, průstřel hrudníku, nemocnice Na Františku, Praha

Mamica, Vlastimil (1924), Praha 7, Dělnická 37, zaměstnanec Interhotelu Jalta, 20. 8. Praha, Ovocný trh ve 21.00 hod., otřes mozku, zhmožděný hrudník, nemocnice Na Františku, Praha

Matějka, Milan (1950), Řepín 214, okres Mělník, Středočeské energetické závody Kralupy, elektromontér, 21. 8. Praha, Revoluční ulice ve 22.30 hod., průstřel levé nohy v nártu, nemocnice Na Františku, Praha

Novotný, Bedřich (1950), Praha 6, Kavkova 15/587, lakýrník Pražského stavebního podniku, 21. 8. Praha, křižovatka Anglické a Škrétovy ulice v 18.00 hod., zásah pravého bérce, III. chirurgická klinika, Praha 2, Londýnská ulice

Puchmeltr, Petr (1944), Praha 10, pod Sychrovem 36, fasádník Průmstav Pardubice, 19. 8. Praha, horní část Václavského náměstí v 17.15 hod., průstřel bérce pravé nohy, II. chirurgická klinika, Praha

Remza, Josef (1928), Praha 7, Přístavní 40, elektromechanik AZKG n. p. Praha 9, 21. 8. Praha, náměstí Republiky ve 21.00 hod., zásah do krku, poškození krčního obratle, OÚNZ Praha 9, Sokolovská ulice

Siřínek, Bohumil (1955), Mladotice 2, okres Písek, žák ZDŠ, 21. 8. Praha, Londýnská ulice ve 21.15 hod., průstřel břicha, podlehl zranění 24. 8., III. chirurgická klinika, Praha 2, Londýnská ulice

Smetana, Karel (1947), Valašské Meziříčí, Mírová 3, přechodně Praha 3, Národní dům, instalatér n. p. Vítkovické stavby Ostrava, 21. 8. Praha, Václavské náměstí u Muzea v 17.00 hod., zásah levého ramene, II. chirurgická klinika, Praha

Vašíček, Pavel (1952), Praha 4, V Zálomu 9, učeň-klempíř, 21. 8. Praha, Tylovo náměstí ve 21.00 hod., zásah do stehna levé nohy, III. chirurgická klinika, Praha 2, Londýnská ulice

— — — —

Dostál, Karel (1952), Lesná, Brožíkova 10, student, 21. 8. Brno, náměstí 25. února, průstřel , který způsobil zlomeninu levého bérce, III. chirurgická klinika a Výzkumný ústav traumatologický

Hanzlová, Tamara (1952), Brno, Škroupova 60, dělnice, 21. 8. Brno, Masarykova ulice, zástřel levé paže, I. chirurgická klinika

Lusk, Antonín (1952), Dolní Heršpice, Hanákova 11, učeň, 21. 8. Brno, poblíž Měnínské brány, střelné poranění bederní krajiny, III. chirurgická klinika a Výzkumný ústav traumatologický

Muzikářová, Danuše (1951), Brno, Leninova 81, dámská krejčová n. p. Kras Brno, 21. 8. Brno, náměstí Rudé armády, před budovou ONV Brno-venkov v 18.00 hod., zastřelena, zásah hlavy, III. chirurgická klinika a Výzkumný ústav traumatologický

Polášek, Jan (1950), Brno, Merhautova 218, dělník ČSD, 21. 8. Brno třída Obránců míru v 11.30 hod., popáleniny na 40 % těla, pokus o upálení, II. chirurgická klinika, převezen na plastickou chirurgii

Pospíšil, Zdeněk (1952), Brno, Dobrovského 6, učeň, 21. 8. Brno, náměstí 25. února, zástřel na levé straně krku, I. chirurgická klinika

Ševčík, Jiří (1952), Brno, Orlí ulice 11, student, 22. 8. Brno, Orlí ulice ve 20.00 hod., postřelen do krku, nemocnice na Žlutém kopci, převezen do Výzkumného ústavu traumatologického

Štěpaník, Pavel (1948), Brno, Durďákova 12, dělník ČSD, 21. 8. Brno, Leninova ulice ve 22.00 hod., četné zlomeniny v důsledku pádu z okapové roury, kritický stav, I. chirurgická klinika

Šobáň (v někt. pramenech uváděn jako **Solař**), **Miroslav** (1951), Brno, Hroznová 19, ???, 21. 8. Brno, otřes mozku, četné zhmožděniny a oděrky , III. chirurgická klinika a Výzkumný ústav traumatologický

Valehrach, Stanislav (1941), Kovalovice 165, okres Brno-venkov, dřevomodelář, Výzkumný ústav stavebních a keramických strojů Brno, 21. 8. Brno, Orlí ulice nedaleko domu čp. 17 v 17.00 hod., zastřelen, průstřel hrudníku, III. chirurgická klinika a Výzkumný ústav traumatologický

Vykopal, Miroslav (1945), Brno, Spáčilova 36, zámečník, 21. 8. Brno, zásah do levého ramena, přerušení podklíčkové tepny, I. chirurgická klinika

Prameny a literatura

Davy na Václavském náměstí zastavily dopravu. *Zdroj: ABS, foto: Jaroslav Kulda*

PRAMENY A LITERATURA

Prameny

Archiv bezpečnostních složek

fond Organizační a vnitřní správa MV ČSR – Bezpečnostní odbor VB MV ČSR (H 3-4)
fond Historický fond MV (MV-H)
fond Hlavní velitelství VB ČSR – inspekce Hlavního velitelství VB ČSR (H 2/3)
fond Inspekce ministra vnitra ČSSR (nezpracováno)
fond KS SNB Brno – Městská správa VB Brno (N 3/1)
fond KS SNB Brno – správa VB Brno – vnitřní oddělení (N 1-10)
fond KS SNB Brno – vnitřní oddělení (N 1-1)
fond KS SNB Ústí nad Labem – vnitřní odbor (L 1-1)
fond Monitory (zahraniční vysílání, přehledy tisku) (321)
fond Odbor vyšetřování Praha – město (nezpracováno)
fond Organizační a vnitřní správa FMV IV. díl 1951–1970 (A 6/4)
fond Organizační a vnitřní správa FMV V. díl 1954–1970 (A 6/5)
fond Personální spisy příslušníků MV
fond Rozkazy, věstníky, služební pomůcky (RV)
fond Sekretariát generálního inspektora MV ČSR (G)
fond Sekretariát Hlavního velitelství VB ČSR (H 2-1/I)
fond Sekretariát Správy vyšetřování VB MV ČSR (H 7-1)
fond Sekretariát ministra vnitra III. díl 1966–1975 (A 2/3)
fond Sekretariát ministra vnitra VII. díl (1946–1980) 1969–1980 (**A 2/7)**
fond Sekretariát náměstka federálního ministra vnitra ČSSR plk. JUDr. Františka Vaška (A 13)
fond Sekretariát státního tajemníka MV ČSSR plk. JUDr. Jána Majera (A 10)
fond Správa kontrarozvědky (1947) 1954–1990 I. díl (A 34)
fond Vyšetřovací spisy
nezpracováno, balík č. 6/2, Spisy bezpečnostního odboru StB MV ČSR, rok 1969 svazek A Denní informace
nezpracováno, balík č. 6/3, Spisy bezpečnostního odboru StB MV ČSR, rok 1969 svazek D Týdenní informace
nezpracováno, balík č. 6/3, Spisy bezpečnostního odboru StB MV ČSR, rok 1969 svazek G Zvláštní informace
nezpracováno, Vojenská kronika 9. pohraniční brigády MNO, posádka Domažlice
spisy převzaté z ÚDV, vyšetřovací (dokumentační) spis ČVS: ÚDV-296/VvK-95, Seznam zastřelených a zraněných osob v Praze a v Brně v srpnu 1969
přírůstek č. 1395/84, balík č. 2, Odbor vyšetřování VB Praha – město, vyšetřovací spis ČVS: VV-190, 191, 196/12-69, vedený proti neznámému pachateli pro trestný čin

ublížení na zdraví podle § 224/1 trestního zákona (střelba 19.–21. 8. 1969)
přírůstek č. 3717/02, balík č. 1, Odbor vyšetřování MS VB Brno, vyšetřovací spis ČVS: VV-903/10-69 k úmrtí D. Muzikářové

Moravské zemské muzeum
historické oddělení (MZM HO)

Národní archiv
fond Archiv ÚV KSČ – Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích 1968–1971 (02/7)
fond Archiv ÚV KSČ – Předsednictvo ÚV KSČ 1966–1971 (02/1)
fond Archiv ÚV KSČ – Sekretariát ÚV KSČ 1966–1971 (02/4)
fond Archiv ÚV KSČ – Výkonný výbor předsednictva ÚV KSČ 1968–1969 (02/6)

Státní okresní archiv České Budějovice
fond MNV České Budějovice – nezpracováno, Kronika města Českých Budějovic rok 1969
fond KSČ – okresní výbor České Budějovice 1946–1990

Státní okresní archiv Liberec
fond KSČ, Okresní výbor Liberec, plenární zasedání
fond Okresní úřad Liberec, nezpracováno, Okres Liberec – kronika událostí 1968–1971

Vojenský archiv – Centrální registratura Trnava
Soukromý archiv Jana Břečky
Soukromý archiv Elišky Filipové
Soukromý archiv Jaroslavy Juránkové
Soukromý archiv Olgy Sedláčkové
Soukromý archiv Romana Siřínka

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu
vyšetřovací spis ČVS: ÚDV-46/Vt-95, Zastřelení příslušníky LM – Siřínek
vyšetřovací spis ČVS: ÚDV-1/VtB-95, Poškozená Muzikářová, Valehrach

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR
fond Komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967–1970 (fond B – ministerstvo vnitra – je v současnosti deponován v Archivu bezpečnostních složek)

Periodika
Jihočeská pravda
Jihočeské listy
MF Dnes
Práce
Průboj
Rovnost
Rudé právo
Slovo na sobotu
Svobodné slovo
Tribuna
Večerní Praha
Vpřed

Úřední sbírky
Sbírka zákonů Československé socialistické republiky

Vzpomínky pamětníků
Rozhovor s Ilsou Vobořilovou ze dne 24. 4. 2008
Rozhovor s Miroslavem (Kamilem) Černým ze dne 19. 3. 2012
Rozhovor s Romanem Siřínkem ze dne 10. 5. 2011
Rozhovor s Václavem Veberem ze dne 3. 2. 2012

Nepublikované dokumenty a studie
BÁRTA, Milan: *Pražské jaro a normalizace v aparátu ministerstva vnitra*. Rigorózní práce obhájená v r. 2010 na Filozofické fakultě UJEP, Ústí nad Labem
BÁRTA, Milan: *Srpen 1969 v Ústí nad Labem.* Rukopis
ZEINER, Jiří: *Postavení bezpečnostních sborů, zejména Státní bezpečnosti v politickém vývoji 1967–1970*. Praha 1991 (uloženo v archivu ÚSD AV ČR)

Literatura

BÁRTA, Milan (ed.): *Inspekce ministra vnitra v letech 1953–1989. Výběr dokumentů*. ÚSTR, Praha 2009
BÁRTA, Milan: Inspekce ministra vnitra v roce 1968 a posrpnové čistky v aparátu ministerstva. *Paměť a dějiny*, 2009, roč. III, č. 1, s. 105–114
BÁRTA, Milan: *Oběti vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968*. In: *Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro. Sborník k mezinárodní konferenci*. ÚSTR, Praha 2009, s. 181–189
BÁRTA, Milan – CVRČEK, Lukáš – KOŠICKÝ, Patrik – SOMMER, Vítězslav: *Oběti oku-*

pace. Československo 21. 8. – 31. 12. 1968. ÚSTR, Praha 2008
BÁRTA, Miloš: Pokus o záchranu reformního programu. In: BÁRTA, Miloš – MENCL, Vojtěch a kol.: *Československo roku 1968, díl 2. Počátky normalizace*. Parta – Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1993, s. 5–50
BAŠTA, Jiří: Josef Grösser – první ministr vnitra České socialistické republiky. *Securitas Imperii*, 2006, č. 14, s. 288–306
BAŠTA, Jiří: Lidové milice – nelegální armáda KSČ. *Paměť a dějiny*, 2008, roč. II, č. 2, s. 99–108
BELDA, Josef: Konečná fáze likvidace obrodného procesu. In: BÁRTA, Miloš – MENCL, Vojtěch a kol.: *Československo roku 1968, díl 2. Počátky normalizace*. Parta – Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1993, s. 83–121
BENČÍK, Antonín: *Operace „Dunaj". Vojáci a Pražské jaro 1968. Studie a dokumenty*. Sešity ÚSD AV ČR, sv. 18. ÚSD AV ČR, Praha 1994
BENČÍK, Antonín: Srpnová intervence a role intervenčních armád v systému velmocenského nátlaku Moskvy a varšavské pětky v plánech a porážka reformního hnutí (srpen – říjen 1968). In: KÁRNÍK, Zdeněk – KOPEČEK, Michal (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. II. ÚSD AV ČR – Dokořán, Praha 2004, s. 228–270
BENČÍK, Antonín: *V chapadlech kremelské chobotnice*. Mladá fronta, Praha 2007
BENČÍK, Antonín – PAULÍK, Jan – PECKA, Jindřich: *Vojenské otázky československé reformy 1967–1970: srpen 1968 – květen 1971*. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 6, sv. 2. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1999
Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro. Sborník k mezinárodní konferenci. ÚSTR, Praha 2009
Bezpečnostní politika KSČ. Výbor z usnesení a dokumentů nejvyšších stranických orgánů z období od VIII. do XV. sjezdu KSČ. Naše vojsko, Praha 1980
BIĽAK, Vasil: *Paměti Vasila Biľaka. Unikátní svědectví ze zákulisí KSČ*. II. díl. Agentura cesty, Praha 1991
Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci. ÚSTR, Praha 2009
BLAŽEK, Petr – KAMIŃSKI, Łukasz – VÉVODA, Rudolf: *Polsko a Československo v roce 1968. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference, Varšava 4.–5. září 2003*. ÚSD AV ČR – Dokořán, Praha 2006
BLAŽEK, Petr – EICHLER, Patrik – JAREŠ, Jakub a kol.: *Jan Palach '69*. FF UK – ÚSTR – Togga, Praha 2009
BOBOK, Jozef: *Boj KSČ proti nacionalismu, za proletářský internacionalismus (1969–1975).* Horizont, Praha 1976
BŘEČKA, Jan: Brněnský 21. srpen 1968. K 40. výročí vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa. In: *Vlastivědný věstník moravský*, 2008, roč. 60, č. 3. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Brno 2008, s. 242–249

BŘEČKA, Jan: Divoký západ si z našeho státu už dělat nedáme… Průběh demonstrací 21. a 22. srpna 1969 v Brně. *Paměť a dějiny*, 2009, roč. III, č. 3, s. 33–48
BŘEČKA, Jan – SEČKÁŘOVÁ, Věra: *Brno v srpnu 1968 a 1969*. Magistrát města Brna, Brno 2004
BURIAN, Michal – DÍTĚ, Josef – DUBÁNEK, Martin: *OT-64 SKOT. Historie a vývoj obrněného transportéru.* Grada, Praha 2010
CIGÁNEK, František – FELCMAN, Odřej: *Národní shromáždění. Srpen 1968 – leden 1969.* Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 3, sv. 3. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2009
CÍSAŘ, Čestmír: *Paměti. Nejen o zákulisí Pražského jara*. SinCon, Praha 2005
CÍSAŘ, Jaromír: *Vývoj československého zákonodárství v letech 1968–1970. Projekt Pobyt sovětských vojsk na území Československa 1968–1991. Materiály, studie, dokumenty*, sv. 12. ÚSD AV ČR, Praha 1995
CUHRA, Jaroslav: *Trestní represe odpůrců režimu v letech 1969–1972*. Sešity ÚSD AV ČR, sv. 29. ÚSD AV ČR, Praha 1997
CVRČEK, Lukáš: Kriminalita příslušníků okupačních sil v Československu v roce 1968. In: *Bezpečnostní aparát, propaganda a Pražské jaro. Sborník k mezinárodní konferenci*. ÚSTR, Praha 2009, s. 191–197
CVRČEK, Lukáš: Oběti potlačení protiokupačních protestů v Praze v srpnu 1969. In: STŘEDOVÁ, Veronika – ŠTĚPÁN, Jiří a kol.: *České, slovenské a československé dějiny 20. století V.* OFTIS – Univerzita Hradec Králové, Ústí nad Orlicí 2011, s. 125–135
CVRČEK, Lukáš: Rebelové z jeskyně. Sonda do osudu aktérů protiokupačních aktivit v roce 1969 na severu Čech. *Paměť a dějiny*, 2010, roč. IV, č. 1, s. 5–19
Československé dějiny v datech. Svoboda, Praha 1987
Dokumenty 1969 – 2. pololetí: 2. část přetisků nejdůležitějších státních a stranických dokumentů vydaných v denním tisku r. 1969. Dialog, Ústí nad Labem 1969.
DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2006
DOSKOČIL, Zdeněk: Nástup Gustáva Husáka k moci v dubnu 1969. In: *Česká a slovenská společnost v období normalizace. Slovenská a česká spoločnosť v čase normalizácie.* Technická univerzita v Liberci – Ústav polických vied SAV Bratislava – VEDA, Liberec – Bratislava 2002, s. 15–58
EICHLER, Patrik: Následovníci Jana Palacha? In: BLAŽEK, Petr – EICHLER, Patrik – JAREŠ, Jakub a kol.: *Jan Palach '69*. FF UK – ÚSTR – Togga, Praha 2009, s. 90–107
FELCMAN, Ondřej: Hokejové mistrovství světa v roce 1969. In: *Záhady českých dějin. Co se skrývá pod povrchem historických událostí.* Readers Digest Výběr, Praha 2005
FELCMAN, Ondřej: Počátky ostré etapy normalizace. In: BÁRTA, Miloš – MENCL, Vojtěch a kol.: *Československo roku 1968, díl 2. Počátky normalizace*. Ústav mezinárodních vztahů – Parta, Praha 1993, s. 51–81

FELCMAN, Ondřej – VONDROVÁ, Jitka: *Vláda a prezident. Období pražského jara (prosinec 1967 – srpen 1968)*. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 8, sv. 1. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2000
FELCMAN, Ondřej – VONDROVÁ, Jitka: *Vláda a prezident. Období normalizace (září 1968 – říjen 1969)*. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 8, sv. 2. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2010
FROLÍK, Jan: Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948–1989. In: *Sborník archivních prací*, roč. XLI, č. 2. Odbor archivní a spisové služby MV ČSFR, Praha 1991, s. 447–510
FROLÍK, Josef: *Špion vypovídá*. Orbis, Praha 1990
GEBAUER, František – KAPLAN, Karel – KOUDELKA František – VYHNÁLEK, Rudolf: *Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989. Statistický přehled.* Sešity ÚSD AV ČR, sv. 12. ÚSD AV ČR, Praha 1993
HEJZLAR, Zdeněk: *Czechoslovakia 1968–1969: chronology, bibliography, annotation*. Garland, New York 1975
HEJZLAR, Zdeněk: *Praha ve stínu Stalina a Brežněva. Vznik a porážka reformního komunismu v Československu*. Práce, Praha 1991
HEJZLAR, Zdeněk: *„Pražské jaro“ 1968 a jeho odkaz. Výběr statí a komentářů z let 1970–1987.* Index, Kolín nad Rýnem 1988
Historie SNB v dokumentech. Naše vojsko, Praha 1984
HOCHMAN, Jiří (ed.): *Naděje umírá poslední. Vlastní životopis Alexandra Dubčeka*. Svoboda–Libertas, Praha 1993
HOPPE, Jiří: *Opozice ’68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Prostor, Praha 2009
HOPPE, Jiří: *Pražské jaro v médiích: výběr z dobové publicistiky*. Prameny k dějinám československé krize 1967–1970, díl 11. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2004
HOPPE, Jiří – SUK, Jiří: *Dvojí identita Klubu angažovaných nestraníků: před invazí 1968 a po pádu komunismu 1989*. Euroslavica, Praha 2008
HORÁKOVÁ-MAIXNEROVÁ, Šárka: *Přísně tajné vraždy*. Vyšehrad, Praha 2010
HRADECKÁ, Vladimíra – KOUDELKA, František: *Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969–1974.* Sešity ÚSD AV ČR, sv. 31. ÚSD AV ČR, Praha 1998
HUSÁK, Gustáv: *Projevy a stati. Duben 1969 – leden 1970*. Svoboda, Praha 1970
HYNA, Alfred: *Československá krize 1967–1970 a západní Čechy*. Západočeská univerzita Plzeň, Plzeň 2001
CHRASTIL, Sylvestr: *Normalizace československé armády na počátku 70. let*. Vojenská akademie, Brno 2002
JANÍK, Karel – STANÍK, Ota: *Neprošli… Dokumentární reportáž ze srpnových dnů 1969*. ÚV KSČ Praha, Praha 1969
JENŠÍK, Miloslav: *Zlatá kniha ledního hokeje. Historie a současnost nejrychlejší sportov-*

ní hry. Nakladatelství XYZ, Praha 2011
JIČÍNSKÝ, Zdeněk: *Právní myšlení v 60. letech a za normalizace*. Prospektrum, Praha 1992
KAISER, Vladimír: Protisovětská demonstrace v Ústí nad Labem po hokejovém utkání v roce 1969. *Městské noviny. Informační list pro občany města Ústí nad Labem*, 2002, roč. 3, č. 15 (říjen – prosinec 2002), s. 12–13
KAISER, Vladimír – KAISEROVÁ, Kristina (eds.): *Dějiny města Ústí nad Labem.* Město Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1995
KALOUS, Jan: ČSSR – okupanti 4:3. Analýza jedné březnové noci. *Paměť a dějiny*, 2009, roč. III, č. 2, s. 22–43
KARPAŠ, Roman a kol.: *Kniha o Liberci*. Dialog, Liberec 2004
KINDL, Miroslav (ed.): *Volali jsme bratrství. Sborník vzpomínek a dokumentů k okupaci severních Čech vojsky Varšavského paktu*. Severočeský krajský národní výbor v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem 1990
KOCIAN, Jiří – PERNES, Jiří – TŮMA, Oldřich a kol.: *České průšvihy aneb Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848–1989*. Barrister & Principal, Brno 2004
KOUDELKA, František – SUK, Jiří: *Ministerstvo vnitra a bezpečnostní aparát v období pražského jara 1968 (leden – srpen 1968)*. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 7. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1996
KRATOCHVIL, Jan: *1968–1969.* Katalog k výstavám Český a slovenský exil 20. století. Meadow Art, Brno 2004
KRYL, Karel: *Krylogie. Půlkacíř*. Torst, Praha 2000
KVAPILOVÁ, Iva: Organizační vývoj SNB v 60. letech se zaměřením na jeho veřejně-bezpečnostní složku. In: *Sborník Archivu ministerstva vnitra*, č. 3/2005. OASS MV ČR, Praha 2005, s. 41–110
LAKATOŠ, Martin – PACHMAN, Luděk – VACULÍK, Ludvík: Osudy a smysl petice „Deset bodů“ ze srpna 1969. In: PECKA, Jindřich – PREČAN, Vilém (eds.): *Proměny pražského jara 1968–1969. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1993, s. 281–310
LEDERER, Jiří: *Touhy a iluze II.* Sixty-Eight Publishers, Toronto 1988
LEVY, Alan: *Pražské peřeje*. Sixty-Eight Publishers, Toronto 1972
MADRY, Jindřich: Počátky normalizace a armáda (duben–srpen 1969). *Historie a vojenství*, 1993, roč. 42, č. 4
MADRY, Jindřich: *Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969–1970 a role ozbrojených sil.* Sešity ÚSD AV ČR, sv. 16. ÚSD AV ČR, Praha 1994
MAŇÁK, Jiří: *Čistky v komunistické straně Československa 1969–1970*. Sešity ÚSD AV ČR, sv. 28. ÚSD AV ČR, Praha 1997
MAREK, Jindřich a kol.: *Srpen 1968 v Liberci*. Spacium, Liberec 2008
MENCL, Vojtěch – HÁJEK, Miloš – OTÁHAL, Milan – KADLECOVÁ, Erika: *Křižovatky 20. století. Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách.* Naše vojsko, Praha 1990

MLYNÁŘ, Zdeněk: *Mráz přichází z Kremlu*. Mladá fronta, Praha 1990
MUZIKANTOVÁ, Marie: Pohotovostní pluk VB ČSR (1969) 1970–1990 (nástin organizačního vývoje). In: *Sborník Archivu ministerstva vnitra*, č. 2/2004. OASS MV ČR, Praha 2004, s. 75–94
NOVOTNÍK, Jiří: *Brežněvova neostalinistická doktrína omezené suverenity realizovaná v ČSSR*. Vojenské sdružení rehabilitovaných, Brno 1999
NOVOTNÍK, Jiří: *Vojáci, kteří neztratili svou čest. Sborník vzpomínek československých vojáků na srpen 1968 a následná léta normalizace československé armády*. MO ČR – AVIS, Praha 2002
OTÁHAL, Milan: *Normalizace 1969–1989. Příspěvek ke stavu bádání*. Sešity ÚSD AV ČR, sv. 36. ÚSD AV ČR, Praha 2002
OTÁHAL, Milan: *Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989.* ÚSD AV ČR, Praha 2011
OTÁHAL, Milan: První fáze opozice proti takzvané normalizaci (1969–72). In: MANDLER, Emanuel (ed.): *Dvě desetiletí před listopadem 89*. ÚSD AV ČR – Maxdorf, Praha 1993, s. 11–33
OTÁHAL, Milan – NOSKOVÁ, Alena – BOLOMSKÝ, Karel (eds.): *Svědectví o duchovním útlaku 1969–1970. Dokumenty. „Normalizace“ v kultuře, umění, vědě, školství a masových sdělovacích prostředcích*. ÚSD AV ČR – Maxdorf, Praha 1993
PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989. Díl IV. 1961–1989*. Themis, Praha 2002
PECKA, Jindřich a kol.: *Sovětská armáda v Československu 1968–1991: chronologický přehled*. ÚSD AV ČR, Praha 1996
PECKA, Jindřich: *Spontánní projevy pražského jara 1968–1969*. Prameny k dějinám československé krize 1967–1970, díl 1. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1993
PECKA, Jindřich – BELDA, Josef – HOPPE, Jiří: *Občanská společnost 1967–1970: emancipační hnutí uvnitř Národní fronty 1967–1970*. Prameny k dějinám československé krize 1967–1970, díl 2, sv. 1. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1995
PECKA, Jindřich – BELDA, Josef – HOPPE, Jiří: *Občanská společnost 1967–1970: sociální organismy a hnutí pražského jara*. Prameny k dějinám československé krize 1967–1970, díl 2, sv. 2. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1998
PECKA, Jindřich – PREČAN, Vilém (eds.): *Proměny Pražského jara 1968–69. Sborník statí a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1993
PERNES, Jiří: Odpor československé veřejnosti proti intervenci. In: BLAŽEK, Petr – KAMIŃSKI, Łukasz – VÉVODA, Rudolf: *Polsko a Československo v roce 1968. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference (Varšava, 4.–5. září 2003)*. ÚSD AV ČR – Dokořán, Praha 2006, s. 202–209
PETRUSEK, Miloslav: Od Pražského jara k Palachově oběti. Od srpna 1968 do ledna 1969. In: BLAŽEK, Petr – EICHLER, Patrik – JAREŠ, Jakub a kol.: *Jan Palach ’69*. FF UK

– ÚSTR – Togga, Praha 2009, s. 20–35
PLEVZA, Vladimír: *Vzostupy a pády. Gustáv Husák prehovoril*. Bratislava, Tatrapress, 1991
Počátky normalizace na severní a střední Moravě. Sborník studií. Sešity ÚSD AV ČR, sv. 24. ÚSD AV ČR, Praha 1996
Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ. Rezoluce o aktuálních otázkách jednoty strany schválená na plenárním zasedání ÚV KSČ v prosinci 1970. Svoboda, Praha 1974
POVOLNÝ, Daniel: Hokejové události v březnu 1969 z pohledu ČSLA. *Historie a vojenství*, 2010, roč. LIX, č. 3 a 4, s. 59–83 a 4–24
POVOLNÝ, Daniel: *Vojenské řešení Pražského jara 1968 I. Invaze armád Varšavské smlouvy*. MO ČR – AVIS, Praha 2008
POVOLNÝ, Daniel: *Vojenské řešení Pražského jara 1968 II. Československá lidová armáda v srpnu 1968*. MO ČR – PIC MO, Praha 2010
RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století, díl 2. Česko-slovenské vztahy 1945–1992*. Academic Electronic Press – Ústav T. G. Masaryka, Bratislava – Praha 1998
RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Spolupráce a konflikty 1914–1992*. Vyšehrad – ÚSTR, Praha 2012
Sedm pražských dnů. 21.–27. srpen 1968. Dokumentace. Historický ústav ČSAV, Praha 1968
ŠTROUGAL, Lubomír: *Paměti a úvahy*. Epocha, Praha 2009
Štrougal o Husákovi a jiné vzpomínky na minulost. Bondy, Praha 2009
TŮMA, Oldřich: Oběti událostí srpna 1969. In: FAJMON, Hynek (ed.): *Sovětská okupace Československa a její oběti.* Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2005
TŮMA, Oldřich: Protirežimní demonstrace v Praze. In: BLAŽEK, Petr (ed.): *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989*. Dokořán – Ústav českých dějin FF UK, Praha 2005, s. 140–157
TŮMA, Oldřich a kol.: *Srpen '69. Edice dokumentů*. ÚSD AV ČR – Maxdorf, Praha 1996
VANČURA, Jiří: *Naděje a zklamání. Pražské jaro 1968*. Mladá fronta, Praha 1990
VONDRÁŠEK, Václav – CHRASTIL, Sylvestr – MARKEL, Martin: *Vojenská akademie v Brně*. MO ČR – AVIS, Praha 2005
VONDROVÁ, Jitka: *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970: Dokumenty ÚV KSSS 1966–1969.* Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 4, sv. 4. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2011
VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír: *Komunistická strana Československa. Kapitulace (srpen – listopad 1968)*. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 9, sv. 3. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2001
VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír: *Komunistická strana Československa. Normalizace (listopad 1968 – září 1969)*. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 9, sv. 4. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 2003
VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír: *Mezinárodní souvislosti československé krize*

1967–1970 (červenec 1968 – srpen 1968). Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 4, sv. 2. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1996
VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír: *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967–1970 (září 1968 – květen 1970).* Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, díl 4, sv. 3. ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1997
WANNER, Jan: *Brežněv a východní Evropa 1968–1982*. Karolinum, Praha 1995
Záhady českých dějin. Co se skrývá pod povrchem historických událostí. Reader's Digest Výběr, Praha 2005
ŽÁČEK, Pavel: Komunisté nezvedají prst, nýbrž pěst. *Paměť a dějiny*, 2008, roč. II., č. 2, s. 18–37
ŽÁČEK, Pavel: Motáky plukovníka Kroha. Svědectví náčelníka objektu „Letná" o průběhu okupace. *Paměť a dějiny*, 2008, roč. II., č. 3, s. 62–77
ŽÁČEK, Pavel: *Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstiev vnútra a bezpečnostných zborov 1953–1990*. ÚPN, Bratislava 2005
ŽÁČEK, Pavel: *Odvrácená tvář Pražského jara. Státní bezpečnost v Praze a srpen 1968*. Svět křídel, Cheb 2010
ŽÁČEK, Pavel: Soudruzi určení k internaci. *Paměť a dějiny*, 2008, roč. II., č. 2, s. 80–98

Internetové zdroje

www.68.usd.cas.cz
www.abscr.cz
www.psp.cz
www.totalita.cz
www.ustrcr.cz

Seznam zkratek

a. j. – archivní jednotka
ABS – Archiv bezpečnostních složek
AP – Associated Press (americká tisková agentura)
arm. – armádní
aut. – autor
AV ČR – Akademie věd České republiky
BLR – Bulharská lidová republika
BSS – Brandýské strojírny a slévárny
CD – diplomatický sbor
CO – Civilní obrana
CSc. – candidatus scientiarum (kandidát věd)
čj. – číslo jednací
ČKD – Českomoravská-Kolben-Daněk
čl. – článek
ČNR – Česká národní rada
čp. (č. p.) – číslo popisné
ČR – Česká republika
čs. – československý
ČSAO – Československé automobilové opravny
ČSAV – Československá akademie věd
ČSD – Československé státní dráhy
ČSFR – Česká a Slovenská Federativní Republika
ČSLA – Československá lidová armáda
ČSM – Československý svaz mládeže
ČSR – Česká socialistická republika
ČSSR – Československá socialistická republika
ČTK – Československá tisková kancelář
ČZ – Česká zbrojovka
DI – dopravní inspektorát
doc. – docent
DPA – Deutsche Presse-Agentur (Německá tisková agentura)
dr. – doktor
ed. – editor
EJF – Elektrotechnické závody Julia Fučíka
elektr. – elektrický
evid. – evidenční
event. – eventuálně

f. – fond
FF UK – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
FMV – federální ministerstvo vnitra
FSZS (FS-ZS) – Federální správa zpravodajské služby
GAZ – Gorkovský automobilový závod
gen. – generál
genplk. – generálplukovník
genpor. – generálporučík
hl. – hlavní
hl. m. – hlavní město
hod. – hodin
HVVB (HV VB) – Hlavní velitelství Veřejné bezpečnosti
ing., Ing. – inženýr
inv. č. – inventární číslo
inv. j. – inventární jednotka
JUDr. – juris utriusque doctor (doktor práv)
K-231 – Klub 231
KAN – Klub angažovaných nestraníků
kasr – kapesní aerosolový rozstřikovač
Kč – koruna česká
Kčs – koruna československá
KGB – Komitět gosudarstvennoj bezopasnosti (Výbor státní bezpečnosti)
KNV – krajský národní výbor
kol. – kolektiv
kpt. – kapitán
KNV – krajský národní výbor
ks – kus
KS SNB – krajská správa Sboru národní bezpečnosti
KSČ – Komunistická strana Československa
KSS – Komunistická strana Slovenska
KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu
KV – krajský výbor
let. – letecký
LM – Lidové milice
MěNV (MěstNV) – městský národní výbor
MEZ – Moravské elektronické závody
MHD – městská hromadná doprava
min. – ministr
mjr. – major

MLR – Maďarská lidová republika
MNO – ministerstvo národní obrany
MNV – místní národní výbor
MO – místní oddělení
MS – městská správa
MS VB (MS-VB) – městská správa Veřejné bezpečnosti
MUDr. – medicinae universae doktor (doktor všeobecného lékařství)
MV – ministerstvo vnitra
n. p. – národní podnik
NA – Národní archiv
NATO – North Atlantic Treaty Organization (Severoatlantická aliance)
nár. – národní
NDR – Německá demokratická republika
NMV – nařízení ministra vnitra
npor. – nadporučík
NS – Národní shromáždění
NSR – Německá spolková republika (dnes se používá zkratka SRN)
nstržm. – nadstrážmistr
NVmB – národní výbor města Brna
OD – obchodní dům
odd. – oddělení
odst. – odstavec
ONV – okresní (obvodní) národní výbor
OO VB (OO-VB) – okresní (obvodní) oddělení VB
OPBH – Okresní (obvodní) podnik bytového hospodářství
OSN – Organizace spojených národů
OT – obrněný transportér
OV – okresní výbor
Ovoc. trh – Ovocný trh
pí – paní
písm. – písmeno
PKOJF – Park kultury a oddechu Julia Fučíka
plk. – plukovník
PLR – Polská lidová republika
PNS – Poštovní novinová služba
PO – Požární ochrana
por. – poručík
poř. – pořádkový
POV – předsednictvo okresního výboru

pplk. – podplukovník
ppor. – podporučík
pprap. – podpraporčík
přísl. – příslušník, příslušníci
PS – Pohraniční stráž
PSP – Pražský stavební podnik
PSVB – pomocná stráž Veřejné bezpečnosti
r. – ročník
RA – Rudá armáda
RLR – Rumunská lidová republika
RMV – rozkaz ministra vnitra
RNVP – Rada národního výboru Prahy
ROH – Revoluční odborové hnutí
RSDr. – rerum socialium doctor (doktor sociálně-politických věd)
s. – soudruh, strana
S – správa
S StB (S-StB) – správa Státní bezpečnosti
SAV – Slovenská akademie věd
Sb. – Sbírka zákonů
služ. – služební
SNB – Sbor národní bezpečnosti
SNP – Slovenské národní povstání
SNV – Sbor nápravné výchovy
SONP – Spojené ocelárny, národní podnik
sov. – sovětský
SPJ – speciální pořádková jednotka
SPZ – státní poznávací značka
srov. – srovnej
SSR – Slovenská socialistická republika
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
StB – Státní bezpečnost
stržm. – strážmistr
student. – studentský
sv. – svatý
ŠZ – Šmeralovy závody
TASS – Tisková agentura Sovětského svazu
TNT – trinitrotoluen
TOS – Továrny obráběcích strojů
Travex – výbušnina na bázi chlorečnanu draselného

tr. ř. – trestní řád
tr. zák. – trestní zákon
vz. – vzor
ÚDV – Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu
ul. – ulice
UPI – United Press International (americká tisková agentura)
USA – United States of America (Spojené státy americké)
ÚSD – Ústav pro soudobé dějiny
ÚSTR – Ústav pro studium totalitních režimů
ÚV KSČ – ústřední výbor Komunistické strany Československa
v. r. – vlastní rukou
VAAZ – Vojenské akademie Antonína Zápotockého
VB – Veřejná bezpečnost
VCSPS – Vsesojuznyj centralnyj sovet professionalnych sojuzov (Všesvazová ústřední rada odborů)
VHÚ – Vojenský historický ústav
VKR – vojenská kontrarozvědka
VŘSR – Velká říjnová socialistická revoluce
VÚ – vojenský útvar
VŽKG – Vítkovické železárny Klementa Gottwalda
ZKL – Závody kuličkových ložisek
zn. – značka
ZO – základní organizace
zpravod. – zpravodajský
ŽO-VB – železniční oddělení Veřejné bezpečnosti

Rejstříky

V davu uvízla auta i tramvaje. *Zdroj: ABS, foto: Jaroslav Kulda*

Jmenný rejstřík

Rejstřík zachycuje jména osob z hlavního textu, dobových textů v rámečcích, popisků ilustračního doprovodu a poznámek pod čarou. Jména autorů sekundární literatury jsou zachycena pouze tehdy, pokud se vyskytují v hlavním textu nebo v komentářích v poznámkách pod čarou (nejsou tedy pokryty citace sekundární literatury).

A
Augin Patrice 155, 301

B
Babka Josef 272
Bačík Milan 174
Barbírek František 25, 28
Bárta Milan 16
Battěk Rudolf 76
Bébr Richard 169
Bedřich František 102, 113
Benčík Antonín 14
Benda Ivan 170
Benda Václav 159
Biľak Vasil 11, 25, 28, 30, 59, 67
Bláha Jiří 156, 301
Blahonovský Karel 185, 186
Blažek Miroslav 176
Blažek Petr 48
Bock Miroslav 206
Boček Otmar 251
Boháč (major SNB) 234
Böhm Rudolf 168
Bouček Jan 158, 159
Brežněv Leonid Iljič 14, 24, 25, 28, 36, 47, 59, 68, 72, 103, 264, 281, 285, 294
Břečka Bedřich 167
Břečka Jan 16, 179, 191
Budzák Vojtěch 250

C
Cigánek František 38
Císař Čestmír 71
Colotka Peter 47
Cvrček Lukáš 6, 16, 17

Č
Čepeláková Věra 6, 96, 97, 118, 126, 149, 151
Černík Oldřich 10, 25, 28–30, 36, 38, 39, 56, 59, 88, 92, 93, 100, 104, 116, 134, 246, 261, 264, 281, 284, 285, 287, 295, 298
Černý Kamil Miroslav 6, 256
Černý Ludvík 120
Černý Miroslav 260

D
Danda Pavel 254
Daněk (důstojník ČSLA) 168
Daníček Josef 217
Daníčková Blanka 6
David Václav 39
Debnár Viliam 170, 201
Dočekalová Blanka 139, 155, 163, 300
Dočkal Jaroslav 167
Doležal Ivan 156, 302
Doskočil Zdeněk 17, 24, 48, 51, 67, 71
Dostál Karel 194, 303
Dubček Alexander 10, 18, 22, 24, 25, 28–30, 36, 39, 42, 43, 47, 48, 51, 53, 59–62, 66–69, 83, 114, 115, 128, 134, 177, 182, 230, 254, 255, 261, 286, 287, 294, 295, 298
Dutka Jaroslav 134, 135, 138, 155, 300
Dvořáček Josef 166
Dvořák Václav 88
Dzúr Martin 25, 28, 29, 34, 47, 48, 59, 74, 88, 94, 106, 134, 176

E
Effenberger František 198
Eichler Patrik 50
Engel Thomas 255

F
Fanari Monier 155, 301
Farkaš Julius 156, 300
Feješ Ján 251
Felcman Ondřej 14
Fiala (nadstrážmistr SNB) 257

Fic Otto 88
Filipová Eliška 178, 191, 202
Fleischer Bohuš 168, 169, 171, 181, 182, 193
Florián (podpraporčík SNB) 234
Frank (praporčík SNB) 234
Frisch Martin 156, 301
Frolík Josef 60, 61
Fuková Božena 39

G
Galle Sylvestr 167
Gazdík Ján 88
Gilden Bruce 128
Gingras(ová) Maria Rose Michalin 128
Goldstücker Eduard 103
Gorbačov Michail Sergejevič 291
Grečko Andrej Antonovič 28, 29, 55, 59, 66
Gross Alois 88
Grösser Josef 48, 50, 58, 61, 66, 94, 104, 106, 124, 156, 251, 279

H
Hadrovský Ladislav 141, 142, 156, 301
Hájek Jiří 30, 46, 48
Hanuliak Ján 89
Hanzlová Tamara 194, 302
Havelka Jaroslav 88
Hejzlar Zdeněk 14, 30
Herián (podplukovník SNB) 234
Hitler Adolf 264
Hladeček P. 282, 283
Hladík Josef 196
Hofrajtr (nadporučík SNB) 234
Holý (major SNB) 197
Holý Jaroslav 250
Honzovič Richard 46
Hoppe Jiří 15
Horčic Rudolf 88
Hošek Jiří 23
Hrdina Pavel 156, 300
Hrubý Josef 105, 250
Hrušková Jaroslava 156, 288, 301
Hubina Štefan 23, 66
Husák Gustáv 10, 11, 16, 18, 19, 25, 28, 30, 46, 47, 51, 59, 66–74, 79, 91, 100, 103, 107, 114–116, 132, 134, 159, 166, 167, 170, 177, 182, 212, 214, 222, 247, 254, 264, 265, 279, 281, 285–287, 290, 291, 294–296
Hušek Jiří 156, 301
Hypš Emil 260

CH
Chalupa Jan 88
Chudoba Oldřich 96, 166, 170, 175, 192, 193
Churavý Stanislav 167

I
Indra Alois 11, 25, 28, 67, 103

J
Jakeš Miloš 11, 25, 28, 30
Jára (nadporučík SNB) 234
Javůrek Václav 250
Jedlička František 88
Jelínek Vojtěch 180
Jelínková Anna 187
Jepišev Alexej Alexejevič 89, 144
Juránková Jaroslava 6, 188–190, 199, 201
Juřina František 167

K
Kaiser Vladimír 16
Kaiserová Kristina 16
Kalíšek (nadporučík SNB) 234
Kalivoda 166
Kantůrek Jiří 103
Katušev Konstantin Fjodorovič 28
Kerhart Josef 155, 300
Kirilenko Andrej Pavlovič 25, 28
Klíma Jaroslav 23, 35
Klímová 187
Kocourek Alois 181, 197
Kohout František 140, 155–157, 158, 160–162, 302
Kolder Drahomír 11, 30, 67, 290
Korbeľa Martin 40
Kos (vězeňský dozorce) 185
Kosygin Alexej Nikolajevič 25, 28, 36, 38
Kotas (nadstrážmistr SNB) 169
Koubek (praporčík SNB) 234
Koubková Olga 195
Koucký Vladimír 25, 28
Kraus Zdeněk 156, 300
Kriegel František 30, 39, 46, 76, 103
Kruba Vladimír 140, 155–157, 160–163, 302
Kryl Karel 265
Kříž Josef 167
Kubík (kapitán SNB) 152
Kubík Jaroslav 88
Kubík Zdeněk 140
Kučera Bohuslav 25, 28

Kudrna Karel 95, 213
Kulda Jaroslav 304
Kutek (kapitán SNB) 234
Kvapilová Iva 16
Kyncl Karel 76, 103
Kytner Josef 141, 157

L
Lenárt Jozef 25, 28
Levy Alan 14, 134
Litera Jaroslav 62
Litovcev Dmitrij Ivanovič 40
Löbenstein Alard 255
Lusk Antonín 194, 303

M
Madry Jindřich 14, 40, 68, 70, 89, 266
Machourek Jiří 199
Majer Ján 12, 23, 34, 41, 88, 94, 111, 243, 290
Majorov Alexandr Michajlovič 48
Malý Vladimír 167, 184
Mamica Vlastimil 156, 300
Mao Ce-tung 224, 264
Maršálek (major SNB) 139
Martinovský František 260
Matějka Milan 156, 300
Matoušek Martin 129
Mencl Vojtěch 14
Mlynář Zdeněk 25, 28, 29, 36, 42, 48
Mojžíš (major SNB) 143
Molnár Bohumil 23, 61
Moučková Kamila 46
Moulis Jiří 213
Müller Josef 181
Muzikantová Marie 16
Muzikář Jaroslav 181, 199, 200, 202
Muzikářová Danuše 174, 176, 180, 181, 184, 185, 188–190, 194–198, 200–202, 274, 302
Muzikářová Jaroslava 202

N
Nakládal Jaroslav 167, 170, 171, 175, 198, 199
Němec Jan 39, 267
Němec Pavel 267
Neveselý Marek 185
Novák František 139
Novák Miroslav 88
Novák Petr 183
Nováková Růžena 255
Novotný Antonín 22
Novotný Bedřich 156, 301
Nový Vilém 48
Nudera Zdeněk 6, 148, 252, 253, 258, 259

O
Olah Stanislav 260
Otáhal Milan 15

P
Pacovský J. 282, 283
Padrůněk Stanislav 23, 34
Pachman Luděk 103, 159
Palach Jan 15, 32, 48–50, 62, 107, 125, 240, 264, 298
Pátek Vladislav 180, 192, 196, 198
Pavel Josef 22, 23, 31, 40, 46, 75
Pelikán Jiří 30, 46
Pelnář Jan 31, 34, 41, 42, 46–48, 50, 53, 54, 66, 71, 75, 88, 91, 251, 271, 273, 285
Pepich Egyd 94, 106, 242, 279
Pernes Jiří 28
Petrusek Miloslav 43
Piller Jan 25, 28, 30
Plaček Zdeněk 95, 206
Podgornyj Nikolaj Viktorovič 25, 28
Polášek Jan 174, 175, 303
Poljanskij Dmitrij Stěpanovič 25, 28
Ponomarjov Boris Nikolajevič 28
Popule (nadporučík SNB) 234
Pospíšil Zdeněk 194, 302
Povolný Daniel 15
Prečan Vilém 14
Puchmeltr Petr 130, 155, 156, 158, 300

R
Raimund (tajemník OV KSČ Praha 10) 120
Raška Josef 185
Rašková Helena 48
Rázl Stanislav 104
Remarque Erich Maria 256
Remza Josef 156, 301
Rigo Emil 25, 28
Ripl Josef 23, 35
Rouhadze Konstantin 131
Rusov Karel 88
Rybař Jaroslav 34
Rychecký J. 283
Rychlík Jan 15, 40, 47
Rypel Jiří 23, 34

Ř
Řápková (podpraporčice SNB) 169
Řezáč Alexandr 166

S
Sak (nadporučík SNB) 234
Sečkářová Věra 6, 16
Sedlák (poručík SNB) 120
Seifert Jaroslav 169
Sekaninová-Čakrtová Gertruda 39
Semjonov Vladimir Semjonovič 55, 66
Schläppi Bruno 114
Schwarz Robert 254
Sinkule (nadporučík SNB) 234
Siřínek Bohumil 142, 147, 151, 152, 154, 156–159, 162, 255, 302
Siřínek Roman 6, 151, 154, 159, 162
Sládek (nadporučík SNB) 234
Slach (kapitán SNB) 234
Slavík Josef 212
Smetana Karel 133, 146, 156, 301
Smrkovský Josef 25, 28, 30, 46, 47, 61, 83, 114, 177
Sobotka Jiří 201
Solař Miroslav *viz* Šobáň Miroslav
Stalin Josif Vissarionovič 14
Steidl Emil 88
Stockholm 52, 61
Straňák Ivan 6, 238, 239
Strážnický Vilém 183
Sucharda (major SNB) 272
Suk Jiří 15
Suslov Michail Andrejevič 25, 28
Svátek Zdeněk 88
Svoboda Ludvík 10, 20, 24, 25, 28–30, 38, 49, 59, 60, 89, 103, 132, 167, 261, 295, 298
Svoboda M. 272

Š
Šafránek (major SNB) 143
Šalgovič Viliam 23, 24, 34, 35
Šebesta František 197
Šejna Jan 104
Šelest Petr Jefimovič 25, 28
Šeljepin Alexandr Nikolajevič 25, 28
Ševčík Jiří 186, 187, 191, 192, 194, 196, 257, 302
Šik Ota 30, 46, 48, 103
Šimon Bohumil 25, 28
Škutina Vladimír 103
Šmeralová Jiřina 196
Šmíd Ladislav 168
Šobáň Miroslav 303
Šoral Václav 66
Špaček Josef 25, 28
Štěpánek Bohumil 95, 166, 167
Štěpaník Pavel 194, 195, 302
Štrougal Lubomír 36, 47, 59, 60, 106, 285
Švanda Oldřich 167
Švehla Karel 183, 184, 187
Švestka Oldřich 25, 28

T
Tigrid Pavel 14
Ticháček Vladimír 95, 121, 124, 157
Toman Zdeněk 167, 170
Tomeček Karel 140
Trepka (podporučík SNB) 234
Tůma Oldřich 16, 175, 279

V
Valehrach Stanislav 174, 176, 178–180, 185, 191, 192, 194–202, 302
Válová Miroslava 152
Vaňač Stanislav 162
Vančura Jiří 14
Vašek František 34, 35, 57, 88, 106, 265
Vašíček Josef 196, 197
Vašíček Pavel 147, 156, 301
Vaverka Oldřich 167
Vávra Zdeněk 167
Veber Václav 6, 154, 162
Venclovský A. 277
Větrovský (náměstek předsedy ONV Praha 10) 120
Vlasák Vladimír 138
Vobecká L. 120
Vobořilová Ilsa 6, 222, 223
Vodsloň František 39, 103
Vomela, Josef 235, 250
Voronov Gennadij Ivanovič 25, 28
Vrba Luboš 154
Vykopal Miroslav 194, 195, 302
Vylita Bohumil 257
Vylita Karel 257

Z
Zajíc Jan 49, 50
Zátopek Emil 46
Zeman Josef 167

Ž
Žabčenko, Anatolij Grigorjevič 89
Žáček Pavel 16, 23
Žemlička Josef 170, 201

Místní rejstřík

Místní rejstřík má obdobný záběr jako rejstřík jmenný.

B
Banská Bystrica 55, 82, 242
Beroun 272
Blansko 54, 183
Bojkovice 168
Brandýs nad Labem 230
Bratislava 25, 30, 35, 41, 42, 53, 55, 57, 88, 98, 101, 114, 242, 243, 267, 271, 284
Brno 16, 18, 41, 42, 54, 57, 88, 98, 100, 116, 140, 141, 153, 156, 158, 159, 165–171, 174–177, 179–187, 190, 192–202, 241, 251, 254, 255, 257, 260, 261, 264, 265, 267, 272–274, 277, 295, 296, 298–300, 302, 303
Bruntál 54, 237, 240
Břeclav 54, 167, 169
Bučovice 241
Bulharsko (BLR) 37, 39, 125
Bzovská Lehôtka 301

C
Cukrák 142

Č
Česká Lípa 206, 216, 217, 225
Česká socialistická republika (ČSR) 11, 35, 53, 62, 70, 92, 93, 98, 99, 103, 109, 240–242, 249, 251, 254, 261, 284
České Budějovice 41, 42, 82, 235, 236
Československo (ČSSR) 10, 11, 17, 18, 22, 24–29, 31, 34, 36–41, 43, 50–53, 55, 57, 58, 61, 67, 74, 78, 79, 82, 83, 89, 90, 100, 101, 104, 107, 114, 116, 120, 131, 155, 159, 168, 200, 236, 241, 242, 265, 266, 281, 284–286, 290, 291, 294–296, 298, 299
Český Brod 230
Český Krumlov 55
Český Těšín 238, 239
Čierna nad Tisou 25, 26
Čížová 154

D
Děčín 82, 225
Desná 225
Dolní Heršpice 303
Domažlice 154
Doubrava 230
Dvůr Králové nad Labem 237

F
Finsko 52
Francie 128, 301
Frenštát pod Radhoštěm 54
Frýdek-Místek 54, 240
Frýdštejn 225
Fulnek 54

G
Gottwaldov 54, 186, 261

H
Havířov 54, 240
Havlíčkův Brod 54
Hodkovice nad Mohelkou 207
Hodonín 176, 183
Hradec Králové 237

CH
Chomutov 206, 225

J
Jablonec nad Nisou 206, 207, 216, 217, 223, 225, 226
Jaroměř 54, 62, 237
Jesenice 142
Jičín 237
Jihlava 186
Jihočeský kraj 22, 55, 98, 99, 144, 235, 270, 271
Jihomoravský kraj 22, 54, 98, 99, 165–167, 199, 246, 270, 271
Jugoslávie 154

K
Kanada 52
Karlovy Vary 228, 230–233
Karviná 41, 54, 240
Kladno 230
Klášterec nad Ohří 225
Klecany 272

Kolín 230
Kopřivnice 240
Košice 53, 55, 242, 243
Kovalovice 196, 202, 302
Kralupy nad Vltavou 230, 300
Krnov 54, 237
Kroměříž 54, 186
Krym 103
Kutná Hora 122, 241

L
Liberec 16, 18, 54, 62, 95, 205–223, 225, 226, 241, 245, 248, 249, 251, 257, 260, 265, 279, 295, 298
Liptovský Mikuláš 41
Litoměřice 62, 216
Loučovice 300
Louny 225

M
Maďarsko (MLR) 37, 39, 116, 125
Malá Skála 225
Martin 55
Mělník 230
Mikulov 176
Miličín 230
Mladá Boleslav 54, 230
Mladotice 162, 302
Mníšek pod Brdy 230
Moskva 36, 278
Most 216, 217
Mukačevo 29

N
Náchod 62
Německá demokratická republika (NDR) 23, 37, 39, 101, 125
Německá spolková republika (NSR) 26, 101, 128, 133, 224, 236, 255, 284, 285
New York 27, 281
Nizozemí 101
Nové Zámky 264
Nový Bohumín 54
Nový Jičín 54, 240
Nýrsko 154, 158

O
Olomouc 54, 237, 240
Opava 54, 240
Ostrava 41, 54, 88, 98, 102, 240, 298
Ostrov 75

P
Pardubice 55, 162, 237, 300
Pelhřimov 55
Petrovice 120
Písek 162
Plzeň 31, 55, 75, 82, 88, 98, 102, 230, 234
Polsko (PLR) 17, 37, 39, 90, 101, 105, 125, 134
Postoloprty 225
Pozořice 196, 202
Praha 13, 14, 16–18, 22, 29, 30, 34–36, 38, 41, 42, 44, 45, 49–53, 56, 57, 60–62, 67, 75, 76, 82–84, 88–91, 93, 95, 98, 99, 101, 102, 106, 107, 112–114, 116, 119–164, 167, 174, 175, 199, 212, 214, 217, 224, 230, 241, 243, 246, 248, 249, 251, 253–255, 257, 259, 260, 262, 265, 267–272, 274, 276, 278, 280, 284, 286, 288, 289, 292, 295, 296, 298–302, 304
Prešov 55
Prievidza 41
Prostějov 54, 237
Přemyšlení 300
Přerov 202

R
Rakousko 78, 114, 128, 154, 285
Rokytnice v Orlických horách 55
Rotava 231
Rožňava 243
Rumunsko (RLR) 278
Rychnov nad Kněžnou 55
Rysy 242

Ř
Řepín 300

S
Severočeský kraj 22, 53, 98, 99, 205–207, 217, 223, 225, 226, 248, 249, 260, 265, 270, 271
Severomoravský kraj 22, 54, 98, 99, 144, 270, 271
Sibiř 212
Sivice 196
Slaný 125
Slavonice 55
Slovenská socialistická republika (SSR) 22, 35, 62, 68, 70, 76, 92, 93, 99, 101–103, 106, 162, 241–243, 251, 254, 261, 284
Sokolov 83, 231

Sovětský svaz (SSSR) 23, 25, 27, 28, 30, 32, 37–39, 43, 51, 52, 56–59, 61, 62, 67, 73, 78, 83, 100, 101, 104, 109, 125, 131, 168, 275, 279, 281, 291
Spojené státy americké (USA) 52, 104, 128, 154, 255, 284
Spolková republika Německo *viz* Německá spolková republika
Stará Boleslav 125
Stockholm 52
Středočeský kraj 22, 98, 99, 120, 123, 144, 153, 230, 246, 270, 271
Středoslovenský kraj 98, 99, 242
Sýrie 301

Š
Šumperk 49
Švédsko 52, 120, 155
Švýcarsko 78

T
Tábor 41, 236
Teplice 54, 62, 224, 225, 260
Tišnov 132, 166
Tovačov 237
Trenčín 82
Trmice 225
Trutnov 48, 55, 237
Třebíč 54, 183
Tušimice 225
Tvarožná 196

U
Uherské Hradiště 54, 176
Újezd nad Lesy 300
Ústí nad Labem 16, 53, 61–63, 83, 95, 206, 207, 223–226, 255, 260, 265, 298

V
Valašské Meziříčí 301
Vamberk 301
Varnsdorf 217, 225, 241
Varšava 287
Velim 230
Veľké Chyndice 300
Viničné Šumice 196
východní Německo *viz* Německá demokratická republika
Východočeský kraj 22, 54, 98, 99, 123, 144, 153, 237, 270, 271
Východoslovenský kraj 98, 99, 242
Vysoké Mýto 237
Vyškov 54, 169, 176, 183

Z
Zadní Kopanina 139
západní Německo *viz* Německá spolková republika
Západočeský kraj 22, 75, 98, 99, 123, 144, 145, 153, 158, 230, 231, 270, 271
Západoslovenský kraj 98, 99, 242, 246
Zlín *viz* Gottwaldov
Znojmo 168, 169
Zruč nad Sázavou 230
Zvolen 55
Žilina 41, 55, 243

Milan Bárta, Jan Břečka, Jan Kalous

Demonstrace v Československu v srpnu 1969 a jejich potlačení

Odborní recenzenti: PhDr. Jiří Hoppe, Ph.D., PhDr. Zdeněk Doskočil, Ph.D.
Odpovědná redaktorka: Jana Kudělková
Redakční spolupráce: David Svoboda, Ondřej Šanca, Patrik Virkner
Rejstříky: autoři a Josef Schwarz
Grafická úprava, sazba, obálka: Jaroslav Ježek
Překlad anglického resumé: OLDSCHOOL s. r. o.

Tisk: Unipress, spol. s r. o., Turnov
Fotografie na obálce: Jaroslav Kulda (zdroj: ABS)

Vydal Ústav pro studium totalitních režimů, Siwiecova 2, Praha 3, 130 00 v roce 2012
ISBN 978-80-87211-73-1

DEMONSTRACE
v ČESKOSLOVENSKU
v srpnu 1969 a jejich potlačení

Rok po invazi vojsk pěti států Varšavské smlouvy do Československa proběhly v ulicích mnoha velkých měst rozsáhlé demonstrace, do kterých se zapojili především mladí lidé. Vyjadřování nesouhlasu s přítomností sovětské armády na našem území se mísilo s projevy nespokojenosti s nastoupenou cestou nového vedení komunistické strany. To pouliční protesty očekávalo a nejspíše i přivítalo, podle něj totiž dokazovaly, že tzv. protisocialistické síly existují. Legitimizovaly tak jeho politiku a daly mu do ruky pádné argumenty k postupu proti zbytku reformistů v čele s Alexandrem Dubečkem. Brutální potlačení nepokojů jednotkami tehdejší bezpečnosti, armády a Lidových milicí, které si vyžádalo oběti na životech, posloužilo rovněž jako varování do budoucna a současně jako důkaz předložený sovětskému vedení, že v osobě Gustáva Husáka byl postaven do čela Československa správný člověk. Naopak pro veřejnost symbolizoval srpen 1969 definitivní konec Pražského jara. Předkládaná publikace se na základě rozsáhlého archivního výzkumu snaží přiblížit události srpna 1969 a zasadit je do kontextu tehdejšího dění.

ústav pro studium totalitních režimů

ISBN 978-80-87211-73-1

9 788087 211731